

Eläketurvakeskuksen
tutkimuksia

Eläkkeet ja eläkeläisten toimeentulo

Kehitys vuosina 1995–2020

(Toim.)

Susan Kuivalainen

Juha Rantala

Kati Ahonen

Kati Kuitto

Liisa-Maria Palomäki

Jyri Liukko

Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 06/2022

Eläkkeet ja eläkeläisten toimeentulo

Kehitys vuosina 1995–2020

(Toim.)

Susan Kuivalainen

Juha Rantala

Kati Ahonen

Kati Kuitto

Liisa-Maria Palomäki

Jyri Liukko

Eläketurvakeskus

00065 ELÄKETURVAKESKUS

Puhelin: 029 411 20

Sähköposti: etunimi.sukunimi@etk.fi

Pensionsskyddscentralen

00065 PENSIONSSKYDDSCENTRALEN

Telefon: 029 411 20

E-post: förnamn.efternamn@etk.fi

Finnish Centre for Pensions

FI-00065 ELÄKETURVAKESKUS, FINLAND

Phone: +358 29 411 20

E-mail: firstname.surname@etk.fi

Helsinki 2022

ISBN 978-951-691-357-8 (pdf)

ISBN 978-951-691-358-5 (painettu)

ISSN 1798-7482 (verkkojulkaisu)

Tiivistelmä

Tämä tutkimus tuottaa kattavan ja monipuolisen kuvan eläkeläisten toimeentulosta 2020-luvun vaihteessa sekä toimeentulon kehityksestä neljännesvuosisadan aikana. Toimeentuloa tarkastellaan eri näkökulmista ja erilaisia tietolähteitä käyttäen. Tarkastelun kohteena ovat eläkeläisten määrä ja rakenne, eläkkeiden taso keskimäärin ja eri ryhmissä, eläkeläisten tulojen taso, rakenne ja jakautuminen sekä pienituloisuus ja näissä tapahtunut kehitys vuodesta 1995 aina 2020-luvun alkuun. Lisäksi tutkimuksessa tarkastellaan vanhuuseläkeläisten varallisuutta ja toimeentulokokemuksia. Toimeentuloa arvioidaan myös kansainvälisestä vertailevasta näkökulmasta.

Eläkeläisten määrä noussut – yhä useampi saa vanhuuseläkettä ja työeläkettä

Eläkeläisten määrä ja eläkemuodot ovat muuttuneet merkittävästi kulu- neen neljännesvuosisadan aikana. Eläkeläisiä oli 2020-luvun alussa Suomessa puolitoista miljoonaa, joka on kolmanneksen enemmän kuin 1990-luvun puolivälissä. Varhaiseläkeläisten määrä on laskenut 340 000 henkilöstä 180 000 henkilöön, kun varhaiseläkereittejä on suljettu ja työkyvyttömyyseläkeläisten määrä on laskenut. Vastaavasti vanhuuseläkeläisten määrä on kasvanut vajaasta 800 000 henkilöstä yli 1,3 miljoonaan. Vanhuuseläkkeestä on samalla tullut selvemmin hallitseva eläkemuoto, mikä ilmenee myös suoraan vanhuuseläkkeelle siirtyneiden osuuden nousuna 29 prosentista 71 prosenttiin.

Kansan- ja työeläkejärjestelmien välinen työnjako on muuttunut merkittävästi: työeläkkeen rooli eläketurvasta on selvästi kasvanut ja kansaneläkkeen vähentynyt. Vain työeläkettä saaneiden osuus eläkeläisistä on noussut 5 prosentista 64 prosenttiin ja vain kansaneläkettä saaneiden osuus laskenut 13 prosentista 5 prosenttiin. Sekä työeläkettä että kansaneläkettä saaneiden osuus on laskenut 82 prosentista 31 prosenttiin. Työeläkkeen merkitys on kasvanut erityisesti vanhuuseläkeläisillä. Kansaneläkkeestä on puolestaan tullut työkyvyttömyyseläkeläisten keskuudessa aiempaa yleisempi.

Keskeisiä eläkeläisten määrään ja rakenteeseen vaikuttaneita tekijöitä ovat olleet suurten ikäluokkien siirtyminen vanhuuseläkkeelle 2010-luvun taitteen jälkeen, eliniän pidentyminen, työeläkejärjestelmän asteittainen voimaantulo, varhais- ja vanhuuseläkkeiden ikärajoihin tehdyt muutokset sekä yli 55-vuotiaiden kasvanut työllisyys.

Keskimääräisen kokoniseläkkeen taso kasvanut, koska eläkettä saavien joukko on muuttunut

Vuodesta 1995 vuoteen 2021 keskimääräinen kokoniseläke on kasvanut reaalisesti yli 40 prosentilla. Nousu liittyy etenkin rakenteellisiin muutoksiin: eläkkeelle siirtyneet ovat työskennelleet pidempään työeläkejärjestelmän voimassaoloaikana kuin aiemmin eläköityneet. Oman työeläkkeen osuus kokoniseläkkeestä on noussut 66 prosentista lähes 90 prosenttiin. Eläkkeisiin tehtyjen indeksikorotusten myötä eläkkeet ovat nousseet reaalisesti noin seitsemän prosenttia.

Eläkkeelle siirtyneiden keskimääräinen kokoniseläke nousi 2010-luvun taitteeseen asti ja on tämän jälkeen pysynyt samalla tasolla. Kehityksen seurauksena 65–74- ja 75–84-vuotiaiden eläkeikäisten eläke-erot ovat samalla tasoittuneet, ja eläkkeiden taso näissä ikäryhmissä oli 2020-luvun alussa yhtä suuri. Työkyvyttömyyseläkeläisten kokoniseläke ei tarkastelujaksolla ole reaalisesti noussut. Kehityksen taustalla on ennen kaikkea se, että työkyvyttömyyseläkeläisten joukossa on aikaisempaa vähemmän työuran loppupäässä työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneitä henkilöitä, joiden eläke on usein keskimääräistä korkeampi. Kaiken kaikkiaan eläkkeen jakautuminen eläkeläisten välillä on pysynyt samankaltaisena.

Eläkeläisten tulot suhteessa muuhun väestöön pysyneet ennallaan

Eläkeläisten käytettävissä oleva rahatulo oli vuonna 2020 keskimäärin 27 000 euroa vuodessa eli noin 2 300 euroa kuukaudessa. Eläkeläisten tulotaso suhteessa työllisten tuloihin on vaihdellut 72–79 prosentin välillä. Nousukautena, kun palkat nousevat eläkkeitä nopeammin, eläkeläisten asema suhteessa työllisiin heikkenee. Taantumana aikana kehitys on päinvastaista.

Eläkeläisiä on niin pieni- kuin hyvätuloistenkin joukossa. Vuonna 2020 alimmassa tulokymmenyksessä eläkeläisiä oli suhteessa yhtä paljon kuin väestössä keskimäärin. Eläkeläisistä 42 prosenttia oli väestön toisessa, kolmannessa ja neljännessä tulokymmenyksessä. Lähes joka viides eläkeläinen sijoittui tulotasoltaan kolmeen ylimpään tulokymmenykseen.

Eläkeläisten tulojen kasvu on hidastunut 2010-luvun alusta lähtien

Tarkastelujaksolla eläkeläisten reaalitytulot ovat kasvaneet 59 prosenttia. 2010-luvun taitteeseen asti tulojen kasvu oli nopeaa, mutta tämän jälkeen tulot ovat nousseet vähemmän. Samantapainen kehitys on havaittavissa myös työllisillä.

Eläkeläisistä taloudellisesti parhaimmassa asemassa ovat 55–64-vuotiaat ja 65–74-vuotiaat perheelliset, joilla tulojen kasvu on ollut nopeinta. Pienituloisista erottuvat alle 55-vuotiaat yksin asuvat, joiden tulokehitys on lisäksi ollut heikointa. Kokonaisuutena tuloerot eläkeläisten välillä eivät ole merkittävästi muuttuneet.

Eläkkeelle siirryttäessä tuloerot hieman tasoittuvat, oma työeläke on tärkein tulonlähde eläkkeellä

Eläkkeelle siirtymisen yhteydessä tuloerot hieman tasoittuivat tarkastelujaksolla. Työstä eläkkeelle siirtyneiden tulot laskivat jonkin verran ja ei-työssä olleilla ne hieman nousivat. Eläkeläisten väliset tuloerot tasoittuvat hieman myös ensimmäisten eläkevuosien aikana. Tuloerojen tasoittumisen taustalla on ennen muuta suurituloisempien ansio- ja omaisuustulojen vähentyminen.

Vuonna 2020 oman työeläkkeen osuus eläkeläisten bruttotuloista oli 62 prosenttia ja kansaneläkkeen ja perhe-eläkkeen 8 prosenttia. Ansio- ja omaisuustulojen osuus eläkeläisten bruttotuloista oli noin neljännes. Ansiotulosta huomattava osa oli muiden perheenjäsenten tuloja. Alimmassa tulokymmenyksessä korostuivat oma kansaneläke, keskituloisilla oma työeläke ja ylimmässä tulokymmenyksessä oma työeläke, omaisuustulot ja ansiotulot.

Eläkeläisten pienituloisuus samaa tasoa kuin väestössä keskimäärin, matalin tulotaso alle 55-vuotiailla ja yksin asuvilla eläkeläisillä

Vuonna 2020 eläkeläisten pienituloisuusaste oli 13 prosenttia eli lähes sama kuin koko väestössä keskimäärin, kun pienituloisuusrajana oli 60 prosenttia väestön käytettävissä olevien rahatulojen mediaanista. Vuoteen 1995 verrattuna eläkeläisten, kuten myös koko väestön, pienituloisuusaste on noussut runsaalla 4 prosenttiyksiköllä. Korkeimmillaan eläkeläisten pienituloisuusaste oli vuonna 2007, jonka jälkeen se on lähinnä laskenut.

Alemman 50 prosentin pienituloisuusrajan perusteella eläkeläisten pienituloisuusaste on lähes neljä kertaa pienempi kuin 60 prosentin rajaan perustuva pienituloisuusaste, ja eläkeläisten pienituloisuusaste on koko väestöä matalampi.

Pienituloisuus on keskimääräistä yleisempää yksin asuvien eläkeläisten keskuudessa, erityisesti alle 55-vuotiaiden ja 85 vuotta täyttäneiden keskuudessa. Tarkastelujaksolla alle 55-vuotiaiden eläkeläisten ja eläkeläismiesten pienituloisuus on yleistynyt. Määrällisesti suurin yksittäinen pienituloisten ryhmä on yksin asuvat. Heistä valtaosa on vanhuuseläkeikäisiä naisia.

Varakkaimmat kotitaloudet hyvätuloisia omistusasujia, velkaa kolmasosalla vanhuuseläkeläiskotitalouksista

Toimeentuloon vaikuttavat tulojen ohella myös varallisuus ja velat. Varallisuuden määrällä ja tulotasolla on selkeä yhteys toisiinsa vanhuuseläkeläiskotitalouksissa: matala nettovarallisuus on yhteydessä mataliin tuloihin ja korkea nettovarallisuus korkeisiin tuloihin. Nettovarallisuus oli korkeinta Helsingissä ja Uudellamaalla asuvilla sekä omistusasunnossa asuvilla. Matalinta nettovarallisuus oli puolestaan pienituloisilla ja vuokralalla asuvilla.

Noin kolmasosalla vanhuuseläkeläiskotitalouksista oli velkaa vuonna 2020. Keskimääräistä pienituloisimmissa kotitalouksissa velan takaisinmaksu koettiin usein taloudellisesti rasittavana. Tulojen ja nettovarallisuuden määrä heijastui taloudelliseen tyytyväisyyteen. Taloudellinen tyytyväisyys oli korkeinta niillä vanhuuseläkeläiskotitalouksilla, joilla nettovarallisuus tai tulot olivat korkeita, ja vastaavasti matalinta niillä, joilla nämä olivat matalia.

Suomalaisten eläkeikäisten toimeentulo hieman EU-maiden keskitasoa parempi

Kokonaisuudessaan suomalaiset eläkeikäiset (65+) tulevat hieman keskimääräistä paremmin toimeen, kun verrataan tilannetta muihin EU-maihin. Eläkkeiden ostovoima on hieman EU-maiden keskiarvoa korkeampi ja eläkeikäisten tuloerot pienemmät, mutta toisaalta eläkeikäisten tulot suhteessa työikäisten tuloihin ovat Suomessa EU-maiden keskivertoa matalammat.

EU-maihin verrattuna keskimääräistä harvempi eläkeikäinen elää Suomessa köyhyysriskissä ja myös vakava aineellinen puute on vähäistä. Vertailussa korostuu kuitenkin suomalaisten yksin asuvien ja 75 vuotta täyttäneiden keskimääräistä korkeampi köyhyysriski. Koettu toimeentulo on Suomessa ja muissa Pohjoismaissa EU:n keskitasoa korkeampaa: Pohjoismaissa eläkeikäisillä on harvemmin vaikeuksia maksaa tavanomaisia menojaan ja isompia yllättäviä laskuja ja tyytyväisyys taloudelliseen tilanteeseen on korkeampaa kuin EU-maissa keskimäärin.

Terveys, sosiaaliset suhteet ja asuminen tärkeitä tekijöitä toimeentulon kokonaisuudessa

Eläkeläisten toimeentulo on moniulotteinen kokonaisuus, johon vaikuttavat tulojen ja varallisuuden ohella etenkin terveydentila, sosiaaliset suhteet ja asumiseen liittyvät asiat sekä yleisempi suhtautuminen toimeentuloon. Eläkeläisten omien kokemusten perusteella hyvä terveys ja puolisolta, sukulaisilta tai tuttavilta saatu apu ovat toimeentuloa helpottavia tekijöitä. Heikko terveydentila sekä asumisesta ja liikkumisesta aiheutuvat kulut korostuivat puolestaan toimeentulovaikeuksia aiheuttavina tekijöinä.

Lisäksi erilaiset elämäntilanteet, esimerkiksi perhesuhteet, ja mahdollisuus sopeuttaa omaa kulutusta taloudellisen tilanteen mukaan muokkaavat kokemusta toimeentulosta. Eläkeläiset korostavat usein myös huolta tulevaisuudesta. Kaikkiaan eläkeläisten elämäntilanteet ovat moninaisia, ja siksi toimeentuloa on tarpeen tarkastella useista näkökulmista ja erilaisilla menetelmillä.

Summary

This study offers a comprehensive overview of Finnish pensioners' economic wellbeing at the turn of the 2020s, as well as the development of pensioners' income over a quarter of a century. Pensioners' economic wellbeing is reviewed from different angles and using various data sources. We review the number and structure of pensioners, average pension levels and pension levels of different groups, the structure, distribution and level of pensioners' income. In addition, we look at poverty among pensioners and related development from 1995 to the early 2020s. In our study, we also review the income perceptions and wealth of old-age pensioners and make an international comparison of pensioners' economic wellbeing.

Number of pensioners risen - an increasing number receive an old-age pension and an earnings-related pension

Great changes have taken place in the number and structure of pensioners over the past 25 years. As of the early 2020s, there are over 1.5 million pensioners in Finland. This is an increase of more than one third since the mid-1990s. The number of pensioners on an early pension has declined from 340,000 to 180,000 persons as routes to early retirement have been abolished and the number of disability pensioners has dropped. Correspondingly, the number of old-age pensioners has increased from slightly under 800,000 to over 1.3 million. The old-age pension has also become a clearly dominating pension benefit, which is evident also in the rising share (from 29% to 71%) of persons retiring directly on an old-age pension.

The significance of national and earnings-related pensions has also changed significantly: the role of the earnings-related pension has increased markedly and that of the national pensions has decreased. The share of pensioners in Finland receiving only an earnings-related pension has increased from 5 to 64 per cent, while the share of persons receiving only a national pension has decreased from 13 to 5 per cent since the mid-1990s. The share of persons receiving both an earnings-related and a national pension has declined from 82 to 31 per cent. The role of the earnings-related pension has grown particularly among those receiving an old-age pension. The national pension, in turn, has become increasingly common among those receiving a disability pension.

The following key factors affect the number and structure of pensioners: the retirement of the baby boomers after the turn of the 2010s, increasing longevity, the gradual phasing in of the earnings-related pension system, changes made to the age limits of early and old-age pensions, as well as the rising employment rate of those aged 55 and over.

Average total pension risen as the composition of the group of pension recipients has changed

In real terms, the average total pension in Finland has increased by more than 40 per cent from 1995 to 2021. The increase is due to, in particular, structural changes among pensioners: those retiring more recently have worked longer during the period that the earnings-related pension system has been valid than those who retired earlier. The share of the earnings-related pension of the total pension received in one's own right has increased from 66 to nearly 90 per cent. Increases due to indexation have raised pensions by around seven percent in real terms.

The average total pension of new retirees increased until the turn of the 2010s and has remained at the same level after this. As a result of the development, the differences in pension benefits of 65–74- and 75–84-year-old pensioners have levelled out so that the benefits in these age groups were equally high in both groups in the early 2020s. The total pension of disability pensioners has not risen in real terms during the review period. Above all, this development is driven by the fact that, among recipients of the disability pension, fewer than before transfer to a disability pension at the end of their working life. Their pension tends to be higher than average. All-in-all, the pension distribution among retirees has remained similar throughout the review period.

Pensioners' income in relation to that of the rest of the Finnish population has remained unchanged

The average disposable income of pensioners in 2020 was 27,000 euros (around €2,300/month). The income level of pensioners relative to the employed population has varied between 72 and 79 per cent. During an economic boom, when earnings rise faster than pensions, the position of pensioners relative to the employed population weakens. During recessions, the development is the opposite.

Pensioners can be found among both the low- and high-income population. In 2020, the proportion of pensioners in the lowest income decile was equal to the Finnish population average. Forty-two per cent of the pensioners were in the second, third and fourth income deciles. Nearly every fifth pensioner was in the top three income deciles.

Pensioners' income growth slowed down as of the early 2010s

During the review period, pensioners' real income has grown by 59 per cent. Up to the turn of the 2010s, the income grew rapidly, but after that, the increase has been slower. A similar trend can be observed for the employed population.

Of pensioners, those in the best financial position are the 55–64- and 65–74-year-olds with a family. Their income has increased the fastest. Of the low-income pensioners, the under-55-year-olds who live alone stand out. Their income development has been the weakest. Overall, the income differential between pensioners has not changed significantly.

Income gaps level out slightly in retirement, own pension most important source of income

At retirement, the income gaps levelled out slightly. For those retiring from work, the income decreased somewhat while it rose for the non-working. The income gaps between pensioners levelled out somewhat also during the first years in retirement. Underlying the levelling out of income gaps was, first and foremost, the reduced earnings and capital income of those with a higher income.

In 2020, the share of earnings-related pension received in one's own right of the gross income of pensioners was 62 per cent. The equivalent share of the national pension and the survivors' pension was eight per cent. The share of earnings and capital income of pensioners' gross income was around 25 per cent. A considerable part of earnings comprised the earnings of other family members. In the lowest income decile, the national pension received in one's own right was emphasised. In the middle decile, the emphasis was on the earnings-related pension received in one's own right, and in the top decile, on the earnings-related pension received in one's own right, capital income and earnings.

Pensioners' poverty at the same level as the population average, lowest income level among the under-55-year-old pensioners who live alone

In 2020, pensioners' poverty rate based on a the 60-per-cent poverty limit was 13 per cent, that is, nearly the same as the population average. Compared to 1995, the poverty rate of pensioners and the total population has increased by an ample four percentage points. The poverty rate of pensioners peaked in Finland in 2007, after which it has mainly declined. Based on the lower, 50-per-cent poverty limit, the poverty rate of pensioners is nearly four times smaller than the poverty rate based on the 60-per-cent limit. The poverty rate of pensioners is lower than that of the total population.

Poverty is more common than average among pensioners living alone, particularly among pensioners under the age of 55 or 85 or older. Under the review period, poverty among the under-55-year-old pensioners and male pensioners has become increasingly common. In terms of numbers, the largest single group of low-income persons live alone. Most of them are women on an old-age pension.

The wealthiest households are high-income owner-occupiers; one third of households on an old-age pension are in debt

In addition to income, economic wellbeing depends on wealth and debt. The amount of wealth and income level are clearly linked to each other in households on the old-age pension: a low net wealth is linked to low income while a high net wealth to high income. Net wealth was the highest among pensioners in Helsinki and Uusimaa and those who live in owner-occupied houses and the lowest among low-income pensioners and those who live in rental housing.

Around one third of households on an old-age pension were in debt in 2020. In households with a lower-than-average income, debt repayment was often perceived as financially burdensome. The amount of income and net wealth was reflected in the financial satisfaction of households. Financial satisfaction was the highest among those households on an old-age pension with high net wealth or income and, correspondingly, lowest in those with low net wealth and income.

Economic wellbeing of Finnish population of pensionable age slightly better than the EU average

All-in-all, Finnish pensioners (65+) are slightly better off than average when compared to other EU countries. The purchasing power of pensions is slightly higher than EU average and the income inequality of pensioners lower, but pensioners income relative to the income of the working population is lower in Finland than EU average.

Compared to EU countries, fewer than average persons of pensionable age live below the poverty threshold in Finland, and serious material deprivation is also rare. However, the comparison highlights the higher-than-average risk of poverty of Finnish persons living alone and aged 75 or older. The perceived income is higher in Finland and the other Nordic countries than in the EU on average: In the Nordic countries, pensioners face less often problems with meeting usual expenses and covering larger unexpected expenses, and their financial satisfaction is higher than in the EU on average.

Health, social relations and housing important factors for overall economic wellbeing

Pensioners' economic wellbeing is a multidimensional phenomenon, affected by income and wealth but also by health, social relations and issues relating to housing, and general attitudes toward economic wellbeing. When examined in terms of pensioners' perceptions, good health and help received from the spouse, relatives or friends tended to make it easier to make ends meet. Poor health and costs relating to housing and transportation were emphasized as factors causing financial strain.

In addition, various situations in life, such as those relating to family relationships and the possibility to adjust one's consumption to one's economic situation, form pensioners' perception of their economic wellbeing. Pensioners often also emphasise worries relating to the future. All-in-all, pensioners' life situations are varied, which is why economic wellbeing must be reviewed from different angles and using different methods.

Sisältö

Tiivistelmä	5
Summary	10
1 Johdanto	17
1.1 Eläkkeet turvaavat yhä suuremmalle osalle väestöstä toimeentulon.....	17
1.2 Suomen eläkejärjestelmän muutokset 1990-luvun puolivälistä lähtien.....	19
1.3 Eläkeläisten toimeentulon monipuolinen tutkimus	22
1.4 Tutkimuksen asetelma ja rakenne	27
2 Eläkeläisten määrän ja rakenteen kehitys 1995–2021	40
2.1 Johdanto.....	40
2.2 Eläkeläiset eläkelajin ja eläkejärjestelmän mukaan.....	43
2.3 Eläkeläiset iän ja sukupuolen mukaan.....	51
2.4 Eläkkeelle siirtyneet eläkelajin, iän ja sukupuolen mukaan.....	55
2.5 Yhteenveto	63
3 Kokonaiseläkkeen taso ja kehitys vuosina 1995–2021	68
3.1 Johdanto.....	68
3.2 Kokonaiseläkkeen kehitys ja rakenne.....	70
3.3 Eläketulon jakautuminen	81
3.4 Eläketulo eläkkeelle siirryttäessä ja eläkeaikana.....	90
3.5 Yhteenveto.....	99
4 Eläkeläisten käytettävissä oleva tulo vuosina 1995–2020	105
4.1 Johdanto	105
4.2 Keskeiset käsitteet, tutkimusaineisto ja eläkeläisten väestörakenne.....	107
4.3 Eläkeläiset koko väestön tulonjaossa	112
4.4 Eläkeläisten välinen tulonjako	116
4.5 Käytettävissä olevan rahatulon koostumus.....	123
4.6 Eläkeläisten pienituloisuus	132
4.7 Käytettävissä oleva rahatulo eläkkeelle siirryttäessä ja eläkeaikana	139
4.8 Yhteenveto.....	150

5 Vanhuuseläkeläiskotitalouksien varallisuus ja velat vuonna 2020	159
5.1 Johdanto	159
5.2 Aineisto ja käsitteet	161
5.3 Vanhuuseläkeläisten varallisuus	165
5.4 Vanhuuseläkeläiskotitalouksien velat	173
5.5 Taloudellinen tyytyväisyys	178
5.6 Yhteenveto	180
6 Eläkeikäisten toimeentulo ja pienituloisuus EU-maissa 2020-luvun taitteessa	186
6.1 Johdanto	186
6.2 Aineisto ja käytetyt mittarit	187
6.3 Eläkeikäisten tuloasema EU-maissa	188
6.4 Eläkeikäisten köyhyysriski ja aineellinen puute	197
6.5 Eläkeikäisten toimeentulokokemukset	203
6.6 Yhteenveto	208
7 Vanhuuseläkeläisten näkemyksiä toimeentulolle merkityksellisistä asioista	213
7.1 Johdanto	213
7.2 Aineisto ja menetelmät	214
7.3 Terveys, sosiaaliset suhteet ja asuminen toimeentulon kokonaisuudessa	215
7.4 Toimeentulovaikeuksien korostaminen, muutosten vaatiminen ja sopeutuminen	225
7.5 Yhteenveto	230

1 Johdanto

Susan Kuivalainen

Eläketurvakeskus on 1990-luvun loppupuolelta alkaen julkaissut säännöllisesti, noin viiden vuoden välein, eläkeläisten toimeentuloa laajasti käsittelevän kokoomateoksen. Teosten tavoite on ollut tarjota ajantasainen kuva eläkeläisten toimeentulosta ja sen kehityksestä sekä toimeentuloon vaikuttavista tekijöistä (Hagfors ym. 2003; Uusitalo 2006; Kautto 2011; Kuivalainen ym. 2017). Niiden kohdeyleisö on alusta alkaen ollut laaja, minkä vuoksi painopiste on ollut kuvailevissa analyyseissa. Tämä sarjassaan viides teos jatkaa 20 vuoden perinnettä. Tutkimuksessa tarkastellaan eläkeläisten toimeentuloa aina 1990-luvun puolivälistä 2020-luvun taitteeseen; tarkastelujakso kattaa neljännesvuosisadan pituisen jakson suomalaisten eläkeläisten toimeentuloa ja mahdollistaa erilaisten kehityskulkujen havaitsemisen.

Eläkeläisten toimeentulosta oli hyvin vähän tutkimusta 2000-luvun vaihteessa, jolloin ensimmäinen kokoomateos julkaistiin. Sitten tutkimustoiminta on laajentunut, ja eläketurvan riittävyys tutkimus on vakiintunut keskeiseksi osaksi Eläketurvakeskuksen tutkimustoimintaa. Voidaan sanoa, että eläkkeiden tasosta ja eläkeläisten toimeentulosta on tietoa nykyään enemmän kuin koskaan. Tieto on kuitenkin hajallaan ja osin erilaisin rajauksin ja käsittein tuotettua, minkä vuoksi eläkeläisten toimeentulosta ei välttämättä ole helppoa muodostaa kokonaiskuva. Tämän tutkimuksen tavoite on tuoda keskeiset toimeentuloa kuvaavat tiedot samanaikaiseen tarkasteluun ja koota näiden pohjalta kattava ja monipuolinen kuva eläkeläisten taloudellisesta tilanteesta. Tutkimus tuottaa laajasti hyödynnettävää tietoa eläketurvaa ja eläkeläisten toimeentuloa koskevan päätöksenteon ja julkisen keskustelun tueksi.

1.1 Eläkkeet turvaavat yhä suuremmalle osalle väestöstä toimeentulon

Lakisääteisen eläketurvan ensisijaisena tavoitteena on eläkeläisten toimeentulon turvaaminen. Ansiosidonnaisen työeläkkeen tehtävänä on totutun toimeentulon säilyminen kohtuullisena eläkkeelle siirtymisen

jälkeen. Kansaneläkkeen ja takuueläkkeen tehtävänä on puolestaan vähimmäisturvan tarjoaminen ja köyhyyden estäminen. Riittävän toimeentulon määrittely on viime kädessä yhteiskuntapoliittinen kysymys. Tämä tutkimus tarjoaa aineksia toimeentulotavoitteen arviointiin ja sitä koskevaan keskusteluun. Tutkimuksessa tarkastellaan lakisääteisiä eläkkeitä, ja huomio on sekä työeläkejärjestelmän että kansaneläkejärjestelmän tuottamassa eläketurvassa.

Eläkeläisten toimeentulo on tärkeä yhteiskuntapoliittinen aihe, jonka merkitys lisääntyy väestön ikärakenteen vanhentuessa. Eläkkeensaajien määrä on noussut suurten ikäluokkien siirryttyä eläkkeelle, ja eläketurva koskee entistä suurempaa osaa väestöstä. Vuonna 2021 eläkkeensaajia oli Suomessa yli 1,5 miljoonaa, ja yli 16-vuotiaasta väestöstä joka kolmas sai eläkettä. Vuonna 1995 eläkkeensaajia oli noin 1,1 miljoonaa ja vastaava väestöosuus oli reilu neljännes. Eläkkeensaajien osuus tulee kasvamaan edelleen tulevina vuosikymmeninä, kun vanhuuseläkeikäisten määrä kasvaa pidentyneen elinajan myötä (Tikanmäki ym. 2022). Eläkkeelläoloaika on vuosikymmenien aikana pidentynyt, eli eläkkeestä saatava toimeentulo koskee yhä suurempaa osaa henkilön elinkaaresta. Eläkeläisten toimeentulolla on suuri merkitys koko väestön toimeentulosta saatavaan kuvaan, mikä edelleen korostaa aiheen yhteiskunnallista merkitystä.

Tutkimuksen tarkastelujakso on verraten pitkä ulottuen 1990-luvun puolivälistä tähän hetkeen. Neljännesvuosisataan mahtuu useampia eläketurvaan vaikuttavia uudistuksia, ja kuva tyypillisestä eläkeläisestä on monin tavoin muuttunut. 1990-luvun puolivälissä eläkkeelle siirtyminen tapahtui vielä tavallisimmin varhaiseläkkeen kautta, ja varhaiseläkkeet olivat juurtuneet osaksi suomalaista työmarkkinamallia (Ilmakunnas 2002). Varhaiseläkereitit on sittemmin pitkälti suljettu. Yhä suuremmalle osalle eläkkeelle siirtyminen tarkoittaa siirtymistä vanhuuseläkkeelle. Samalla vanhuuseläkkeelle siirrytään entistä useammin suoraan työstä. Eläkellesiirtymisikä ja työmarkkinoilta poistumisikä ovat nousseet ja työurat pidentyneet (ks. esim. Riekhoff & Kuitto 2022; Vidlund ym. 2022; Nivalainen 2022). Kehitystä on edesauttanut yli 55-vuotiaiden nopeasti kohonnut työllisyys. Työllisyys on noussut kaikilla koulutustasoilla, ja myös peruskoulutuksen saaneista aiempaa suurempi osa jatkaa työelämässä vanhuuseläkkeeseen asti (Polvinen ym. 2022). Kehityksen taustalla ovat myös työkyvyn ja terveydentilan parantuminen (esim. Laaksonen ym. 2022). Pitkän aikavälin tarkastelun etuna on, että keskeisimmät kehitysjaksot ja ajallinen muutos tulevat hyvin esiin.

Tarkastelujakson aikana vanhuuseläkkeestä on tullut ensisijainen eläke-
muoto. Eläkkeellesiirtymisiän myöhentyessä ja elinajan pidentymisen
myötä eläkeläiset ovat aiempaa iäkkäämpiä. Elin aika on pidentynyt
tarkastelujaksolla huomattavasti: 63-vuotiaan miehen elinajanodote oli
vähän alle 16 vuotta vuonna 1995, kun se vuonna 2021 oli neljä vuotta
pidempi (Tilastokeskus 2022). Samalla myös eläkkeelläoloaika on piden-
tynyt (Kuivalainen ym. 2017). Näiden syiden takia on oleellista tarkastella,
miten eläketurva ja toimeentulo kehittyvät eläkkeellä ollessa (ks. luku 3
ja 4). Vaikka eläkeläisten joukkoon kuuluu entistä enemmän yli 80-vuoti-
aita, kuuluu siihen yhä myös nuoria työkyvyttömyyseläkkeensaajia. Usein
eläkeläisistä ja heidän toimeentulostaan puhuttaessa viitataan ainoastaan
vanhuuseläkkeensaajiin ja keskustelusta unohtuvat työkyvyttömyys-
eläkkeensaajat¹. Työkyvyttömyyseläkeläisten tulot ovat 2000-luvulla
kehittyneet huomattavasti hitaammin kuin vanhuuseläkeläisten, ja pieni-
tuloisuus on ollut heillä myös yleisempää (Rantala ym. 2017b). Useimmat
tämän tutkimuksen tarkastelut kattavat kaikki eläkkeensaajat, jolloin
eläkeläisten toimeentulosta ja sen kehityksestä saadaan kokonaisvaltai-
nen kuva.

1.2 Suomen eläkejärjestelmän muutokset 1990-luvun puolivälistä lähtien

Eläkeläisten tärkein tulolähde on eläke (Rantala & Riihelä 2017).
Eläkkeiden keskeisen roolin vuoksi on tärkeää tarkastella lähemmin eläke-
turvaa ja siihen tarkastelujaksolla tehtyjä muutoksia. Eläkejärjestelmään
on tarkasteluajanjakson aikana tehty monia suurempia ja pienempiä
muutoksia. Uudistuksia on tehty ensi sijassa eläkejärjestelmän taloudel-
lisen kestävyuden vahvistamiseksi (ks. esim. Kuivalainen & Kuitto 2022),
mutta niillä on vaikutuksia myös eläkeläisten toimeentuloon. Eläkkeiden
tasoa koskevat muutokset vaikuttavat sekä alkavan eläkkeen suuruuteen
että siihen, miten eläke kehittyy eläkkeelläolon aikana. Lisäksi eläkkeen
saantiehtot vaikuttavat eläkkeensaajien määrään.

Seuraavassa luodaan yleiskuva eläkejärjestelmään tarkasteluajanjaksolla
tehdystä muutoksista. Tarkastelussa keskitytään niihin muutoksiin, jotka
ovat merkityksellisimpiä eläkkeensaajien määrän ja rakenteen kehityksen

---

1 Eläketurvan tavoitteena on turvata toimeentulo paitsi vanhuuden, myös työkyvyttömyy-
den varalta. Lisäksi se turvaa toimeentuloa perheen huoltajan kuoleman varalta (ks.
tietolaatikko 3.3).

sekä eläkkeiden tason ja sen kehityksen kannalta. Keskeiset eläkkeiden tasoon ja saantiehtoihin tehdyt muutokset on koottu liitetaulukoihin 1.1 (työeläke) ja 1.2 (kansaneläke). Eläkelajit kuvataan yksityiskohtaisemmin Tietolaatikoissa 2.1 ja 3.1.

Läntisten teollisuusmaiden viimeaikaisissa eläkeuudistuksissa on löydetävissä vähintään viisi keskeistä teemaa: 1) eläkkeiden indeksoinnin heikentäminen, 2) eläkkeiden kelpoisuus- ja saantiehtojen kiristäminen, 3) eläke-etuuksien tason sitominen elinajanodotteen muutoksiin ja 4) maksuperusteisten eläkkeiden käyttöön ottaminen ja 5) yksityisten eläkkeiden merkityksen lisääminen. (Ks. eläkeuudistuksista myös esim. Hinrichs 2021; Whiteford & Whitehouse 2006.) Maksuperusteisuuden vahvistamista ja yksityisten eläkevakuutuksien kasvua lukuun ottamatta teemat ovat nähtävissä myös Suomen eläkejärjestelmään tehdyissä uudistuksissa.

Suomessa on muiden maiden tavoin tehty muutoksia eläkkeiden indeksiturvaan. Indeksiturvan tavoitteena on varmistaa eläkkeiden ostovoiman säilyminen hinta- ja palkkatason muuttuessa. Vuodesta 1996 yli 64-vuotiaiden maksussa olevia eläkkeitä on tarkastettu työeläkeindeksillä, jossa ansiotasoindeksi paino laskettiin 50:sta 20:een prosenttiin ja elinkustannusindeksi paino muuttui 50:sta 80:een prosenttiin. Vuodesta 2005 tätä työeläkeindeksiä (20/80) on sovellettu myös alle 64-vuotiaiden eläkkeisiin. Vuosina 1996 ja 2005 voimaan tulleet indeksimuutokset ovat poikkeuksellisia, sillä ne koskivat maksussa olevia eläkkeitä ja vaikuttivat välittömästi eläkkeiden tasoon ja sitä kautta eläkkeensaajien toimeentuloon. Eläkkeen tasoa koskevat uudistukset ovat yleensä kohdistuneet tulevien eläkkeensaajien eläkkeisiin ja niiden vaikutukset ilmenevät tällöin vasta pitkällä aikavälillä. Työeläkeindeksi uudistus on ollut esillä paljon viime vuosinkin ja useissa kannanotoissa on vaadittu työeläkeindeksi muuttamista (ks. esim. Komp-Leukkunen & Rantanen 2020; Kotamäki 2018). Eläkkeiden indeksiturvan merkitystä tarkastellaan lähemmin luvussa kolme.²

Toiseksi eläkkeen saantiehtoja on Suomessa kiristetty erityisesti varhaiseläkkeiden osalta. 2000-luvun vaihteessa varhaiseläkkeitä karsittiin nostamalla niiden ikärajoja. Vuoden 2005 eläkeuudistuksen yhteydessä ja sitä seuranneiden vuosien aikana varhaiseläkereittien karsiminen jatkui ensin

---

2 Tutkimuksen tarkastelujakso päättyy vuoteen 2020/21. Vuonna 2022 nopeasti nousseiden hintojen johdosta maksussa olevia työeläkkeitä korotettiin vuoden 2023 alussa elinkustannuksia painottavan työeläkeindeksi mukaisesti 6,8 prosentilla. Eläkkeiden taso voi näin muuttua lyhyessäkin ajassa eläkejärjestelmään tehtävistä muutoksista riippumatta.

ikärajoja nostamalla ja sitten poistamalla eri varhaiseläkelajeja. Nykyään ainoa varsinainen varhaiseläkelaji on työkyvyttömyyseläke. Eläkettä saavien määriä ja rakenteellisia muutoksia tarkastellaan luvussa kaksi. Tehtyjen uudistusten myötä varhaiseläkettä saavien määrä on vähentynyt huomattavasti, ja valtaosa eläkeläisistä on vanhuuseläkkeellä. Vanhuuseläkkeellä olevien määrään on vaikuttanut myös vuoden 2005 eläkeuudistus, jossa alaikäraja laskettiin 65 vuodesta 63 vuoteen ja vanhuuseläkeiästä tehtiin joustava.

Kolmanneksi Suomessa eläke-etuuksia on sidottu elinajanodotteen muutoksiin. Vuoden 2005 eläkeuudistuksessa tuli voimaan elinaikakerroin³, joka sopeuttaa työeläkkeiden tasoa eliniän nousuun. Vuoden 2017 eläkeuudistuksessa myös vanhuuseläkeikä sidottiin elinajanodotteen muutokseen⁴ ja alin vanhuuseläkeikä määräytyy syntymävuoden mukaan. Uudistuksien myötä elinajan pitenemiseen on siten varauduttu säätämällä sekä työeläkkeen tasoa että vanhuuseläkkeen ikärajaa. Toimilla on tavoiteltu paitsi eläkejärjestelmän rahoituksen vahvistamista myös eläkkeelle siirtymisen myöhentämistä. 2000-luvulla työurien pidentäminen ja eläkkeelle siirtymisiän myöhentäminen ovatkin entistä vahvemmin ohjanneet eläketurvan kehittämistä. Vuoden 2005 työeläkeuudistuksen keskeisenä tavoitteena oli keskimääräisen eläkkeellesiirtymisiän myöhentäminen 2–3 vuodella. Eläkkeelle siirtymisen myöhentäminen oli myös vuoden 2017 työeläkeuudistuksen keskeinen tavoite. Eläkkeelle siirtymisiän odote on noussut vuodesta 2005 yli kolmella vuodella ja oli 62,4 vuotta vuonna 2021. (Ks. lisää esim. Ollonqvist ym. 2021; Leinonen ym. 2020; Nivalainen ym. 2020; Gruber ym. 2019.)

Useassa OECD-maassa on siirrytty maksuperusteisiin eläkejärjestelmiin, joissa eläke-etuuden suuruus määräytyy järjestelmään maksettujen maksujen ja niille saatujen sijoitustuottojen perusteella. Suomessa vastaavaa muutosta ei ole ollut, vaan eläkejärjestelmä on pysynyt etuusperusteisena, jossa etuuden taso määräytyy ansiotason ja työhistorian perusteella.

3 Elinaikakerrointa sovellettiin ensimmäisen kerran vuonna 2010 vuonna 1948 syntyneiden eläkkeeseen. Elinaikakerroin määrätään kullekin syntymävuosiluokalle 62 vuoden iässä. Elinajan noustessa elinaikakerroin pienentää kuukausittain maksettavaa eläkettä, mutta koko vanhuuseläkeajalta maksettavan eläkkeen yhteismäärä pysyy samana (keskimääräisen elinajanodotteen mukaan).

4 Vuonna 1955 syntyneistä alkaen alin vanhuuseläkeikä nousee 3 kuukautta jokaista ikäluokkaa kohti, kunnes saavutetaan 65 vuoden alaikäraja. Vuonna 1965 ja sen jälkeen syntyneiden vanhuuseläkeikä sopeutetaan elinajanodotteen muutokseen. Elinajanodotteen perusteella määriteltä vanhuuseläkeikää sovelletaan ensimmäisen kerran vuonna 2030. Myös kansaneläkejärjestelmän vanhuuseläkeikä nousee vastaavasti.

Vaikka Suomessa tällaista siirtymää ei ole tapahtunut, eläkejärjestelmän institutionaalinen rakenne on oleellisesti vaihtunut, kun työeläkejärjestelmän ja kansaneläkejärjestelmän suhde on muuttunut. Tämä tulee esiin lukujen 2, 3 ja 4 tarkasteluissa.

Tarkastelujaksolla työeläkejärjestelmästä on tullut ensisijainen eläkejärjestelmä ja kansaneläkejärjestelmän merkitys on pienentynyt. Tähän on keskeisesti vaikuttanut vuonna 1996 tehty uudistus, jossa kansaneläke muutettiin kokonaan työeläkevähenteiseksi⁵ ja kaikille maksettava kansaneläkkeen pohjaosa poistettiin asteittain vuosina 1996–2000. Uudistuksen myötä kansaneläkettä saavien määrä on laskenut tuntuvasti (ks. luku 2). Kansaneläkkeen asema on pienentynyt myös siksi, että aiempaa useamman eläkkeensaajan koko työura on ajoittunut työeläkejärjestelmän voimassaoloaikaan. Näin suuremmalle osalle on kertynyt kattava työeläketurva ja kansaneläkkeen tarve on pienentynyt (ks. luku 3). Lisäksi kansaneläkkeen merkitys on vähentynyt siksi, että yhä useampi siirtyy varhaiseläkkeen sijaan suoraan vanhuuseläkkeelle ja on näin ehtinyt kartuttaa työeläkettä pidempään. Myös ansiotason nousu ja sen myötä noussut keskimääräinen työeläkkeen taso ovat vähentäneet kansaneläkkeen merkitystä. Vuonna 2011 voimaan tullut takuueläke on myös muuttanut suomalaisen eläkejärjestelmän rakennetta. Takuueläkkeestä tuli uudistuksen seurauksena uusi vähimmäiseläke ja uusi osa järjestelmää. Takuueläkettä maksetaan niille eläkeläisille, joiden kansaneläke ja työeläke jäävät alle määritellyn vähimmäiseläkkeen (vuonna 2021 määrä 885,63 €/kk⁶).

1.3 Eläkeläisten toimeentulon monipuolinen tutkimus

Eläkeläisten toimeentuloa on Suomessa viime vuosina tutkittu erityisesti Eläketurvakeskuksen toimesta, joka on 2000-luvun vaihteesta lähtien julkaissut useita eläkeläisten toimeentuloa käsitteleviä tutkimuksia. Tutkimuksien myötä kuva eläkeläisten toimeentulosta on laajentunut ja tarkentunut. Eläkeikäisten toimeentuloa on tutkittu myös muualla, mutta

---

5 Työeläkkeen määrä pienentää kansaneläkettä. Kansaneläkettä ei myönnetä, jos työeläkkeen määrä on yli yksin asuvalle 1 452,95 euroa kuukaudessa (vuonna 2021). Kansaneläkkeen täysi määrä yksin asuvalle on 703,45 euroa kuukaudessa. Täyttä kansaneläkettä saa, jos työeläke on alle 59,45 euroa kuukaudessa (vuonna 2021).

6 Takuueläkkeeseen tehtiin elokuun alussa korkean inflaation vuoksi ylimääräinen indeksikorotus, joka nosti takuueläkkeen tason 855,48 eurosta (1.1.–31.7.2022) 885,63 euroon (1.8.–31.12.2022).

verraten vähän ja usein osana laajempia väestötutkimuksia tai kohdistuen johonkin rajattuun ryhmään tai teemaan. Seuraavaksi kootaan yhteen keskeisimpiä lähinnä vuoden 2016 jälkeen ilmestyneiden eläkeläisten toimeentuloa tarkastelevien tutkimusten tuloksia (ks. laajemmat koonnit aiemmin ilmestyneiden tutkimusten tuloksista esim. Kuivalainen ym. 2017; Ahonen ym. 2018; Rantala 2020). Tavoitteena on tuoda esiin tiedon nykyinen taso, johon tämän tutkimuksen tavoitteita ja tuloksia voidaan suhteuttaa. Koska toimeentulo on moninainen ilmiö, jota voidaan tarkastella ja mitata hyvin erilaisilla tavoilla, osiossa esitellään tavanomaisimpia tapoja toimeentulon tarkastelemiseen.

Valtaosa tutkimuksista on tarkastellut tuloja – joko eläketuloja, käytettävissä olevia tuloja laajemmin tai näitä molempia. Tuloja on yleisesti pidetty hyvänä objektiivisena toimeentulon mittarina. Tutkimukset osoittavat niin keskimääräisen kokonaiseläkkeen kuin eläkeläiskotitalouksien käytettävissä olevien tulojen nousseen 2000-luvulla ja tuloaseman suhteessa ammatissa toimiviin säilyneen ennallaan (Rantala ym. 2017a). Eläkkeelle siirtyneiden keskimääräiset tulot suhteessa eläkettä edeltäneen aktiivijan tuloihin on pysynyt samana lähes koko 2000-luvun ajan (Rantala ym. 2021).

Eläkeläisten tulot eivät myöskään merkittävästi muutu eläkevuosien aikana (Rantala 2020). Eläkeläisten tuloille on näin ominaista pysyvyys ja vakaus. Eläkeajan tulot heijastavat henkilön aikaisempaa tulotasoa. Myös edeltävä työmarkkina-asema näkyy eläkkeen tasossa. Esimerkiksi työttömyydestä eläkkeelle siirtyneiden tulotaso on eläkkeellä yleensä pienempi kuin työstä eläkkeelle siirtyneiden. Eläkeläisten pienituloisuus (osuus eläkeläisistä, jolla tulot ovat alle määritellyn pienituloisuusrajan, yleisimmin alle 60 tai alle 50 prosenttia väestön mediaanituloista) on ollut koko väestön keskimääräisellä tasolla 2010-luvulla (Rantala & Riihelä 2017). Eläkkeiden ja eläkeläisten tulojen tasoa ja jakautumisesta sekä niiden kehitystä tarkastellaan luvuissa 3 ja 4.

Tulojen ohella varallisuus on keskeinen toimeentulon mahdollistava ja taloudellista turvaa luova resurssi. Eläkeikäisten varallisuudesta on kuitenkin vähemmän suomalaista tutkimusta. Eläkeläistalouksien nettovarallisuus kasvoi vuodesta 1993 vuoteen 2013 nopeammin kuin palkansaajatalouksilla ja oli koko tarkastelujakson palkansaajia korkeampi (Ahonen 2017). Vuonna 2019 nettovarallisuus oli suurin 65–74-vuotiailla. Eläkeikäisten (65 vuotta täyttäneet) kotitaloudet olivat myös

muuta harvemmin velallisia ja luottorajoitteisia⁷. (Tilastokeskus 2021.) Eläkeläisten varallisuutta ja sen jakautumista keskeisten taustatekijöiden suhteen ja varallisuuden yhteyttä taloudelliseen tyytyväisyyteen tarkastellaan luvussa 5.

Tulo- ja varallisuustarkastelut kertovat taloudellisten resurssien määrästä, mutta eivät toteutuneesta toimeentulon tasosta. Eläkeläiskotitalouksien kulutusmenot kasvoivat vuosina 1995–2012, ja suhteessa työssä käyvien kotitalouksiin kulutus säilyi ennallaan (Ahonen 2017). Eläkeläisten kulutus rakenne on myös lähentynyt työssä käyvien kulutusta, vaikka eläkeläiskotitalouksien kulutuksesta suurempi osa kohdistuu elintarvikkeisiin ja asumiseen (emt.). Vuodesta 2012 vuoteen 2016 kulutusmenot kasvoivat eniten yli 64-vuotiailla, ja eläkeikäisten asema työkäiseen väestöön nähden parani. Eniten eläkeikäisillä kasvoi kulutus hotelli- ja ravintolapalveluihin, liikenteeseen ja tietoliikenteeseen. (Tilastokeskus 2017.)

Viime vuosina on toimeentulo- ja köyhyyttutkimuksissa kehitetty viitebudjetteihin pohjautuvia tarkasteluja. Muun muassa Euroopan unioni on pyrkinyt edistämään viitebudjettien laadintaa jäsenmaissa. Viitebudjettimenetelmässä rakennetaan erilaisille kotitalouksille tavaroista ja palveluista koostuvia kulutuskoreja, jotka kuvaavat tiettyä vähimmäis- tai kohtuullista kulutustasoa (Mäkinen 2017; Lehtinen 2021). Vuonna 2021 viitebudjetin suuruus yksin asuvalle 65 vuotta täyttäneelle pääkaupunkiseudulla asuvalle oli noin 1 500 euroa kuussa ja muualla Suomessa asuvalle noin 1 200 euroa (sisältäen asumismenot). Vastaavan ikäiselle pariskunnalle viitebudjetti oli noin 700 euroa suurempi. (Lehtinen 2021.) Viitebudjettien pohjalta laskettuna eläkeläisistä alle kaksi prosenttia määrittyi köyhäksi, kun koko väestöstä köyhäksi viitebudjettipohjaisesti määrittyi vajaa kahdeksan prosenttia (Mäkinen 2017).

Viitebudjetissa oletetaan, että kotitalouden jäsenet ovat terveitä eikä heillä ole kroonisia sairauksia. Näin viitebudjettimittari aliarvioi köyhyyden yleisyyttä niillä, joilla on enemmän terveysmenoja. Tervolan ym. (2020) tutkimuksessa, jossa tarkasteltiin eri terveysmenojen vaikutusta viitebudjettiköyhyyteen, yli 85-vuotiaiden viitebudjettiköhyys kasvoi huomioitujen terveysmenojen myötä kahdesta viiteen prosenttiin. Sairastamisen riski kasvaa iän myötä, ja siksi terveysmenoilla on keskeinen vaikutus erityisesti

---

7 Luottorajoitteiseksi kotitaloudeksi määritellään kerättyjen tietojen perusteella kotitalous, joka a) on hakenut lainaa haastatteluajankohtaa edeltäneen kolmen vuoden aikana, eikä saanut hakemaansa lainaa heti eikä myöhemmin, b) on hakenut lainaa, mutta saanut sitä hakemaansa määrää vähemmän tai joka c) ei ole hakenut lainaa, koska ei arvellut saavansa sitä.

ikääntyneimpien toimeentuloon (ks. myös Vaalavuo 2018; Forma & Kuivalainen 2020).

Eläkeläisten toimeentuloa on tutkittu kasvaneessa määrin subjektiivisten toimeentulokokemusten näkökulmasta, ja kokemusperäinen hyvinvointi on saanut aiempaa suuremman merkityksen toimeentulotutkimuksessakin (Palomäki 2018; Ahonen ym. 2018; Ahonen ym. 2019; Palomäki ym. 2021; Palomäki ym. 2022). Vuonna 2020 suurin osa 55–85-vuotiaista eläkeläisistä koki menojen kattamisen vähintään melko helpoksi, mutta jonkinasteisia vaikeuksia oli noin kolmanneksella. Yleisimmin vaikeudet olivat pieniä. Suurin osa eläkeläisistä ei ollut joutunut taloudellisten syiden vuoksi luopumaan kulutuksesta vuonna 2020. Jos näin oli tapahtunut, oli luovuttu ensisijaisesti vapaa-ajan kulutuksesta ja uusien vaatteiden ostamisesta. Osa oli kuitenkin joutunut tinkimään välttämättömyshyödykkeistä, kuten lääkkeistä, joista oli luopunut noin 12 prosenttia vastaajista kyselyä edeltäneen vuoden aikana. (Palomäki ym. 2021.) Kokemukset toimeentulosta ovat tyypillisesti melko pysyviä. Vanhuuseläkeläisistä noin 60 prosenttia koki menojen kattamisen jossain määrin helpoksi sekä vuonna 2017 että vuonna 2020. Lähes joka neljännellä oli pieniä tai suurempia vaikeuksia molempina vuosina. (Palomäki ym. 2022.)

Määrällisten tutkimusten lisäksi laadullinen tutkimus yksilöiden subjektiivisista toimeentulokokemuksista ja niihin vaikuttavista asioista tuottaa tärkeää ja arvokasta informaatiota ilmiöstä. Tällaista tutkimusta on kuitenkin vähän joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta (esim. Liukko & Mustonen 2019). Luvussa 7 tarkastellaan vanhuuseläkeläisten toimeentulokokemuksia ja näkemyksiä toimeentulon kannalta merkityksellisistä asioista laadullisesta näkökulmasta.

Eläkeikäisten koettua taloudellista hyvinvointia on viime vuosina tutkittu myös eläkeläisjärjestöjen toteuttamissa kyselyissä (mm. Eläkeliitto 2021). Tuoreessa Eläkeläisliittojen etujärjestön (2022) teettämässä kyselyssä ilmeni, että eläkkeiden pienuus ja siitä seuraavat taloudelliset ongelmat koetaan yleisimmin suurimpana ongelmana (41 % vastaajista). Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen tutkimuksesta (Hannikainen 2019) puolestaan ilmeni, että seitsemän prosenttia 65 vuotta täyttäneistä oli rahan puutteen vuoksi jättänyt käymättä lääkärissä, kahteen alimpaan tuloviidennekseen kuuluvista noin yksitoista prosenttia. Toimeentulokokemuksia tarkastelleissa tutkimuksissa on tullut esiin aiemman tulotason ja tilanteen merkitys. Työuran aikaiset tapahtumat heijastuvat eläkeikaan. Esimerkiksi työkyvyttömyyseläketaustaiset kokevat muita useammin

toimeentulovaikeuksia vanhuuseläkeikässä (Polvinen ym. 2020). Myös lapsuuden aikaiset toimeentulovaikeudet heijastuvat myöhemmän iän koettuihin toimeentulovaikeuksiin (Kuitto ym. 2021).

Perusturvan riittävyden arvioinnissa on havaittu, että eläkkeensaajien perusturvan taso on muita perusturvan saajaryhmiä parempi (THL 2019). Takuueläkettä saavat olivat ainoa perusturvan saajien ryhmä, jolla ei ollut laskennallista oikeutta toimeentulotukeen, ja jonka perusturvan taso riitti kattamaan kohtuullisen minimin mukaiset menot. Eläkkeensaajien muita ryhmiä korkeampi tulotaso on nähty perustelluksi ja hyväksyttäväksi, sillä eläkkeensaajien asema on luonteeltaan pysyvää. Vakavat toimeentulo-ongelmat näyttävät tutkimusten mukaan olevan eläkeläisillä muuta väestöä harvinaisempia. Vanhuuseläkeikäisistä vain muutama prosenttia saa toimeentulotukea, myös pitkäaikainen toimeentulotuen saanti on hyvin vähäistä 65 vuotta täyttäneillä (Kuivalainen & Ylikännö 2020). Leipäjonon asiakkaita eläkeläisten osuus on kuitenkin yli kolmannes ja moni heistä on hakenut apua jo pidempään (Laihiala 2019). Väestökyselyissä eläkeläisistä kuitenkin alle kaksi prosenttia on ilmoittanut hakeneensa apua järjestöiltä tai vastaavilta (Palomäki ym. 2021). Eläkeikäiset ovat saaneet hyvin harvoin taloudellista apua läheisiltään, mutta toisaalta lähes puolet on antanut taloudellista apua lapselleen tai lapsenlapselleen (Hämäläinen ym. 2021; Palomäki ym. 2019).

Kansainvälisistä organisaatioista muun muassa Eurostat ja OECD tuottavat säännöllisesti tietoa eläkkeiden tasosta ja eläkeikäisten toimeentulosta. Viimeisimpien vuosien raporttien valossa Suomen eläketurva on tasoltaan niin Euroopan kuin OECD-maidenkin keskiarvon tuntumassa (European Commission 2021; OECD 2021). Kansainvälisissä arvioissa Suomen eläkejärjestelmän on katsottu torjuvan tehokkaasti köyhyyttä ja tuottavan eläkeläisille kohtuullista toimeentuloa (Andersen 2021). Myös eläkeläisten tuloerot ovat keskimääräistä pienemmät Suomessa (OECD 2019). Tämän tutkimuksen luvussa 6 tarkastellaan tuoreiden tietojen valossa eläkeläisten tuloja, tuloeroja, pienituloisuutta, aineellista puutetta ja toimeentulokeimuksia Suomessa ja muissa EU-maissa.

Eri tavoilla tarkasteltuna eläkeläisten keskimääräinen toimeentulo on suhteellisen hyvä. Esimerkiksi pienituloisuus ei ole eläkeläisillä yleisempää kuin koko väestöllä. Eläkeläisten joukkoon, kuten myös muihin väestöryhmiin, mahtuu niin paremmin kuin heikommin toimeentulevia. Vaikka eri tarkastelutavat saattavat antaa hieman erilaisen kuvan eläkeläisten toimeentulon tasosta, niin tulokset heikoiten toimeentulevista ryhmistä

ovat olleet verrattain yhdenmukaisia. Pienituloisuus on kohdistunut erityisesti alle 55-vuotiaisiin eläkkeensaajiin eli käytännössä työkyvyttömyyseläkeläisiin, kaikkein vanhimpiin eläkkeensaajiin sekä yksinasuviin (Rantala & Riihelä 2017). Toimeentulovaikeudet ovat olleet yleisempiä niin ikään nuoremmilla eläkkeensaajilla ja yksinasuvilla sekä pienituloisemmilla, vuokralla asuvilla sekä terveytensä heikoksi kokevilla (ks. Ahonen ym. 2018; Ahonen ym. 2019; Palomäki ym. 2021). Tässä tutkimuksessa tarkastellaan sekä keskimääräistä toimeentuloa että toimeentuloa eri eläkeläisryhmissä.

1.4 Tutkimuksen asetelma ja rakenne

Toimeentulon monipuolinen tarkastelu edellyttää toimeentulon tarkastelua useasta näkökulmasta. Tutkimuksessa toimeentuloa tutkitaan taloudellisten resurssien eli eläkkeiden tason, käytettävissä olevien rahatulojen ja varallisuuden perusteella sekä lisäksi vakavan aineellisen puutteen ja subjektiivisten toimeentulokokemusten kautta. Tutkimuksen kohteena ovat joko kaikki Suomessa asuvat omaeläkkeensaajat (luku 2, 3 ja 4), vanhuuseläkeläiset (luku 5 ja 7) tai vanhuuseläkeikäiset rajattuna 65 vuotta täyttäneisiin (luku 6).

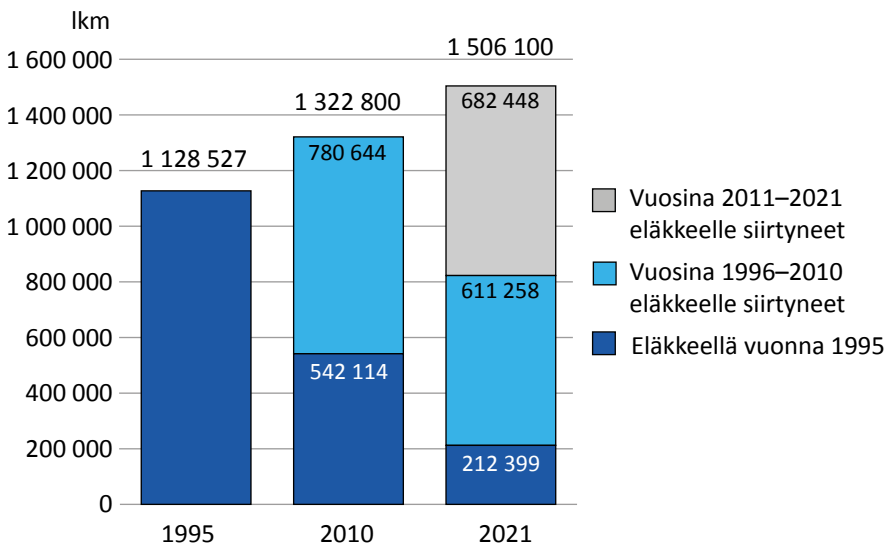
Tutkimuksen eri vertailuasetelmat liittyvät myös tavoitteeseen tarkastella toimeentuloa monipuolisesti. Eläkeläisten tilannetta arvioidaan suhteessa muuhun väestöön. Tässä olennainen vertailukohta on ammatissa toimiva väestö, toisin sanoen palkansaajat ja yrittäjinä toimivat. Keskimääräistä eläkettä verrataan keskimääräiseen ansiotasoon. Samoin eläkeläisten keskimääräisiä käytettävissä olevia rahatuloja verrataan sekä koko väestön että työssäkäyvien tuloihin. Tällä tavalla saadaan tietoa eläkeläisten suhteellisesta asemasta ja siitä, miten se on kehittynyt. Tarkastelu kertoo, miten eläkkeiden taso ja eläkeläisten tulot ovat säilyneet yleisen ansio- ja tulokehityksen tahdissa. Ammatissa toimivien ohella tärkeä vertailukohde ovat muut työelämän ulkopuolella olevat, kuten työttömät, jolloin eläkeläisten asemaa voidaan suhteuttaa laajemmassa väestön ja sosiaaliturvan kokonaisuudessa.

Tutkimuksessa verrataan myös eläkeläisten sisäisiä eroja. Yhtäältä tämä kertoo toimeentulon jakaumasta ja toisaalta pyrkii paikantamaan niitä eläkeläisryhmiä, joiden toimeentulo on keskimääräistä heikompi tai parempi. Tarkastelun kohteena ovat erityisesti eläkelajien, eläkejärjestelmien, sukupuolten, iän ja kotitalousrakenteen väliset erot. Lisäksi tarkastellaan eri vuosina eläkkeelle siirtyneitä.

Keskeisessä osassa on ajallinen vertailu. Luvuissa 2, 3 ja 4 tarkastelun ajanjakso on vuodesta 1995 vuoteen 2020/21. Tarkastelun kohteena on, miten eläkkeensaajien määrä ja rakenne ovat muuttuneet, ja miten eläkkeiden taso ja eläkeläisten tulot ovat kehittyneet keskimäärin ja eri ryhmissä neljännesvuosisadan aikana. Ajallista tarkastelua tehdään niin poikkileikkaushetken tiedoilla kuin pitkittäisseurannan tiedoilla. Tyypillinen tapa tarkastella ajallista kehitystä on vuosittaisten poikkileikkaushetkien tietojen pohjalta. Tiedot kuvaavat eläkettä saavien joukkoa ja heidän tulojaan eri vuosina. Joka vuosi eläkkeelle siirtyy uusia henkilöitä ja eläkkeeltä poistuu henkilöitä. Uudet eläkkeensaajat ja kuolleisuus muuttavat eläkeläisten rakennetta, ja näin eri vuosina tiedot koskevat osin eri henkilöitä. Kuvio 1.1. havainnollistaa tilannetta kuvaamalla kunakin poikkileikkaushetkenä eläkkeensaajia ja eläkeläisväestön määrän ja rakenteen muuttumista ajassa.

Kuvio 1.1.

Eläkeläisten määrä ja rakenne eläkkeelle siirtymivuoden mukaan vuosina 1995, 2010 ja 2021.

Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

Vuonna 2010 eläkeläisiä oli Suomessa reilu 1,3 miljoona, noin 200 000 enemmän kuin vuonna 1995. Heistä 41 prosenttia oli ollut eläkkeellä jo vuonna 1995 ja uusia eläkeläisiä eli vuosina 1996–2010 eläkkeelle siirtyneitä oli 59 prosenttia. Vuonna 2021 reilusta 1,5 miljoonasta eläkeläisestä 14 prosenttia oli ollut eläkkeellä jo vuonna 1995 eli he olivat olleet eläkkeellä jo vähintään 26 vuotta, 41 prosenttia oli siirtynyt eläkkeelle vuosina

1996–2010 ja 45 prosenttia oli siirtynyt eläkkeelle vuonna 2021 tai sen jälkeen.

Perinteisessä poikkileikkaushetken tietoihin perustuvassa tarkastelussa tarkasteltava ryhmä vaihtelee vuodesta toiseen – mukana on sekä pitkään eläkkeellä olleita että hiljattain eläkkeelle siirtyneitä. Tämä on tavanomaisin tarkastelutapa tilastoissa ja useissa tutkimuksissa. Poikkileikkaushetken tietoihin perustuva ajallinen tarkastelu ei kuitenkaan kerro yksittäisten henkilöiden tilanteen kehityksestä vaan ryhmän kehityksestä kokonaisuutena. Tämä tutkimus sisältää myös pitkittäistarkasteluja, jossa seurataan tiettyinä vuotena eläkkeelle siirtyneiden eläketulon tai käytettävissä olevien rahatulojen ajallista kehitystä. Seurannan pituus vaihtelee 6 vuodesta 25 vuoteen. Ajallisissa tulotarkasteluissa, sekä poikkileikkaustietojen että seurantatietojen kohdalla, tarkastellaan aina reaalista kehitystä eli tulotasoa, jossa on otettu huomioon inflaatio.

Tutkimuksessa verrataan lisäksi suomalaisten eläkeikäisten taloudellista tilannetta ja asemaa suhteessa muiden EU-maiden eläkeikäisten tilanteeseen, jolloin suomalaisten eläkeläisten toimeentulo asettuu laajempaan kansainväliseen kontekstiin. Samalla voidaan arvioida, kuinka suomalainen eläke- ja sosiaaliturva onnistuu muun muassa köyhyyden estämisessä suhteessa muihin eurooppalaisiin maihin.

Tutkimuksessa käytetyt aineistot ovat korkeatasoisia ja kattavia. Eläkkeiden tasojen tarkastelussa hyödynnetään Kelan ja Eläketurvakeskuksen yhteisrekisteriä, joka sisältää kaikki eläkkeensaajat. Käytettävissä olevia tuloja tutkitaan puolestaan Tilastokeskuksen koko väestön kattavilla tulotiedoilla, joihin on yhdistetty yksityiskohtaisempaa tietoa eläkkeistä Eläketurvakeskuksen käytössä olevista eläkerekistereistä. Eläkeläisten varallisuutta ja eläkeläisten kokemuksia toimeentuloon vaikuttavista asioista tutkitaan Eläketurvakeskuksen vuonna 2020 keräämällä kyselyaineistolla, jonka perusjoukko kattaa enemmistön eläkkeensaajista (ks. Palomäki ym. 2021). Kyselyn vastausaste on lisäksi poikkeuksellisen korkea. Kansainvälisessä vertailussa käytetään puolestaan pääosin Euroopan tilastoviranomaisen Eurostatin keräämää EU-SILC-aineistoa, joka tarjoaa parhaimmat mahdollisuudet vertailevaan analyysiin. Erilaisten aineistojen käytöllä pyritään myös monipuoliseen analyysiin eläkeläisten toimeentulosta.

Lähteet

- Ahonen, K. & Kuivalainen, S. & Liukko, J. & Nivalainen, S. & Palomäki, L.-M. & Polvinen, A. (toim.) (2019) Tutkimuksia eläkeläisten toimeentulokokemuksista ja taloudellisesta hyvinvoinnista. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 02/2019: Helsinki.
- Ahonen, K. & Palomäki, L.-M. & Polvinen, A. (2018) Eläkeläisten toimeentulokokemukset vuonna 2017. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 03/2018: Helsinki.
- Ahonen, K. (2017) Eläkeläisten kulutus ja kulutuksen rakenne. Teoksessa Kuivalainen, S. & Rantala, J. & Ahonen, K. & Kuitto, K. & Palomäki, L.-M. (toim.) Eläkkeet ja eläkeläisten toimeentulo 1995–2015. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 01/2017: Helsinki, 119–142.
- Andersen, T. (2021) Eläkkeiden riittävyys ja kestävyys – arvio Suomen eläkejärjestelmästä. Eläketurvakeskus: Helsinki.
- Eläkeliitto (2021) +60-barometri. Yli 60-vuotiaiden hyvinvointi ja arki 2021. https://elakeliitto.fi/sites/default/files/2021-09/EI%C3%A4keliitto_%2B60-barometri_2021.pdf
- Eläkeläisliittojen etujärjestö, EETU (2022) Huomisen kynnyksellä 2022: Kysely 55–84-vuotiaiden tulevaisuudennäkymistä. https://www.senioriliitto.fi/site/assets/files/5515/huomisen-kynnyksella-yhteenvetoraportt-2022_final.pdf
- European Commission, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion (2021) pension adequacy report: current and future income adequacy in old age in the EU. Volume 1, Publications Office, <https://data.europa.eu/doi/10.2767/013455>
- Gruber, J. & Kanninen, O. & Nivalainen, S. & Ravaska, T. & Uusitalo, R. (2019) The Effect of Relabeling and Incentives on Retirement: Evidence from the Finnish Pension Reform in 2005. Labor Institute for Economic Research Working Papers 328/2019. Helsinki.
- Forma, L. & Kuivalainen, S. (2020) Tulot, menot ja sote-palveluiden asiakasmaksut: millainen on ikääntyneiden toimeentulo? Gerontologia 34(4): 333–338.
- Hagfors, R. & Hellsten, K. & Ilmakunnas, S. & Uusitalo, H. (toim.) (2003) Eläkeläisten toimeentulo 1990-luvulla. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 2003:1: Helsinki.

Hannikainen, K. (2019) Ikääntyneiden sosiaali- ja terveystalvelujen tarve ja käyttö tulotason mukaan. Teoksessa Kestilä, L. & Karvonen, S. (toim) Suomalaisten hyvinvointi 2018. THL: Helsinki: 265–278.

Hinrichs, K. (2021) Recent pension reforms in Europe: More challenges, new directions. An overview. *Social Policy & Administration* 55(3): 409–422.

Hämäläinen Hans, Danielsbacka Mirrka, Hägglund Anna Erika, Rotkirch Anna ja Tanskanen Antti O. (2021). Sukupolvien suhteet. Ikääntyminen ja vuorovaikutuksen muutos suurten ikäluokkien ja aikuisten lasten elämäkulussa. Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D64/2021. Helsinki: Väestöliitto.

Ilmakunnas, S. (2002) Yksityisen sektorin työeläkeuudistus. *Kansantaloudellinen aikakauskirja* 98(4): 334–343.

Kannisto, J. & Vidlund, M. (eds.) (2022) Expected effective retirement age and exit age in the Nordic countries and Estonia. *Statistics from The Finnish Centre for Pensions* 02/2022: Helsinki.

Kautto, M. (toim.) (2011) Eläkkeet ja eläkkeensaajien toimeentulo 2000–2010. *Eläketurvakeskuksen raportteja* 04/2011: Helsinki.

Komp-Leukkunen, Kathrin & Rantanen, Visa (2021) A Case of Intergenerational Conflict: The 2015 Finnish Citizens' Initiative on Pension Indexation, *Journal of Aging & Social Policy* 16: 1–18.

Kotamäki, M. (2018) Kansalaisaloite eläkeindeksistä tuli ja meni – mitä voimme oppia? *Yhteiskuntapolitiikka* 83(1): 96–101.

Kuitto, K. & Riekhoff, A.-J. & Palomäki, L.-M. (2021) The financial situation across the life course. Teoksessa Komp-Leukkunen, K. (ed.) *Life-histories in Finland: First results from the Survey of Health, Ageing and Retirement in Europe*. Helsinki: Väestöliitto, 50–61.

Kuivalainen, S. & Kuitto, K. (2022) Finland: Pension reforms in Finland. Teoksessa: Kolaczowski, J. & Stevens, Y. & Maher, M. & Werbrouk, J. M. (toim.) *The Evolution of Supplementary Pensions: 25 Years of Pension Reform*. Cheltenham: Edward Elgar, 77–98.

Kuivalainen, S. & Ylikännö, M. (2020) Perustoimeentulotukea saavat vanhuseläkeläiset. Teoksessa Korpela, T. & Heinonen, H.-M. & Laatu, M. & Raittila, S. & Ylikännö, M. (toim.) *Ojasta allikkoon? Toimeentulotukiudistuksen ensi metrit*. Helsinki: Kela, 302–327.

Kuivalainen, S. & Rantala, J. & Ahonen, K. & Kuitto, K. & Palomäki, L.-M. (toim.) (2017) Eläkkeet ja eläkeläisten toimeentulo 1995–2015. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 01/2017: Helsinki.

Laaksonen, M. & Elovainio, M. & Kainulainen, S. & Leinonen, T. & Jääskeläinen, T. & Rissanen, H. & Koskinen, S. (2022) Changes in healthy and unhealthy working life expectancies among older working-age people in Finland, 2000–2017, *European Journal of Public Health*, Volume 32(5): 729–734.

Laihiala, T. (2019) Eläkeläiset hyväntekeväisyysruoka-avun asiakkaina. *Yhteiskuntapolitiikka* 84(4): 443–455.

Lehtinen, A-R. (2021) Mitä eläminen maksaa? Kohtuullisen minimin viitebudjettien hintapäivitys vuodelle 2021. Valtiotieteellisen tiedekunnan julkaisuja 191/2021: Helsingin yliopisto.

Leinonen, T. & Chandola, T. & Laaksonen, M. & Martikainen, P. (2020) Socioeconomic differences in retirement timing and participation in post-retirement employment in a context of a flexible pension age. *Aging & Society* 40(2): 348–368.

Liukko, J. & Mustonen, C. (2019) ”Aina kun poistut kotoa se maksaa!” Eläkeläisten koettua toimeentuloa vaikeuttavat ja helpottavat tekijät avovastausten perusteella. Teoksessa Ahonen, K. & Kuivalainen & S. & Liukko, J. & Nivalainen, S. & Palomäki, L.-M. & Polvinen, A. (toim.) (2019) Tutkimuksia eläkeläisten toimeentulokokemuksista ja taloudellisesta hyvinvoinnista. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 02/2019: Helsinki.

Mäkinen, L. (2017) Viitebudjetti köyhyyden mittarina – muuttuuko köyhyyden kuva? *Yhteiskuntapolitiikka* 82(2): 153–164.

Nivalainen, S. (2022) Sosioekonomiset erot: vanhuuseläkkeelle siirtyminen ja työurat 2006, 2011 ja 2017. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 3/2022: Helsinki.

Nivalainen, S. & Tenhunen, S. & Järnefelt, N. (2020) Carrots, sticks and old-age retirement. A review of the literature on the effects of the 2005 and 2017 pension reforms in Finland. *Nordisk Välfärdsforskning, Nordic Welfare Research*, 5(2), 83–94.

OECD (2021) Pensions at a Glance 2021. OECD and G20 Indicators. OECD: Paris.

OECD (2019) Pensions at a Glance 2019. How does Finland compare? <https://www.oecd.org/finland/PAG2019-FIN.pdf>

Ollonqvist, J. & Kotakorpi, K. & Laaksonen, M. & Martikainen, P. & Pirttilä, J. & Tarkiainen, L. (2021) Incentives, Health, and Retirement: Evidence from a Finnish Pension Reform. VATT Working Papers 145. VATT Institute for Economic Research: Helsinki.

Palomäki, L.-M. (2018) Pensioners' subjective economic well-being in European countries: Comparisons behind the income satisfaction paradox. Finnish Centre for Pensions, Studies 04/2018: Helsinki.

Palomäki, L.-M. & Ahonen, K. & Ilmakunnas, I. & Kuivalainen, S. & Polvinen, A. (2021) Eläkeläisten toimeentulokokemukset vuonna 2020 ja muutos vuodesta 2017. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 05/2021: Helsinki.

Palomäki, L.-M. & Ilmakunnas, I. & Polvinen, A. & Ahonen, K. & Kuivalainen, S. (2022) Seurantatutkimus vanhuuseläkeläisten toimeentulokokemuksista 2017–2020. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 04/2022.

Palomäki, L.-M. & Kuivalainen, S. & Liukko, J. (2019) Kotitalouksien välinen apu osana eläkeläisten toimeentuloa – ketkä apua antavat ja ketkä sitä saavat? Teoksessa Ahonen, K. & Kuivalainen S. & Liukko, J. & Nivalainen, S. & Palomäki, L.-M. & Polvinen, A. (toim.) Tutkimuksia eläkeläisten toimeentulokokemuksista ja taloudellisesta hyvinvoinnista. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 02/2019: Helsinki.

Polvinen, A. & Riekhoff, A. & Nivalainen, S. & Kuivalainen, S. (2022) Educational inequalities in employment of Finns aged 60–68 in 2006–2018. PLoS ONE 17(10): e0276003.

Polvinen, A. & Laaksonen, M. & Rantala, J. & Palomäki, L.-M. & Kuivalainen, S. (2020) Explanations for economic difficulties among old-age pensioners previously on disability pension. European Journal of Public Health 30(4): 807–811.

Rantala, J. & Pyy-Martikainen, M. & Riihelä, M. (2021) Miten nettotulot muuttuvat eläkkeelle siirryttäessä? Tarkastelu nettotulosuhteen muutoksesta vuosina 2002–2017. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 04/2021: Helsinki.

Rantala, J. (2020) Tutkimuksia eläkeläisten pienituloisuuden ja toimeentulon dynamiikasta Suomessa vuosina 1995–2014. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 05/2020: Helsinki.

Rantala, J. (2017a) Eläkkeiden reaalin kehitys. Teoksessa Kuivalainen, S. & Rantala, J. & Ahonen, K. & Kuitto, K. & Palomäki, L.-M. (toim.) Eläkkeet ja eläkeläisten toimeentulo 1995–2015. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 01/2017: Helsinki, 59–88.

Rantala, J. & Hietaniemi, M. & Nyman, H. & Laaksonen, M. & Kuivalainen, S. (toim.) (2017b) Työkyvyttömyyseläkkeensaajien eläketurva ja toimeentulo 2000-luvulla. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 04/2017: Helsinki.

Rantala, J. & Riihelä, M. (2017) Eläkeläisten käytettävissä oleva tulo. Teoksessa Kuivalainen, S. &

Rantala, J. & Ahonen, K. & Kuitto, K. & Palomäki, L.-M. (toim.) Eläkkeet ja eläkeläisten toimeentulo 1995–2015. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 01/2017: Helsinki, 89–118.

Riekhoff, A.-J. & Kuitto, K. (2022) Educational differences in extending working lives: Trends in effective exit ages in 16 European countries. Finnish Centre for Pensions, Studies 02/2022: Helsinki.

Tervola, J. & Aaltonen, K. & Heino, P. & Kajantie, M. & Kari, H. & Ollonqvist, J. (2020) Kotitalouksien terveystenon vaikutukset köyhyyteen Suomessa. INVEST Working Papers 1/2020. Turun Yliopisto ja THL: Turku.

THL (2019) Perusturvan riittävyyden arviointiraportti 2015–2019. Työpapari 06/2019: Helsinki.

Tikanmäki, H. & Reipas, K. & Lappo, S. & Merlä, V. & Nopola, T. & Sankala, M. (2022) Lakisäätiset eläkkeet: pitkän aikavälin laskelmat 2022. Eläketurvakeskuksen raportteja 05/2022: Helsinki.

Tilastokeskus (2022) Kuolleet. Kuolleisuus- ja elonjäämislukuja iän ja sukupuolen mukaan 1986–2021. StatFin. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 08.11.2022].

Tilastokeskus (2021) Kotitalouksien varallisuus 2019. Suomen virallinen tilasto. Tulot ja kulutus 2021. Suomen virallinen tilasto (SVT): Kotitalouksien varallisuus [verkkojulkaisu]. ISSN=2242-3214. 2019. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 20.10.2022]. http://www.stat.fi/til/vtutk/2019/vtutk_2019_2021-06-08_tie_001_fi.html

Tilastokeskus (2017) Suomen virallinen tilasto (SVT): Kotitalouksien kulutus [verkkojulkaisu]. ISSN=1798-3533. 2016. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 20.10.2022]. http://www.stat.fi/til/ktutk/2016/ktutk_2016_2017-12-28_tie_001_fi.html

Uusitalo, H. (toim.) (2006) Eläkkeet ja eläkeläisten toimeentulo: kehitys 1990–2005. Eläketurvakeskuksen raportteja 2006:2: Helsinki.

Vaalavuo, M. (2018) Sosiaali- ja terveystalouden merkitys eläkeläisten toimeentulolle. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 02/2018: Helsinki.

Whiteford, P. & Whitehouse, E. (2006) Pension Challenges and Pension Reforms in OECD Countries, *Oxford Review of Economic Policy*, 22(1): 78–94.

Liitteet

Liitetaulukko 1.1.

Työeläkejärjestelmään tehdyt eläkkeen tasoa* ja saantiehtoja koskevat keskeiset muutokset vuosina 1995–2020 voimaantulo vuoden mukaan.

		Työeläke	
Tasomuutokset	Vuosi	Saantiehtomuutokset	
<p>Työeläkkeiden indeksoinnissa otettiin käyttöön 65 vuotta täyttäneillä eläkeikäisen työeläkeindeksi, jossa ansiotasoindeksi paino oli 20 ja kuluttajahintaindeksi 80 (aiemmin 50/50).</p> <p>Eläkepalkka alettiin laskea kunkin työsuhteen päättymisestä edeltäneiden kymmenen viimeisen kalenterivuoden perusteella.</p> <p>Työkvyttömyyseläkkeissä tulevaa aikaa ja sen karttumisprosentteja heikennettiin.</p>	1996		
	1998	Osa-aikaeläkkeen alaikäraja aleni 56 ikävuoteen.	
<p>Varhennetun vanhuuseläkkeen varhennuskerroin laski 0,5 prosentista 0,4 prosenttiin varhennuskuukautta kohden. Vanhuuseläkkeen lykkäyskerrointa laski 1 prosentista 0,6 prosenttiin.</p>	2000	Yksilöllisen varhaiseläkkeen ikäraja nousi 58 ikävuodesta 60 vuoteen vuoden 1943 jälkeen syntyneillä.	
<p>Osa-aikaeläkkeen aikaista vanhuuseläkkeen karttumaa alennettiin.</p> <p>Kansaneläkkeen pohjaosan poistumisen kompensoiva ns. POSA-korotus tehtiin niihin työeläkkeisiin, jotka olivat alkaneet vuosina 1975–1995 ja joissa työeläkkeen yhteensovitus oli vaikuttanut.</p>	2003	Osa-aikaeläkkeen ikäraja nousi 56 ikävuodesta 58 vuoteen. Muutos koski vuonna 1947 ja sen jälkeen syntyneitä.	
<p>Eläke laskettiin vuodesta 2005 alkaen jokaisen vuoden työansioiden perusteella.</p> <p>Eläkkeen karttuminen ulotettiin 18–22-vuotiaisiin. Kaikki 18–67-vuotiaana tehty työ, myös eläkkeen rinnalla tehty työ, alkoi kartuttaa eläkettä.</p> <p>Karttumisprosentti oli 4,5 yli 63 vuoden iässä ansaituista ansioista ja 1,9 ikävuosien 53 ja 63 välillä.</p> <p>Varhennetun vanhuuseläkkeen varhennusprosenttia nostettiin (0,4 % → 0,6%).</p> <p>Eläkettä alkoi karttua myös tietyiltä palkattomilta sosiaalietuusajoilta.</p> <p>Myös alle 65-vuotiaiden eläkettä alettiin tarkastaa työeläkeindeksillä (20/80).</p> <p>Ansaittuja eläkeoikeuksia ja eläkepalkkoja tarkistettiin uudella palkkakertoimella, jossa ansioiden reaali muutoksesta otettiin huomioon 80 prosenttia.</p> <p>Elinaikakerroin otettiin käyttöön.</p>	2005	<p>Eläkeikä muuttui joustavaksi ikävälillä 63–68. Työttömyyseläke poistui 1949 jälkeen syntyneiltä. Työttömyyseläke korvautui työttömyys-turvajärjestelmän lisäpäivillä.</p> <p>Yksilöllinen varhaiseläke poistui 1943 jälkeen syntyneiltä.</p> <p>Varhennetun vanhuuseläkkeen alaikäraja nousi 60 ikävuodesta 62 vuoteen.</p>	

Tasomuutokset	Työeläke	
	Vuosi	Saantiehtomuutokset
<p>Osa-aikaeläkkeellä eläkettä karttuu vain työansioista, aiemmin eläkettä karttui myös osa-aikaeläkkeestä.</p> <p>Alle 51-vuotiaana työkyvyttömäksi tulleen eläkkeeseen maksettiin ensimmäisen keran kertakorotus. Korotuksen saivat ne, joiden eläkkeen alkamisesta oli kulunut viisi vuotta tai kauemmin.</p> <p>Työkyvyttömyyseläkkeen ns. tulevan ajan karttuma ikävuosien 50 ja 63 välillä nousi 1,3 prosentista 1,5 prosenttiin.</p> <p>Työkyvyttömyyseläkkeellä olevien työhön paluuta helpotettiin määräaikaisella lailla. Työkyvyttömyyseläkkeensaajalla oli oikeus ansaita eläkkeensä rinnalla ainakin 600 euroa/kk. Lisäksi eläke voitiin jättää lepäämään työssäkäynnin ajaksi.</p>	2010	Osa-aikaeläkkeen ikäraja nousi kahdella vuodella 60 vuoteen. Muutos koski vuoden 1952 jälkeen syntyneitä
	2012	1950-luvulla syntyneen 62 vuotta täyttäneen pitkäaikaistyöttömän oli mahdollista tietyn edellytyksin saada vanhuuseläke ilman varhennusvähennystä.
	2013	Varhennettu vanhuuseläke poistui 62-vuotiailta vuonna 1952 ja sen jälkeen syntyneiltä. Osa-aikaeläkkeen ikäraja nousi 61 vuoteen vuonna 1954 ja sen jälkeen syntyneillä. Työttömyysturvan lisäpäiviä saaneiden oikeus vähentämättömään vanhuuseläkkeeseen 62-vuotiaana poistui vuonna 1958 ja sen jälkeen syntyneiltä.
Työeläkkeiden indeksitarkistus rajattiin 0,4 prosenttiin.	2015	
<p>Eläkettä alkoi karttua 17 vuoden iästä alkaen (18 vuoden sijaan).</p> <p>Karttumisprosentit yhdenmukaistuivat eri ikäluokilla 1,5 prosenttiin.</p> <p>Eläkkeelle siirtymisen lykkääminen alimman eläkeiän yli oikeutti lykkäyskorotukseen (0,4% jokaista lykättyä kuukautta kohden).</p>	2017	<p>Vanhuuseläkkeen alaikäraja alkoi nousta asteittain vuonna 1955 syntyneistä alkaen. Vuonna 1965 syntyneistä lähtien alin vanhuuseläkeikä sidotaan eliniän pitenemiseen.</p> <p>Osittaisesta varhennetusta vanhuuseläkkeestä (OVE) ja työraueläkkeestä tuli uusia eläkelajeja. OVE korvasi osa-aikaeläkkeen, jonka myöntäminen päättyi.</p>
Sairausvakuutuslain työtulouudistuksen johdosta vanhempainpäiväraha-ajoilta karttuu eläkettä aikaisempaa korkeamman ansioperusteen mukaan ja sairauspäiväraha- ja Kelan kuntoutuspäiväraha-ajoilta karttuu eläkettä aikaisempaa matalamman ansioperusteen mukaan.	2020	Työttömyysturvalain muutos voimaan vuoden alussa. Lisäpäivärahaoikeuden alaikäraja nousi vuonna 1961 ja sen jälkeen syntyneillä 61 vuodesta 62 vuoteen. Vuonna 1965 ja sen jälkeen syntyneillä työttömyysturvan pääteikä muuttuu 65 vuodesta ja alkaa seurata alinta vanhuuseläkeikää.

*Keskeiset vanhuus- ja työkyvyttömyyseläkkeitä koskevat tasomuutokset.

<https://www.etk.fi/suomen-elakejarjestelma/elakeuudistukset/aiemmat-uudistukset/muutokset-vuosi-vuodelta/>

Liitetaulukko 1.2.

Kansaneläkejärjestelmään tehdyt eläkkeen tasoa* ja saantiehtoja koskevat keskeiset muutokset vuosina 1995–2020 voimaantulo vuoden mukaan.

Kansaneläkejärjestelmä		
Tasomuutokset	Vuosi	Saantiehtomuutokset
Kansaneläkkeen kaikille maksettu pohjaosa poistettiin asteittain vuoteen 2001 mennessä. Koko väestön kattava kansaneläkejärjestelmä muuttui vähimmäiseläkejärjestelmäksi.	1996	Kansaneläke muutettiin kokonaan työeläkevähenteiseksi.
Kansaneläkkeen pohjaosan asteittainen pieneminen päättyi ja pohjaosien maksaminen 1.1.2001. Kansaneläkkeen tasokorotus (n. 73 markkaa).	2001	
Kansaneläkkeen tasokorotus (n. 7 euroa).	2005	Yksilöllinen varhaiseläke lakkautettiin vähitellen, niin, että vuonna 1943 syntyneet nuorin oikeutettu ikäryhmä. Varhennetun vanhuuseläkkeen ikärajaa nostettiin kahdella vuodella 60 ikävuodesta 62 vuoteen. Ennen vuotta 1945 syntyneillä säilyi entinen ikäraja. Työttömyyseläke lakkautettiin vähitellen. Ennen vuotta 1950 syntyneillä säilyi oikeus entisin ehdoin.
Kansaneläkkeen tasokorotus (5 euroa).	2006	
Kansaneläkkeen tasokorotus (20 euroa). Kansaneläkkeen kuntakalleusluokitus poistettiin ja eläke maksetaan kalliimman kuntaryhmän mukaan. Pienimmän maksettavan eläkkeen alarajaa laskettiin. Uusi kansaneläkelaki mm. eläkkeensaajan hoitotukea ja asumistukea ei enää luettu eläkkeeksi.	2008	
Kansaneläkeindeksiin sovellettiin edellisen vuoden pistelukua, muuten kansaneläkkeen määrä olisi alentunut.	2010	
Takuueläke korotti vähimmäiseläkkeen 687,74 euroon kuukaudessa voimaan. Työkyvyttömyyseläkkeen saajat voivat ansaita täysimääräisen takuueläkkeen verran ilman, että se vaikuttaa eläkkeen suuruuteen.	2011	Takuueläke voimaan. Takuueläke toi uuden vähimmäiseläkkeen, jonka määrästä vähennetään kaikki muut Suomesta tai ulkomailta saadut eläkkeet.
	2012	Työttömyyspäivärahan lisäpäiviä saanut pitkäaikaistyötön on voinut saada vanhuuseläkkeen 62-vuotiaana ilman varhennusvähennystä.
	2013	Varhennetun vanhuuseläkkeen ikäraja nousi 63 vuoteen vuonna 1952 ja sen jälkeen syntyneillä. Vanhuuseläke työttömyyspäivärahan lisäpäiväoikeuden perusteella voidaan myöntää aikaisintaan 63 vuoden iässä vuonna 1958 ja sen jälkeen syntyneille.

Kansaneläkejärjestelmä		
Tasomuutokset	Vuosi	Saantiehtomuutokset
Indeksikorotus rajattiin 0,4 %:iin.	2015	
Takuueläkkeen tasokorotus 766,85 euroon.	2016	
Kansaneläkeindeksi jäädytettiin ja sitä leikattiin 0,85 % vuoden 2016 tasosta. Tuloksi ei lasketa työeläkkeen lykkäyskorotusta eikä ennen 1.1.2017 karttunutta työeläkettä, joka on karttunut 63 ikävuoden jälkeen.	2017	Työeläkeuudistus vaikutti myös kansaneläkelain mukaiseen eläkeikään, mutta vasta 1965 syntyneistä alkaen. Vuonna 1962 tai sen jälkeen syntyneet eivät enää saa varhennettua vanhuuseläkettä. Vuonna 1962 tai sen jälkeen syntyneet eivät enää saa vanhuuseläkettä työttömyyspäivärahan lisäpäivien perusteella. Eläketuki tuli voimaan 1.6.2017. Takuueläkkeen suuruinen tuki myönnettiin 31.8.2016 työmarkkinatuella olleelle pitkäaikaistyöttömälle ennen 1.9.1956 syntyneelle työmarkkinatuen sijaan.
Takuueläkkeen tasokorotus 15,01 euroa. Kansaneläkeindeksi jäädytettiin edellisvuoden tasolle.	2018	
Takuueläkkeen tasokorotus 9,25 euroa. Rintamaliisiin 1,2 %:n tasokorotus. Kansaneläkeindeksi jäädytettiin edellisvuoden tasolle.	2019	Eläketukea laajennettiin 1.10.2019 ennen 1.9.1958 syntyneisiin.
Kansaneläkkeen määrään 34 euron ja takuueläkkeeseen 50 euron korotus. Rintamaliisään 74,32 euron korotus.	2020	

Lähde: Kelan tilastollinen vuosikirja, liite 1.

https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/336533/14_Liitteet_Kelan_tilastollinen_vuosikirja_2020.pdf

<https://www.etk.fi/suomen-elakejarjestelma/elakeuudistukset/aiemmat-uudistukset/muutokset-vuosi-vuodelta/>

2 Eläkeläisten määrän ja rakenteen kehitys 1995–2021

Juha Rantala, Susan Kuivalainen ja Jukka Lampi

2.1 Johdanto

Tässä luvussa tarkastellaan eläkeläisten määrän ja rakenteen kehitystä vuosina 1995–2021. Luku pohjustaa kirjan seuraavia, eläkeläisten kokonaiseläkkeen tasoa käsitteleviä lukuja, sillä tarkastelujakson aikana eläkeläisten rakenne on monilta osin muuttunut. Eläkeläisten rakenne ja siinä tapahtuneet muutokset vaikuttavat keskeisesti kuvaan eläkkeiden kehityksestä, koska keskimääräiset eläkkeet voivat eri eläkeläisryhmissä poiketa toisistaan merkittävästi. Esimerkiksi eläkkeisiin eläkeaikana tehtyjen indeksikorotusten on havaittu selittävän vain 20 prosenttia ja eläkeläisten rakenteeseen liittyvät muutosten peräti 80 prosenttia kokonaiseläkkeen reaalisesta noususta vuosina 1996–2015 (Appelqvist & Rantala 2017).

Luvun ensimmäisessä osiossa eläkeläisten määrää ja kehitystä käsitellään eläkelajien ja eläkejärjestelmän mukaan, sillä ne määrittelevät niin eläkkeellä oloaika kuin myös kuukausieläkkeen tasoa. Seuraavaksi eläkeläisiä tarkastellaan iän ja sukupuolen mukaan. Edellä mainitut ryhmät ovat keskeisessä roolissa eläkeläisten eläketuloja erittelevissä seuraavassa luvussa. Luvun viimeisessä osiossa tutkitaan eläkkeelle siirtyneiden määrissä tapahtuneita muutoksia. Tämä antaa pohjaa eläkeläisten oman eläkeajan tulokehitystä koskeville tarkasteluille. Luku päättyy yhteenvetoon.

Luvun tarkastelut kattavat kaikki Suomessa asuvat omaeläkkeensaajat, joista käytetään tässä luvussa myös käsitettä eläkeläinen. Osa-aikaeläkettä tai osittaista vanhuuseläkettä saavia ei yleisen tilastointikäytännön tapaan lueta eläkeläisiksi, minkä vuoksi he eivät sisälly tämänkään tutkimuksen eläkeläistarkasteluihin. Luvun kaksi ensimmäistä osiota perustuvat vuosittain muodostettuihin poikkileikkausaineistoihin, toisin sanoen kyse on perinteisestä eläkkeellä olevan väestön tai väestöryhmän kannan tarkastelusta. Kolmannessa osiossa huomion kohteena on tiettyinä vuosina

eläkkeelle siirtyneiden kohorttien ajallinen seuranta. Eläkkeelle siirtyneet ovat tärkeä ryhmä eläketurvan kehitykseen vaikuttavien tekijöiden ymmärtämisessä, sillä eläkkeelle siirryttäessä muodostuu eläkeajan alkuvaiheen tulotaso. Muutokset eläkkeelle siirtyneiden rakenteessa vaikuttavat eläkkeen alkuvaiheen eläketasosta saatavaan kuvaan ja tätä kautta kuvaan koko eläkeajan eläkkeen tason ja tulojen kehityksestä. Tietolaatikossa 2.1 on esitetty luvun keskeiset käsitteet. Tutkimusaineistona käytetään Eläketurvakeskuksen ja Kelan yhteistilastorekisteriä.

Tietolaatikko 2.1

Eläkeläisen, eläkkeelle siirtyneen ja omaeläkelajien määritelmät

Eläkeläinen on henkilö, joka saa omaa työ- ja/tai kansaneläkettä. Omaeläkkeitä ovat vanhuus-, työkyvyttömyys-, työttömyys- ja maatalouden erityiseläkkeet. Myös osa-aikaeläke ja osittainen vanhuuseläke luetaan omaeläkkeisiin. Yleisen tilastointikäytännön mukaan näitä eläkkeitä saavia ei luokitella eläkeläisiksi, sillä osa-aikaeläkkeen ehtona oli osa-aikatyo ja enemmistö osittaisen vanhuuseläkkeen ottaneista jatkaa työelämässä (ks. tietolaatikko 2.2).

Eläkkeelle siirtynyt on henkilö, joka siirtyy omalle eläkkeelle (pl. osa-aikaeläke ja osittainen varhennettu vanhuuseläke) eikä kahtena eläkkeelle siirtymistä edeltävänä vuotena ole saanut omaa eläkettä.

Suoraan vanhuuseläkkeelle siirtyneet eivät ole saaneet mitään muuta eläkettä kahtena edeltävänä vuotena.

Omaeläkelajit

Vanhuuseläke myönnetään iän perusteella. Työeläkejärjestelmässä ennen vuotta 1940 syntyneiden alaikäraja oli 65 vuotta ja vuodesta 2005 alkaen vuosina 1940–1954 syntyneillä 63 vuotta. Julkisella sektorilla on vielä myös henkilökohtaisia tai ammatillisia eläkeikiä. Vuoden 1954 jälkeen syntyneillä työeläkejärjestelmän alin vanhuuseläkeikä nousee 3 kuukautta jokaista ikäluokkaa kohti, kunnes se on 65 vuotta 1962 syntyneillä. Alin vanhuuseläkeikä sidotaan elinajanodotteeseen vuonna 1965 syntyneistä alkaen. Kansaneläkejärjestelmässä alaikäraja on 65 vuotta, mutta tämäkin sidotaan elinajan odotteeseen 1965 syntyneistä alkaen.

Vuoteen 2014 asti vanhuuseläkkeitä myönnettiin työeläkejärjestelmässä varhennettuna ikävuodesta 62 alkaen. Kansaneläkejärjestelmästä varhennettua vanhuuseläkettä myönnetään vielä ennen vuotta 1962 syntyneille 64 vuoden iästä alkaen. Vuodesta 2017 alkaen työeläkejärjestelmän vanhuuseläkkeen on voinut varhentaa vain osittaisen vanhuuseläkkeen avulla.

Työkyvyttömyys-, työttömyys- ja maatalouden erityiseläkkeitä kutsutaan **varhaiseläkkeiksi**. **Työkyvyttömyyseläke** voidaan myöntää työeläkkeenä 17 vuoden iästä alkaen ja kansaneläkkeenä 16 vuoden iästä alkaen vanhuuseläkkeen alkamiseen asti. Työkyvyttömyyseläke voidaan myöntää joko toistaiseksi tai määräaikaisena kuntoutustukena. Kokoaikaisena myönnettävä työkyvyttömyyseläke on **täysi työkyvyttömyyseläke**. Työeläkejärjestelmässä työkyvyttömyyseläke voidaan myöntää myös osaeläkkeen suuruisena (**osatyökyvyttömyyseläke**). **Yksilöllinen varhaiseläke** oli työeläkejärjestelmän työkyvyttömyyseläkkeen laji, joka voitiin myöntää pitkään työssä olleelle ikääntyneelle henkilölle, jonka työkyky oli pysyvästi alentunut. Eläkkeen alaikäraja oli 55 vuotta 1990-luvun alkupuolella. Vuosina 1995–2000 ikärajaa nostettiin asteittain 60 vuoteen. Yksityisellä sektorilla yksilöllinen varhaiseläke poistui 1943 jälkeen syntyneiltä ja julkisella sektorilla 1948 jälkeen syntyneiltä.

Työttömyyseläkkeitä on aiemmin voinut saada tietyin edellytyksin pitkäaikaisesti työtön ikääntynyt henkilö. Eläkkeen alaikäraja oli 60 vuotta. Työeläkejärjestelmässä työttömyyseläkkeiden myöntäminen päättyi pääsääntöisesti vuonna 2012 ja kansaneläkejärjestelmässä vuonna 2014. Työttömyyseläke on ollut osa niin sanottua työttömyysputkea, jossa ikääntynyt pitkäaikaistyötön pystyi tietyin ehdoin siirtymään työttömyyspäivärahakauden päättymisen jälkeen työttömyyspäivärahan lisäpäiville ja tämän jälkeen työttömyyseläkkeelle.

Työuraeläke voidaan myöntää 63 vuoden iästä lähtien henkilöille, joiden mahdollisuudet jatkaa työssä ovat heikentyneet, mutta joilla ei ole oikeutta täyteen työkyvyttömyyseläkkeeseen. Eläkkeen edellytyksenä on rasittuneisuutta ja kuluneisuutta aiheuttanut pitkä työura. Vuonna 1955 syntyneet olivat ensimmäinen ikäluokka, jolle työuraeläke oli mahdollista myöntää

Maatalouden erityiseläketä (luopumistukea) voi saada maanviljelijä, joka pysyvästi luopuu kaupallisen maa- ja metsätalouden hoitamisesta. Luopumistukea maksetaan vain työeläkejärjestelmän yksityisellä sektorilla. Vuoden 2018 jälkeen uusia luopumistukia ei enää ole myönnetty.

2.2 Eläkeläiset eläkelajin ja eläkejärjestelmän mukaan

Vanhuuseläkkeestä tullut hallitseva eläkelaji

Vuonna 2021 Suomessa asui hieman yli 1,5 miljoona eläkeläistä (kuvio 2.1a, taulukko 2.1). Vuoteen 1995 verrattuna eläkeläisten määrä on kasvanut kolmanneksella, lähes 380 000 henkilöllä. Tarkastelujaksolla eläkelajien ja eläkejärjestelmän rakenne on samalla muuttunut. Vuonna 2021 kaikista eläkeläistä 88 prosenttia sai vanhuuseläkettä. Tarkastelujaksolla vanhuuseläkkeestä on tullut entistä selvemmin hallitseva eläkelaji. Vuonna 1995 vanhuuseläkettä saavien osuus oli vielä 70 prosenttia. Kehityksen taustalla on vanhuuseläkkeellä olevien määrän kasvu, sillä vuosina 1995–2021 vanhuuseläkeläisten määrä nousi puolella miljoonalla vajaasta 800 000 henkilöstä yli 1,3 miljoonaan henkilöön. Muutos ei kuitenkaan ole tapahtunut tasaisesti, sillä 2000-luvun loppuun asti vanhuuseläkeläisten määrä nousi selvästi hitaammin kuin 2010-luvun ensimmäisellä puoliskolla. Tämän jälkeen vanhuuseläkeläisten määrän kasvu on hidastunut. Vanhuuseläkkeellä olevien määrän kasvu selittää myös eläkeläisten kokonaismäärän kasvun.

Vanhuuseläkettä saavien ohella myös varhaiseläkettä saavien määrässä on tapahtunut merkittäviä muutoksia (taulukko 2.1, kuvio 2.1b). Vuonna 2021 työkyvyttömyyseläkkeellä oli noin 179 000 henkilöä, lähes 40 prosenttia vähemmän kuin vuonna 1995. Työkyvyttömyyseläkkeellä olevien osuus kaikista eläkeläisistä on samalla laskenut 25 prosentista 12 prosenttiin. Huomion arvoista on, että työkyvyttömyyseläkkeillä olevien määrä lähti laskuun vasta 2010-luvun taitteesta lähtien ja että työkyvyttömyyseläkelajien eri muodot ovat samalla muuttunut. Vuonna 1995 kaikista työkyvyttömyyseläkeläisistä lähes neljä viidesosaa sai täyttä työkyvyttömyyseläkettä, joka viides yksilöllistä varhaiseläkettä ja hyvin harva osatyökyvyttömyyseläkettä. 2010-luvulla yksilöllisiä varhaiseläkkeitä ei sen sijaan käytännössä enää myönnetty. Tarkastelujaksolla täyden työkyvyttömyyseläkkeen osuus on selvästi laskenut ja osatyökyvyttömyyseläkkeen osuus noussut (työkyvyttömyyseläkkeistä laajemmin ks. Rantala ym. 2017b). Vuonna 2021 jo noin 15 prosenttia kaikista työkyvyttömyyseläkeläistä oli osatyökyvyttömyyseläkkeellä (lisää työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden kehityksestä ks. Laaksonen 2020).

Muista varhaiseläkkeistä merkittävin on ollut vuoden 2005 eläkeuudistuksessa lakkautettu työttömyyseläke. Enimmillään, vuonna 2000, sen osuus eläkeläisistä oli viisi prosenttia. Työttömyyseläke liittyi läheisesti ns. työttömyysputkeen, jossa ikääntynyt pitkäaikaistyötön pystyi tietyin ehdoin siirtymään työttömyyspäivärahan päättymisen jälkeen työttömyyspäivärahan lisäpäiville ja tämän jälkeen 60 vuoden iästä lähtien työttömyyseläkkeelle (ks. esim. Rantala 2019). Vuoden 2005 eläkeuudistuksessa työttömyyseläkkeen sijaan työttömyysturvan lisäpäivät jatkuivat vanhuuseläkkeelle siirtymiseen saakka. Valtioneuvosto on linjannut, että työttömyyspäivärahan lisäpäivistä luovutaan asteittain vuoden 2023 alusta lähtien.

Määrällisesti pienen eläkelajin, maatalouden erityiseläkkeen (luopumistuen), merkitys on tarkastelujaksolla laskenut huomattavasti. Vuoden 2018 jälkeen luopumistukea ei enää ole myönnetty. Kaiken kaikkiaan varhaiseläkkeellä olevien määrä on laskenut lähes 160 000 henkilöllä ja osuus kaikista eläkeläisistä pudonnut 30 prosentista 12 prosenttiin. Työuraeläke on määrällisesti hyvin pieni. Vuonna 2021 tätä eläkettä sai vain 75 henkilöä.

Taulukko 2.1.

Eläkeläiset eläkelajin mukaan vuosina 1995–2021, osuus eläkeläisistä, %.*

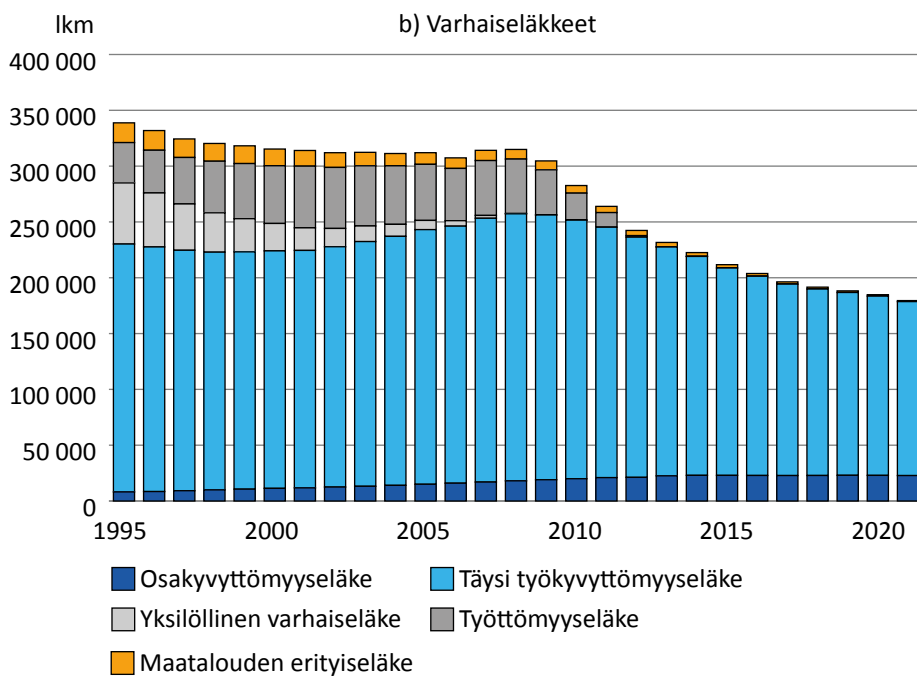
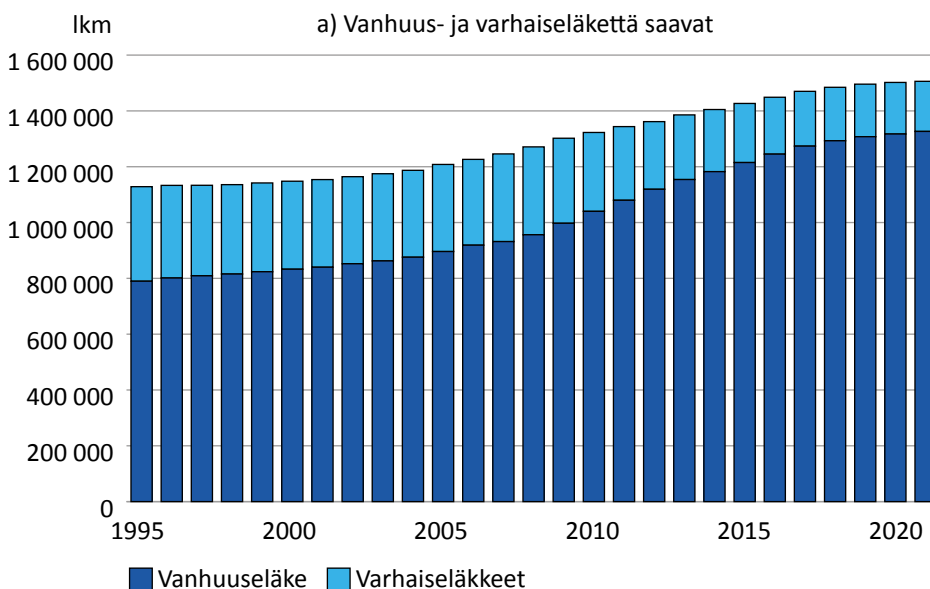
Eläkelaji	1995	2000	2005	2010	2015	2021
Vanhuuseläke	70	72	74	79	85	88
Varhaiseläkkeet yhteensä	30	27	26	21	15	12
Työkyvyttömyyseläkkeet yhteensä	25	22	21	19	15	12
Täysi työkyvyttömyyseläke	20	19	19	17	13	10
Osatyökyvyttömyyseläke	1	1	1	2	2	2
Yksilöllinen varhaiseläke	5	3	1	0	0	0
Työttömyyseläke	3	5	4	2	0	0
Maatalouden erityiseläke	2	1	1	1	0	0
Kaikki, tuhatta, lkm	1 130	1 150	1 210	1 320	1 430	1 510

*Päällekkäiset eläkelajit on priorisoitu, ks. kuvio 2.1b.

Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

Kuvio 2.1.ab

Vanhuus- ja eri varhaiseläkettä saavat vuosina 1995–2021.*

* Henkilö voi saada useaa eläkelajia samanaikaisesti. Pällekkäiset eläkelajit on poistettu priorisoimalla ne seuraavasti; 1) vanhuuseläke, 2) osatyökyvyttömyyseläke, 3) täysi työkyvyttömyyseläke, 4) yksilöllinen varhaiseläke, 5) työttömyyseläke, 6) maatalouden erityiseläkkeet. Työuraeläke täydessä työkyvyttömyyseläkkeessä. Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

Muutokset eläkkeellä olevien määrissä ja jakaantumisessa eri eläkelajia saaviin johtuvat monesta syystä. Väestörakenteeseen liittyvistä syistä merkittävin on ollut 1940-luvun lopulla syntyneiden ns. suurten ikäluokkien tulo vanhuuseläkeikään. Tämä nosti vanhuuseläkeläisten määrää 2010-luvun taitteessa, ja tätä kautta heidän osuuttaan kaikista eläkeläisistä. Myös 1950-luvulla syntyneet ikäluokat ovat verraten suuria. Suurten ikäluokkien vanheneminen on vaikuttanut myös siihen, että työkyvyttömyyseläkeläisten määrä ja osuus kaikista eläkeläisistä on 2010-luvulla laskenut työkyvyttömyyseläkeläisten siirryttyä vanhuuseläkkeelle. Tärkeä tekijä on ollut myös väestön terveydentilan parantuminen, joka on pidentänyt elinaikoja ja tätä kautta vanhuuseläkkeellä olevien määrää (Terveyskirjasto 2022). Terveystilan parantuminen on samalla vähentänyt työkyvyttömyyden riskiä. Nykyään pienempi osa siirtyy työkyvyttömyyden kautta vanhuuseläkkeelle (Nivalainen 2022).

Kulloinkin voimassa olevat eläkelajeja koskevat saantiehtot vaikuttavat siihen mitä kautta ja milloin eläkkeelle siirrytään. Yksilöllisen varhaiseläkkeen, työttömyyseläkkeen ja maatalouden erityiseläkkeiden lakkauttamiset ovat rajoittaneet mahdollisuuksia siirtyä varhaiseläkkeelle. Muutokset saantiehdoissa koskevat myös vanhuuseläkkeitä. Esimerkiksi vanhuuseläkkeen alaikärajan lasku 65 vuodesta 63 vuoteen lisäsi vanhuuseläkkeelle siirtymistä, mutta vähensi työkyvyttömyyseläkkeelle siirtymistä 63–64 vuoden iässä (Rantala & Laaksonen 2022). Nykyään työkyvyttömyyseläke on käytännössä ainoa varhaiseläkelaji. Oma kokonaisuutensa ovat osa-aikaeläke ja osittainen vanhuuseläke (tietolaatikko 2.2, katso myös Ilmakunnas ym. 2022; Nivalainen ym. 2021).

Työllisyystilanne vaikuttaa yksilöiden mahdollisuuksiin jatkaa työelämässä vanhuuseläkeikään asti. Vuonna 1995, tarkastelujakson alussa, 55–64-vuotiaiden työllisyysaste oli vain 35 prosenttia (Tilastokeskus 2022a). Vuosina 1995–2021 yli 55-vuotiaiden työllisyys on jatkuvasti parantunut, joskin vuoden 2008 finanssikriisistä alkaneen taantumaseurauksena hitaammin kuin 2000-luvun nousukauden aikana. Tarkastelujakson lopussa 55–64-vuotiaiden työllisyysaste oli jo 68 prosenttia. Työllisyystilanteen parantumisen merkitystä kuvaa myös se, että 2000-luvun alussa varhaiseläkkeille, kuten ns. työttömyysputkeen tai yksilölliselle varhaiseläkkeelle, siirtyminen vähentyi myös niillä, joille se olisi ollut iän puolesta mahdollista (Rantala 2008). Maatalouden erityiseläkkeen (luopumistuen) merkitys on puolestaan alentunut maatalouden rakennemuutoksen myötä.

Tietolaatikko 2.2

Osa-aikaeläkkeestä osittaisen vanhuuseläkkeeseen

Satu Nivalainen ja Sanna Tenhunen

Osa-aikaeläke ja osittainen vanhuuseläke ovat varhaiseläkemuotoja, jotka voi aloittaa jo ennen vanhuuseläkeikää. Osa-aikaeläkettä ja osittaista vanhuuseläkettä saavia ei kuitenkaan lueta eläkeläisiksi. Osa-aikaeläke tuli voimaan 1980-luvun lopulla ja oli voimassa vuoden 2017 alkuun. Vuoden 2017 eläkeuudistuksen myötä osa-aikaeläkkeen korvasi osittainen vanhuuseläke.

Osa-aikaeläke

Osa-aikaeläkkeen saamisen ehtona oli, että hakija oli kokopäivätyössä ja siirtyi osa-aikaiseen työhön. Eläkkeen ikäraja oli alimmillaan 56 vuodessa vuosituhaten vaihteessa. Vuodesta 2015 alkaen alaikäraja oli 61 vuotta. Osa-aikaeläkkeen suuruus oli puolet vakiintuneiden ansiotulojen ja osa-aikatyön ansiotulon erotuksesta. Osa-aikaeläkeläiselle kertyi uutta eläkettä paitsi työskentelystä myös ansiotulojen ja osa-aikatyön tulojen erotuksesta. Osa-aikaeläkkeen ottaminen ei vaikuttanut vanhuuseläkkeen määrään.

Kaikkiaan lähes 150 000 henkilöä käytti mahdollisuutta osa-aikaeläkkeeseen. 2010-luvun loppupuolella osa-aikaeläkkeen aloitti noin 3 000–5 000 henkilöä vuodessa. Osa-aikaeläkeläiset olivat keskimääräistä parempituloisia ja useammin naisia, toimihenkilötaustaisia, korkeammin koulutettuja ja julkisella sektorilla työskenteleviä.

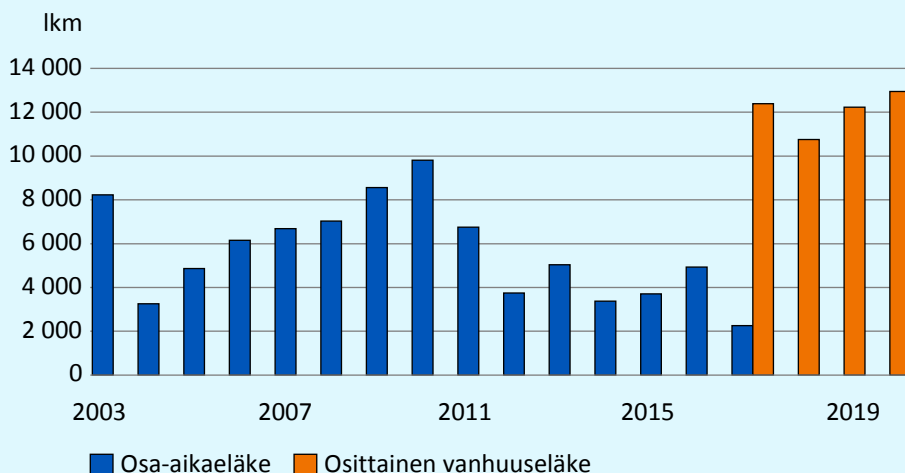
Osittainen vanhuuseläke

Osittainen vanhuuseläke on osa-aikaeläkettä joustavampi, sillä se ei aseta mitään vaatimuksia työskentelylle ennen eläkkeen nostamista tai sen jälkeen. Osittaista vanhuuseläkettä voivat saada myös työttömät ja työelämän ulkopuolella olevat.

Osittaisena vanhuuseläkkeenä voi nostaa neljänneksen tai puolet siihen mennessä kertyneestä työeläkkeestä. Eläkkeen voi aloittaa nykyisin aikaisintaan 61-vuotiaana. 1964 syntyneillä alaikäraja on 62 vuotta ja sen jälkeen ikäraja sidotaan elinajanodotteen muutokseen. Osittaisen vanhuuseläkkeen nostaminen pienentää pysyvästi tulevaa vanhuuseläkettä sen mukaan, kuinka paljon ennen vanhuuseläkkeen alaikäraja osittaisen vanhuuseläkkeen aloittaa. Osittaisen vanhuuseläkkeen voi aloittaa myös vanhuuseläkkeen alaikärajan jälkeen, jolloin vähennystä ei tehdä.

Vuosittain 10 000–12 000 henkilöä on aloittanut osittaisen vanhuuseläkkeen. Osittaisen vanhuuseläkkeen ovat valinneet keskimääräistä useammin pienituloiset, miehet, yrittäjät ja työttömät. Osittainen vanhuuseläke on yleisempi yksityisen kuin julkisen sektorin palkansaajilla. Yleisimmin eläke aloitetaan heti sen tultua mahdolliseksi 61-vuotiaana.

Osa-aikaeläkkeen ja osittaisen vanhuuseläkkeen aloittaneet vuosina 2003–2020.

Lähde: Eläketurvakeskuksen tilastotietokanta.

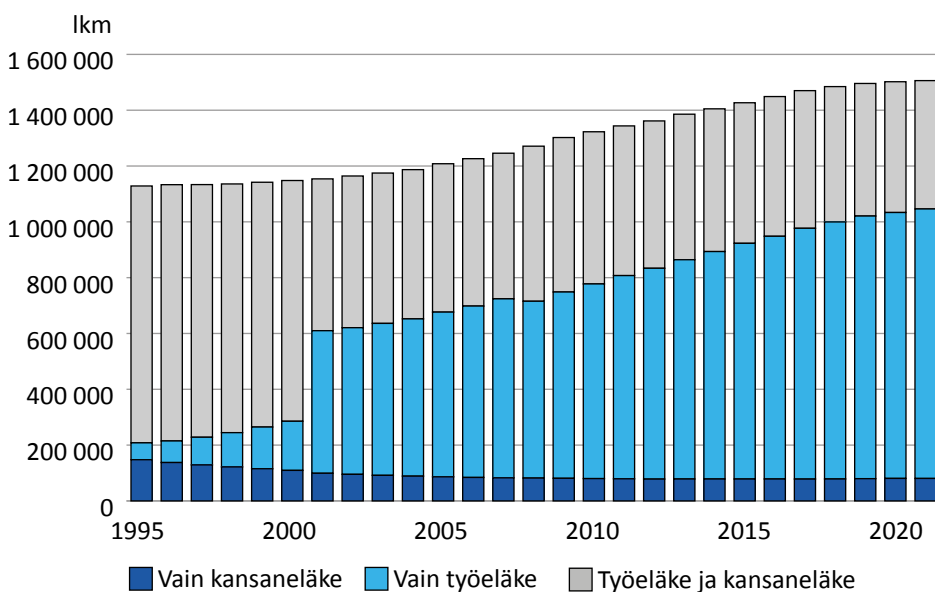
Työeläke yleistynyt vanhuuseläkeläisillä ja kansaneläke työkyvyttömyyseläkeläisillä

Lakisääteinen eläke voi koostua vain kansaneläkkeestä, vain työeläkkeestä tai molemmista. Kansaneläkettä voi saada, jos henkilön työeläke on pieni tai hän ei saa lainakaan työeläkettä. Eläkelajeissa tapahtuneiden muutosten lisäksi kansan- ja työeläkejärjestelmien välinen työnjako on muuttunut merkittävästi (kuvio 2.2, taulukko 2.2). Tarkastelujaksolla vain työeläkettä saaneiden määrä on noussut yhteensä 900 000 henkilöllä ja vain kansaneläkettä saaneiden määrä laskenut 67 000 henkilöllä. Suhteessa kaikkiin eläkeläisiin vain työeläkettä saaneiden osuus on tätä kautta noussut 5 prosentista 64 prosenttiin ja vain kansaneläkettä saaneiden osuus laskenut 13 prosentista 5 prosenttiin. Työeläkkeen rooli kokonaiseläkkeestä on selvästi kasvanut ja kansaneläkkeen vähentynyt.

Kuvio 2.2.

Eläkeläiset eläkkeen rakenteen mukaan vuosina 1995–2021.*

Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

Taulukko 2.2.

Eläkeläiset eläkkeen rakenteen mukaan vuosina 1995–2021, osuus eläkeläisistä, %.

Eläkkeen rakenne	1995	2000	2005	2010	2015	2021
Kaikki eläkeläiset						
Vain työeläke	5	15	49	53	59	64
Sekä työ- ja kansaneläke	82	75	44	41	35	31
Vain kansaneläke	13	10	7	6	6	5
Vain vanhuuseläkeläiset						
Vain työeläke	6	11	50	57	64	68
Sekä työ- ja kansaneläke	81	81	46	40	34	30
Vain kansaneläke	13	8	5	3	2	2
Vain työkyvyttömyyseläkeläiset						
Vain työeläke	4	20	43	38	36	36
Sekä työ- ja kansaneläke	78	61	39	42	37	31
Vain kansaneläke	18	19	18	20	27	34
Kaikki, lkm, tuhatta	1 130	1 150	1 210	1 320	1 430	1 510

Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

Sekä työ- että kansaneläkettä saaneiden määrä on vuosina 1995–2021 laskenut 460 000 henkilöllä ja osuus kaikista eläkeläisistä 82 prosentista 31 prosenttiin. Molemmista eläkejärjestelmistä eläkettä saaneiden osuuden lasku kuvaa osaltaan työeläkkeen merkityksen vahvistumista, sillä muutos on tapahtunut kansaneläkettä saaneiden vähenemisen seurauksena. Nykyään 95 prosenttia kaikista eläkeläisistä saa työeläkettä, jos kansaneläkettä työeläkkeen rinnalla saavat eläkeläiset otetaan huomioon. Kansaneläke on yhä kuitenkin merkittävä eläketurvan lähde, sillä vuonna 2021 kaikista eläkeläisistä 36 prosenttia sai kansaneläkettä.

Kuviosta 2.2 erottuu hyvin kansaneläkkeen pohjaosan asteittaisen leikkauksen vaikutus työ- ja kansan eläkkeen väliseen työnjakoon. Ennen pohjaosan leikkausta kaikki eläkeläiset saivat kansaneläkkeen pohjaosan, mutta leikkauksen jälkeen kansaneläkkeestä tuli kokonaan työeläkevähenteinen. Vuosi 2000 oli viimeinen ajankohta, jolloin kansaneläkkeen pohjaosaa sai työeläkkeen suuruudesta riippumatta. Tästä johtuva muutos näkyy vain työeläkettä saavien määrän (ja osuuden) poikkeuksellisen voimakkaana nousuna sekä työ- ja kansaneläkettä saavien lähes samansuuruisena laskuna vuonna 2001. Muilta osin vain työeläkettä saavien osuuden kasvu on tarkastelujakson aikana tapahtunut melko tasaisesti.

Työ- ja kansaneläkkeen välisen työnjaon muutos on erilainen eläkelajien välillä (taulukko 2.2). Työeläkkeen merkitys on noussut erityisesti vanhuuseläkeläisillä. Kun vuonna 1995 kaikista vanhuuseläkeläisistä vain työeläkettä sai 7 prosenttia ja vuonna 2005, jolloin kansaneläkkeen pohjaosa oli poistunut, 50 prosenttia, niin vuonna 2021 osuus oli 68 prosenttia. Työkyvyttömyyseläkeläisille kansaneläkkeestä on puolestaan tullut entistä tärkeämpi, sillä tarkastelujaksolla vain kansaneläkettä saavien osuus työkyvyttömyyseläkeläisistä on noussut 18 prosentista 34 prosenttiin. Tästä muutoksesta valtaosa on tapahtunut 2010-luvulla. Vaikka kokonaisuutena työkyvyttömyyseläkeläisten määrä on laskenut, vain kansaneläkettä saavien työkyvyttömyyseläkeläisten määrä on vuoden 2010 jälkeen koko ajan hieman lisääntynyt.

Muutokset työ- ja kansaneläkejärjestelmistä eläkettä saaneiden määrissä ja jakautumisessa johtuvat monesta syystä. Työeläkkeen merkityksen kasvua eläketurvasta selittää osaltaan työeläkejärjestelmän tulo täysimääräisesti voimaan 2000-luvun puolivälistä lähtien. Koska eläkeläisistä yhä useampi siirtyy suoraan vanhuuseläkkeelle, eläkkeelle siirtyneet ovat ehtineet myös kartuttaa työeläkettä pidempään. Kansaneläkkeen

pohjaosan poistumisen ja ansiotason nousun myötä kansaneläkkeen rooli on samalla vähentynyt. Nämä muutokset ilmenevät kansaneläkettä saavien osuuden vähentymisenä ja työeläkettä saaneiden osuuden kasvuna koko tarkastelujakson ajan. Muista muutoksista mainittakoon vuoden 2005 työeläkeuudistus, jossa aikaisempaa pienemmät ansiot ja lyhyempi työhistoria alkoivat kartuttaa työeläkettä. Tämä lisäsi kansaneläkkeensaajien määrää ja muutti pelkkää työeläkettä saavia työ- ja kansaneläkettä saaviksi.

2.3 Eläkeläiset iän ja sukupuolen mukaan

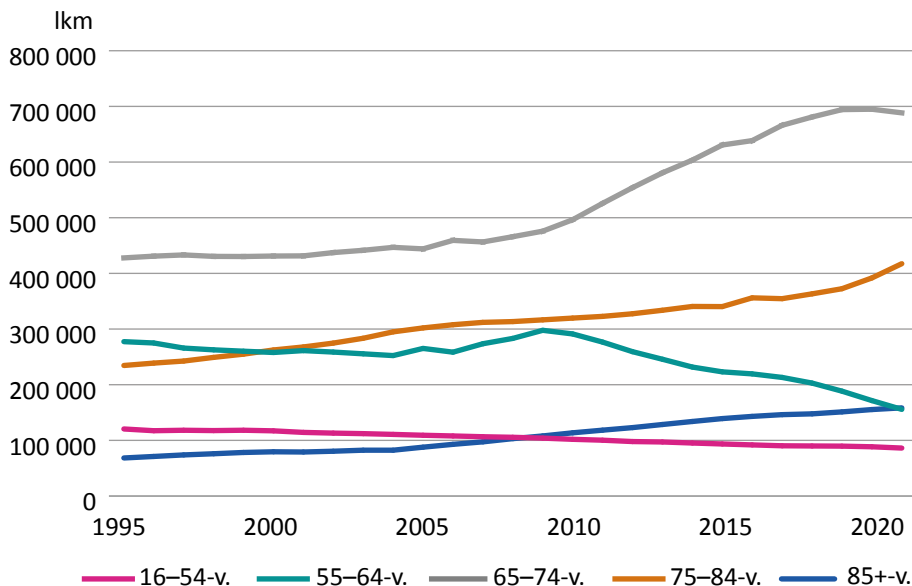
Eläkeläiset ovat aiempaa iäkkäämpiä

Kuviossa 2.3 on esitetty eläkeläisten määrä iän mukaan vuosina 1995–2021. Tarkastelu tuo esiin toisaalta vanhuuseläkeläisten nousseen ja toisaalta varhaiseläkeläisten laskeneen määrän. Merkittävin muutos eläkeläisten määrässä on tapahtunut 65–74-vuotiaiden ikäryhmässä 2010-taitteesta lähtien, joskin 2020-luvulle tultaessa nousu on taittunut. Myös 75–84-vuotiaiden ja 85 vuotta täyttäneiden eläkeläisten määrät ovat nousseet. Näissä ikäryhmissä nousu on tapahtunut melko tasaisesti tarkastelujaksolla. Yli 64-vuotiaiden määrä on vuosina 1995–2021 noussut runsaalla puolella miljoonalla eli 73 prosentilla.

Alle 65-vuotiaiden eläkeläisten määrä on tarkastelujakson aikana vähentynyt. Merkittävin lasku on tapahtunut 55–64-vuotiaiden eläkeläisten määrässä 2010-luvun taitteen jälkeen. Vuosien 2010 ja 2021 välisenä aikana 55–64-vuotiaiden määrä laski noin 290 000 henkilöstä 156 000 henkilöön. Myös 16–54-vuotiaiden eläkeläisten määrä on tasaisesti vähentynyt. Vuonna 2021 heitä oli lähes 30 prosenttia vähemmän kuin vuonna 1995. Kaiken kaikkiaan alle 65-vuotiaiden määrä on vuosina 1995–2021 laskenut lähes 160 000 henkilöllä eli noin 40 prosentilla.

Kuvio 2.3.

Eläkeläiset iän mukaan vuosina 1995–2021.

Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

65 vuotta täyttäneiden eläkeläisten määrän nousun mutta myös alle 65-vuotiaiden eläkeläisten määrän laskun seurauksena eläkeläisten ikärakenne on vanhentunut (taulukko 2.3). Tarkastelujaksolla 65 vuotta täyttäneiden osuus kaikista eläkeläisistä on noussut 64 prosentista 84 prosenttiin. Suhteellisesti eniten on kasvanut 85 vuotta täyttäneiden osuus. Nykyään kaikista eläkeläisistä 11 prosenttia on vähintään 85-vuotias. Vuonna 1995 osuus oli lähes puolet pienempi. Alle 65-vuotiaiden osuudet ovat puolestaan laskeneet. Ikäryhmässä 55–64-vuotiaiden lasku on tapahtunut 2010-luvulla, kun taas alle 54-vuotiailla lasku on ollut tasaista.

Ikärakenteessa tapahtuneiden muutosten taustalla on samankaltaisia syitä kuin mitä havaittiin eläkelajeja koskevien tarkastelujen yhteydessä. Suurten ikäluokkien tulo vanhuuseläkeikään 2010-luvun taitteessa ja eliniän piteneminen ovat nostaneet vanhuuseläkeikäisten määrää ja osuutta kaikista eläkeläisistä. Suurten ikäluokkien siirtyminen varhaiseläkkeeltä vanhuuseläkkeelle, tiukennukset varhaiseläkkeissä, työkyvyttömyysriskin alentuminen ja työllisyysmahdollisuuksien parantuminen ovat vastaavasti laskeneet varhaiseläkeikäisten määrää ja osuutta kaikista eläkeläisistä.

Taulukko 2.3.

Eläkeläiset iän mukaan vuosina 1995, 2000, 2005, 2010, 2015 ja 2021, osuus eläkeläisistä, %.

	1995	2000	2005	2010	2015	2021
16–54	11	10	9	8	7	6
55–64	25	22	22	22	16	10
65–74	37	38	37	38	43	46
75–84	21	23	25	24	24	27
85+	6	7	7	9	10	11
Lkm, tuhatta	1 130	1 150	1 210	1 320	1 430	1 510

Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

Miesten osuus eläkeläisistä noussut naisia nopeammin

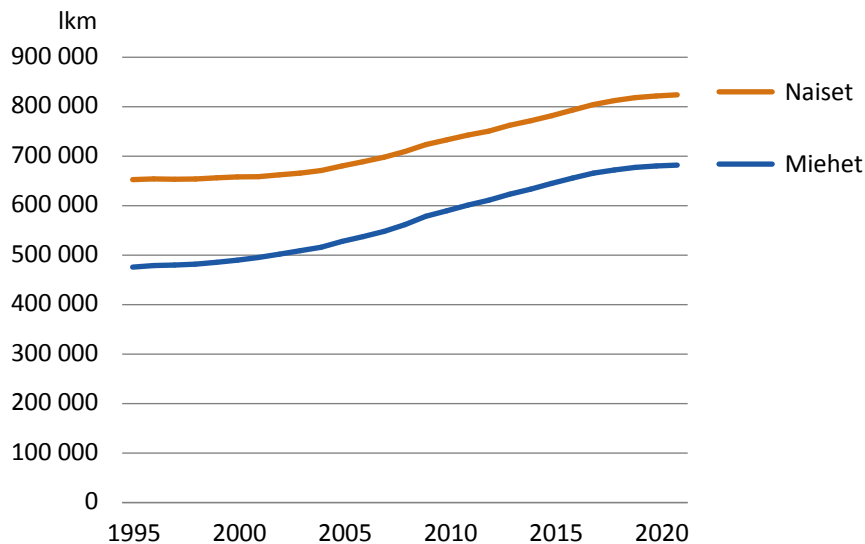
Vuonna 2021 eläkkeellä olevia naisia oli 824 000 ja miehiä 682 000 henkilöä (kuvio 2.4). Tarkastelujakson aikana miesten määrä on lähentynyt tasaisesti naisten määrään, sillä naisten määrä on kasvanut 171 000 henkilöllä ja miesten 206 000 henkilöllä. Nykyään miesten osuus kaikista eläkeläisistä on 45 prosenttia, kun se vuonna 1995 oli 42 prosenttia (taulukko 2.4).

Ikäryhmittäin tarkasteltuna naisten joukossa painottuu hieman enemmän yli 74-vuotiaat ja miesten joukossa alle 65-vuotiaat (taulukko 2.4). Vuonna 2021 eläkkeellä olleista naisista 42 prosenttia oli täyttänyt 75 vuotta. Alle 65-vuotiaiden osuus oli 14 prosenttia. Miehillä nämä osuudet olivat 35 prosenttia ja 18 prosenttia. Naisten ja miesten ikäjakaumat ovat kuitenkin lähentyneet, ja miesten ikärakenne on ”vanhentunut” naisia nopeammin. Suurin muutos on tapahtunut 75–84-vuotiailla. Miehillä tämän ikäryhmän osuus on tarkastelujakson aikana noussut 16 prosentista 27 prosenttiin, kun naisilla osuus on noussut 24 prosentista 29 prosenttiin. Samaan aikaan alle 65-vuotiaiden osuudet ovat laskeneet, miehillä suhteellisesti hieman enemmän kuin naisilla.

Erot eläkeläisnaisten ja -miesten määrissä ja ikärakenteessa johtuvat pitkälti naisten pidemmästä elinajasta. Koska tarkastelujakson aikana miesten elinika on pidentynyt naisia nopeammin (Tilastokeskus 2022b), miesten määrä ja ikärakenne ovat muuttuneet naisia enemmän. Merkitystä on ollut myös varhaiseläkkeissä tapahtuneilla muutoksilla. Miehillä varhaiseläkkeelle, erityisesti työkyvyttömyys- ja työttömyyseläkkeelle, siirtyminen oli tarkastelujakson alkupuolella hieman yleisempää kuin naisilla. Nykyään erot ovat tasoittuneet (ks. Laaksonen 2020).

Kuvio 2.4.

Eläkeläiset sukupuolen mukaan vuosina 1995–2021.

Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

Taulukko 2.4.

Eläkeläiset sukupuolen ja iän mukaan vuosina 1995, 2000, 2005, 2010, 2015 ja 2021, osuus ryhmän eläkeläisistä, %.

	1995	2000	2005	2010	2015	2021
Miehet, %	42	43	44	45	45	45
Naiset, %	58	57	56	55	55	55
Miehet & ikä %						
16–54 vuotta	15	14	12	10	8	7
55–64 vuotta	29	26	25	25	18	11
65–74 vuotta	38	39	38	39	46	48
75–84 vuotta	16	18	21	21	22	27
85+ vuotta	4	4	4	5	6	8
Naiset & ikä %						
16–54 vuotta	8	8	7	6	6	5
55–64 vuotta	22	20	20	20	14	9
65–74 vuotta	38	37	36	36	42	44
75–84 vuotta	24	26	28	26	25	29
85+ vuotta	8	9	10	11	13	13
Lkm, tuhatta	1 130	1 150	1 210	1 320	1 430	1 510

Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

2.4 Eläkkeelle siirtyneet eläkelajin, iän ja sukupuolen mukaan

Edellä tarkastelun kohteena olivat kaikki eläkeläiset. Joka vuosi eläkkeelle siirtyy kuitenkin tuhansia eläkeläisiä ja sieltä poistuu tuhansia eläkeläisiä. Eläkkeelle siirtyneet ovat tyypillisesti erilaisia kuin eläkkeeltä poistuneet. Tämä dynamiikka jää kaikkia eläkeläisiä tutkittaessa huomiotta. Eläketurvan kehitykseen vaikuttavien tekijöiden ymmärtämiseksi eläkkeelle siirtyneet ovat erityisen kiinnostava ryhmä, sillä eläkeajan alkuvaiheen eläketaso muodostuu eläkkeelle siirtymisen yhteydessä. Siten muutokset eläkkeelle siirtyneiden joukon rakenteessa vaikuttavat kuvaan eläkkeen alkuvaiheen tulotasosta ja tätä kautta eläkeläisten koko eläkeajan tulokehityksestä. Eläkkeelle siirtyneiden rakenteessa tapahtuneet muutokset ilmentävät samoja kehityspiirteitä kuin mitä edellä on ilmennyt perinteisen poikkileikkaustarkastelujen yhteydessä, mutta voimakkaammin.

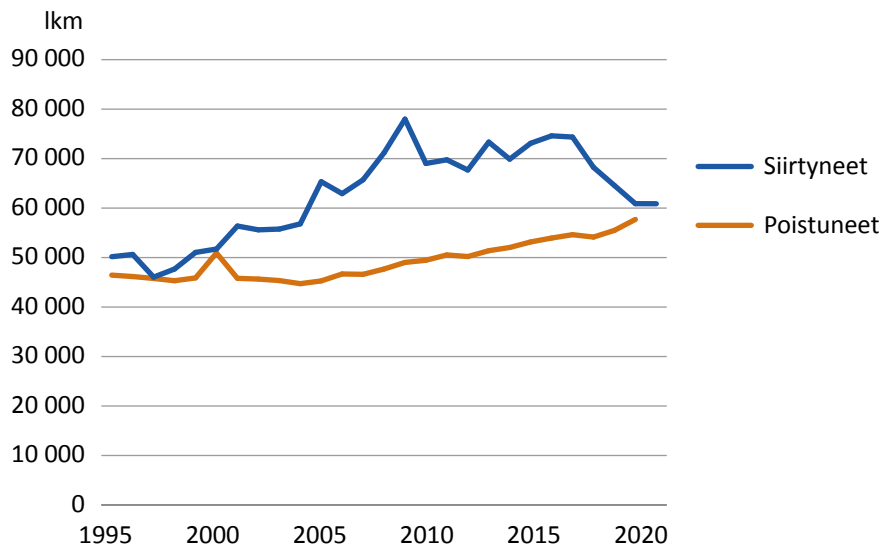
Eläkkeelle siirtyneiden määrä vaihtelee eläkkeeltä poistuvia enemmän

Kuviossa 2.5 on esitetty eläkkeelle siirtyneiden määrät vuosina 1995–2021. Vertailun vuoksi mukana on myös eläkkeeltä poistuneiden määrät, sillä eläkkeelle siirtyneiden ja poistuneiden määrien erotus kuvaa, kuinka paljon eläkeläisten kokonaismäärä on kunakin vuonna kasvanut tai supistunut. Tarkastelujakson ensimmäisten vuosien ajan eläkkeelle siirtyneiden ja eläkkeeltä poistuneiden määrät eivät juuri muuttuneet ja olivat lisäksi lähes yhtä suuret. Tämän jälkeen ja lähes 2010-luvun alkuun asti sekä eläkkeelle siirtyneiden että eläkkeeltä poistuneiden määrät nousivat. Koska eläkkeelle siirtyneiden määrä oli suurempi kuin poistuneiden, eläkeläisten kokonaismäärä nousi. Enimmillään, vuonna 2009, eläkkeelle siirtyi lähes 30 000 henkilöä enemmän kuin sieltä poistui.

2010-luvun taitteesta vuoteen 2017 saakka eläkkeelle siirtyneiden määrä säilyi melko samana, kun taas poistuneiden määrä nousi edelleen tasaisesti. Eläkkeelle siirtyneitä oli kuitenkin vielä selvästi enemmän kuin eläkkeeltä poistuneita. 2010-luvun viimeisten vuosien aikana eläkkeelle siirtyneiden määrät laskivat voimakkaasti ja vuonna 2020 eläkkeelle siirtyneiden ja poistuneiden määrät olivat jo lähes yhtä suuret. Eläkeläisten kokonaismäärä ei tästä syystä 2010-luvun lopussa juurikaan noussut. Kaiken kaikkiaan eläkkeelle siirtyneiden määrä vaihtelee selvästi eläkkeitä poistuneita enemmän.

Kuvio 2.5.

Eläkkeelle siirtyneet ja eläkkeeltä poistuneet vuosina 1995–2021.

Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

Eläkkeelle siirtyneiden määrän laskua 2010-luvun lopussa voi pitää tilapäisenä, sillä ajanjakso sisältää useita eläkkeelle siirtyneiden määrää vähentäviä tekijöitä. Ensinnäkin vuoden 2017 alusta voimaan tulleesta osittaisesta vanhuuseläkkeestä tuli suosittu varhaiseläkeuoto. Osittaiselle vanhuuseläkkeelle siirtyneet luetaan kuitenkin eläkeläisiksi vasta, kun he siirtyvät kokoaikaiselle vanhuuseläkkeelle. Toisekseen eläkkeelle siirtyneiden määrää on alentanut vuoden 2017 työeläkeuudistuksessa sovittu vanhuuseläkkeen ikärajan asteittainen nosto 63 vuodesta 65 vuoteen. Kolmanneksi eläkkeelle siirtyneiden määrää on laskenut myös se, että suuret ikäluokat olivat 2010-luvun lopussa jo eläkkeellä (ks. kuvio 2.7 myöhemmin). Neljänneksi 2020-luvun taitteen koronapandemian vuoksi monet ovat voineet myöhentää vanhuuseläkkeelle siirtymistään. Ennusteiden mukaan eläkkeelle siirtyneiden määrä tulee nousemaan lähemmäs 2010-luvun puolivälin tasoa ja eläkeläisten määrän kasvu eliniän pitenemisen myötä jatkumaan (Tikanmäki ym. 2022).

Suoraan vanhuuseläkkeelle siirtyminen on yleistynyt

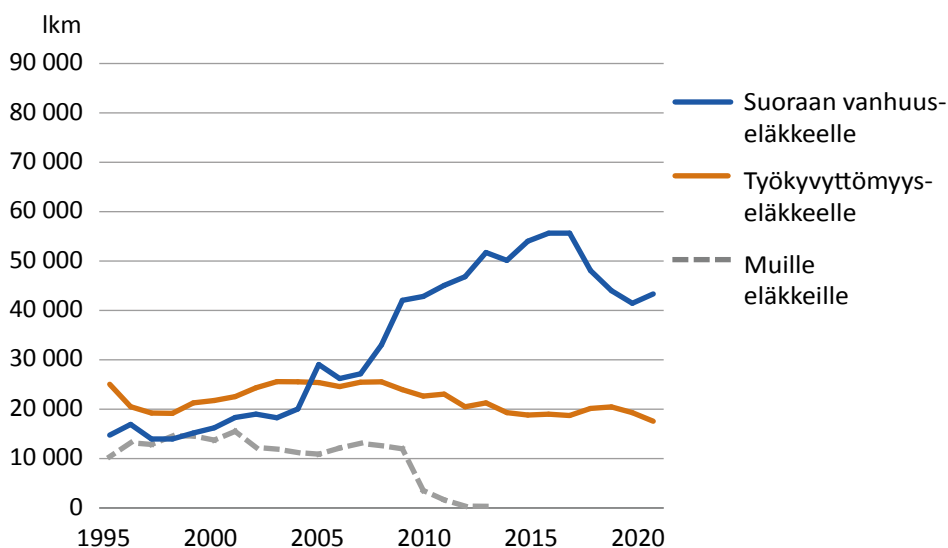
Eläkkeelle siirrytään eri tavoin ja eri eläkereittien kautta. Kuviossa 2.6 eläkkeelle siirtyneiden lukumäärät on esitetty erikseen suoraan vanhuuseläkkeelle, työkyvyttömyyseläkkeelle ja muille eläkkeille siirtyneille.

Suoraan vanhuuseläkkeelle siirtyneet sisältää sekä työstä että työelämän ulkopuolelta, kuten työttömyydestä, vanhuuseläkkeelle siirtyneet. Tarkasteluvuodesta ja mittaustavasta riippuen noin 60–80 prosenttia suoraan vanhuuseläkkeelle siirtyneistä on siirtynyt työstä vanhuuseläkkeelle (Rantala ym. 2021; Nivalainen 2022). Muille eläkkeille siirtyneet sisältää työttömyyseläkkeen lisäksi maatalouden erityiseläkkeet.

Kuvio 2.6.

Suoraan vanhuuseläkkeelle, työkyvyttömyyseläkkeelle ja muille eläkkeille siirtyneet vuosina 1995–2021.

Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

Vuosina 1995–2021 suoraan vanhuuseläkkeelle siirtyneiden määrä kasvoi vajaasta 15 000 henkilöstä yli 43 000 henkilöön eli lähes kolminkertaistui. Merkittävin muutos tapahtui vuosina 2003–2017. Eläkkeelle siirtyneiden määrän kasvun taustalla on siten pitkälti vanhuuseläkkeelle siirtyneiden määrän kasvu. Myös eläkkeelle siirtyneiden määrän alentuminen vuoden 2017 jälkeen johtuu vanhuuseläkkeelle siirtyneiden määrän alentumisesta. Vuonna 2021 vanhuuseläkkeelle siirtyneitä oli yli viidenneksen vähemmän kuin neljä vuotta aikaisemmin.

Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyvien määrä on tarkastelujaksolla vaihdellut 19 000:sta 26 000 henkilöön vuodessa. Korkeimmillaan määrät olivat tarkastelujakson alussa ja 2000-luvulla jälkimmäisellä puoliskolla. 2010-luvun taitteesta lähtien työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyvien määrät ovat tasaisesti laskeneet. Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden määrän

vähentyminen ja suoraan vanhuuseläkkeelle siirtyneiden määrän samanaikainen kasvu vuosina 2010–2017 on vaikuttanut siihen, että eläkkeelle siirtyneiden kokonaismäärä on näiden vuosien aikana säilynyt melko samana. Työttömyyseläkkeelle aina sen lakkauttamiseen asti siirtyi vuosittain noin 10 000 henkilöä.

Suhteessa kaikkiin eläkkeelle siirtyneisiin suoraan vanhuuseläkkeelle siirtyneiden osuus on noussut 29 prosentista 71 prosenttiin (taulukko 2.5). Osuutta on nostanut yli 55-vuotiaiden työllisyystilanteen parantuminen. Kun vuonna 2006 kaikista eläkkeelle siirtyneistä vain 37 prosenttia siirtyi työstä vanhuuseläkkeelle, niin vuonna 2017 osuus oli jo 57 prosenttia (Nivalainen 2022). Suoraan vanhuuseläkkeelle siirtyneiden osuuden kasvuun on vaikuttanut myös varhaiseläkkeille pääsyyn liittyvät tiukennukset. Esimerkiksi 2010-taitteesta lähtien vanhuuseläkkeelle on siirrytty työttömyyseläkkeen sijaan työttömyydestä (ks. tietolaatikko 2.1). Koska työttömyyseläke on tarkasteluissa luettu osaksi muita eläkkeitä, muutos näkyy muille eläkkeille siirtyneiden osuuden voimakkaana laskuna. Työkyvyttömyyseläkkeestä on samalla tullut ainoa varhaiseläkelaji. Nykyään sen osuus on 29 prosenttia ja aikaisemmin 50 prosenttia.

Taulukko 2.5.

Suoraan vanhuuseläkkeelle, työkyvyttömyyseläkkeelle ja muille eläkkeille siirtyneet vuosina 1995, 2000, 2005, 2010, 2015 ja 2021, osuus eläkkeelle siirtyneistä, %.

	1995	2000	2005	2010	2015	2021
Suoraan vanhuuseläkkeelle	29	31	44	62	74	71
Työkyvyttömyyseläkkeelle	50	42	39	33	26	29
Muille eläkkeelle	21	27	17	5	0	0
Kaikki, lkm.	50 200	51 700	65 300	69 000	73 100	60 900

*Työttömyyseläke ja maatalouden erityiseläkkeet.

Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

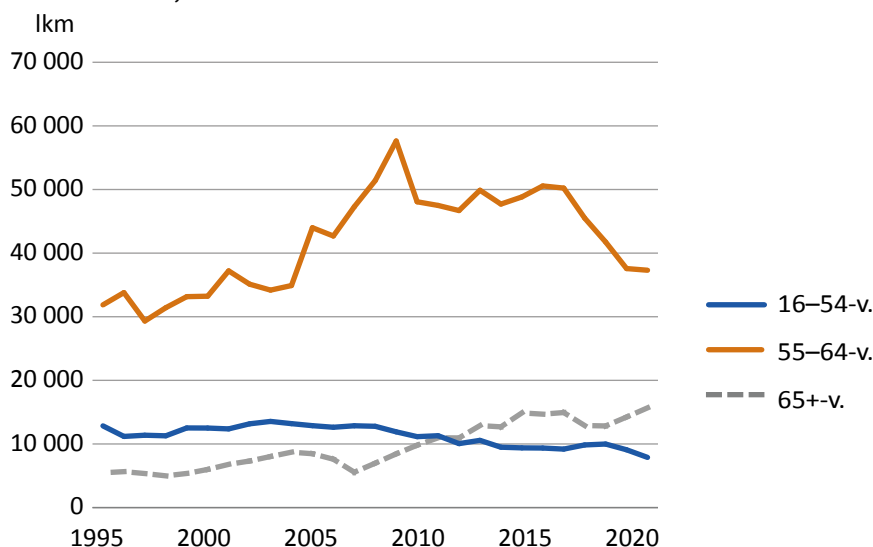
Eläkkeelle siirrytään yhä useammin 65 vuoden iässä

Muutokset eläkkeelle siirtyneiden määrissä näkyvät myös iän mukaisissa tarkasteluissa. Tämä ilmenee kuviosta 2.7, jossa eläkkeelle siirtyneitä on tarkasteltu erikseen alle 54-vuotiaiden, 55–64-vuotiaiden ja 65 vuotta täyttäneiden ikäryhmissä. Muutokset 55–64-vuotiaiden ikäryhmässä selittävät ison osan eläkkeelle siirtymisen määrissä tapahtuneista

muutoksista vuoden 2005 jälkeen, sillä vuosina 2005–2017 suuret ikäluokat¹ (tässä vuosina 1945–1954-syntyneet) olivat lähellä tai jo saavuttaneet vanhuuseläkeiän. Suurten ikäluokkien tulo 65 vuoden ikään selittää osin myös 65 vuotta täyttäneiden eläkkeelle siirtyneiden määrän kohoamista 2010-luvulla sekä 55–64-vuotiaana eläkkeelle siirtyneiden määrän laskua vuoden 2017 jälkeen. Alle 55-vuotiaiden eläkkeelle siirtyneiden määrä on vuoden 2005 jälkeen tasaisesti laskenut (eläkkeelle siirtyneistä iän mukaan laajemmin ks. Kannisto 2022).

Kuvio 2.7.

Eläkkeelle siirtyneet iän mukaan vuosina 1995–2021.

Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

Suhteellisesti suurimmat muutokset eläkkeelle siirtyneiden määrissä ovat tapahtuneet alle 54-vuotiaiden ja 65 vuotta täyttäneiden ikäryhmissä (taulukko 2.6). Tarkastelujakson aikana alle 54-vuotiaiden osuus eläkkeelle siirtyneistä on laskenut melko tasaisesti 26 prosentista 13 prosenttiin ja 65 vuotta täyttäneiden osuus puolestaan noussut 11 prosentista 26 prosenttiin. 65 vuotta täyttäneiden osuus on noussut erityisesti 2010-luvun jälkimmäisellä puolella. Valtaosa siirtyi kuitenkin edelleen eläkkeelle 55–64-vuotiaana. Korkeimmillaan 55–64-vuotiaana eläkkeelle siirtyneiden osuus oli 2010-luvun alkupuolella. Tämän jälkeen osuus selvästi on laskenut. Kun vuonna 2010 eläkkeelle siirtyneistä 70 prosenttia oli 55–64-vuotiata, vuonna 2021 osuus oli 61 prosenttia.

1 Suuriksi ikäluokiksi kutsutaan usein vuosina 1945–1949-syntyneitä, mutta myös 1950-luvun alkupuolella syntyneet ikäluokat ovat myöhemmin syntyneitä suurempia.

Eläkkeelle siirtyneiden ikärakenteen muuttumiseen ovat osaltaan vaikuttaneet myös tehdyt muutokset varhais- ja vanhuuseläkkeen ehdoissa (ks. tietolaatikko 2.1). Esimerkiksi vuonna 2005 vanhuuseläkkeen ikäraja laskettiin yksityisellä sektorilla 65 vuodesta 63 vuoteen, mikä lisäsi suoraan vanhuuseläkkeelle siirtyneiden määriä. Vuoden 2017 eläkeuudistuksessa vanhuuseläkkeen ikäraja nostettiin asteittain takaisin 65 vuoteen ja sidottiin elinajanodotteeseen vuonna 1965 syntyneistä alkaen. Yli 65-vuotiaiden osuuden kasvuun on vaikuttanut myös vanhempien, etenkin 60–64-vuotiaiden, työllisyystilanteen merkittävä parantuminen. Tähän liittyy myös ns. työttömyysputken ikärajoihin tehdyt korotukset ja työttömyyseläkkeen lakkauttaminen vuoden 2005 uudistuksessa.

Taulukko 2.6.

Eläkkeelle siirtyneet iän mukaan vuosina 1995, 2000, 2005, 2010, 2015 ja 2021, osuus eläkkeelle siirtyneistä, %.

ikä, %	1995	2000	2005	2010	2015	2021
16–54-v.	26	24	20	16	13	13
55–64-v.	63	64	68	70	67	61
65+-v.	11	12	13	14	20	26
Kaikki, lkm.	50 200	51 700	65 300	69 000	73 100	60 900

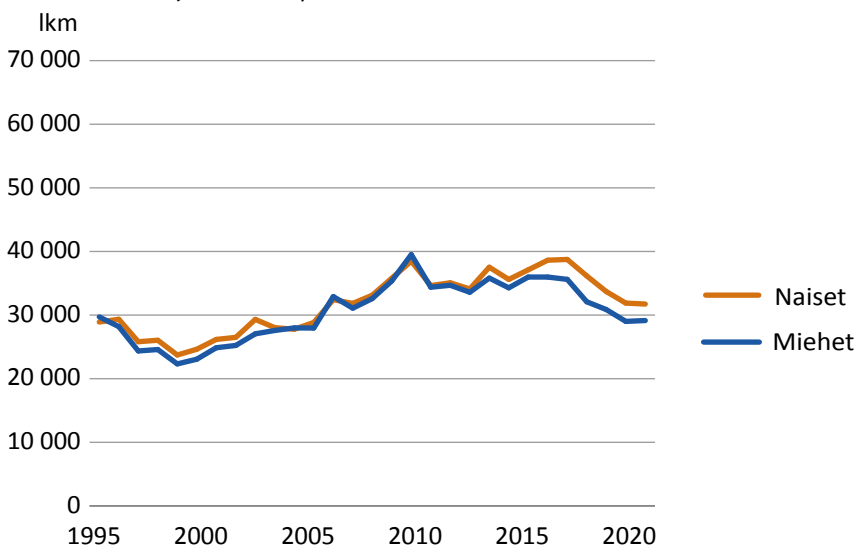
Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

Miesten ja naisten eläkkeelle siirtymisessä ei merkittäviä eroja

Eläkkeelle siirtyneiden naisten määrät olivat tarkastelujakson alussa ja lopussa hieman korkeammat kuin miesten, mutta tarkastelujakson keskivaiheilla ne olivat lähes yhtä suuret (kuvio 2.8). Vaikka miesten kuolleisuus on naisia hieman korkeampi, erot eläkkeelle siirtyneiden määrissä ovat melko pienet. Suurimmat erot ilmenevät vasta eläkeaikana. Vuonna 2021 naisten keskimääräinen eläkeikä oli noin neljä vuotta pidempi kuin miesten (tietolaatikko 2.3).

Kuvio 2.8.

Eläkkeelle siirtyneet sukupuolen mukaan vuosina 1995–2021.

Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

Eläkkeelle siirtyneiden naisten osuus kaikista eläkkeelle siirtyneistä on tarkastelujakson aikana vaihdellut 50 ja 52 prosentin välissä (taulukko 2.7). Ikäryhmittäin tarkasteltuna merkittäviä eroja naisten ja miesten eläkkeelle siirtymisissä ei ole. Alle 55-vuotiaiden miesten osuus on laskenut vastaavan ikäisiä naisia jonkin verran enemmän. Korkeimmillaan 55–64-vuotiaiden osuudet eläkkeelle siirtyneistä, niin naisten kuin miesten, olivat 2010-luvun taitteessa.

Taulukko 2.7.

Eläkkeelle siirtyneet iän ja sukupuolen mukaan vuosina 1995, 2000, 2005, 2010, 2015 ja 2021, osuus ryhmän eläkeläisistä, %.

	1995	2000	2005	2010	2015	2021
Miehet, %	49	49	50	50	49	48
Naiset, %	51	51	50	50	51	52
Miehet & ikä, %						
16–54 vuotta	30	27	21	17	13	13
55–64 vuotta	60	61	65	70	68	62
65+ vuotta	10	12	14	13	19	24
Naiset & ikä, %						
16–54 vuotta	22	21	18	15	13	13
55–64 vuotta	66	67	70	71	65	61
65+ vuotta	12	11	12	15	21	26
Kaikki, lkm.	50 200	51 700	65 300	69 000	73 100	60 900

Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

Tietolaatikko 2.3

Eläkeajan kesto vuosina 1995 ja 2021 päättyneissä vanhuuseläkkeissä

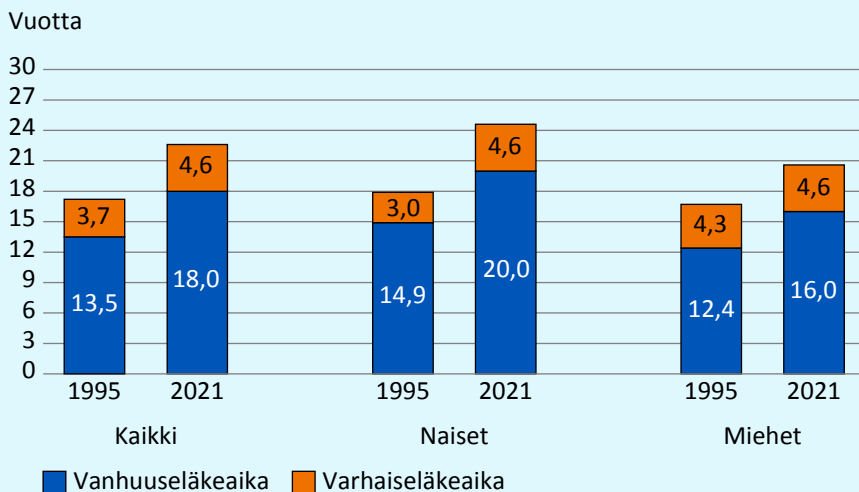
Eläkeajat ovat pidentyneet

Eläkeika on monelle vuosien tai jopa vuosikymmenten mittainen ajanjakso. Kuviossa on esitetty vuosina 1995 ja 2021 päättyneiden vanhuuseläkkeiden eläkeajat sukupuolen mukaan. Vanhuuseläkeika sisältää sekä vanhuuseläkeajan että sitä mahdollisesti edeltäneen varhaiseläkeajan. Eläkeajat on laskettu työeläkettä saaneille.

Vuonna 2021 päättyneiden vanhuuseläkkeiden kesto oli keskimäärin 22,6 vuotta, josta vanhuuseläkeikää oli 18 vuotta ja varhaiseläkeikää 4,6 vuotta. Vuoteen 1995 verrattuna eläkeika on pidentynyt yhteensä 5,4 vuodella. Eläkeajan pidentyminen johtuu lähinnä vanhuuseläkeajan kasvusta, sillä vanhuuseläkeika kasvoi 4,5 vuodella ja varhaiseläke aika 0,9 vuodella. Vanhuuseläkeikää on pidentänyt ennen kaikkea väestön elinajan pidentyminen.

Naisten elinaja ja tätä kautta eläkeika on pidempi kuin miesten. Vuonna 2021 naisten eläkeika oli 24,6 vuotta ja miesten 20,6 vuotta. Neljän vuoden ero selittyy vanhuuseläkkeellä, sillä varhaiseläkeajat ovat naisilla ja miehillä yhtä suuret. Tarkastelujakson aikana sukupuolten välinen ero on kasvanut, sillä naisten eläkeika pidentynyt 6,7 vuodella ja miesten 3,9 vuodella. Naisilla eläkeajan kasvu johtuu vanhuuseläkeajan (5,1 vuotta) lisäksi varhaiseläkeajan pidentymisestä (1,6) vuotta. Miehillä eläkeikää on pidentänyt lähinnä vanhuuseläkeajan kasvu (3,6 vuotta).

Vuosina 1995 ja 2021 päättyneiden vanhuuseläkkeiden keskimääräinen eläkeika sukupuolen mukaan jaettuna vanhuuseläkeikaan ja sitä edeltäneeseen varhaiseläkeikaan.

Lähde: Eläketurvakeskuksen eläkerekisteri.

2.5 Yhteenveto

Luvussa tarkasteltiin eläkeläisten määrän ja rakenteen kehitystä vuosina 1995–2021. Luku pohjustaa seuraavaa eläkkeiden tasoa käsittelevää lukua, koska keskimääräiset eläkkeet voivat eri eläkeläisryhmissä poiketa toisistaan merkittävästi. Eläkeläisten rakenne ja siinä tapahtuneet muutokset vaikuttavat siten kuvaan eläkkeiden kehityksestä. Erityistä huomiota kiinnitettiin eläkeläisten jakautumiseen eläkelajin, eläkejärjestelmän, iän ja sukupuolen mukaan. Nämä ryhmät ovat keskeisessä roolissa seuraavassa luvussa, jossa tarkastellaan eläkeläisten kokonaiseläkkeen tasoa ja kehitystä.

Eläkeläisten määrässä ja rakenteessa on kuluneen neljännesvuosisadan aikana tapahtunut suuria muutoksia. Vuosina 1995–2021 eläkeläisten määrä on kasvanut kolmanneksella 1,1 miljoonasta 1,5 miljoonaan. Eläkelajeittain tarkasteltuna muutos on kuitenkin ollut erisuuntaista: vanhuuseläkeläisten määrä on kasvanut vajaasta 800 000 henkilöstä yli 1,3 miljoonaan, kun taas varhaiseläkkeelle olevien määrä vähentynyt 340 000 henkilöstä 180 000 henkilöön. Vanhuuseläkkeestä on tullut näin entistä selvemmin hallitseva eläkelaji. Vuonna 1995 kaikista eläkeläistä 70 prosenttia sai vanhuuseläkettä ja 88 prosenttia vuonna 2021.

Tarkastelujaksolla varhaiseläkkeiden sisäinen rakenne on samalla muuttunut. Kun vuonna 1995 joka kolmas varhaiseläkeläinen sai yksilöllistä varhaiseläkettä, työttömyyseläkettä tai maatalouden erityiseläkettä, niin 2010-luvulla näitä eläkemuotoja ei juuri enää myönnetty. Käytännössä työkyvyttömyyseläke on siten ainoa varhaiseläkelaji. Vuonna 2021 työkyvyttömyyseläkeläistä 85 prosenttia sai täyttä työkyvyttömyyseläkettä ja 15 prosenttia osatyökyvyttömyyseläkettä. Varhaiseläkkeiden kaltaista osa-aikaeläkettä ja sen korvannutta osittaista vanhuuseläkettä ei yleisen tilastointikäytännön mukaan luokitella eläkeläisiksi, koska osa-aikaeläkkeen ehtona oli osa-aikatyö ja enemmistö osittaisen vanhuuseläkkeen ottaneista jatkaa työelämässä.

Eläkelajeissa tapahtuneiden muutosten lisäksi kansan- ja työeläkejärjestelmien välinen työnjako on muuttunut merkittävästi: työeläkkeen rooli eläketurvasta on selvästi kasvanut ja kansaneläkkeen vähentynyt. Suhteessa kaikkiin eläkeläisiin vain työeläkettä saaneiden osuus on nousut 5 prosentista 64 prosenttiin ja vain kansaneläkettä saaneiden osuus laskenut 13 prosentista 5 prosenttiin. Jos kansaneläkettä työeläkkeen rinnalla saavat eläkeläiset otetaan huomioon, 95 prosenttia kaikista

eläkeläisistä sai vuonna 2021 työeläkettä. Toisaalta kansaneläke on edelleen merkittävä eläketurvan lähde, sillä kaikista eläkeläisistä 36 prosenttia sai kansaneläkettä.

Työ- ja kansaneläkkeen välisen työnjaon muutos on varsin erilainen eläkelajien välillä: työeläkkeen merkitys on noussut etenkin vanhuuseläkeläisillä. Nykyään kaikista vanhuuseläkeläisistä 68 prosenttia vain työeläkettä. Vuonna 1995 osuus oli vain 6 prosenttia. Työkyvyttömyyseläkeläisille kansaneläkkeestä on puolestaan tullut entistä tärkeämpi: tarkastelujaksolla vain kansaneläkettä saavien osuus työkyvyttömyyseläkeläisistä on noussut 18 prosentista 34 prosenttiin. Vaikka kokonaisuutena työkyvyttömyyseläkeläisten määrä on laskenut, vain kansaneläkettä saavien työkyvyttömyyseläkeläisten määrä on hieman lisääntynyt.

Tarkastelut eri ikäisten eläkeläisten suhteen toivat esiin osin samoja piirteitä, joita havaittiin eläkelajeja koskevien muutosten yhteydessä. Tarkastelujakson aikana 65 vuotta täyttäneiden eläkeläisten määrä nousi runsaalla puolella miljoonalla, kun taas alle 65-vuotiaiden määrä laski lähes 160 000 henkilöllä. 65 vuotta täyttäneistä eniten nousi 65–74-vuotiaiden eläkeläisten määrä, noin 260 000 henkilöllä. Varhaiseläkeikäisten joukossa merkittävin lasku tapahtui 55–64-vuotiaiden ikäryhmässä. Nykyään heitä on noin 122 000 henkilöä vähemmän kuin vuonna 1995.

65 vuotta täyttäneiden eläkeläisten määrän nousun, mutta myös alle 65-vuotiaiden eläkeläisten määrän laskun seurauksena eläkeläisten ikärakenne on vanhentunut. Tarkastelujaksolla 65 vuotta täyttäneiden osuus kaikista eläkeläisistä on noussut 65 prosentista 85 prosenttiin. Suhteellisesti eniten on kuitenkin kasvanut 85 vuotta täyttäneiden eläkeläisten osuus. Nykyään kaikista eläkeläisistä 11 prosenttia on vähintään 85-vuotias. Vuonna 1995 osuus oli lähes puolet pienempi.

Eläkkeellä olevia naisia on enemmän kuin eläkkeellä olevia miehiä. Tarkastelujakson aikana miesten määrä on kuitenkin kasvanut naisia hieman nopeammin. Nykyään miesten osuus kaikista eläkeläisistä on 45 prosenttia, kun se vuonna 1995 oli 42 prosenttia. Ikäjakaumaltaan naiset ovat miehiä hieman vanhempia. Vuonna 2021 eläkkeellä olleista naisista 42 prosenttia oli täyttänyt 75 vuotta. Alle 65-vuotiaiden osuus oli 14 prosenttia. Miesten ikärakenne on kuitenkin ”vanhentunut” naisia nopeammin. Suurin muutos on tapahtunut 75–84-vuotiaalla. Miehillä tämän ikäryhmän osuus on tarkastelujakson aikana noussut 16 prosentista 27 prosenttiin, kun taas naisilla osuus on noussut 24 prosentista 29 prosenttiin.

Luvun lopussa tutkittiin eläkkeelle siirtyneitä. Eläkkeelle siirtyneiden vuotuiset määrät ovat vaihdelleet 50 000 ja 80 000 henkilön välissä. Tarkastelujakson alussa eläkkeelle siirtyi noin 50 000 henkilöä vuodessa ja sen lopussa 60 000 henkilöä. Korkeimmillaan eläkkeelle siirtyneiden määrät olivat vuosina 2009–2017. Leimallista eläkkeelle siirtyneiden rakenteen kehityksessä on ollut suoraan vanhuuseläkkeelle siirtymisen merkittävä yleistyminen: tarkastelujaksolla suoraan vanhuuseläkkeelle siirtyneiden osuus kaikista eläkkeelle siirtyneistä on noussut 29 prosentista 71 prosenttiin. Tämä kehitys näkyy myös iän kautta: alle 54-vuotiaiden osuus kaikista eläkkeelle siirtyneistä on selvästi laskenut, kun taas 65-vuotta täyttäneiden osuus puolestaan noussut. Miesten ja naisten eläkkeelle siirtymisissä ei havaittu merkittäviä eroja.

Eläkeläisten määrässä tai rakenteessa tapahtuneiden muutosten taustalla on monia syitä. Tarkastelujaksolla merkittäviä eläkeläisten rakenteeseen vaikuttavia muutoksia ovat olleet suurten ikäluokkien siirtyminen eläkkeelle 2010-luvun taitteessa, väestön terveydentilan parantuminen, eliniän pidentyminen, työeläkejärjestelmän asteittainen voimaantulo, varhais- ja vanhuuseläkkeiden ikärajoihin tehdyt muutokset sekä yli 55-vuotiaiden työllisyyden kohoaminen. Muodossa tai toisessa nämä muutokset ovat vaikuttaneet niin eläkeläisten määrään ja eläkkeelle siirtymisen ajankohtaan kuin myös eläkeläisten jakautumiseen eläkelajin, eläkejärjestelmän, iän ja sukupuolen mukaan.

Muutokset eläkeläisten määrässä tai rakenteessa eivät kuitenkaan ole neljännesvuosisadan aikana tapahtuneet tasaisesti. Pelkistäen kyse on kaksivaiheisesta kehityksestä, jonka ensimmäinen vaihe kattaa ajanjakson 2010-luvun taitteeseen asti ja jälkimmäinen ajanjakson 2010-luvun taitteesta lähtien. Monet edellä kuvatuista eläkeläisten rakenteessa tapahtuneista muutoksista ovat alkaneet 2010-luvun taitteen jälkeen, kun suuret ikäluokat ovat siirtyneet vanhuuseläkkeelle.

Lähteet

- Appelqvist, J. & Rantala J. (2017a) Indeksitarkistusten ja rakenteellisten tekijöiden vaikutus kokonaiseläkkeen kasvuun. Teoksessa Kuivalainen, S. & Rantala, J. & Ahonen, K. & Kuitto, K. & Palomäki, L–M. (toim.) [Eläkkeet ja eläkeläisten toimeentulo 1995–2015](#). Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 01/2017. Helsinki: Eläketurvakeskus.
- Ilmakunnas, I. & Nivalainen, S. & Tenhunen, S. (2022) [Osa-aikaeläke ja osittainen vanhuuseläke: Yleisyys, taustatekijät ja yhteys vanhuuseläkkeelle siirtymiseen](#). Yhteiskuntapolitiikka 87:3, 258-70.
- Kannisto, J. (2022). [Muuttuva vanhuuseläkeikä: ikärajamuutosten seurantatilasto 2021](#). Eläketurvakeskuksen tilastoja 12/2022
- Laaksonen, M. (2020) [Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyminen: trendit, tilannekuva, tulevaisuus](#). Eläketurvakeskuksen raportteja 07/2020.
- Nivalainen, S. (2022) [Sosioekonomiset erot: vanhuuseläkkeelle siirtyminen ja työurat 2006, 2011 ja 2017](#). Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 3/2022.
- Nivalainen, S. & Riekhoff, A-J. & Tenhunen, S. & Salonen, J. (2021) [Partial old-age pension – A picture of claimants in 2017–2020](#). Finnish Centre for Pensions, Studies 06/2021.
- [Rantala, J. \(2008\) Varhainen eläkkeelle siirtyminen. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 1/2008. Helsinki: Eläketurvakeskus.](#)
- Rantala, J. & Hietaniemi, M. & Nyman, H. & Laaksonen, M. & Kuivalainen, S. (toim.) (2017b) [Työkyvyttömyyseläkkeensaajien eläketurva ja toimeentulo 2000-luvulla](#). Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 04/2017. Helsinki: Eläketurvakeskus.
- [Rantala, J. \(2019\) Ikääntyvien työttömyys ja työttömyysputki. Työpoliittinen aikakauskirja 1/2019.](#)
- Rantala, J. & Pyy-Martikainen, M. & Riihelä, M. (2021) [Miten nettotulot muuttuvat eläkkeelle siirryttäessä? Tarkastelu nettotulosuhteen muutoksesta vuosina 2002–2017](#). Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 04/2021. Helsinki: Eläketurvakeskus.
- Rantala J. & Laaksonen M. (2022) [Ovatko työkyvyttömyyseläkeläisten eläkkeet pienentyneet?](#) Yhteiskuntapolitiikka. 2022;87(2):206–214.

Terveyskirjasto (2022): <https://www.terveyskirjasto.fi/dlk01025>

Tikanmäki, H. & Reipas, K. & Lappo, S. & Merilä, V. & Nopola, T. & Sankala, M. [Lakisääteiset eläkkeet: pitkän aikavälin laskelmat 2022](#). Eläketurvakeskuksen raportteja: 05/2022.

Tilastokeskus (2022a) Työvoimatutkimus. Väestö työmarkkina-aseman, sukupuolen ja iän (5-v.) mukaan. [StatFin arkistokanta](#), [Työvoimatutkimus](#). Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 08.11.2022].

Tilastokeskus (2022b) Kuolleet. Kuolleisuus- ja eloonjäämislukuja iän ja sukupuolen mukaan 1986–2021. StatFin. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 08.11.2022].

3 Kokonaiseläkkeen taso ja kehitys vuosina 1995–2021

Juha Rantala, Susan Kuivalainen ja Jukka Lampi

3.1 Johdanto

Lakisääteinen eläke on eläkeläisten tärkein tulonlähde. Tässä luvussa tarkastellaan lakisääteisen eläketurvan tasoa ja kehitystä vuosina 1995–2021 kokonaiskuukausieläkkeen perusteella. Luvun ensimmäisessä osiossa eläkkeiden tasoa tarkastellaan kokonaisuutena sekä euromääräisesti että suhteessa ammatissa toimivan väestön keskiansioihin. Samalla tutkitaan, millaisia eroja on eläkkeiden välillä eläkeläjien ja eläkejärjestelmän perusteella. Toisessa osiossa eläkeläisten välisiä eläke-eroja käsitellään tarkemmin iän, sukupuolen ja eläkkeen tason mukaisissa ryhmissä. Kolmannessa osiossa tarkastellaan eläkkeelle siirtyneiden eläketason kehitystä eläkeajan alkuvaiheessa ja eläkeaikana. Luvun viimeinen osio kokoaa yhteen keskeiset tulokset.

Luvun kahden ensimmäisen osion tarkastelut perustuvat poikkileikkausasetelmaan, jolloin eläkkeiden keskimääräiseen kehitykseen vaikuttavat sekä eläkeajan että eläkeläisten joukossa tapahtuneet rakenteelliset muutokset. Luvun kolmannen osion tulokset perustuvat pitkittäistarkasteluihin. Tällöin kyse on saman henkilöjoukon eläketason kehityksen ajallisesta seurannasta.

Luvun tarkasteluissa eläkkeillä tarkoitetaan kokonaiseläkettä (tietolaa-tikko 3.1). Edellisen luvun tapaan tarkastelu kattaa kaikki Suomessa asuvat omaa työ- tai kansaneläkettä saavat henkilöt osa-aikaeläkettä tai osittaista vanhuuseläkettä saavia lukuun ottamatta. Kaikki euromääräiset tarkastelut ovat reaalisia vuoden 2021 rahassa ilmaistuna. Aineistona on Eläketurvakeskuksen ja Kansaneläkelaitoksen ylläpitämä Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri vuosilta 1995–2021.

Tietolaatikko 3.1

Kokonaiseläkkeen osat

Kokonaiseläke: Omaeläke + perhe-eläke + takuueläke. Myös rintamalisät ja lapsikorotukset luetaan kokonaiseläkkeeseen.

Omaeläke: Henkilön oma työ- ja kansaneläke (eläkelajit ks. tietolaatikko 2.1).

Oma työeläke: Oma työeläke muodostuu karttumasääntöjen mukaisesti ansioista ja työtuloista. Työeläkettä karttuu myös joiltakin palkattomilta ajoilta, kuten työttömyysajalta ja lastenhoidosta.

Oma kansaneläke: Kansaneläkettä voi saada Suomessa vähintään kolme vuotta asunut henkilö 16 vuoden iän täyttämisen jälkeen. Kansaneläke on työeläkevähenteinen. Täyden kansaneläkkeen voi saada, jos työeläke jää alle tietyn euromääräisen rajan (1 373,30 €/kk yksin asuva ja 1 230,63 e/kk puolison kanssa asuva vuonna 2021). Vuoteen 2007 asti oma kansaneläke sisälsi myös eläkkeensaajan asumistuen ja hoitotuen. Kansaneläkkeen pohjaosa poistettiin asteittain vuosina 1997–2000. Tätä ennen pohjaosa oli kaikille yhtä suuri eläkkeen suuruudesta riippumatta.

Perhe-eläke: Lesken- tai lapseneläkettä voi saada, jos perheen huoltaja kuolee. Perhe-eläkettä maksetaan sekä kansaneläke- että työeläkejärjestelmästä.

Takuueläke: Kelan vuodesta 2011 lähtien maksama vähimmäiseläke eläkkeensaajalle, jonka muut yhteenlasketut eläketulot jäävät lainsäädännön määräämän vähimmäistason alle.

Erityisturvan mukaiset eläkkeet (LITA): Liikennevakuutuslain, työtapa- turma- ja ammattitautilain ja sotilastapaturma- ja sotilasvammalakien mukainen eläke. Jos henkilö saa työ- tai kansaneläkkeen ohella LITA eläkettä, nämä sisältyvät eläkkeet oma- ja kokonaiseläkkeeseen.

Kelan eläkkeet: Kelan eläkkeet -termiä käytetään tässä yksinkertaisuuden vuoksi kuvaamaan kaikkia Kansaneläkelaitoksen maksamia eläkkeitä lukuun ottamatta perhe-eläkkeitä.

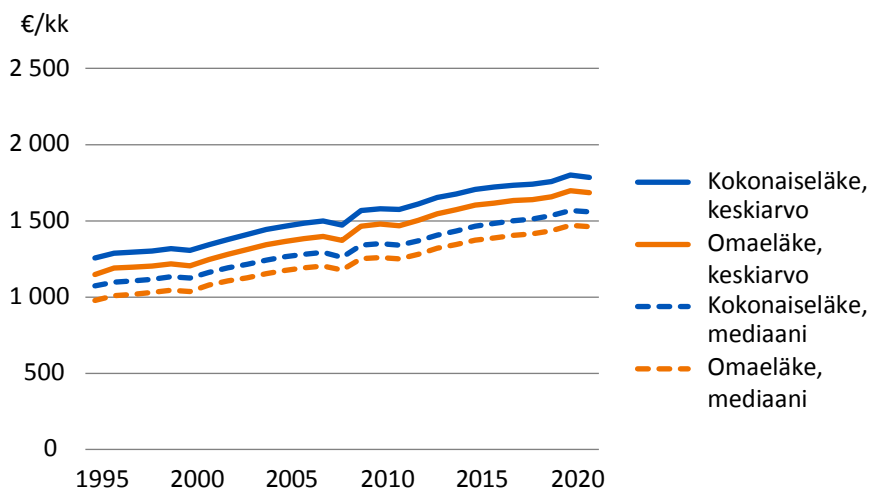
3.2 Kokonaiseläkkeen kehitys ja rakenne

Keskimääräinen kokonaiseläke nousut reaalisesti 42 prosenttia vuodesta 1995 vuoteen 2021

Tässä luvussa eläkeläisten eläketasoa tarkastellaan kokonaiseläkkeen avulla. Kokonaiseläkkeen ohella omaeläke on yleisesti käytetty eläketurvan tasoa kuvaava mitta, sillä se perustuu henkilön omaan työuraan tai sen puutetta täydentävään kansaneläkkeeseen. Kuvio 3.1 antaa yleiskuvan kokonaiseläkkeen ja vertailun vuoksi omaeläkkeen keskimääräisestä (keskiarvon) kehityksestä vuosina 1995–2021. Keskiarvon lisäksi eläkkeiden kehitystä on kuvattu myös mediaanin avulla. Kokonaiseläkkeen kehityksen taustalla olevat tekijät ovat monisyisiä ja niitä käsitellään tämän luvun myöhemmissä osiossa.

Kuvio 3.1.

Kokonais- ja omaeläkkeen kehitys vuosina 1995–2021, keskiarvo ja mediaani, €/kk vuoden 2021 rahassa.

Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

Vuonna 2021 eläkeläisten kokonaiseläke oli keskimäärin 1 780 euroa ja vuonna 1995 noin 1 260 euroa kuukaudessa. Tarkastelujaksolla keskimääräinen kokonaiseläke on siten kasvanut reaalisesti yhteensä 42 prosentilla eli noin 1,5 prosenttia vuodessa. Kokonaisuutena ajallinen kehitys on ollut melko tasaista. Kokonaiseläke on omaeläkettä noin 6 prosenttia korkeampi, koska omaeläkkeen lisäksi kokonaiseläke sisältää

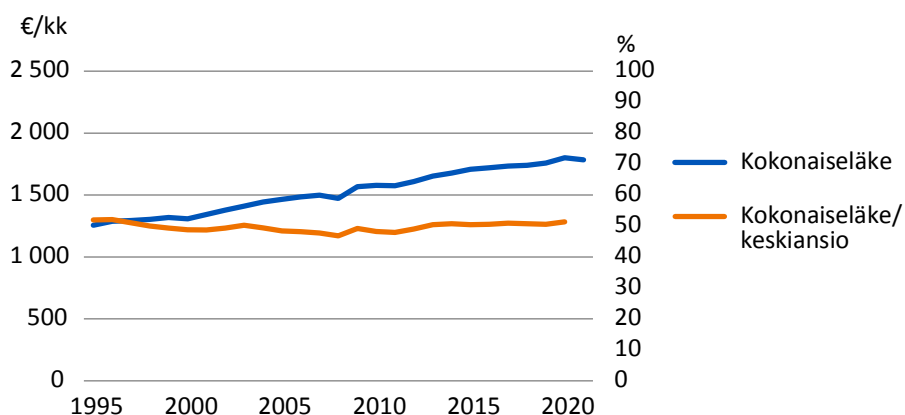
perhe-eläkkeen, takuueläkkeen sekä eräitä muita etuuksia (ks. tietolaa-
tikko 3.1).

Omaeläkkeen kehitys on ollut varsin samansuuntainen kuin kokonai-
seläkkeen, vaikka ero niiden välillä on hivenen kaventunut. Kehityksen
samankaltaisuus perustelee osaltaan sitä, miksi eläketasoa koskevat
tarkastelut toteutetaan eläketurvaa kattavammin kuvaavan kokonaiseläk-
keen perusteella.

Mediaanilla mitattuna eläkeläisten kokonais- ja omaeläkkeet ovat tarkaste-
luvuodesta riippuen olleet noin 15–17 prosenttia keskiarvoja matalammat,
koska eläkkeiden tulojakauma on oikealle vino. Tämän luvun tarkasteluissa
keskimääräistä eläkettä mitataan keskiarvona. Sillä, mitataanko eläkkei-
den tulojakauman keskikohtaa keskiarvona vai mediaanina, ei ole kuiten-
kaan ole oleellista merkitystä eläkeläisten tulokehitykseen vaikuttavien
tekijöiden selvittämisen kannalta. Tämä siksi, että luvun tarkasteluissa
eläkeläisiä vertaillaan tulotasoltaan erilaisissa ryhmissä, mitä kautta
eläkeläisten väliset tuloerot tulevat ilmi.

Kuvio 3.2.

Kokonaiseläkkeen ja ansioiden keskimääräinen kehitys (€/kk vuoden 2021 rahas-
sa) ja kokonaiseläkkeen suhde keskiansioon (%) vuosina 1995–2021.

Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri ja tilastokeskuksen tulonjakotilasto.

Suhteessa työssäkäyvien keskiansioihin¹ eläkeläisten kokonaiseläke
on pysynyt ennallaan noin 50 prosentissa (kuvio 3.2). Tarkastelujakson
keskivaiheessa suhdeluku oli muutaman prosenttiyksikön alempi kuin

1 Tilastokeskuksen tulonjakotilaston ammatissa toimivien keskimääräinen palkka- ja
yrittäjätulo.

tarkastelujakson alussa ja lopussa. Vaihtelun taustalla ovat lähinnä muutokset suhdanteissa ja tätä kautta keskiansioissa. Esimerkiksi 2000-luvun pitkän nousukauden aikana keskiansiot nousivat eläkkeitä nopeammin, mikä alensi keskieläkkeen suhdetta keskiansioon. On merkilepantavaa, että kokonaiseläkkeen suhde keskiansioon kuvaa kahden eri väestöryhmän, eläkeläisten ja työssäkäyvien, välistä tulosuhdetta. Tämä on eri asia kuin eläkkeen suhde eläkettä edeltäneisiin ansioihin (Eläkkeen korvaussuhteesta ks. Eläketurvakeskus 2022a, ks. myös tietolaatikko 4.2).

Vanhuus- ja työkyvyttömyyseläkeläisten eläketasot ovat erkaantuneet

Eläkelajeittain tarkasteltuna eläkkeiden tasossa ja kehityksessä on selviä eroja. Vuonna 2021 vanhuuseläkeläisten kokonaiseläke oli 1 870 euroa ja kaikkien työkyvyttömyyseläkeläisten 1 170 euroa kuukaudessa (kuvio 3.3a). Keskimääräinen vanhuuseläke on siten 60 prosenttia korkeampi kuin keskimääräinen työkyvyttömyyseläke. Ero on tarkastelujaksolla kasvanut, sillä vuonna 1995 vanhuuseläkettä ja työkyvyttömyyseläkettä saaneiden kokonaiseläkkeet olivat vielä samaa suuruusluokkaa. Tarkastelujakson aikana keskimääräinen vanhuuseläke on noussut reaalisesti yhteensä 48 prosenttia, kun taas työkyvyttömyyseläke on laskenut 9 prosenttia.

Kuviossa 3.3b työkyvyttömyyseläkelajit on esitetty erikseen (määritelmät ks. tietolaatikko 2.1). Saajamäärältään merkittävimmän, täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavien, kokonaiseläke on samaa tasoa kuin kaikilla työkyvyttömyyseläkeläisillä keskimäärin. Korkein kuukausieläke on ollut vuonna 2005 yksilöllisellä varhaiseläkkeellä olleilla henkilöillä. Pitkän työuravaatimuksen vuoksi yksilöllisen varhaiseläkkeen eläketaso oli muita työkyvyttömyyseläkkeitä korkeampi. Matalin kokonaiseläke on osatyökyvyttömyyseläkettä saavilla, noin 800–850 euroa kuukaudessa. Osatyökyvyttömyyseläkkeen osalta on muistettava, että sen myöntäminen sisältää ajatuksen osa-aikatyöstä eläkkeen rinnalla². Tasoltaan osatyökyvyttömyyseläke on puolet henkilön täydestä työkyvyttömyyseläkkeestä.

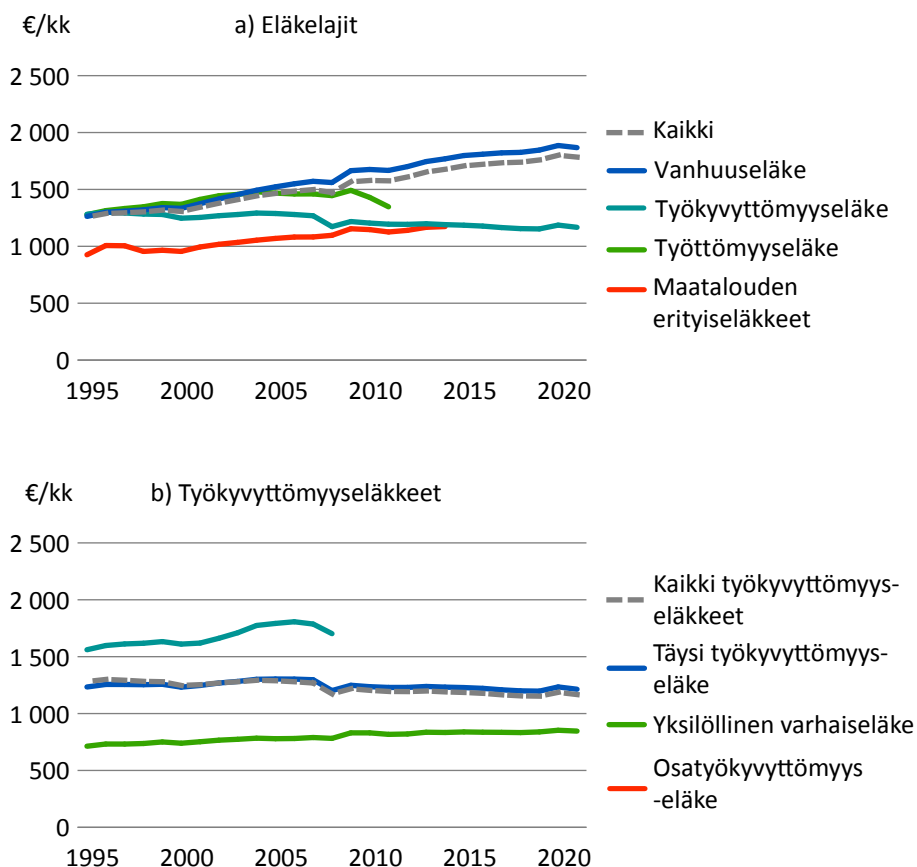
---

2 Luvun 4 tutkimusaineiston perusteella (ks. alaluku 4.2) vuonna 2019 osatyökyvyttömyyseläkettä saavien eläketulot olivat keskimäärin 760 euroa ja ansiotulot 1 500 euroa kuukaudessa.

Kuvio 3.3.ab

Keskimääräinen kokonaiseläke eläkelajin mukaan vuosina 1995–2021, €/kk vuoden 2021 rahassa.*

*Havaintojen vähyden vuoksi yksilöllisen varhaiseläkettä saaneiden kehitys on esitetty vuoteen 2007 ja työttömyyseläkkeen sekä maatalouden erityiseläkkeen vuoteen 2011 asti. Työuraeläke sisältyy täyteen työkyvyttömyyseläkkeeseen.

Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

Muista varhaiseläkelajeista määrällisesti merkittävin on ollut työttömyyseläke. Erityisesti 2000-luvun vaihteen molemmin puolin työttömyyseläke oli vielä tärkeä ikääntyneiden ”työttömyysperusteinen” varhaiseläkelaji. Esimerkiksi vuonna 2000 kaikista 60–64-vuotiaista eläkeläisistä runsas neljännes oli työttömyyseläkkeellä (Eläketurvakeskus 2022b). Keskimääräinen työttömyyseläke oli vanhuuseläkkeen tasoa hieman matalampi. Vuonna 2005 eläkeuudistuksessa työttömyyseläke lakkautettiin vaiheittain, eikä työttömyyseläkkeitä ole enää myönnetty vuoden 2011 jälkeen. Kansaneläkkeenä työttömyyseläkkeitä myönnettiin vuoteen

2014 asti.³ Määrällisesti pientä eläkelajia, eli maatalouden erityiseläkettä (luopumistukea) saavien määrä on tarkastelujaksolla laskenut huomattavasti. Tasoltaan maatalouden erityiseläkkeet ovat olleet vanhuuseläkkeitä matalammat.

Tarkastelujaksolla huomion arvoinen muutos on ollut vanhuus- ja työkyvyttömyyseläkkeen eläketasojen erisuuntainen kehitys. Yleisen ansiotason kohoaminen, työeläkejärjestelmän tulo täysimääräisesti voimaan ja naisten työssä käynnin lisääntyminen ovat tekijöitä, joiden seurauksena vanhuuseläkkeelle siirtyneiden eläkkeiden taso on ollut suurempi kuin vanhuuseläkkeeltä poistuneiden (Kuivalainen ym. 2017). Tämänkaltaisten rakenteellisten muutosten seurauksena keskimääräinen vanhuuseläke on noussut. Vanhuuseläkeläisten kokonaiseläkkeen kehitys selittää samalla kaikkien eläkeläisten keskimääräisen kokonaiseläkkeen kasvua (vrt. kuvio 3.1).

Rakenteelliset syyt ovat myös työkyvyttömyyseläkeläisten kokonaiseläkkeen laskun taustalla. Suurten ikäluokkien siirtyminen työkyvyttömyyseläkkeeltä vanhuuseläkkeelle ja työkyvyttömyysriskin aleneminen vanhemmissa ikäryhmissä ovat tekijöitä, joiden seurauksena työkyvyttömyyseläkeläisten joukossa on aikaisempaa vähemmän lähellä vanhuuseläkeikää työkyvyttömäksi tulleet henkilöitä (ks. tietolaatikko 3.2). Samalla nuorempien osuus työkyvyttömyyseläkkeensaajista on noussut. Nuorten tai nuorena työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden eläketasot ovat keskimääräistä matalampia. Työkyvyttömyyseläkeläisten keskimääräisen eläketason laskeva kehitys johtuu osittain myös siitä, että tarkasteluvuosien aikana hyvätasoinen yksilöllinen varhaiseläke on poistunut ja osatyökyvyttömyyseläkkeen yleistynyt (Tuominen ym. 2011).

Eläkeläisten joukossa tapahtuneiden rakenteellisten muutosten lisäksi kokonaiseläkkeen keskimääräiseen kehitykseen vaikuttavat myös eläkeisiin tehdyt indeksikorotukset (ks. kuvio 3.15). Myös kokonaiseläkkeen määritelmiin ja eläkelainsäädäntöön tehdyillä muutoksilla on ollut merkitystä. Yksittäisistä muutoksista erottuu kokonaiseläkkeen lasku

---

3 Työttömyyseläke liittyy läheisesti ns. työttömyysputkeen, jossa ikääntynyt pitkäaikais-työtön pystyi tietyin ehdoin siirtymään työttömyyspäiväraha-ajan päättymisen jälkeen työttömyyspäivärahan lisäpäiville ja tämän jälkeen 60 vuoden iästä lähtien työttömyyseläkkeelle (ks. esim. Rantala 2019). Vuoden 2005 eläkeuudistuksessa sääntöjä muutettiin siten, että työttömyyseläkkeen sijaan työttömyysturvan lisäpäivät jatkuivat vanhuuseläkkeelle siirtymiseen saakka. Valtioneuvosto on linjannut, että työttömyyspäivärahan lisäpäivistä luovutaan asteittain vuoden 2023 alusta lähtien.

vuonna 2008. Laskun taustalla on eläkkeensaajan asumistuen ja hoitotuen poistumiseen kokoniseläkkeen käsitteestä vuonna 2008. Eläkeläisten toimeentuloon muutos ei vaikuttanut, sillä vastaavan suuruisia tukia maksettiin edelleen. Takuueläkkeen voimaantulo vuonna 2011 paransi kaikkien pienituloisimpien toimeentuloa. Kokoniseläkkeen kehityksessä nämä muutokset näkyvät parhaiten työkyvyttömyyseläkeläisten kohdalla.

Tietolaatikko 3.2

Miksi työkyvyttömyyseläkkeet ovat pienentyneet?

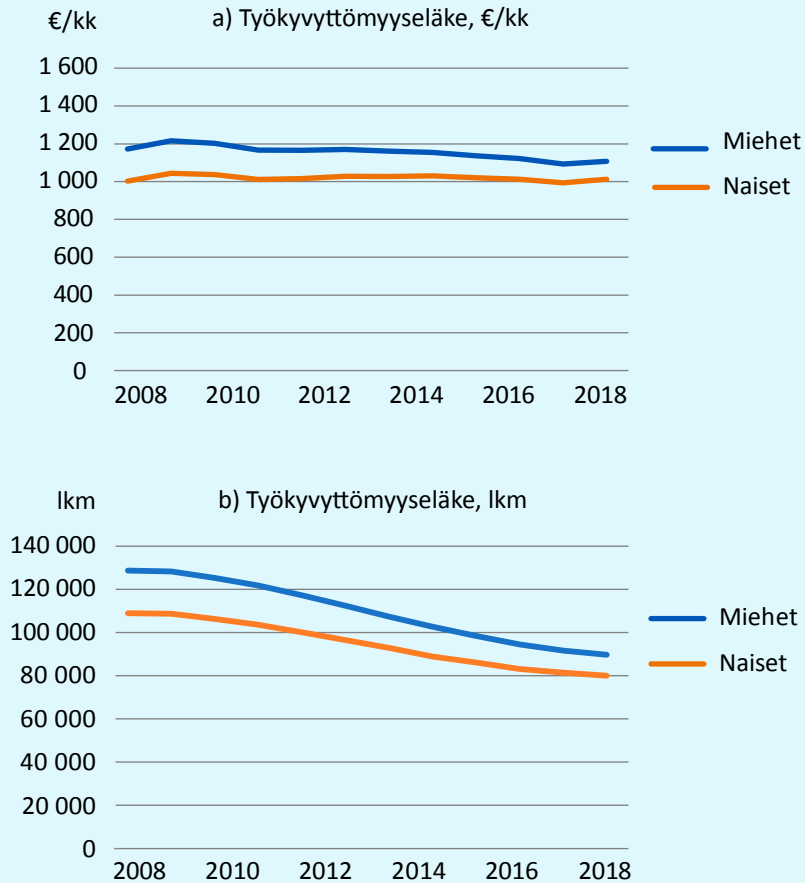
Juha Rantala ja Mikko Laaksonen

Vuosina 2008–2019 työkyvyttömyyseläkeläisten keskimääräinen eläke on pienentynyt noin kolmella prosentilla (kuvio 1a). Viime vuosikymmenen aikana myös työkyvyttömyyseläkeläisten määrä on vähentynyt lähes kolmanneksella (kuvio 1b). Rantala ja Laaksonen (2022) tarkastelivat, missä määrin työkyvyttömyyseläkkeiden pienemisen taustalla on työkyvyttömyyseläkeläisten joukon rakenteen muuttuminen.

Tutkimuksen mukaan työkyvyttömyyseläkeläisten joukko on vuosina 2008–2019 nuorentunut. Entistä useampi siirtyy työkyvyttömyyseläkkeelle nuorena ja myös entistä useamman ikääntyneen työkyvyttömyyseläkeläisen eläke on alkanut jo nuorella iällä. Muutosten taustalla on erityisesti suurten ikäluokkien siirtyminen vanhuuseläkkeelle ja työkyvyttömyysriskin vähentyminen vanhimmissa ikäryhmissä. Lisäksi työkyvyttömyyseläkeläisten joukkoa on nuorentanut se, että vuoden 2005 jälkeen alkaneet työeläkejärjestelmästä myönnetty työkyvyttömyyseläkkeet muuttuvat vanhuuseläkkeiksi 63 vuoden iässä, kun aikaisempi ikäraja oli 65 vuotta. Näin ollen 63 täyttäneiden työkyvyttömyyseläkeläisten määrä on vähentynyt.

Nuorten tai nuorena työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden eläketasot ovat keskimääräistä matalampia, koska lyhyeksi jääneen työuran vuoksi heidän ansiotasonsa on jäänyt pieneksi. Jos työkyvyttömyyseläkkeensaajien ikä- ja työkyvyttömyyseläkeaikojen rakenne olisi säilynyt samana kuin vuonna 2008, miesten keskimääräinen työkyvyttömyyseläke olisi vuonna 2019 ollut reaalisesti yli neljä prosenttia ja naisten lähes kahdeksan prosenttia vuoden 2008 tasoa korkeampi.

Täyttä työkyvyttömyyseläkettä saavien keskimääräinen työkyvyttömyyseläke (€/kk 2019 rahassa) ja lukumäärä vuosina 2008–2019 sukupuolen mukaan.

Lähde: Rantala & Laaksonen (2022).

Oman työeläkkeen osuus keskimääräisestä kokonaiseläkkeestä on noussut lähes 90 prosenttiin

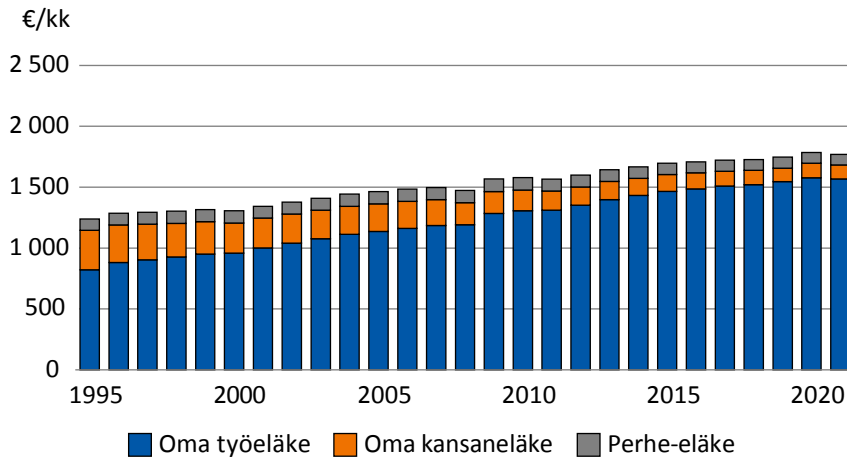
Työeläkkeen tehtävänä on totutun toimeentulon säilyttäminen kohtuullisena eläkkeelle siirtymisen jälkeen ja kansaneläkkeen (ml. takuueläke) tehtävänä on tarjota vähimmäisturvaa. Kuviossa 3.4 on esitetty eläkeläisten keskimääräisen kokonaiseläkkeen jakautuminen oman työeläkkeen, oman kansaneläkkeen ja perhe-eläkkeen välillä vuosina 1995–2012 (ks. tietolaatikko 3.1). Yksinkertaisuuden vuoksi työ- ja kansaneläkelakien mukaiset perhe-eläkkeet on yhdistetty ja ns. erityisturvan mukaiset eläkkeet liitetty omaan työeläkkeeseen.

Keskimääräisestä kokonaiseläkkeestä omaan työuraan perustuva oma työeläke on selvästi merkittävin. Vuonna 2021 sen osuus kokonaiseläkkeestä oli 89 prosenttia ja kansaneläkkeen vajaa 7 prosenttia. Tarkastelujakson alussa oman työeläkkeen osuus oli 66 prosenttia ja oman kansaneläkkeen 26 prosenttia. Työeläkejärjestelmän voimassaolon pidentymisen ja naisten työhön osallistumisen lisääntymisen myötä työeläkkeen merkitys kokonaiseläkkeestä on kasvanut (Kuivalainen ym. 2017). Tarkastelujakson alkuvuosina työeläkkeen osuuden kasvuun on vaikuttanut myös kansaneläkkeen pohjaosan asteittainen poistuminen vuosien 1997 ja 2001 välillä (ks. kuvio 3.5).

Perhe-eläkkeen osuus keskimääräisestä kokonaiseläkkeestä oli 5 prosenttia vuonna 2021. Perhe-eläkkeestä huomattava osa on työeläkettä, koska kansaneläkkeenä perhe-eläkettä ei myönnetä ikävuoden 64 jälkeen. Samoista syistä kuin kansaneläke edellä, mutta myös perherakenteessa tapahtuneiden muutosten sekä naisten ja miesten työssäkäynnin ja elin-aikojen tasoittumisen seurauksena perhe-eläkkeen osuus kokonaiseläkkeestä on kokonaisuutena vähentynyt (Hietaniemi & Ritola 2014). Vuonna 1995 osuus oli vielä 7,4 prosenttia. Vuonna 2022 työeläkejärjestelmän perhe-eläkettä uudistettiin ja osana uudistusta leskeneläkkeestä tehtiin määräaikainen (leskeneläkkeestä ks. tietolaatikko 3.3).

Kuvio 3.4.

Eläkeläisten keskimääräisen kokonaiseläkkeen jakautuminen oma - ja perhe-eläkeosuuksiin vuosina 1995–2021, €/kk vuoden 2021 rahassa.

Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

Vain työeläkettä saavien kokonaiseläke on noussut selvästi ja vain kansaneläkettä saavien säilynyt ennallaan

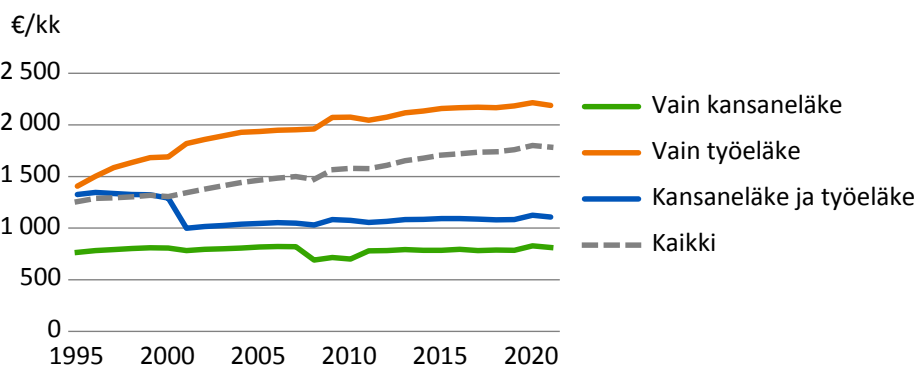
Työ- ja kansaneläkkeen (ml. takuueläke) tasot ovat yhteydessä toisiinsa, sillä työeläkkeen noustessa kansaneläkkeen määrä pienenee, ja kun työeläke ylittää tietyn rajan (vuonna 2021 yksinasuvalle 1 452,95 €/kk), kansaneläkettä ei makseta lainkaan. Vuonna 2021 noin 64 prosenttia eläkeläisistä sai vain työeläkettä, 31 prosenttia sekä työ- että kansaneläkettä ja 5 prosenttia vain kansaneläkettä (ks. luku 2). Kuviossa 3.5 on esitetty näiden ryhmien keskimääräisen kokonaiseläkkeen kehitys vuosina 1995–2021.

Vuonna 2021 vain työeläkettä saavien keskimääräinen kokonaiseläke oli noin 2 190 euroa kuukaudessa. Tämä on lähes kolme kertaa suurempi kuin vain kansaneläkettä saavien kokonaiseläke (810 €/kk). Tarkastelujakson aikana ero on kasvanut, sillä vain työeläkettä saavien keskimääräinen kokonaiseläke on selvästi noussut, kun taas vain kansaneläkettä saaneiden eläketaso säilynyt lähes ennallaan. Vuonna 1995 ero oli noin kaksinkertainen. Selkeä muutos on ollut myös vain työeläkettä saavien kokonaiseläkkeen kasvun hidastuminen 2010-luvun alusta lähtien. Vuosina 1995–2009 vain työeläkekettä saavien kokonaiseläke nousi keskimäärin 2,8 prosenttia vuodessa, mutta 2010-luvulla vain alle 0,5 prosenttia

vuodessa.

Kuvio 3.5.

Eläkeläisten keskimääräinen kokonaiseläke eläkejärjestelmän mukaan vuosina 1995–2021, €/kk vuoden 2021 rahassa.*

* Vuodesta 2008 lähtien kansaneläke ei enää sisällä eläkkeensaajan asumistuen ja hoitotuen osuuksia. Vuodesta 2011 lähtien kansaneläke sisältää takuueläkkeen osuuden. Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

Kuviosta erottuu myös hyvin, kuinka kansaneläkkeen pohjaosan asteittainen poistuminen vuoteen 2001 mennessä laski alussa sekä työ- että kansaneläkettä saavan ryhmän keskimääräistä kokonaiseläkettä noin 300 eurolla. Kun pohjaosaa ei enää vuonna 2001 maksettu, työ- ja kansaneläkettä saavien ryhmästä siirtyi keskimääräistä korkeampaa kokonaiseläkettä saavia henkilöitä vain työeläkettä saavien ryhmään.

Vain kansaneläkettä saavien ryhmässä näkyy puolestaan vuosina 2008–2011 kokonaiseläkkeen runsaan 100 euron suuruinen pudotus. Muutoksen taustalla on eläkkeensaajan asumistuen ja hoitotuen poistumisen aiheuttama lasku kansaneläkkeen määritelmästä vuonna 2008 ja takuueläkkeen voimaantulo aiheuttama nousu vuonna 2011.

Työeläkkeen merkitys kasvanut vanhuuseläkeläisillä ja vähentynyt työkyvyttömyyseläkeläisillä

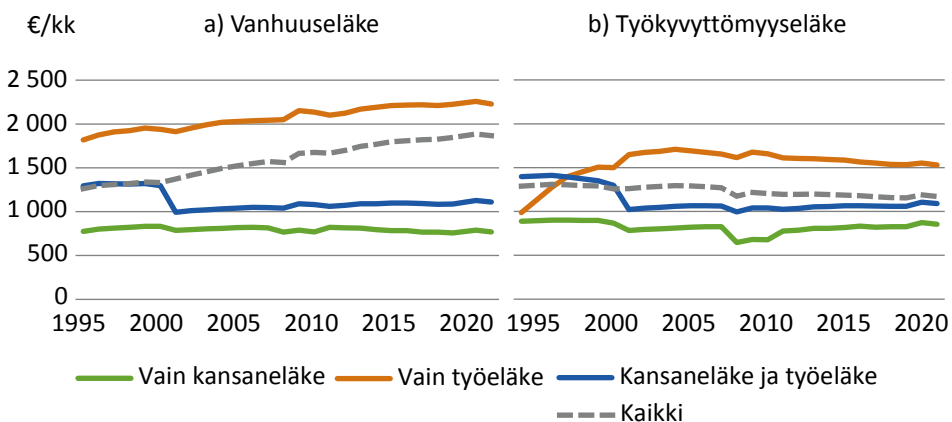
Edellisessä luvussa ilmeni, kuinka vanhuuseläkeläisten joukossa vain työeläkettä saavien osuus on noussut, kun taas työkyvyttömyyseläkeläisten joukossa vain kansaneläkettä saavien osuus on noussut. Tämä muutos toisaalta vanhuus- ja työkyvyttömyyseläkkeiden ja toisaalta työ- ja kansaneläkejärjestelmien välillä näkyy selvästi kuviossa 3.6ab, jossa vanhuus- ja työkyvyttömyyseläkeläisten keskimääräisen kokonaiseläkkeen kehitys on esitetty eläkejärjestelmän mukaan vuosina 1995–2021.

Kansaneläkkeen pohjaosan poistamisen seurauksena keskimääräistä parempituloisempia työkyvyttömyyseläkeläisiä siirtyi työ- ja kansaneläkettä saavien ryhmästä vain työeläkettä saavien ryhmään. Kuviossa tämä näkyy vain työeläkettä saavien työkyvyttömyyseläkeläisten kokonaiseläkkeen noin 600 euron suuruisena nousuna ja sekä työ- että kansaneläkettä saaneiden samansuuruisena laskuna vuosina 1995–2001. Myös eläkkeensaajan asumistuen ja hoitotuen poistuminen kansaneläkkeen määritelmästä ja takuueläkkeen voimaantulo näkyvät ensisijaisesti työkyvyttömyyseläkeläisten eläketason kehityksessä 2010-luvun taitteessa.

Merkittävin muutos on kuitenkin se, että siinä missä vain työeläkettä saavien vanhuuseläkeläisten keskimääräinen kokonaiseläke on vuoden 2000 jälkeen tasaisesti noussut, niin vain työeläkettä saavien työkyvyttömyyseläkeläisten kokonaiseläke on tasaisesti laskenut. Ilmiön taustalla on ainakin osin työkyvyttömyyseläkeläisten rakenteen muuttuminen, sillä vain työeläkettä saaneiden työkyvyttömyyseläkeläisten joukossa on aikaisempaa vähemmän työuran loppupäässä työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneitä henkilöitä (ks. tietolaatikko 3.2). Työuran loppupäässä työeläkkeen taso on yleensä keskimääräistä korkeampi.

Kuvio 3.6.ab

Vanhuuseläkeläisten ja työkyvyttömyyseläkeläisten keskimääräinen kokonaiseläke eläkejärjestelmän mukaan vuosina 1995–2021, €/kk vuoden 2021 rahassa.

Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

3.3 Eläketulon jakautuminen

Edellisessä osiossa kokonaiseläkkeen tasoa ja kehitystä tarkasteltiin eläkejärjestelmien ja -lajien kautta. Tässä osiossa huomion kohteena on, miten kokonaiseläke on jakautunut eläkeläisten kesken. Kokonaiseläkkeen jakautumista vuosina 1995–2021 tarkastellaan iän, sukupuolen ja tulo-tasoltaan erilaisten eläkeläisten ryhmissä.

65–74- ja 75–84-vuotiaiden eläkeikäisten eläke-erot tasoittuneet

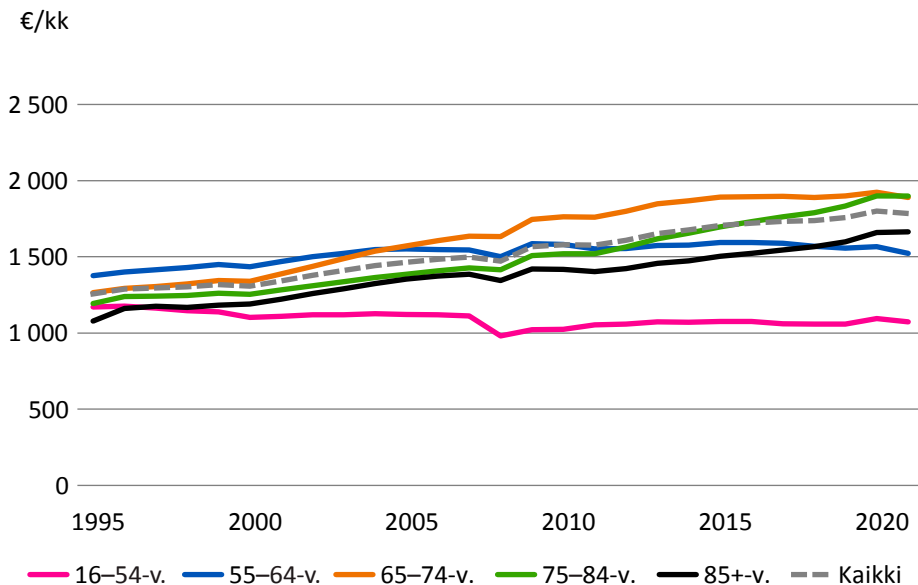
Eri ikäisten eläkeläisten välillä on eroja keskimääräisessä eläkkeen tasossa ja sen kehityksessä (kuvio 3.7). Vuonna 2021 korkein kokonaiseläke oli 65–74- ja 75–84-vuotiailla, joilla keskimääräinen eläke oli 1 900 euroa kuukaudessa. Kolmanneksi korkeinta eläkettä saivat yli 84-vuotiaat. Selkeästi matalin keskimääräinen eläke oli alle 55-vuotiailla, vajaa 1 100 euroa kuukaudessa. Myös 55–64-vuotiaiden eläketaso oli keskimääräistä tasoa alempi. Pelkistäen yli 65-vuotiaiden kokonaiseläke vuonna 2021 oli keskimääräistä tasoa korkeampi tai ainakin lähellä sitä, kun taas alle 65-vuotiaiden kokonaiseläke oli keskimääräisen tason alapuolella.

Tarkastelujakson aikana ero yli 65-vuotiaiden ja alle 65-vuotiaiden välillä on kasvanut. Kun kaikissa vähintään 65 vuotta täyttäneiden ikäryhmissä keskimääräinen kokonaiseläke on reaalisesti noussut vähintään 50 prosenttia, niin 55–64-vuotiailla kasvu on ollut vain 10 prosenttia ja alle 55-vuotiailla jopa negatiivinen. 2010-luvun alussa korkeinta kokonaiseläkettä saivat vielä 55–64-vuotiaat. Alle 65-vuotiaiden ja tätä vanhempien eläkeläisten kokonaiseläkkeiden tasoeron ja erisuuntaisen kehityksen taustalla on pitkälti samat rakenteelliset syyt kuin mitä aiemmin havaittiin vanhuus- ja varhaiseläkkeitä koskevien tarkastelujen yhteydessä.

Merkillepantavaa on myös 65–74-vuotiaiden kokonaiseläkkeen kehitys, sillä lähes koko tarkastelujakson ajan tämän ikäryhmän eläketaso on ollut yli 74-vuotiaita korkeampi. 2010-luvun puolivälistä lähtien 65–74-vuotiaiden keskimääräinen kokonaiseläke ei kuitenkaan ole reaalisesti noussut ja ero vanhimpiin ikäryhmiin on kaventunut. Nykyään 65–74-vuotiaiden ja 75–84-vuotiaiden eläketasot ovat yhtä suuret.

Kuvio 3.7.

Omaa eläkettä saavien keskimääräinen kokonaiseläke ikäryhmittäin vuosina 1995–2021, €/kk vuoden 2021 rahassa.

Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

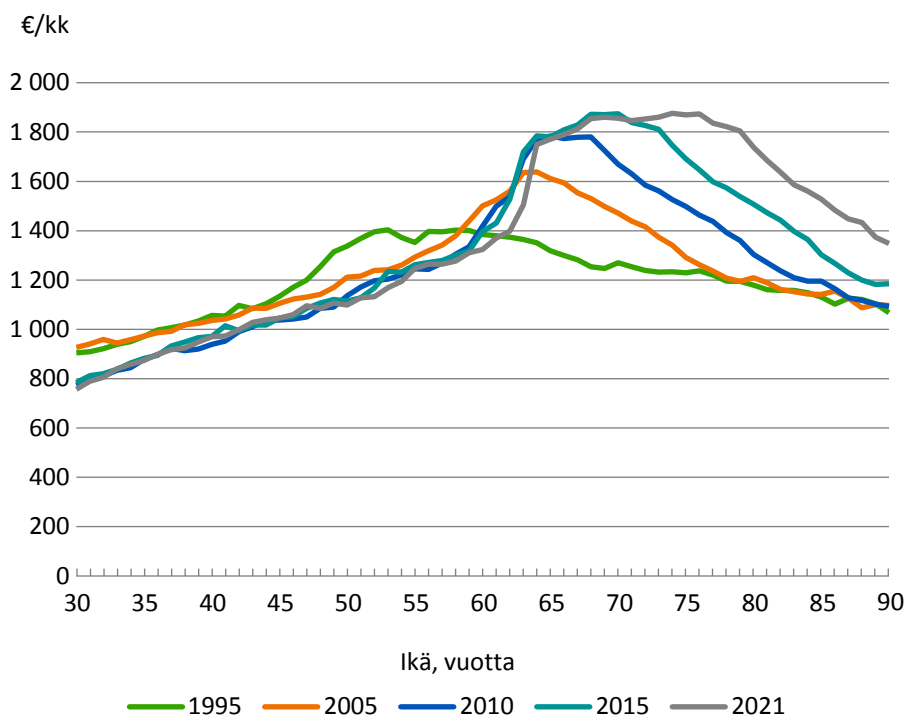
Tarkemmalla ikäluokituksella iän yhteys eläketasoon ja eläketason kehitykseen täsmentyy. Kuviossa 3.8 on esitetty kokonaiseläkkeen keskimääräinen taso yhden ikävuoden tarkkuudella vuosina 1995, 2005, 2010, 2015 ja 2021. Kuviosta ilmenee, kuinka kaikkina vuosina kokonaiseläkkeen taso nousee iän myötä jakauman huippuun asti, jonka jälkeen se laskee. Samalla ilmenee, kuinka vuosina 1995, 2005, 2010 ja 2015 jakaumien huiput ovat olleet aina edellistä tarkasteluvuotta korkeammat ja siirtyneet samalla oikealle eli vanhemmalle iälle. Kun vuonna 1995 eläkejakauman huippu oli noin 1 400 euron tasolla, niin vuonna 2015 se oli jo lähes 1 900 euroa. Samaan aikaan korkeinta eläkettä saavien ikä on noussut noin 56–59 ikävuodesta 68–71 ikävuoden tuntumaan.

Vuoden 2021 kokonaiseläkkeen jakauma poikkeaa muista vuosista kahdessa suhteessa. Ensinnäkin vuosina 2021 ja 2015 jakauman huiput, eli korkeinta eläkettä saaneiden eläketasot, ovat samalla tasolla. Toiseksi vuonna 2021 korkeinta eläkettä saavien ikäjakauma on vuoden 2015 jakaumaa selvästi laveampi. Kun vuonna 2015 korkein keskimääräinen kuukausieläke oli noin 66–71-vuotiaiden kohdalla, niin vuonna 2021 tämä taso oli 66–78-vuotiaiden kohdalla. Tämä viittaa siihen, että

äskettäin vanhuuseläkkeelle siirtyneiden eläketaso vuonna 2021 oli keskimäärin samaa tasoa kuin viisi vuotta aikaisemmin eläkkeelle siirtyneiden (eläkkeelle siirtymisestä tarkemmin ks. osio 3.4). Laveammin ilmaistuna 65–80-vuotiaiden eläketasossa vuonna 2021 ei näyttäisi enää olevan merkittävää eroa.

Kuvio 3.8.

Keskimääräinen kokonaiseläke ikävuosiryhmittäin vuosina 1995, 2005, 2010, 2015 ja 2021, €/kk vuoden 2021 rahassa.

Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

Kokonaiseläkkeen ikäjakaumissa tapahtuneiden muutoksen taustalla on monia syitä. Yleisen ansiokehityksen parantumisen ja työeläkejärjestelmän asteittaisen voimaantumisen seurauksena eläketurvan taso on nuoremmilla ikäluokilla ollut perinteisesti korkeampi kuin vanhemmilla ikäluokilla. Kehityksen taustalla voi olla myös yleiseen taloustilanteeseen liittyvät syyt. Esimerkiksi vuoden 2008 finanssikriisin jälkeen Suomi ajautui lähes koko 2010-luvun kestäneeseen taantumaa, eivätkä ansiotaso ja tätä kautta eläkkeelle siirtyneiden eläkkeet nousseet samassa määrin kuin 2000-luvulla hyvän taloudellisen kasvun aikana (ks. kuvio 3.12). Tulkintaa tukee sekä ansiotasoindeksi että työllisten käytettävissä olevan

tulon nousun hidastuminen 2010-luvulla (ks. kuviot 3.14 ja 4.2). On myös havaittu, että vuosina 2012 ja 2017 työstä eläkkeelle siirtyneiden kohorttien eläkettä edeltävät nettotulot olivat keskimäärin saman tasoiset (Rantala ym. 2021). On siksi mahdollista, että pitkän taantuman seurauksena 65–80-vuotiaiden eläketaso on nykyään samaa suuruusluokkaa.

Kokonaiseläkkeen ikäjakaumaan voivat vaikuttaa myös muutokset eläkejärjestelmässä. Esimerkiksi vuoden 2005 työeläkeuudistuksessa siirryttiin työsuhteiden loppupäätä painottavasta eläkkeen laskentatavasta koko työuraa perustuvaan laskentatapaan. Yksityisellä sektorilla yleisen 65 vuoden vanhuuseläkkeen ikärajan sijaan vanhuuseläkkeelle pystyi siirtymään 63–68-vuotiaana. Vaikka eläkkeelle siirtymisen lykkääminen 63 vuodesta nosti eläkettä, huomattava osa eläkkeelle siirtyneistä on valinnut alimman vanhuuseläkeiän. Vuonna 2021 tämä osuus oli noin 40 prosenttia (Kannisto 2022). Osaltaan menneeseen kehitykseen ovat vaikuttaneet myös varhaiseläkkeisiin tehdyt muutokset, kuten hyvätasoisien yksilöllisen varhaiseläkkeen lakkauttamien 2000-luvun alkupuolella.

Naisten ja miesten ero kokonaiseläkkeissä kaventunut 2000-luvun alusta vain vähän

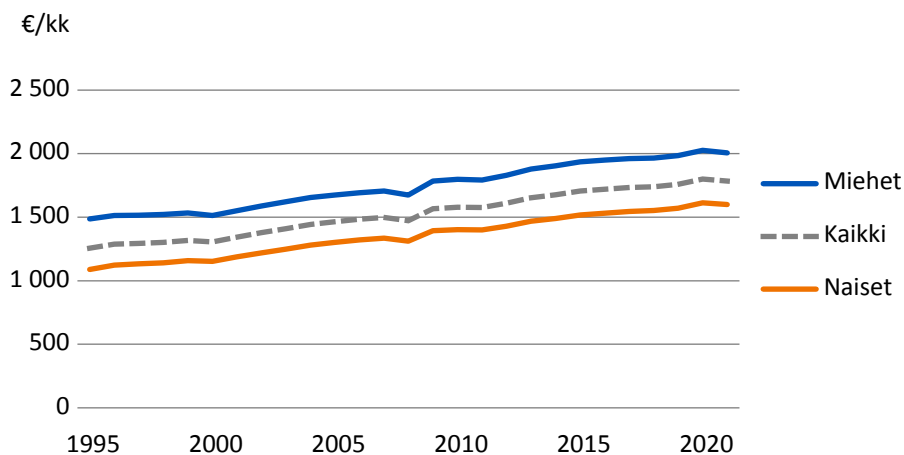
Sukupuolten tasa-arvo on keskeinen arvo suomalaisessa yhteiskunnassa ja koskettaa myös eläkejärjestelmää. Vuonna 2021 miesten keskimääräinen kokonaiseläke oli 2 006 euroa ja naisten 1 601 euroa, eli naisten eläke oli 80 prosenttia miesten kokonaiseläkkeestä (kuvio 3.9). Naisten ja miesten eläke-eron taustalla on naisten matalammat ansiot ja lyhyemmät työurat, joiden vuoksi naisten oma työeläke on miehiä matalampi. Kansaneläke ja leskeneläke tasaavat jossain määrin sukupuolten eroa kokonaiseläkkeissä ja naisilla näiden eläkkeiden saaminen on yleisempää kuin miehillä (ks. tietolaatikko 3.3).

Tarkastelujaksolla ero naisten ja miesten kokonaiseläkkeissä on hieman kaventunut. Vuosien 1995–2021 aikana naisten keskimääräinen kokonaiseläke suhteessa miesten eläkkeeseen noussut 73 prosentista 80 prosenttiin. Merkittävin kaventuminen on tapahtunut kuitenkin 1990-luvun lopussa. Kun vuonna 1995 naisten keskimääräinen kokonaiseläke oli 73 prosenttia miesten vastaavasta, niin vuonna 2000 se oli jo 77 prosenttia. Eläke-eron kaventumisen taustalla lienee lähinnä kansaneläkkeen pohjaosan poistuminen, jonka voi olettaa hidastaneen lähinnä miesten eläkkeiden nousua. Vuosina 2001–2021 naisten ja miesten eläke-ero on

kaventunut yhteensä hieman yli kolme prosenttiyksikköä. Muutos on pieni sitä taustaa vastaan, että naisten lisääntyneen työssäkäynnin seurauksena naisten työeläkkeet ovat tänä aikana nousseet 72 prosenttia ja miesten 47 prosenttia (Eläketurvakeskus 2022c). Kokonaiseläkkeessä työeläke-eron kaventumisen vaikutus on vähäisempi, sillä työeläkkeen noustessa kansaneläkkeen määrä pienenee, ja naisilla kansaneläkkeen saaminen on miehiä yleisempää. Osaltaan naisten ja miesten eläke-eron kaventumisesta on voinut hidastaa myös eläkkeensaajan asumistuen ja hoitotuen poistuminen kokonaiseläkkeen käsitteestä vuonna 2008. Naisilla tämä muutos on suurempi kuin miehillä. Euromääräisesti naisten ja miesten eläkkeet ovat tarkastelujaksolla nousseet kuitenkin yhtä paljon.

Kuvio 3.9.

Eläkeläisten keskimääräinen kokonaiseläke sukupuolen mukaan 1995–2021, €/kk vuoden 2021 rahassa.

Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

Sukupuolten välinen ero kokonaiseläkkeissä vaihtelee iän mukaan

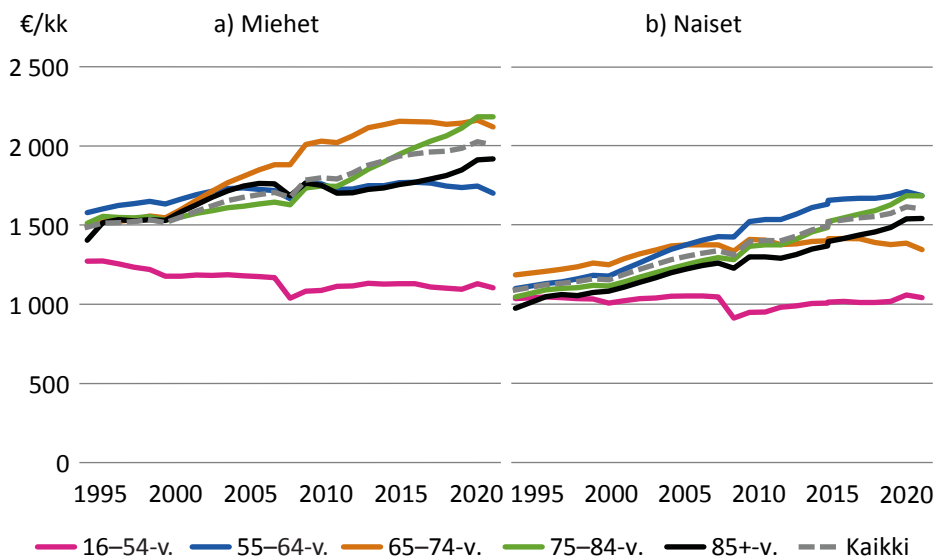
Kuviossa 3.10ab naisten ja miesten kokonaiseläkkeiden kehitystä on tarkasteltu ikäryhmittäin. Alle 55-vuotiaiden ikäryhmässä naisten ja miesten kokonaiseläkkeet ovat lähes yhtä suuret. Nuorimmassa ikäryhmässä työurat ovat jääneet lyhyemmiksi, eivätkä ansiot ole vielä eriytyneet sukupuolen mukaan. Vanhemmissa ikäryhmissä ero naisten ja miesten kokonaiseläkkeissä kasvaa ja on korkeimmillaan 65–74- ja 75–84-vuotiaiden ikäryhmissä. Vuonna 2021 ero oli ensin mainitussa ikäryhmässä 440 euroa ja jälkimmäisessä ikäryhmässä 500 euroa. Tämä ikäisillä eläkeläisillä oman

työeläkkeen merkitys kokonaiseläkkeestä on suurimmillaan (Tuominen ym. 2011, Kuivalainen ym. 2017). 55–64-vuotiaiden ja 85 vuotta täyttäneiden ikäryhmissä ero miesten ja naisten eläkkeissä on pienempi, noin 360 euroa. Näissä ikäryhmissä kansaneläkkeen ja leskeneläkkeen merkitys sukupuolten välisen eläke-eron tasaajana on muita ikäryhmiä suurempi.

Tarkastelujakson aikana naisten suhteellinen asema samanikäisiin miehiin nähden on parantunut lähinnä alle 54-vuotiaiden ja 75 vuotta täyttäneiden ikäryhmissä. Vuonna 1995 alle 54-vuotiaiden naisten keskimääräinen kokonaiseläke oli miesten eläkkeestä 81 prosenttia ja 75–84-vuotiaiden sekä 85 vuotta täyttäneiden 69 prosenttia. Vuonna 2021 nämä osuudet olivat 94 prosenttia, 77 prosenttia ja 80 prosenttia. Sukupuolten erojen ohella huomion arvoista on, että etenkin miesten väliset erot kokonaiseläkkeissä ovat 2010-luvun aikana kasvaneet. Tämä näkyy esimerkiksi 75–84-vuotiaiden miesten kokonaiseläkkeitä tarkasteltaessa. Vuonna 2021 tämän ikäisten miesten kokonaiseläke oli noin 180 euroa kuukaudessa (9 prosenttia) suurempi kuin kaikilla miehillä keskimäärin. Vuonna 1995 aina 2000-luvun taitteeseen asti eroa ei käytännössä ollut. Naisilla vastaava kehitys on ollut vähäisempää.

Kuvio 3.10.ab

Omaa eläkettä saavien keskimääräinen kokonaiseläke sukupuolen ja ikäryhmän mukaan vuosina 1995–2021, €/kk vuoden 2021 rahassa.

Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

Tietolaatikko 3.3

Perhe-eläke leskelle

Suvi Ritola ja Juha Rantala

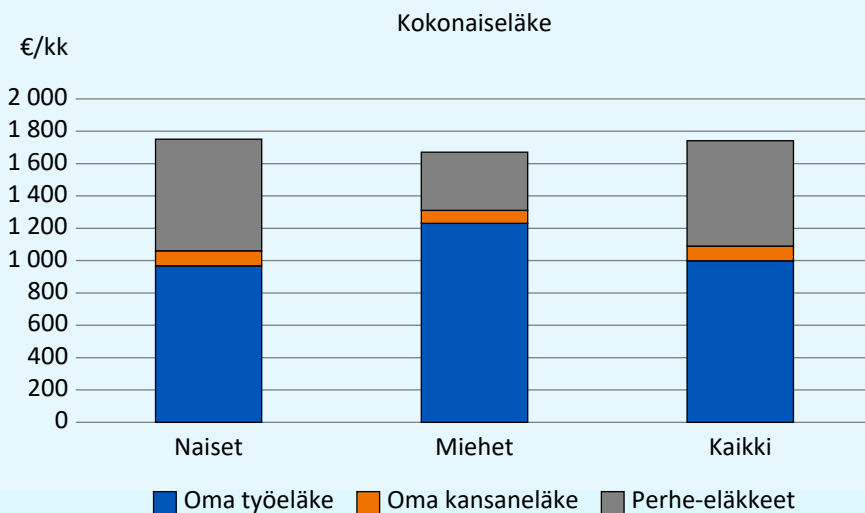
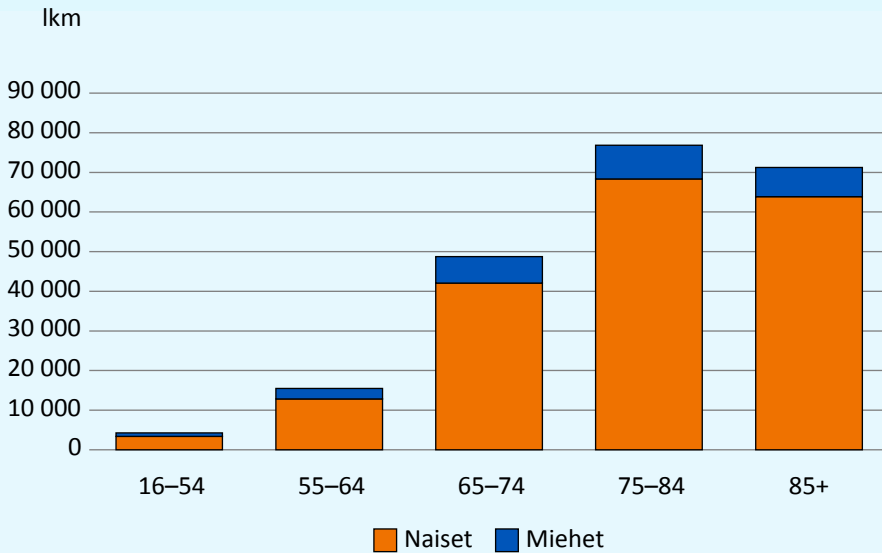
Perhe-eläkeitä ovat leskeneläke ja lapseneläke. Leskeneläkkeen tavoitteena on sopeuttaa lesken tulotasoa puolison kuoleman jälkeiseen tilanteeseen. Leskeneläkettä voidaan maksaa aviopuolisolle, rekisteröidyn parisuhteen osapuolelle tai lapsiperheessä avopuolisolle. Vuonna 1975 tai sen jälkeen syntyneille leskeneläkettä maksetaan 10 vuoden ajan, jos puoliso on kuollut vuonna 2022 tai sen jälkeen. Ennen vuotta 1975 syntyneille leskeneläkettä voidaan maksaa kuolemaan asti. Kansaneläkkeenä leskeneläkettä maksetaan vain alle 65-vuotiaalle leskelle.

Leskeneläkkeensaajat ovat pääosin iäkkäitä naisia. Vuoden 2020 lopussa leskeneläkettä sai 217 000 leskeä. Heistä valtaosa, 80 prosenttia oli yli 64-vuotiaita naisia. Kaikista yli 64 vuotiaista naisista noin joka neljäs sai leskeneläkettä. Miehillä vastaava osuus oli 4 prosenttia. Leskeneläkkeen saajien määrä on vähentynyt. Vuonna 1995 leskeneläkettä sai 231 000 leskeä.

Työeläkkeenä maksettavan leskeneläkkeen enimmäismäärä on puolet kuolleen puolison eläkkeestä. Lesken omat eläketulot vähentävät leskeneläkettä. Mitä suurempi puolison eläke on verrattuna lesken omaan eläkkeeseen, sitä lähempänä leskeneläke on enimmäismäärää. Koska miehet ovat usein puolisoista suurempituloisia, mieslesket saavat naisia harvemmin leskeneläkettä. Vuonna 2020 leskeneläkettä saavien naisten kokonaiseläke oli keskimäärin 1 750 euroa kuukaudessa, josta leskeneläkkeen osuus oli 40 prosenttia. Miesleskien kokonaiseläke oli 1 670 euroa kuukaudessa, josta leskeneläkkeen osuus oli 22 prosenttia.

Vuoden 2022 alusta voimaan tulleessa perhe-eläkeuudistuksessa leskeneläke muuttui määräaikaiseksi. Muutoksen vaikutukset näkyvät pääosin vasta kymmenien vuosien päästä, kun ikäluokat, joihin uudistus kohdistuu, jäävät leskeksi. Arvioiden mukaan leskeneläkkeen merkitys eläketurvasta tulee leskien omaan työhistoriaan perustuvan työeläkkeen parantamisen myötä vähentymään. Leskeneläkkeen määräaikaisuus voi kuitenkin lisätä muiden toimeentuloetuksien tarvetta. Leskien määrän arvioidaan vähentyvän muun muassa miesten ja naisten elinaikojen kaventumisen sekä avioliittojen vähenemisen seurauksena (HE 66/2021).

Leskeneläkettä saavat naiset ja miehet iän mukaan sekä leskeneläkkeensaajien kokonaiseläkkeen rakenne vuonna 2020, €/kk vuoden 2020 rahassa.

Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

Eläketulon jakautuminen on säilynyt samanlaisena

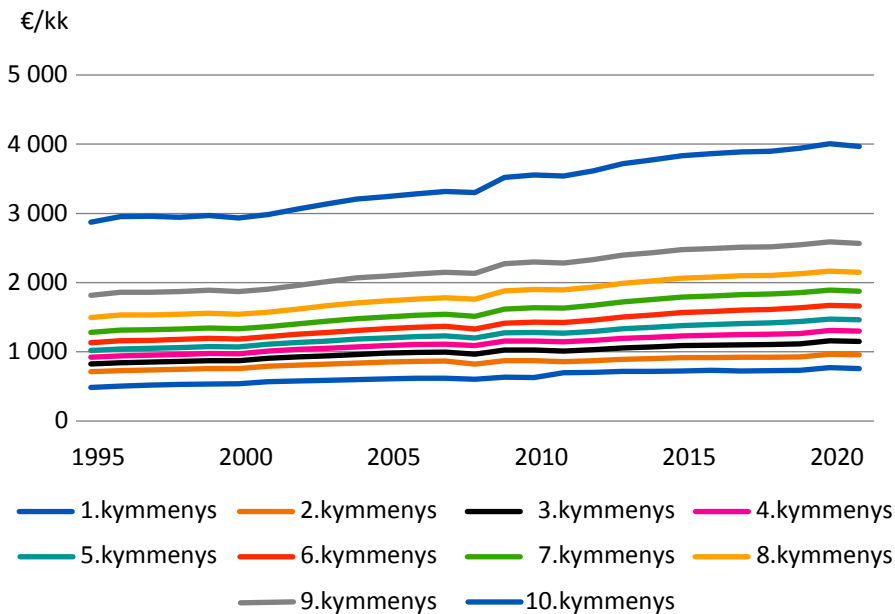
Seuraavassa eläkeläisten välisiä eläke-eroja vuosina 1995–2021 tutkitaan kokonaiseläkkeen suuruuden mukaan muodostetuissa kymmenyksissä (kuvio 3.11). Mitä pienemmät erot eläkkeen suuruudessa eri tulokymmenysten välillä on, sitä tasaisemmin kokonaiseläkkeet ovat eläkeläisten kesken jakaantuneet. Yksityiskohtaisemmin eläkeläisten välisiä tuloeroja tarkastellaan luvussa neljä.

Omaksi ryhmäkseen erottuvat ylimpään kymmenykseen kuuluvat eläkeläiset. Vuonna 2021 heidän kokonaiseläkkeensä oli keskimäärin 4 000 euroa, ero toiseksi ylimpään kymmenykseen kuuluviin oli noin 1 400 euroa. Muut kymmenykset ovat lähempänä toisiaan. Esimerkiksi keskituloisten eli viidenteen kymmenykseen kuuluvien eläkeläisten kokonaiseläke oli keskimäärin 1 460 euroa kuukaudessa. Tämä on noin 150 euroa enemmän kuin yhtä alemman ja 200 euroa vähemmän kuin yhtä ylemmän kymmenyksen kokonaiseläke. Alimmassa kymmenyksessä keskimääräinen kokonaiseläke oli 760 euroa kuukaudessa, noin 200 euroa vähemmän kuin toiseksi alimmassa kymmenyksessä.

Kaikissa tuloluokissa keskimääräisten kokonaiseläkkeiden määrä on reaalisesti noussut. Euromääräisesti muutos on ollut sitä suurempi, mitä ylemmästä kymmenyksestä on kyse. Ylimmässä kymmenyksessä keskieläke on noussut 1 100 eurolla, viidennessä kymmenyksessä 440 ja alimmassa 270 eurolla. Suhteellisesti suurin muutos on tapahtunut alimmassa kymmenyksessä. Vuosina 1995–2015 kokonaiseläke on tässä tuloluokassa noussut 56 prosenttia, kun se muissa kymmenyksissä on noussut noin 40 prosenttia. Alimman kymmenyksen tulokehitykseen ovat vaikuttaneet etenkin kansaneläkkeisiin tehdyt kertakorotukset 2000-luvulla ja takuueläkkeen voimaantulo vuonna 2011. Yleisesti ottaen kokonaiseläkkeen jakautumisessa eläkeläisten välillä ei ole tapahtunut suuria muutoksia tarkastellun neljännesvuosisadan aikana.

Kuvio 3.11.

Keskimmääräinen kokonaiseläke kokonaiseläkkeen suuruuden mukaan muodostetuissa kymmenyksissä vuosina 1995–2021, €/kk vuoden 2021 rahassa.

Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

3.4 Eläketulo eläkkeelle siirryttäessä ja eläkeaikana

Edellä eläkeläisten kokonaiseläkkeen kehitystä käsiteltiin poikkileikkausperiaatteella eli tarkastelemalla yhden vuoden keskimääräistä tilannetta kerrallaan. Poikkileikkaustarkasteluissa eläkeläisten joukon rakenteessa tapahtuneiden muutosten ja eläkkeiden tasoon eläkeaikana vaikuttavien tekijöiden merkitystä ei voida erotella toisistaan. Keskimääräinen kokonaiseläke voi nousta esimerkiksi siksi, että eläkeläisten joukkoon on tullut keskimääräistä suurempituloisia henkilöitä tai siksi, että eläkeläisten joukosta on poistunut keskimääräistä pienempituloisia henkilöitä. Toisaalta voi olla, että eläkkeiden taso on noussut eläkeaikana esimerkiksi indeksikorotusten tai leskeneläkkeen saamisen seurauksena.

Tässä osiossa tarkastelun kohteena ovat eläkkeelle siirtyneet ja eläkkeen kehitys eläkeaikana. Aluksi tarkastellaan, missä määrin eläkkeelle siirtyneiden ja eläkkeeltä poistuneiden keskimääräiset kokonaiseläkkeet ovat vuosina 1995–2020 eronneet toistaan. Sen jälkeen eläkkeelle siirtyneiden tulokehitystä tutkitaan tarkemmin eläkelajin ja sukupuolen mukaan, sillä

eläkkeen taso eläkkeelle siirryttäessä on luonteva lähtökohta eläkeläisten eläkeajan tulokehityksen tarkastelulle. Tämän jälkeen tarkastellaan, miten eläkkeet ovat eläkeindeksien perustella kehittyneet ja lopuksi, miten vuosina 1995, 2005 ja 2015 eläkkeelle siirtyneiden kokonaiseläkkeet ovat kehittyneet eläkeaikana.

Eläkkeelle siirtyneiden kokonaiseläkkeen taso pysynyt samana 2010-luvun alusta lähtien

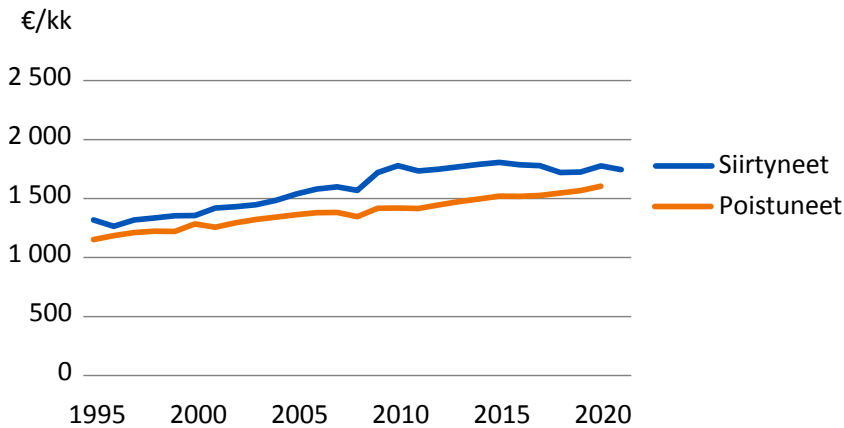
Nuorempien sukupolvien eläke on tyypillisesti ollut korkeampi kuin vanhempien sukupolvien (Rantala ym. 2017). Kun tarkastelun kohteena ovat eri vuosina eläkkeelle siirtyneet ja eläkkeeltä poistuneet, eläkkeelle siirtyneiden keskimääräiset kokonaiseläkkeet ovat koko tarkastelujakson ajan olleet korkeammat kuin eläkkeeltä poistuvien (kuvio 3.12). Tältä osin nuorempien ja heitä selkeästi vanhempien ikäluokkien välinen eläke-ero on säilynyt. Vuonna 2020 tämä ero oli vajaa 200 euroa kuukaudessa ja korkeimmillaan ero oli 2010-luvun alussa 360 euroa.

Tilanne ikäluokkien välisen eläke-eron kannalta on toinen, kun tarkastelun kohteena ovat pelkästään eläkkeelle siirtyneet. Aina 2000-luvun loppuun asti eläkkeelle siirtyneiden kokonaiseläke oli vuosi vuodelta korkeampi, mistä johtuen nuorempien ikäluokkien eläkkeet olivat eläkkeen alkaessa keskimäärin korkeammat kuin heitä aiemmin eläkkeelle siirtyneiden sukupolvien. 2010-luvun alusta lähtien eläkkeelle siirtyneiden kokonaiseläkkeet ovat kuitenkin olleet koko ajan samalla hieman alle 1 800 euron tasolla. Vuonna 2021 eläkkeelle siirtyneiden kokonaiseläke on eläkkeen alkaessa ollut siis keskimäärin yhtä suuri kuin vuonna 2010 eläkkeelle siirtyneiden kokonaiseläke. 2010-luvulta alkanut kehitys poikkeaa aiemmin vallinneesta tilanteesta, jossa tietyinä vuosina eläkkeelle siirtyvien eläketaso on ollut edellisenä vuonna eläkkeelle siirtyneitä hieman korkeampi.

Eläkkeelle siirtyneiden osalta erottuu myös vuoden 2008 finanssikriisin aiheuttama äkillinen nousu kokonaiseläkkeessä vuoden 2009 kohdalla. Nousun taustalla on eläkkeiden tasoon tehdyt poikkeuksellisen suuret indeksikorotukset (ks. kuvio 3.15).

Kuvio 3.12.

Eläkkeelle siirtyneiden ja eläkkeeltä poistuneiden* keskimääräinen kokonaiseläke vuosina 1995–2021, €/kk vuoden 2021 rahassa.

Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

*Eläkkeeltä poistuneet vuoteen 2020 asti.

Vuosina 2005–2021 suoraan vanhuuseläkkeelle siirtyneiden eläketaso pysynyt samana

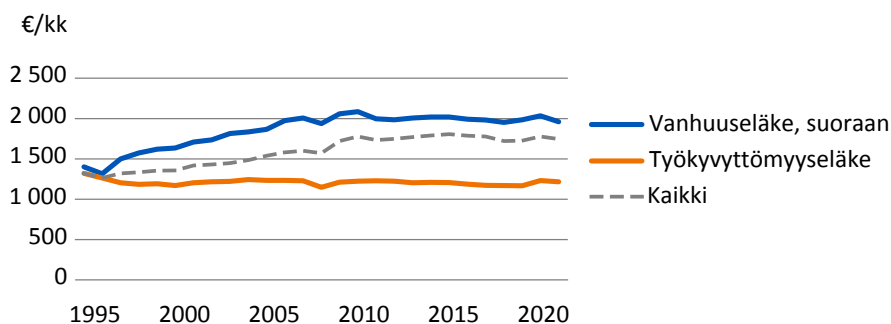
Kuviossa 3.13 eläkkeelle siirtyneiden kokonaiseläkkeen kehitys on esitetty erikseen suoraan vanhuuseläkkeelle ja työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneille. Suoraan vanhuuseläkkeelle siirtyneillä tarkoitetaan henkilöitä, jotka eivät ole siirtyneet vanhuuseläkkeelle varhaiseläkkeeltä (ks. tietolaatikko 2.1). Suoraan vanhuuseläkkeelle siirtyneistä valtaosa, tarkasteluvuodesta ja mittaustavasta riippuen 60–80 prosenttia, on siirtynyt työstä vanhuuseläkkeelle, mutta ryhmä sisältää myös työelämän ulkopuolelta, kuten työttömyydestä, vanhuuseläkkeelle siirtyneet (Nivalainen 2022; Rantala ym. 2021).

Vuonna 2021 suoraan vanhuuseläkkeelle siirtyneiden keskimääräinen kokonaiseläke oli noin 2 000 euroa kuukaudessa ja työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneillä 1 200 euroa kuukaudessa. Ero kokonaiseläkkeissä on odotettu, sillä työuran aikana kertyneet ansiot vaikuttavat tulevan eläkkeen määrään. Suoraan vanhuuseläkkeelle siirtyneillä kertyneitä ansiota on keskimääräistä enemmän, kun taas työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneillä ansiotuloja on kertynyt keskimääräistä vähemmän.

Tarkastelujaksolla suoraan vanhuuseläkkeelle siirtyneiden kokonaiseläke nousi tasaisesti vuoteen 2005 asti, jonka jälkeen kokonaiseläke on ollut lähes muuttumaton. Eläkkeelle siirtyneiden kokonaiseläkkeen määrän tasoittuminen vuoden 2010 taitteen jälkeen koskee siten erityisesti suoraan vanhuuseläkkeelle siirtyneitä. Suoraan vanhuuseläkkeelle siirtyneiden eläketason nousun pysähtyminen näyttäisi myös selittävän aikaisemman havainnon siitä, miksi 65–80-vuotiaiden kokonaiseläkkeiden tasoissa ei vuonna 2021 ollut merkittävää eroa (vrt. kuvio 3.8). Kehityksen taustalla lienee samoja syitä kuin mitä aikaisemmin eri ikäisten eläkeläisten kokonaiseläkkeen kehityksen osalta aluvuossa 3.3. Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden kokonaiseläke on puolestaan ollut lievästi laskeva lähes koko tarkastelujakson ajan (ks. tietolaatikko 3.2).

Kuvio 3.13.

Suoraan vanhuuseläkkeelle siirtyneiden ja työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden keskimääräinen kokonaiseläke vuosina 1995–2021, €/kk vuoden 2021 rahassa.

Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

Eläkkeelle siirtyneiden naisten ja miesten ero kokonaiseläkkeissä on kaventunut vain hieman

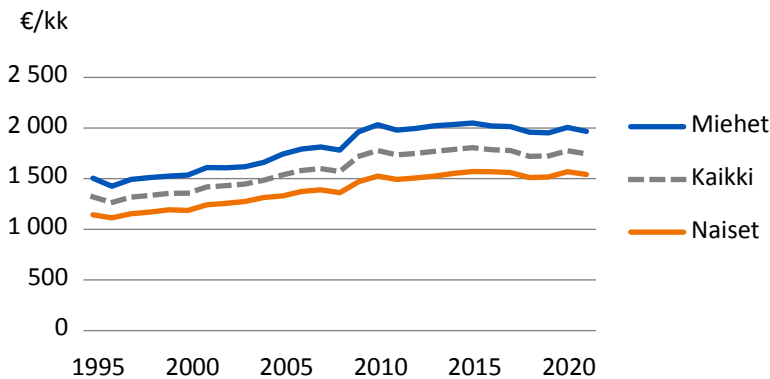
Kuviossa 3.14 eläkkeelle siirtyneiden kokonaiseläke vuosina 1995–2021 on esitetty erikseen naisille ja miehille. Vuonna 2021 eläkkeelle siirtyneiden miesten kokonaiseläke oli keskimäärin 1 970 euroa ja naisten 1 540 euroa kuukaudessa. Eläkkeen alkaessa naisten eläke oli siten 78 prosenttia miesten kokonaiseläkkeestä. Tarkastelujaksolla miesten ja naisten kokonaiseläkkeen kehitys on ollut samankaltaista. Niin miehillä kuin naisilla kokonaiseläke nousi 2010-luvun taitteeseen asti, jonka jälkeen nousu pysähtyi. Vuoteen 1995 verrattuna miesten kokonaiseläke

on noussut 31 prosenttia ja naisten 35 prosenttia. Toisaalta vuoteen 1996 verrattuna kasvuvauhti oli lähes yhtä suuri.

Aiemmin, kuviossa 3.9, tarkasteltiin kaikkien eläkkeellä olevien naisten ja miesten keskimääräistä eläkettä. Sen perusteella naisten kokonaiseläke suhteessa miesten kokonaiseläkkeeseen nousi lähinnä 1990-luvun lopussa. Tämän jälkeen eläke-eron kaventuminen on ollut vähäisempää. Kehitys ja sen taustalla olevat syyt ovat samankaltaisia, vaikka tarkastelun kohteena ovat eläkkeelle siirtyneet. Työeläkkeen kohoaminen pienentää kansaneläkettä ja alentaa kokonaiseläkkeen nousua. Esimerkiksi vuosina 2000–2021 eläkkeelle siirtyneiden naisten työeläkkeet nousivat keskimäärin 38 prosenttia ja miesten 31 prosenttia, mutta naisten kokonaiseläkkeet nousivat 30 prosenttia ja miesten 28 prosenttia.

Kuvio 3.14.

Eläkkeelle siirtyneiden keskimääräinen kokonaiseläke sukupuolen mukaan vuosina 1995–2021, €/kk vuoden 2021 rahassa.

Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

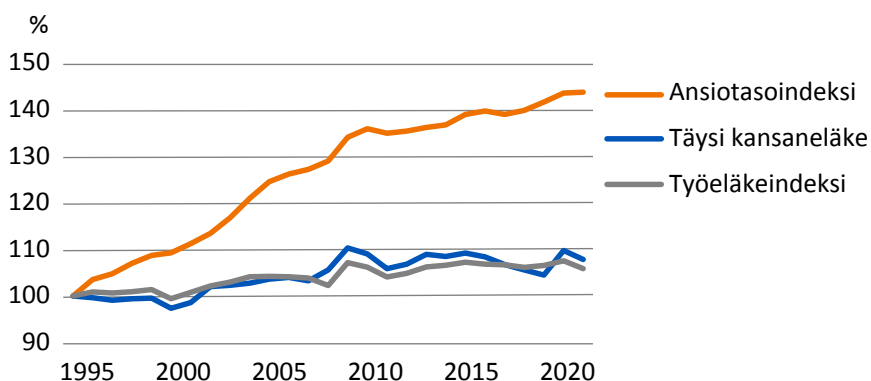
Indeksikorotukset nostaneet eläkkeitä reaalisesti yhteensä noin 7 prosenttia vuosina 1995–2021

Eläkeaikana eläkkeitä korotetaan työ- ja kansaneläkeindeksien perusteella. Vuodesta 1996 lähtien työeläkkeitä on tarkistettu työeläkeindeksillä, jossa ansiokorotuksen paino on 20 prosenttia ja hintojen 80 prosenttia. Alle 65-vuotiaiden eläkkeitä tarkistettiin vuoteen 2004 asti puoliväli-indeksillä, jossa ansiokorotuksen ja hintojen painot olivat kumpikin 50 prosenttia. Kansaneläkkeitä ja takuueläkkeitä tarkistetaan elinkustannusindeksiä seuraavalla kansaneläkeindeksillä ja aika ajoin tehtävillä tasokorotuksilla. Kuviossa 3.15 on esitetty työeläkeindeksin ja täyden kansaneläkkeen reaalikehitys vuosina 1995–2021. Täyden kansaneläkkeen reaalikehitys

sisältää kansaneläkkeen indeksikorotusten lisäksi vuosien 2001, 2005, 2006 ja 2008 tasokorotukset. Vertailun vuoksi kuviossa on esitetty myös ansiokehitystä kuvaavan ansiotasoindeksin kehitys vastaavilta vuosilta.

Kuvio 3.15.

Työeläkeindeksi, ansiotasoindeksi ja täyden kansaneläkkeen* reaali­muutos vuosina 1995–2021, 1995=100.

* Sisältää vuosien 2001, 2005, 2006 ja 2008 tasokorotukset.

Lähde: Eläketurvakeskus 2022d.

Tarkastelujakson aikana maksussa olleet työ- ja kansaneläkkeet ovat nousseet melko samaa tahtia, työeläkkeet noin 6 prosenttia ja kansaneläkkeet 8 prosenttia. Kyse on reaalisesta eli inflaation muutoksen huomioivasta kehityksestä. 1990-luvulla työeläkkeet nousivat hieman kansaneläkkeitä enemmän, kun taas 2000-luvulla kansaneläkkeisiin tehtyjen tasokorotusten seurauksena kehitys oli päinvastainen. Vuodesta 2018 jälkeen kansaneläkkeitä on korotettu hieman vähemmän kuin työeläkkeitä. Kuvio­sta erottuu myös työ- ja kansaneläkeindeksien voimakas vaihtelu vuoden 2009 molemmin puolin. Muutosten taustalla oli vuonna 2008 alkaneen finanssikriisin aiheuttama vaihtelu inflaatiossa, jonka seurauksena eläkkeitä korotettiin vuonna 2009 poikkeuksellisen paljon ja seuraavana vuonna poikkeuksellisen vähän.

Vuosina 1995–2021 ansiotasoindeksi on reaalisesti noussut eläkeindeksiä selvästi enemmän, yhteensä noin 44 prosenttia. 2010-luvun taitteeseen asti ansiotasoindeksi nousi noin 2,4 prosenttia vuodessa. Tämän jälkeen nousu on ollut selvästi hitaampaa, noin 0,6 prosenttia vuodessa. Eläkeindeksien kehitystä on usein verrattu ansiotasoindeksiin ja tätä kautta arvioitu eläkeläisten (työ)eläketurvan kehitystä ja palkan­saajien tulokehitykseen. Vertaaminen ansiotasoindeksiin on kuitenkin

ongelmallista, koska palkankorotusten lisäksi ansiotasoindeksi sisältää myös palkansaajien joukon rakenteessa tapahtuneet muutokset. Eläkeindeksit eivät sen sijaan sisällä eläkeläisten joukon rakenteessa tapahtuneita muutoksia, kuten eläkkeelle siirtyneiden keskimääräistä korkeampaa ja eläkkeeltä poistuneiden keskimääräistä matalampaa tasoa. Yksittäisen palkansaajan tai palkansaajaryhmän ansiokehitys on siten eri asia kuin ansiotasoindeksin kehitys.

Eläkkeet nousevat indeksikorotuksia jonkin verran enemmän

Työ- ja kansaneläkeindeksit kuvaavat vain osin eläkkeiden toteutunutta kehityksestä eläkeaikana. Indeksien ohella eläkkeiden taso on voinut nousta esimerkiksi leskeneläkkeen saamisen vuoksi tai laskea esimerkiksi kansaneläkkeen määritelmään tehtyjen muutosten vuoksi. Kuviossa 3.16 on esitetty vuosina 1995, 2005 ja 2015 eläkkeelle siirtyneiden kohorttien keskimääräinen kokonaiseläkkeen kehitys vuoteen 2021 saakka. Ensimmäistä kohorttia seurataan siten yhteensä 26 vuoden, toista 16 vuoden ja kolmatta 6 vuoden ajan. Tarkastelut on tehty erikseen miehille ja naisille, koska naisten ja miesten eläketasot eroavat toisistaan eläkkeen alkaessa.

Kuviossa kunkin kohortin keskimääräisen kokonaiseläkkeen seuranta on tehty kahdella tavalla. Ensimmäisessä kyseessä on paneeli, joka kattaa koko seurannan ajan mukana olleet henkilöt (yhtenäinen viiva). Toisessa tarkastelussa mukana ovat kaikki lähtötilanteessa eläkkeelle siirtyneet henkilöt, jolloin seurannan edetessä henkilöjoukko pienenee kuolleisuuden vuoksi (katkoviiva). Kuolleisuuden merkitys seurattavien henkilöiden lukumäärään on odotetusti sitä suurempi, mitä pidempi seuranta-aika (Tilastokeskus 2022). Vuoden 1995 kohortissa miehistä 41 prosenttia ja naisista 57 prosenttia oli vuonna 2021 edelleen elossa. Vuoden 2005 kohortissa miehistä oli vuonna 2021 elossa 68 prosenttia ja naisista 81 prosenttia. Vuoden 2015 kohortissa vastaavat osuudet olivat 89 prosenttia ja 92 prosenttia.

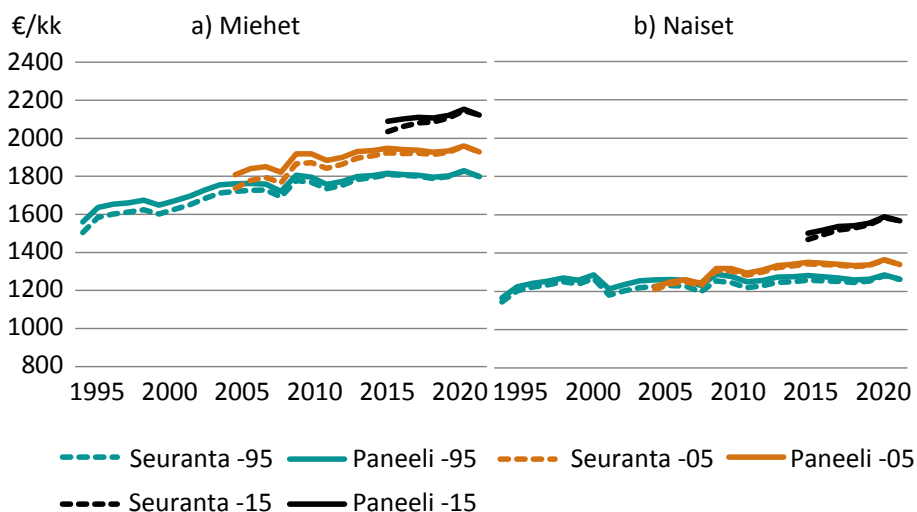
Kohorttien tulokehityksen esittäminen kahdella tavalla antaa suuruusluokan ns. rahakuolleisuuden merkityksestä, koska sosioekonomiselta asemaltaan hyvässä asemassa olevien eläkeläisten elinaika on keskimääräistä pitempi (Shi ym. 2021). Tästä syystä hyvätuloisten eläkeläisten osuus seurannan edetessä kasvaa. Päätelmiä eläkkeelle siirtyneiden kohorttien keskimääräisestä tulokehityksestä eläkeaikana raportoidaan

pääosin paneelin kautta, koska paneelissa seurattava joukko säilyy koko ajan samana.

Kuvio 3.16.ab

Vuosina 1995, 2005 ja 2015 eläkkeelle siirtyneiden kohorttien kokonaiseläke vuoteen 2021 saakka, paneeli(1) ja seuranta(2), €/kk vuoden 2021 rahassa.

Lähde: Suomen eläkkeensaajien yhteistilastorekisteri.

1) Paneelissa henkilöjoukko on sama koko seurannan ajan.

2) Seurannassa henkilöjoukon koko pienenee seurannasta poistuvien, lähinnä kuolleisuuden, vuoksi.

Vuonna 1995 eläkkeelle siirtyneiden paneelissa miesten kokonaiseläke on vuosina 1995–2021 noussut reaalisesti 15 prosenttia ja naisten 8 prosenttia. Eläkkeen keskimääräinen taso on siten noussut enemmän kuin mitä pelkästään eläkeindeksien perusteella eläkkeitä on korotettu (vrt. kuvio 3.15). Huomion arvoista on samalla, että miesten eläkkeet ovat nousseet eläkeaikana enemmän kuin naisten. Vuonna 2005 eläkkeelle siirtyneiden paneelissa sen sijaan miesten kokonaiseläke on vuosina 2005–2021 noussut 7 prosenttia ja naisten 9 prosenttia. Miesten ja naisten eläke-ero on eläkeaikana siis hieman kaventunut. Kehitys on samankaltainen myös vuonna 2015 eläkkeelle siirtyneiden paneelissa, sillä vuosina 2015–2021 miesten eläkkeet ovat nousseet vajaa 2 prosenttia ja naisten 4 prosenttia.

Merkittäviä eroja eläkeajan kokonaiseläkkeen keskimääräisessä kehityksessä ei ole, vaikka tarkastelu tehtäisiin paneelin sijaan kaikkien eläkkeelle siirtyneiden joukossa (kuvion katkoviiva). Odotetusti miehillä ns. rahakuolleisuus on naisia hieman suurempi. Kun mukana ovat kaikki

vuonna 1995 eläkkeelle siirtyneet, eläkkeen taso oli seurannan alussa miehillä vajaa 4 prosenttia ja naisilla vajaa 2 prosenttia matalampi kuin vastaavassa paneelissa. Matalamman lähtötason seurauksena miesten kokonaiseläke on vuosina 1995–2021 noussut 5 prosenttiyksikköä ja naisten 2 prosenttiyksikköä vastaavaa paneelia enemmän. Erot mittaustapojen välillä myöhemmin eläkkeelle siirtyneiden kohorteissa ovat samansuuntaiset, mutta pienemmät.

Tiivistäen yhteistä kaikille kohorteille on, että eläkkeet ovat nousseet eläkkeisiin tehtyjä indeksikorotuksia jonkin verran enemmän. Tasoero miesten ja naisten eläkkeissä on myös selkeä. Keskeinen ero on, että naisten ja miesten eläke-ero kasvoi eläkeaikana vuonna 1995 eläkkeelle siirtyneiden kohortissa, kun se myöhemmin eläkkeelle siirtyneiden kohorteissa kaventui. Kun vuoden 1995 kohortissa naisten eläke oli seurannan alussa 75 prosenttia miesten eläkkeestä, niin seurannan lopussa tämä osuus oli laskenut 70 prosenttiin. Vuonna 2005 eläkkeelle siirtyneiden kohortissa vastaava osuus on puolestaan noussut 70 prosentista 71 prosenttiin ja vuonna 2015 kohortissa 74 prosentista 76 prosenttiin.

Menneen tulokehityksen taustalla on monia mahdollisia syitä. Miesten ja naisten eläkkeiden poikkeava kehitys vuoden 1995 kohortissa paikantuu erityisesti kymmeneen ensimmäiseen eläkevuoteen. 1990-luvun aikana kansaneläke jäi jälkeen työeläkkeen kehityksestä ja 2000-luvun alussa kansaneläkkeiden reaalikasvu oli jopa negatiivinen. Naisille kansaneläkkeen merkitys kokonaiseläkkeestä on suurempi kuin miehillä. Vuoteen 2004 saakka työeläkejärjestelmän alle 65-vuotiaiden eläkkeitä tarkistettiin indeksillä, jossa ansiotasoa- ja kuluttajahintaindeksien painot olivat yhtä suuria. Koska varhaiseläkkeelle siirtyminen oli miehillä naisia hieman yleisempää, eläkkeisiin tehdyt indeksikorotukset ovat voineet nostaa enemmän miesten eläkkeitä. 2000-luvulla tehdyt kansaneläkkeiden tasokorotukset ja takuueläkkeen voimaantulo vuonna 2011 ovat toisaalta tekijöitä, jotka ovat nostaneet enemmän naisten kuin miesten eläkkeitä. Leskeksi tulo ja leskeneläkkeen saaminen ovat naisilla miehiä selvästi yleisempiä.

3.5 Yhteenveto

Luvussa tarkasteltiin eläkeläisten kokonaiseläkkeen kehitystä vuosina 1995–2021. Aluksi eläkkeiden tasoa tarkasteltiin kokonaisuutena sekä euromääräisesti että suhteessa työllisten keskiansioihin. Tämän jälkeen tutkittiin, millaisia eroja eläkkeiden välillä on eläkelajien, eläkejärjestelmien, iän, sukupuolten välillä. Lopuksi tutkittiin eläkkeelle siirtyneiden eläkkeiden kehitystä ja sitä, missä määrin eläkkeet ovat eläkeaikana muuttuneet. Luvun kaikki euromääräiset tarkastelut olivat reaalisia vuoden 2021 rahassa.

Vuonna 2021 eläkeläisten kokonaiseläke oli keskimäärin 1 780 euroa ja vuonna 1995 noin 1 260 euroa kuukaudessa. Tarkastelujaksolla keskimääräinen kokonaiseläke on kasvanut reaalisesti yhteensä 42 prosentilla. Suhteessa työssä käyvien keskiansioihin eläkeläisten kokonaiseläke on pysynyt ennallaan noin 50 prosentissa.

Eläkkeiden tasossa ja kehityksessä on selviä eroja. Vuonna 2021 vanhuuseläkeläisten kokonaiseläke oli 1 870 euroa ja työkyvyttömyyseläkeläisten 1 170 euroa kuukaudessa. Vuosina 1995–2021 vanhuuseläkeläisten kokonaiseläke on noussut lähes 50 prosenttia, kun taas työkyvyttömyyseläkeläisten kokonaiseläke ei ole reaalisesti noussut lainkaan. Vuonna 1995 vanhuus- ja työkyvyttömyyseläkeläisten eläketasot olivat vielä lähes yhtä suuret.

Kokonaiseläkkeestä omaan työuraan perustuva työeläke on merkittävin. Vuonna 2021 oman työeläkkeen osuus keskimääräisestä kokonaiseläkkeestä oli lähes 90 prosenttia, kansaneläkkeen vajaa 7 prosenttia ja perhe-eläkkeen 5 prosenttia. Tarkastelujakson aikana oman työeläkkeen osuus on noussut ja oman kansaneläkkeen laskenut. Vuonna 1995 oman työeläkkeen osuus kokonaiseläkkeestä oli hieman yli 66 prosenttia, oman kansaneläkkeen 26 prosenttia ja perhe-eläkkeen 7 prosenttia.

Työ- ja kansaneläkkeen (ml. takuueläke) tasot ovat yhteydessä toisiinsa, sillä työeläkkeen noustessa kansaneläkkeen määrä pienenee. Vuonna 2021 vain työeläkettä saavien keskimääräinen kokonaiseläke oli 2 190 euroa kuukaudessa eli 2,7 kertaa suurempi kuin vain kansaneläkettä saavien kokonaiseläke. Tarkastelujakson aikana ero on kasvanut, joskin 2010-luvun alusta lähtien selvästi hitaammin. Huomion arvoista on, että vanhuuseläkeläisillä oman työeläkkeen merkitys kokonaiseläkkeestä on kasvanut ja kansaneläkkeen vähentynyt. Työkyvyttömyyseläkeläisillä

muutos on ollut päinvastainen: oman työeläkkeen merkitys kokonaiseläkkeestä on vähentynyt ja kansaneläkkeen kasvanut.

Ikäryhmistä korkein kokonaiseläke oli 65–74- ja 75–84-vuotiailla, keskimäärin noin 1 900 euroa kuukaudessa vuonna 2021. Matalin eläke oli alle 55-vuotiailla, vajaa 1 100 euroa kuukaudessa. Tarkastelujaksolla ero ikäryhmien välillä on kasvanut. Kun yli 64-vuotiailla eläkeläisillä keskimääräinen kokonaiseläke on noussut vähintään 50 prosenttia, niin 55–64-vuotiailla kokonaiseläke on noussut vain 10 prosenttia ja alle 55-vuotiailla jopa hieman laskenut. Merkillepantava muutos on ollut myös se, että lähes koko tarkastelujakson ajan 65–74-vuotiaiden keskimääräinen kokonaiseläke on ollut yli 74-vuotiaita korkeampi, mutta 2020-luvun alussa eläketasot olivat yhtä suuret. Kehityksen taustalla on se, että 65–74-vuotiaiden keskimääräinen kokonaiseläke ei 2010-luvun puolivälistä lähtien ole noussut.

Vuonna 2021 miesten keskimääräinen kokonaiseläke oli 2 000 euroa ja naisten 1 600 euroa kuukaudessa eli naisten eläke oli 80 prosenttia miesten kokonaiseläkkeestä. Tarkastelujaksolla ero naisten ja miesten kokonaiseläkkeissä on hieman kaventunut, sillä vuonna 1995 naisten eläke oli 73 prosenttia miesten eläkkeestä. Vuosina 2001–2021 naisten ja miesten eläke-ero on kaventunut vain kolme prosenttiyksikköä, vaikka naisten työeläkkeet ovat samaan aikaan nousseet 72 prosenttia ja miesten 47 prosenttia. Kokonaiseläkkeessä työeläke-eron kaventumisen vaikutus on vähäisempi, sillä työeläkkeen noustessa kansaneläkkeen määrä pienenee, ja naisilla kansaneläkkeen saaminen on miehiä yleisempää.

Eläkeläisten välisiä eläke-eroja tutkittiin myös kokonaiseläkkeen suuruuden mukaan muodostetuissa kymmenyksissä. Omaksi ryhmäkseen erotuivat ylimpään kymmenykseen kuuluvat eläkeläiset, joiden kokonaiseläke oli keskimäärin 4 000 euroa kuukaudessa. Muut kymmenykset olivat lähempänä toisiaan. Keskituloisten eli viidenteen kymmenykseen kuuluvien eläkeläisten kokonaiseläke oli keskimäärin 1 460 euroa kuukaudessa. Alimmassa kymmenyksessä keskimääräinen kokonaiseläke oli 760 euroa kuukaudessa.

Kaikissa tuloluokissa keskimääräinen kokonaiseläke on reaalisesti noussut. Euromääräisesti muutos on ollut sitä suurempi, mitä ylemmästä kymmenyksestä on kyse. Suhteellisesti muutos on ollut suurin alimmassa kymmenyksessä. Vuosina 1995–2021 kokonaiseläke on tässä tuloluokassa noussut 56 prosenttia, kun se muissa kymmenyksissä on noussut noin 40 prosenttia. Kokonaisuutena kokonaiseläkkeen jakautumisessa eläkeläisten

välillä ei ole tapahtunut suuria muutoksia tarkastellun neljännesvuosisadan aikana.

Eläkkeelle siirtyneitä koskevien tarkastelujen perusteella ilmeni, että 2010-luvun taitteeseen asti eläkkeelle siirtyneiden keskimääräinen kokonaisaläke nousi, toisin sanoen nuorempien ikäluokkien eläkkeet ovat olleet eläkkeen alkaessa keskimäärin korkeammat kuin heitä aiemmin eläkkeelle siirtyneiden ikäluokkien. 2010-luvun alusta lähtien eläkkeelle siirtyneiden kokonaisaläkkeet ovat kuitenkin olleet samalla hieman alle 1 800 euron tasolla. 2020-luvun alussa eläkkeelle siirtyneiden kokonaisaläke on eläkkeen alkaessa siten ollut keskimäärin yhtä suuri kuin kymmenen vuotta aikaisemmin eläkkeelle siirtyneiden kokonaisaläke.

Eläkkeelle siirtyneitä tarkasteltiin myös sen mukaan, onko kyse suoraan vanhuuseläkkeelle vai työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneistä. Vuonna 2021 suoraan vanhuuseläkkeelle siirtyneiden kokonaisaläke oli keskimäärin 2 000 euroa ja työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden 1 200 euroa kuukaudessa. Tarkastelujaksolla suoraan vanhuuseläkkeelle siirtyneiden kokonaisaläke nousi melko tasaisesti 2010-luvun taitteeseen asti, jonka jälkeen kasvu pysähtyi. Työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden kokonaisaläke on sen sijaan koko tarkastelujakson ajan ollut lähes samalla tasolla.

Eläkeläisten eläkeaikaista tulokehitystä tutkittiin kahdella tavalla: sekä eläkeindeksien pohjalta että seuraamalla vuosina 1995, 2005 ja 2015 eläkkeelle siirtyneiden kokonaisaläkkeen kehitystä vuoteen 2021 asti. Tarkastelujaksolla työ- ja kansaneläkkeet ovat indeksitarkistusten seurauksena nousseet reaalisesti melko samaa tahtia, työeläkkeet noin 6 prosenttia ja kansaneläkkeet 8 prosenttia.

Eläkeaikana kokonaisaläke on noussut indeksikorotuksia jonkin verran enemmän. Vuonna 1995 eläkkeelle siirtyneiden miesten kokonaisaläke oli vuosina 1995–2021 noussut reaalisesti 15 prosenttia ja naisten 8 prosenttia. Vuonna 2005 eläkkeelle siirtyneiden kohortissa miesten kokonaisaläke oli kuitenkin vuosina 2005–2021 noussut 7 prosenttia ja naisten 9 prosenttia. Miesten ja naisten eläke-ero oli eläkeaikana siten hieman kaventunut. Kehitys oli samankaltainen myös vuonna 2015 eläkkeelle siirtyneillä.

Kokonaisaläkkeen kehitykseen vuosina 1995–2021 ovat vaikuttaneet monet tekijät, joiden keskinäisiä riippuvuuksia on vaikea erotella. Tarkastelujakso voidaan pelkistää jakaa kahteen vaiheeseen, jossa ensimmäinen vaihe ulottuu 2010-taitteeseen ja jälkimmäinen siitä

eteenpäin.

Ensimmäisen vaiheen aikana työeläkejärjestelmän kattavuus jatkuvasti parani, varhaiseläkkeelle pääsyn ehtoja tiukennettiin ja vanhuuseläkkeelle pystyi yleisen 65 vuoden ikärajan sijaan siirtymään 63–68 vuoden iässä. Myös talous kasvoi 1990-luvun laman jälkeen ripeästi, yleinen ansiotaso nousi ja työllisyys, etenkin yli 55-vuotiaiden, kasvoi selvästi. Suuret ikäluokat olivat vielä joko varhaiseläkeiässä tai vanhuuseläkkeen alaikärajan tuntumassa. Tämän kaltaisten tekijöiden seurauksena eläkkeelle siirtyneiden eläketaso oli 2010-luvun taitteeseen asti aikaisemmin eläkkeelle siirtyneitä selvästi korkeampi. Koska samaan aikaan eläkeläisten joukosta poistui pitkään eläkkeelle olleita, joille kansaneläke oli usein keskeinen tulolähde, eläkeläisten keskimääräinen eläketaso jatkuvasti nousi.

Toisessa vaiheessa, 2010 luvun taitteesta lähtien, työeläkejärjestelmä oli jo täysimääräisesti voimassa, kansaneläkejärjestelmän merkitys vähentynyt, isoimmat varhaiseläkkeelle pääsyn ehtojen tiukennukset oli tehty ja suuret ikäluokat olivat jo vanhuuseläkkeelle. Vuoden 2008 finanssikriisistä alkaneen lähes koko 2010-luvun kestäneen taantuman seurauksena talouden kasvu oli lisäksi hiipunut ja tätä kautta ansioiden sekä työllisyyden nousu hidastunut. Tämän kaltaisen muutosten seurauksena eläkkeelle siirtyneiden eläketaso heijastaa aikaisempaa enemmän työmarkkinoiden kautta saatua ansiosidonnaista tulokehitystä, mistä johtuen myös 2010-luvulla eläkkeelle siirtyneiden eläketasojen voi olettaa olevan lähempänä toisinaan kuin 2000-luvulla.

Esimerkiksi yli 55-vuotiaiden terveyden tilan parantuminen, mutta myös työkyvyttömyyseläkkeellä olleiden suurten ikäluokkien siirtyminen vanhuuseläkkeelle ovat vaikuttaneet siihen, että työkyvyttömyyseläkeläisten joukossa on aikaisempaa vähemmän lähellä vanhuuseläkeikää työkyvyttömäksi tulleita henkilöitä. Nuorten tai nuorena työkyvyttömyyseläkkeelle siirtyneiden eläketasot ovat keskimääräistä matalampia. Myös osatyökyvyttömyyseläkkeen yleistyminen työkyvyttömyyseläkelajina selittää osaltaan miksi työkyvyttömyyseläkeläisten keskimääräinen kokonaiseläke on 2010-luvulla hieman laskenut.

Lähteet

Eläketurvakeskus (2022a) Työeläkeindikaattorit 2022.

Eläketurvakeskuksen raportteja: 06/2022.

Eläketurvakeskus (2022b) Tilastotietokanta. Työ- ja kansaneläkkeensaajat 1981–2021. https://tilastot.etk.fi/pxweb/fi/ETK/ETK__110kaikki_elakkeensaajat__10elakkeensaajien_lkm/elsa_k01_aikas.px/ [viitattu: 08.11.2022].

Eläketurvakeskus (2022c) Tilastotietokanta. Työeläkkeensaajien keskieläke vuosina 1981–2021. https://tilastot.etk.fi/pxweb/fi/ETK/ETK__120tyoelakkeensaajat__30tyoelakkeensaajien_elake/elsael_1t00_aikas.px/ [viitattu: 08.11.2022].

Eläketurvakeskus (2022d) Indeksien kehitys. <https://www.etk.fi/suomen-elakejarjestelma/elaketurva/elakkeiden-indeksointi/indeksien-kehitys/>. [Viitattu 08.11.2022].

HE 66/2021 (2021) Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi työeläkelakien ja kansaneläkelain muuttamisesta sekä niihin liittyviksi laeiksi. Nykytilan arviointi. <https://www.finlex.fi/fi/esitykset/he/2021/20210066> [viitattu: 08.11.2022].

Hietaniemi, M. & Ritola, S. (2014) (toim.) Näkökulmia perhe-eläkkeen kehittämistarpeisiin. Eläketurvakeskuksen raportteja 04/2014: Helsinki.

Kannisto, J. (2022) [Muuttuva vanhuuseläkeikä: ikärajamuutosten seurantaraportti 2021](#). Eläketurvakeskuksen tilastoja 12/2022

Kuivalainen, S. & Rantala, J. & Ahonen, K. & Kuitto, K. & Palomäki, L–M. (toim.) (2017) [Eläkkeet ja eläkeläisten toimeentulo 1995–2015](#). Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 01/2017. Helsinki: Eläketurvakeskus.

Rantala, J. & Kuivalainen, S. & Nyman, H. & Lampi, J. (2017) Eläkkeiden reaalin kehitys. Teoksessa Kuivalainen, S. & Rantala, J. & Ahonen, K. & Kuitto, K. & Palomäki, L–M. (toim.) (2017) [Eläkkeet ja eläkeläisten toimeentulo 1995–2015](#). Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 01/2017. Helsinki: Eläketurvakeskus.

Rantala, J. (2019) Ikääntyvien työttömyys ja työttömyysputki. Työpoliittinen aikakauskirja 1/2019.

Rantala J. & Laaksonen M. (2022) [Ovatko työkyvyttömyyseläkeläisten eläkkeet pienentyneet?](#) Yhteiskuntapolitiikka. 2022;87(2):206–214.

Shi, J. & Tarkiainen, L. & Martikainen, P. & Raalte, A van. (2021) The impact of income definitions on mortality inequalities. SSM - Popul Health. 2021 Sep 1;15:100915. <https://doi.org/10.1016/j.ssmph.2021.100915>.

Tuominen, E. & Nyman, H. & Lampi, J. (2011) Eläkkeiden reaalin kehitys vuosina 2000–2010. Teoksessa Kautto, Mikko (toim.) Eläkkeet ja eläkkeensaajien toimeentulo 2000–2010. Eläketurvakeskuksen raportteja 04/2011. Helsinki: Eläketurvakeskus, 2011

Tilastokeskus (2022) Kuolleet. Kuolleisuus- ja elonjäämislukuja iän ja sukupuolen mukaan 1986–2021. StatFin. Helsinki: Tilastokeskus.

4 Eläkeläisten käytettävissä oleva tulo vuosina 1995–2020

Juha Rantala ja Marja Riihelä

4.1 Johdanto

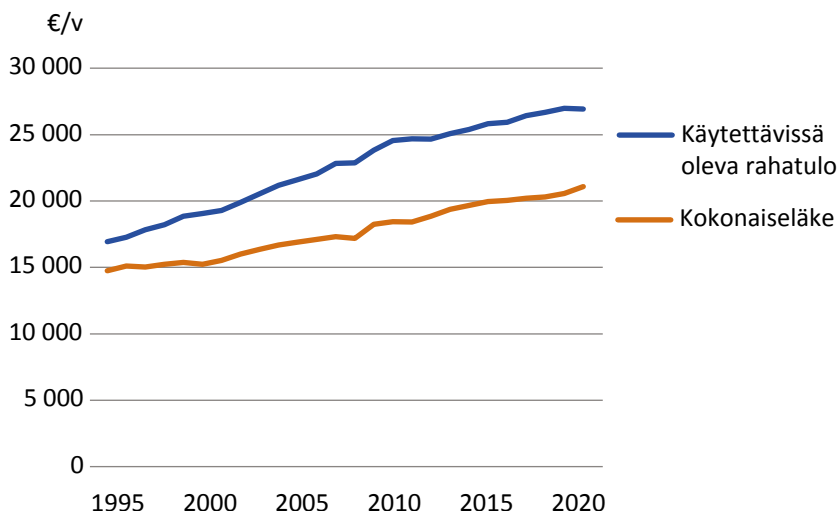
Edellisessä luvussa tarkasteltiin eläkeläisten tulojen kehitystä kokonais-eläkkeen avulla. Eläkkeen ohella eläkeläinen voi saada muita tuloja kuten ansio- ja omaisuustuloja tai eläkkeensaajan hoitotukea. Eläkeläisen taloudelliseen tilanteeseen vaikuttavat myös muiden perheenjäsenten tulot sekä verotus. Tämän luvun lähtökohtana on asuntokunnan käytettävissä oleva rahatulo, jossa henkilön ja hänen perheensä kaikki tulot pyritään ottamaan mahdollisimman kattavasti ja vertailukelpoisella tavalla huomioon. Käytettävissä oleva ekvivalenttirahatulo on tulonjakotutkimuksessa yleisesti käytetty tulomitta (United Nations Economic Commission for Europe 2011). Tulonjakotutkimuksen tavoitteena on kuvata tulojen, tulojen rakenteen, tulonjaon tasaisuuden, eriarvoisuuden ja tuloköyhyyden kehitystä sekä arvioida eri tulolajien, kuten saatujen tulonsiirtojen ja verotuksen, merkitystä henkilöiden tulonmuodostuksessa ja tulontasauksessa.¹

Eläkkeen ja käytettävissä olevan rahatulon välinen ero eläkeläisten taloudellisen aseman kannalta ilmenee kuviossa 4.1. Esimerkiksi vuonna 2020 eläkeläisten käytettävissä oleva rahatulo oli keskimäärin 27 000 euroa vuodessa, 5 800 euroa korkeampi kuin bruttomääräinen kokonaiseläke. Tämän verran muut kuin eläketulot nostivat, verotus huomioiden, eläkeläisten keskimääräistä tulotasoa. Myös tulokehitys on erilainen, sillä tarkastelujaksolla kokonaiseläke on noussut 43 prosenttia, mutta käytettävissä oleva tulo 59 prosenttia.

1 Tulonjakotutkimuksen kansainvälisistä esikuvista voidaan mainita esimerkiksi Atkinson (1970), Rawls (1971), Sen (1973), Townsend (1979) ja Jenkins (2011). Suomessa aihepiiriä ovat tutkineet muun muassa Uusitalo (1988), Suoniemi (1999), Riihelä ym. (2001) ja Kangas ja Ritakallio (2008). Erityisesti eläkeläisten tuloja ovat eri tavoin tarkastelleet Pulkkinen (1969), Hagfors ym. (2003), Uusitalo (2006), Rantala ja Suoniemi (2007), Kautto (2011) ja Rantala ja Riihelä (2016), Kuivalainen ym. (2017) ja Rantala (2020).

Kuvio 4.1.

Eläkeläisten käytettävissä oleva ekvivalenttirahatulo ja bruttomääräinen kokonaiseläke keskimäärin vuosina 1995–2020, €/v vuoden 2020 rahassa.

Lähde: Laajennettu tulonjaon kokonaisaineisto, Tilastokeskus.

Luvun tarkastelut keskittyvät vuosiin 1995–2020. Luku etenee seuraavasti: Jaksossa 4.2 kuvataan keskeiset käsitteet, tutkimusaineisto sekä tarkastellaan eläkeläisten määrän ja väestörakenteen kehitystä. Tämän jälkeen, jaksossa 4.3, arvioidaan eläkeläisten tuloasemaa ja kehitystä muihin väestöryhmiin verrattuna. Jaksossa 4.4 huomion kohteena on eläkeläisten väliset tuloerot. Tarkasteluja tehdään sekä eläkeläisryhmien välillä että eläkeläisten tulojakaumiin pohjautuvien vertailujen avulla. Jaksossa 4.5 tutkitaan, mistä tuloeristä eläkeläisten käytettävissä oleva rahatulo muodostuu ja miten eri tuloerät vaikuttavat eläkeläisten välisiin tuloeroihin. Jaksossa 4.6 tarkastellaan eläkeläisten pienituloisuuden laajuutta ja kehitystä sekä suhteessa muuhun väestöön että eläkeläisryhmien välillä. Jaksossa 4.7 tutkitaan, miten eri vuosina eläkkeelle siirtyneiden kohorttien käytettävissä oleva tulo on kehittynyt eläkeajan alkuvaiheessa. Lisäksi jaksossa analysoidaan tarkemmin vuonna 2005 eläkkeelle siirtyneiden tulokehitystä vuosina 2003–2020. Luvun lopussa kootaan yhteen keskeiset päätelmät.

Luvun tarkastelut ovat pääsääntöisesti poikkileikkaustarkasteluja 26 vuoden ajalta, toisin sanoen ne kuvaavat vain yhden vuoden keskimääräistä tilannetta kerrallaan. Poikkeuksena jaksossa 4.7

tarkastellaan vuonna 2005 eläkkeelle siirtyneiden kohorttia, jonka tulokehitystä seurataan yhteensä 17 vuoden ajan. Tutkimusaineistona on Tilastokeskuksen koko Manner-Suomen väestön sisältämä tulonjakoa kuvaava paneeliaineisto vuosilta 1995–2020. Aineistoon on yhdistetty Eläketurvakeskuksen tietoja eläkkeistä ja eläkelajeista.

4.2 Keskeiset käsitteet, tutkimusaineisto ja eläkeläisten väestörakenne

Luvun tulokäsitteenä on asuntokunnan käytettävissä oleva (ekvivalentti)rahatulo (United Nations Economic Commission for Europe 2011). Tuotannontekijätulojen kuten palkkojen, yrittäjätulon ja omaisuustulojen lisäksi käytettävissä olevaan rahatuloon luetaan asuntokunnan saamat tulonsiirrot ja niistä vähennetään verot ja veronluonteiset maksut. Eläkeläisten kannalta kiinnostavin saatu tulonsiirto on luonnollisesti eläke. Tarkasteltavana ovat vuotuiset reaaliset tulot vuoden 2020 rahassa.

Taulukossa 4.1 käytettävissä oleva rahatulo on ryhmitelty eläkeläisten kannalta keskeisiin tuloeriin. Katkoviivan yläpuolella olevat tuloerät muodostavat henkilön ja samassa asuntokunnassa² asuvien muiden jäsenten yhteenlasketut bruttotulot, joista kolme ensimmäistä sisältää lakisääteisen eläketurvan (ks. luku 3). Yksinkertaisuuden vuoksi työ- ja kansaneläkejärjestelmän perhe-eläkkeet on yhdistetty. Kun mukaan otetaan neljäs tuloerä, asuntokunnan muut tulonsiirrot, saadaan asuntokunnan saamat tulonsiirrot yhteensä. Kaksi viimeistä tuloerää sisältää asuntokunnan saamat työtulot sekä omaisuustulot. Kun bruttotulosta vähennetään asuntokunnan maksamat verot ja veronluonteiset maksut, saadaan asuntokunnan käytettävissä oleva rahatulo.

Taulukon tulonsiirtoja voidaan jaotella myös sen perusteella, onko kyseessä eläkeläisten kannalta ansiosidonnainen vai enemmän vähimmäisturvaan liittyvä tulonsiirto. Tulonsiirroista henkilön omaan työuraan perustuva oma työeläke on ansiosidonnaista turvaa, kun taas kansaneläke ja muut tulonsiirrot ovat puolestaan enemmän vähimmäisturvaa.

2 Asuntokunta muodostuu henkilöistä, jotka asuvat vakituisesti samassa asunnossa tai osoitteessa. Samaan asuntokuntaan voi kuulua useampia kotitalouksia. Kotitalouden muodostavat kaikki ne henkilöt, jotka asuvat ja ruokailevat yhdessä tai jotka muuten käyttävät yhdessä tulojaan. Kotitalouden käsitettä käytetään haastattelututkimuksissa. Kotitalous-/asuntokuntaväestön ulkopuolelle jäävät pysyvästi ulkomailla asuvat ja laitospöytä. (Tilastokeskus 2022).

Tulonsiirroista perhe-eläkkeet ovat eräänlainen sekamuoto, joka voi sisältää sekä työeläkettä että kansaneläkettä. Jaottelua ansiosidonnaiseen ja vähimmäisturvaan puoltaa se, että samankaltaisia tulonsiirtoja voidaan tarkastella kokonaisuutena.³

Taulukko 4.1.

Asuntokunnan käytettävissä olevan rahatulon komponentit.

Rahatulon komponentit
Oma työeläke
+ Kansaneläke (oma kansaneläke + takuueläke)
+ Perhe-eläkkeet (työ- ja kansaneläkejärjestelmän)
+ Muut tulonsiirrot (esim. eläkeläisten asumistuki)
+ Työtulot (palkka- ja yrittäjätulot)
+ Omaisuustulot (esim. osinkotulot)
= Asuntokunnan bruttotulo yhteensä
– Asuntokunnan verot ja veronluonteiset maksut (maksetut tulonsiirrot)
= Asuntokunnan käytettävissä oleva rahatulo yhteensä (nettotulo)

Erikokoisten asuntokuntien tulot eivät ole suoraan vertailukelpoiset. Esimerkiksi kaksi aikuista tulee yleensä toimeen yhdessä asuessaan halvemmalla kuin erikseen asuessaan. Jotta kooltaan ja rakenteeltaan erilaisia asuntokuntia voidaan verrata toisiinsa, asuntokunnan yhteenlasketut tulot jaetaan kulutusyksikköluvulla jäsenkohtaiseksi ekvivalenttituloksi. Tämä yhdenmukaistaa rakenteeltaan erilaiset asuntokunnat tulotason osalta. Näin tarkastelun kohteena on siis henkilö, mutta tulojen osalta otetaan huomioon asuntokunta, johon hän kuuluu. Kulutusyksikkö lasketaan OECD:n uuden kulutusyksikköasteikon avulla, jossa asuntokunnan ensimmäinen jäsen saa painon yksi, muut aikuiset saavat painon 0,5 ja lapset (alle 14-vuotiaat) saavat kukin painon 0,3.⁴ Yksinkertaisuuden vuoksi asuntokunnan käytettävissä olevaa ekvivalenttirahatuloa nimitetään myös käytettävissä olevaksi tuloksi tai vain tuloksi.

Eläkeläisiksi määritellään kaikki lakisääteistä omaa eläkettä vuoden lopussa saavat henkilöt pois lukien osa-aika-eläkkeellä tai osittaisella

3 Esimerkiksi vähimmäisturvan kannalta on sama, luetaanko eläkeläisten asumistuki muihin tulonsiirtoihin vai kansaneläkkeeseen.

4 Esimerkiksi asuntokunnan, jossa on kaksi aikuista ja kaksi alle 14-vuotiasta lasta, kulutusyksikköluvu on 2,1 (= 1,0 + 0,5 + 0,3 + 0,3). Jos tulot tässä asuntokunnassa ovat yhteensä 22 000 euroa, niin sen jäsenille laskettu ekvivalenttitulo on 10 476 euroa (= 22 000 euroa / 2,1).

varhennetulla vanhuuseläkkeellä olevat henkilöt (ks. luku 3). Eläkkeelle siirtyneitä ovat puolestaan henkilöt, jotka kahtena eläkettä edeltävänä vuonna eivät ole olleet eläkkeellä ja jotka eläkkeelle siirtymisvuonna ja vuosi tämän jälkeen ovat edelleen eläkkeellä. Määritelmät vastaavat eläkejärjestelmän tapaa tilastoida eläkeläisiä ja eläkkeelle siirtyneitä. Eläkeläiset voidaan määritellä myös muilla tavoin (Rantala & Suoniemi 2007). Esimerkiksi kansainvälisissä vertailuissa eläkeläisiä ovat usein 65 vuotta täyttäneet (ks. luku 6). Ei-eläkeläiset jaetaan tutkimuksessa työmarkkina-aseman mukaan työllisiin, ei-työllisiin ja alle 18-vuotiaisiin henkilön vuoden lopun työmarkkina-aseman tai iän perusteella. Ei-työllisistä valtaosa on työttömiä tai opiskelijoita.

Keskimääräistä tuloa kuvataan ensisijaisesti keskiarvon avulla. Mediaanilla mitattuna keskimääräiset tulot ovat pienemmät. Eläkeläisillä tämä ero on tarkasteluvuodesta riippuen 10–16 prosenttia (ks. taulukko 4.4 tuonnempana). Mediaani on keskiarvoa pienempi, koska keskiarvoa mitattaessa suuret tulot painottuvat pieniä tuloja enemmän. Eläkeläisten tulojakauma on tästä syystä vino oikealle. Mediaaniin tulojakauman vinous ei vaikuta. Sillä, mitataanko eläkkeiden tulojakauman keskikohtaa keskiarvona vai mediaanina, ei eläkeläisten tulokehitykseen vaikuttavien tekijöiden selvittämisen kannalta ole oleellista merkitystä. Tämä johtuu siitä, että luvussa eläkeläisiä vertaillaan tulotasoltaan erilaisissa ryhmissä. Huomion kohteena on myös eläkeläisten koko tulojakauma, jota kautta eläkeläisten väliset tuloerot tulevat parhaiten ilmi.

Tutkimusaineisto

Tutkimusaineistona on koko Manner-Suomen väestön sisältämä tulonjakoa kuvaava Tilastokeskuksen rekisteriaineisto vuosilta 1995–2020. Aineisto sisältää kattavasti ja yksityiskohtaisesti tietoa asuntokuntien kaikkien jäsenten tuloista, tulojen rakenteesta, toiminnasta, työmarkkina-asemasta ja muista sosioekonomisista taustatekijöistä kyseisiltä vuosilta. Aineistoon on yhdistetty Eläketurvakeskuksen tietoja eläkkeistä ja eläkelajeista. Aineistojen yhdistämisen ansiosta tulonjakotutkimuksen tulokäsitteiden ja eläkejärjestelmän eläkkeellä oloon ja eläkkeelle siirtymiseen liittyvät käsitteet on voitu yhdistää keskenään. Jatkossa kutsumme aineistoa laajennetuksi tulonjaon kokonaisaineistoksi.

Aineiston kattavuuden kannalta on huomioitava, että analyysin ulkopuolelle jää pois laitospöytä.⁵ Käytettävissä olevan rahatulon kattavuutta rajoittaa puolestaan se, että omaisuustuloihin luettava ns. laskennallinen asuntotulo ei sisälly rahatulon käsitteeseen. Asuntotulo kuvaa kotitalouden saamaa etua asumastaan omistusasunnosta verrattuna vastaavanlaisessa vuokra-asunnossa asuvaan kotitalouteen. Eläkeläisillä velattomassa omistusasunnossa asuminen on keskimääräistä yleisempää ja vaikuttaa siksi muita väestöryhmiä enemmän etenkin kuvaan pienituloisuuden yleisyydestä (ks. tietolaatikko 4.1). Yhteiskunnan tarjoamat osittain tai kokonaan ilmaiset hyvinvointipalvelut puuttuvat myös tarkasteluista. Lukujen 2 ja 3 tarkastelut eläkeläisten väestöllisistä piirteistä ja kokonaiseläkkeen kehityksestä ovat yhdenmukaiset tämän luvun tutkimusaineiston kanssa.

Eläkeläisten väestörakenne

Taulukossa 4.2 on esitetty eläkeläisten sosio-demografisia piirteitä vuosina 1995, 2000, 2005, 2010, 2015 ja 2020. Tarkasteluvuodet edustavat hyvin ajanjaksolla tapahtuneita muutoksia, eikä muita vuosia ole tarpeen raportoida. Taulukon taustamuuttujiksi on valittu erityisesti tulotason ja tulokehityksen kannalta keskeisiä tekijöitä. Tällaisia tekijöitä ovat ikä, sukupuoli ja asuntokunnan koko. Eläkelajeihin tai eläkejärjestelmään liittyviä eroja ei tarkastella, sillä niitä on käsitelty jo luvuissa 2 ja 3.

Tutkimusaineiston mukaan vuonna 2020 asuntokunnissa asui yhteensä hieman yli 1,4 miljoonaa eläkeläistä. Heistä lähes puolet oli 65–74-vuotiaita ja neljännes 75–84-vuotiaita. Muiden ikäryhmien osuudet vaihtelivat 6–13 prosentin välillä. Naisten osuus eläkeläisistä oli 55 prosenttia ja yksin asuvien 38 prosenttia. Yksin asuminen yleistyy iän myötä ja koskee etenkin naisia. Huomion arvoista on myös se, että perheellisten ikärakenne on muuttunut siten, että alle 65-vuotiaiden osuus kaikista eläkeläisistä on laskenut ja 65–74- ja 75–84-vuotiaiden osuus on noussut. Eläkeläisten asuntokunnan keskimääräinen koko oli 1,7 henkilöä vuonna 2020. Vastaava luku oli 2 vuonna 1995.

---

5 Laitospöytäön kuuluu mm. pitkäaikaisesti vanhainkodeissa, hoitolaitoksissa, vankiloissa tai sairaaloissa asuvat. Eläkeiässä laitoshoidossa asuminen yleistyy. Vuonna 2020 tehostetussa palveluasumisessa, vanhainkotihoidossa tai terveyskeskuksen pitkäaikaishoidossa oli 75 vuotta täyttäneistä 8 prosenttia ja 85 vuotta täyttäneistä 17,5 prosenttia (THL 2022).

Taulukko 4.2.

Eläkeläisten väestöllisiä piirteitä vuosina 1995, 2000, 2005, 2010, 2015 ja 2020.

	1995	2000	2005	2010	2015	2020
Ikä, %						
18–54-v.	11	10	9	7	6	6
55–64-v.	25	23	23	23	16	12
65–74-v.	39	39	38	39	46	48
75–84-v.	20	23	25	24	24	26
Yli 84-v.	5	6	6	7	8	9
Sukupuoli, %						
Mies	43	43	44	45	45	45
Nainen	57	57	56	55	55	55
Asuntokunnan koko, %						
Yksin asuva	34	35	36	37	37	38
Vähintään kaksi	66	65	64	63	63	62
Yksin asuvat /ikä, %						
18–54-v.	3	3	3	3	3	3
55–64-v.	6	6	7	8	6	5
65–74-v.	13	12	11	12	14	15
75–84-v.	10	11	11	11	10	11
Yli 84-v.	3	4	4	5	5	6
Vähintään kaksi /ikä, %						
18–54-v.	8	7	6	4	3	3
55–64-v.	19	17	16	16	11	8
65–74-v.	27	27	27	27	32	33
75–84-v.	10	12	13	13	14	16
Yli 84-v.	2	2	2	3	3	3
Yli 84-vuotiaat, %						
Mies	1	1	2	2	3	3
Nainen	4	4	4	5	6	6
Eläkeläisiä, lkm., tuhatta	1 072	1 087	1 144	1 256	1 354	1 427
Asuntokunnan keskikoko	2,0	1,9	1,8	1,8	1,8	1,7
Osuus väestöstä, %	21	22	22	24	25	27

Lähde: Laajennettu tulonjaon kokonaisuaineisto, Tilastokeskus.

Vuoteen 1995 verrattuna eläkeläisten määrä on kasvanut noin 356 000 henkilöllä. Luvussa 2 käsitelty suurten ikäluokkien vanhuuseläkkeelle siirtymisestä, eliniän pidentymisestä ja ikääntyneiden työkyvyttömyys-riskin vähentymisestä johtuva eläkeläisväestön vanheneminen näkyy

myös tässä tarkastelussa. Kun vuonna 1995 yhteensä 64 prosenttia eläkeläisistä oli täyttänyt 65 vuotta, niin vuonna 2020 tämä osuus oli noussut jo 82 prosenttiin. Suhteellisesti eniten on kasvanut yli 84-vuotiaiden osuus. Nykyisin jo lähes joka kymmenes eläkeläinen on yli 84-vuotias. Tarkastelujaksolla naisten osuus eläkeläisistä on samalla vähentynyt ja yksin asuvien lisääntynyt neljällä prosenttiyksiköllä. Yli 84-vuotiaiden miesten osuus on kasvanut 1 prosentista 3 prosenttiin ja naisten 4 prosentista 6 prosenttiin kaikista eläkeläisistä.

4.3 Eläkeläiset koko väestön tulojaossa

Vuonna 2020 eläkeläisten käytettävissä oleva ekvivalenttitulo oli keskimäärin 27 000 euroa vuodessa eli noin 2 300 euroa kuukaudessa (kuvio 4.2a). Taloudellisesti parhaassa asemassa eri väestöryhmistä ovat työlliset, joiden tulo oli keskimäärin 35 000 euroa vuodessa. Heikoimmassa asemassa, keskimäärin 22 000 euron tuloilla, olivat ei-työlliset eli lähinnä työttömät ja opiskelijat. Koko väestössä keskimääräinen tulo oli vajaa 30 000 euroa vuodessa.

Eläkeläisten käytettävissä oleva rahatulo suhteessa työllisten tuloihin vaihdellut 72–79 prosentin välillä

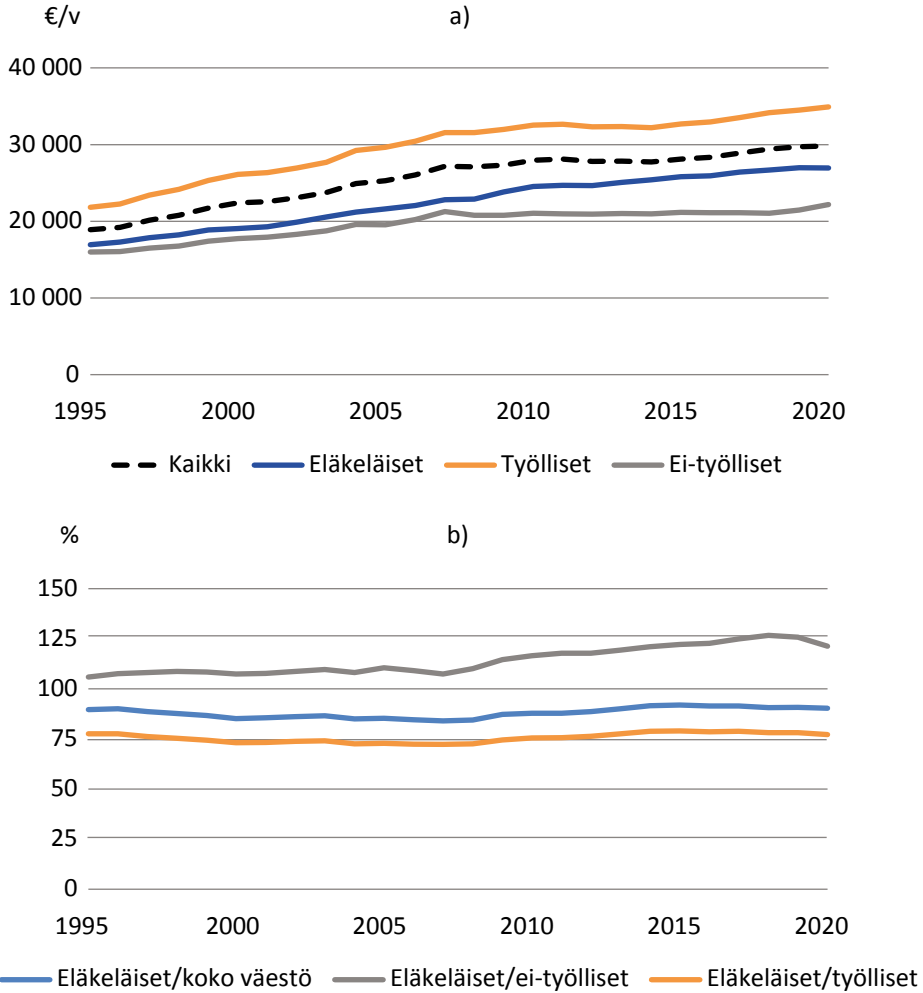
Vuoteen 1995 verrattuna eläkeläisten reaalitytulot ovat kasvaneet yhteensä 59 prosenttia. 2010-luvun alkuun asti kasvu oli nopeampaa, keskimäärin 2,5 prosenttia vuodessa. Tämän jälkeen tulot ovat nousseet hitaammin, noin 1 prosenttia vuodessa. Samantapainen kehitys on havaittavissa myös työllisillä. Ei-työllisten tulot eivät sen sijaan ole reaalisesti juurikaan kasvaneet vuoden 2007 jälkeen. Heidän osaltaan on muistettava, että ryhmä on varsin heterogeeninen. On myös muistettava, että ei-työllisten, kuten muidenkin väestöryhmien, tulot riippuvat myös asuntokunnan muiden jäsenten tuloista.

Suhteessa työllisiin eläkeläisten tulot ovat vaihdelleet 72–79 prosentin välillä (kuvio 4.2b). Suhdelukuun heijastuu suhdanteiden vaikutus. Nousukautena työllisyys kohenee ja palkat nousevat eläkkeitä nopeammin, jolloin eläkeläisten asema työllisiin verrattuna heikkenee. Taantumana kehitys on päinvastainen ja eläkeläisten asema paranee. Sama kehityslinja säilyy, kun verrataan eläkeläisten käytettävissä olevia tuloja koko väestön tuloihin. Suhdeluku on korkeampi ja vaihtelee 84–92 prosentin välillä. Ei-työllisiin verrattuna eläkeläisten tulotaso oli 6 prosenttia korkeampi vuonna 1995, mutta vuonna 2020 ero oli jo 21 prosenttia.

Kuvio 4.2.ab

Keskimääräinen käytettävissä oleva ekvivalenttirahatulo pääasiallisen toiminnan mukaan (a) sekä eläkeläisten käytettävissä oleva tulo suhteessa muihin väestöryhmiin ja koko väestöön (b) vuosina 1995–2020, €/v vuoden 2020 rahassa.

Lähde: Laajennettu tulonjaon kokonaisaineisto, Tilastokeskus.

Eläkeläisiä on eniten toisessa, kolmannessa ja neljännessä tuloluokassa

Taulukko 4.3 täsmentää kuvaa eläkeläisten tulojen jakautumisesta koko väestössä. Taulukossa väestö on jaettu käytettävissä olevien tulojen suuruuden perusteella kymmeneen yhtä suureen kymmenykseen. Alimpaan kymmenykseen kuuluu pienituloisin 10 prosenttia väestöstä, toiseen seuraavat 10 prosenttia ja niin edelleen. Tämän jälkeen katsotaan, missä suhteessa eläkeläiset näihin kymmenyksiin sijoittuvat. Jos eläkeläisten tulojakauma on sama kuin koko väestön, niin eläkeläisten osuus on kussakin kymmenyksessä sama 10 prosenttia. Jos osuus on jossain kymmenyksessä suurempi (pienempi), niin eläkeläisten osuus tässä tuloluokassa on keskimääräistä suurempi (pienempi). Eläkeläisten väestöosuudet yli kaikkien tulokymmenysten summautuvat sataan.

Taulukko 4.3.

Eläkeläiset koko väestön tulokymmenyksissä vuosina 1995–2020.

Tulokymmenys	1995	2000	2005	2010	2015	2020
1	13,1	12,4	11,6	10,6	9,0	9,7
2	16,9	17,8	18,1	17,2	15,1	15,5
3	14,0	15,6	16,0	15,2	14,1	14,3
4	11,6	12,5	12,8	12,7	12,5	12,6
5	9,9	9,9	10,1	10,3	10,7	10,9
6	8,6	8,0	8,0	8,6	9,4	9,2
7	7,4	6,7	6,7	7,3	8,3	7,9
8	6,6	5,9	5,9	6,3	7,3	6,9
9	5,8	5,2	5,2	5,7	6,6	6,2
10	6,0	5,9	5,6	6,2	7,0	6,8
Yhteensä	100	100	100	100	100	100

Lähde: Laajennettu tulojaon kokonaisaineisto, Tilastokeskus.

Eläkeläisiä on niin pienituloisten kuin suurituloistenkin joukossa, mutta eniten heitä on toisessa, kolmannessa ja neljännessä kymmenyksessä, yhteensä 42 prosenttia kaikista eläkkeensaajista vuonna 2020. Alimmassa eli pienituloisimmassa tulokymmenyksessä eläkeläisiä on suhteessa yhtä paljon kuin väestössä keskimäärin. Tulotasoltaan kolmessa ylimmässä kymmenyksessä eläkeläisten osuus on puolestaan keskimääräistä pienempi. Toisaalta lähes joka viides eläkeläinen sijoittuu tulotasoltaan kolmeen ylimpään tulokymmenykseen.

Tarkasteltavien vuosien aikana eläkeläisten suhteellinen asema koko väestön tulonjaossa on hieman parantunut. Parantumista on tapahtunut ennen kaikkea pienituloisimpien kohdalla, koska alimmassa tulokymmenyksestä eläkeläisten osuus on vuoteen 1995 verrattuna pienentynyt 13,1 prosentista 9,7 prosenttiin. Vuoteen 2015 verrattuna osuus on kuitenkin hieman noussut.

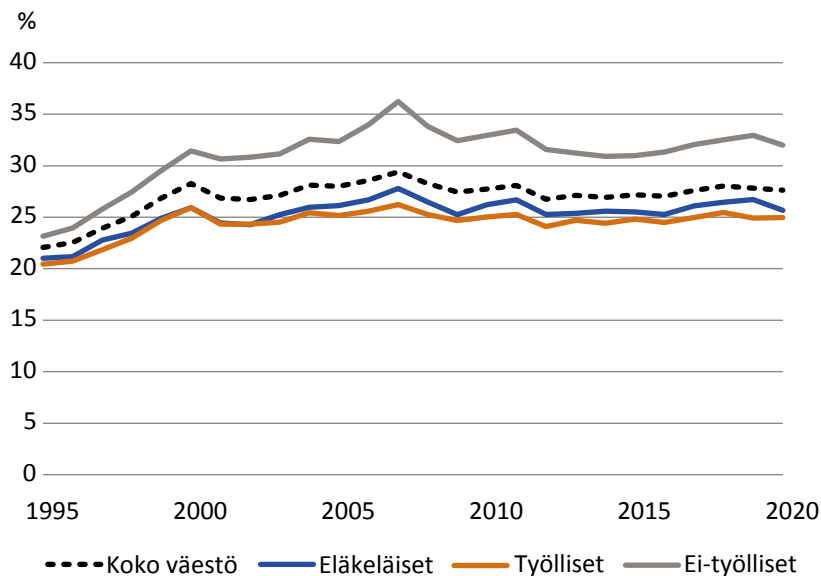
Eläkeläisten välinen tulonjako samankaltainen kuin työllisillä

Eläkeläisten sijoittuminen koko väestön eri tuloluokkiin ei vielä kerro, kuinka tuloerot ovat kehittyneet eläkeläisten välillä ja ovatko tuloerot eläkeläisten välillä suuremmat tai pienemmät kuin muissa väestöryhmissä tai koko väestössä keskimäärin. Kuviossa 4.3 on tarkasteltu eläkeläisten, työllisten, ei-työllisten ja koko väestön tuloeroja Gini-kertoimen avulla. Gini-kerroin on laajasti käytetty tulonjaon kehitystä kuvaava mitta, jota muun muassa virallinen tilastointi käyttää eri maiden ja eri väestöryhmien tulonjaon kehityksen kuvaamiseen (Lambert 1993). Kerroin saa arvon 0, jos tulot ovat jakautuneet henkilöiden välillä tasan ja arvon 1, jos yksi henkilö saa kaikki tulot. Mitä suurempi on kertoimen arvo, sitä suuremmat ovat tuloerot, ja päinvastoin. Gini-kerroin esitetään usein prosentteina.

Tulojen jakautuminen eläkeläisten välillä on koko tarkastelujakson ajan ollut samankaltaista kuin työllisillä, sillä molemmissa ryhmissä Gini-kertoimen arvo on samaa suuruusluokkaa. Ei-työllisten joukossa tuloerot ovat sen sijaan edellisiä selvästi korkeammat, mikä johtuu ei-työllisten heterogeenisuudesta. Eläkeläisten ja työllisten ryhmät ovat tulojakaumaltaan siten yhtenäisempiä ryhmiä kuin ei-työllisten ryhmä. Koko väestön Gini-kerroin on eläkeläisten kerrointa hieman korkeampi, toisin sanoen tulojen jakautuminen eläkeläisten välillä on tasaisempaa kuin koko väestössä. Tuloerojen kehitys noudattaa kaikissa tarkasteltavissa ryhmissä samanlaista kehitystä. Vuoteen 2000 asti Gini-kertoimella mitatut tuloerot kasvoivat voimakkaasti ja pienen notkahduksen jälkeen, tuloerot kasvoivat vielä vuoteen 2007 asti. Tämän jälkeen merkittävää muutosta Gini-kertoimen arvossa ei ole tapahtunut.

Kuvio 4.3.

Käytettävissä olevien ekvivalenttirahatulojen sisäinen jakautuminen eläkeläisten, työllisten, ei-työllisten ja koko väestön kesken vuosina 1995–2020, Gini-kerroin, %.

Lähde: Laajennettu tulonjaon kokonaisaineisto, Tilastokeskus.

4.4 Eläkeläisten välinen tulonjako

Seuraavassa tutkitaan, miten käytettävissä olevat tulot ovat jakautuneet eläkeläisten välillä ja millaisia muutoksia eläkeläisten välisessä tulonjaossa on vuosina 1995–2020 tapahtunut. Kuviossa 4.4 on esitetty eläkeläisten käytettävissä olevien tulojen kehitys keskimäärin ja erikseen iän mukaan. Vuonna 2020 eläkeläisistä taloudellisesti parhaimmassa asemassa, lähes 29 000 euron vuositulolla, olivat 55–64- ja 65–74-vuotiaat. Ikäryhmissä 18–54- ja yli 84-vuotiaat tulotaso oli matalin. Vuonna 2020 käytettävissä oleva tulo näissä ikäryhmissä oli noin 22 000 euroa vuodessa, noin 5 000 euroa vähemmän kuin kaikilla eläkeläisillä keskimäärin. Ikäryhmän 75–84-vuotiaat tulotaso oli hieman keskimääräistä alempi.

Tuloerot ikäryhmien välillä ovat kasvaneet

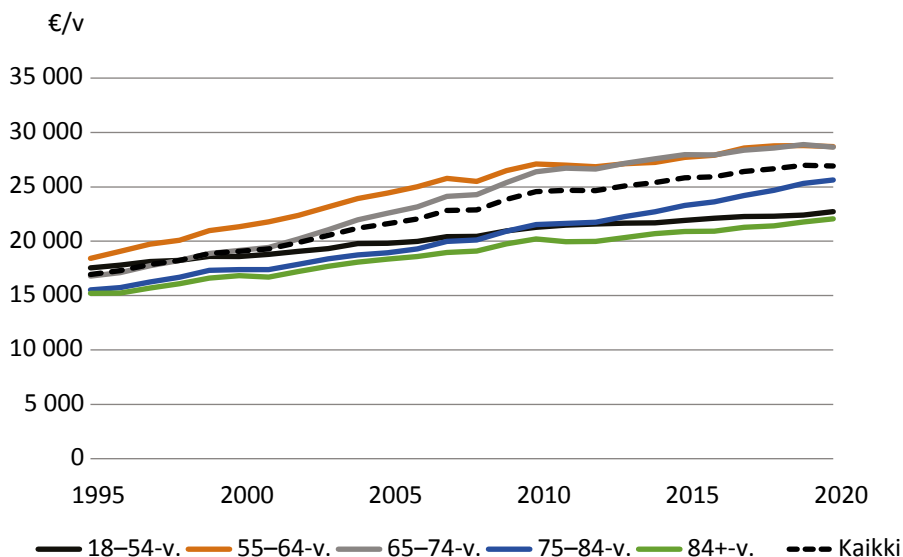
Tarkastelujaksolla ikäryhmien väliset tuloerot ovat kasvaneet. Tuloerojen kasvun taustalta erottuu etenkin 65–74-vuotiaiden eläkeläisten keskimääräistä nopeampi ja 18–54-vuotiaiden eläkeläisten keskimääräistä hitaampi tulojen kasvu. Tarkastelujakson alussa näiden kahden ikäryhmän tulot olivat vielä liki yhtä suuret, mutta tarkastelujakson lopussa 65–74-vuotiaiden tulot olivat jo lähes 26 prosenttia korkeammat. Euromääräisesti ero on kasvanut 6 000 euroon vuonna 2020. Alle 55-vuotiaiden tulokehityksessä näkyy muun muassa perherakenteen muutos, kun perheellisten väestöosuus on laskenut.

Luvun alussa ilmeni, että eläkeläisten tulojen keskimääräinen kasvu on hidastunut 2010-luvun alusta lähtien (kuvio 4.2). Tämä muutos näkyy sekä 55–64-vuotiaiden että 65–74-vuotiaiden tulokehityksessä. Merkille pantavaa on samalla se, että 2010-luvun alkuun asti 55–64-vuotiaiden tulotaso oli vielä 65–74-vuotiaita selvästi korkeampi, mutta nykyään näiden kahden ikäryhmän tulot ovat samalla tasolla. Huomion arvoista on myös se, että 75–84-vuotiaiden tulotaso on 2010-luvulla noussut nuorempia ikäryhmiä nopeammin. Kaiken kaikkiaan eläkeläisten tulokehitys on eri ikäryhmissä ollut erilaista.

Tulokset eri ikäryhmien tulokehityksessä ovat osin erilaiset kuin mitä havaittiin luvussa 3, jossa tarkastelun kohteena oli eläkeläisten kokonaiseläkkeen kehitys vastaavissa ikäryhmissä (kuvio 3.7). Merkittävin ero koskee 55–64-vuotiaita. Kun tuloja mitattiin kokonaiseläkkeen avulla, 55–64-vuotiaiden tulotaso oli vuoden 2010 jälkeen keskimääräistä selvästi matalampi, eikä oma eläke ole tarkastelujaksolla reaalisesti juurikaan kasvanut. Käytettävissä olevan tulon perusteella mitattuna 55–64-vuotiaiden tulotaso on kuitenkin keskimääräistä selvästi korkeampi. Ero tulokäsitteiden välillä kertoo muiden tulojen kuin eläketulojen sekä verotuksen ja perheen merkityksestä eläkeläisten tulotasoon.

Kuvio 4.4.

Eläkeläisten keskimääräinen käytettävissä oleva ekvivalenttirahatulo vuodessa iän mukaan vuosina 1995–2020, €/v vuoden 2020 rahassa.

Lähde: Laajennettu tulonjaon kokonaisaineisto, Tilastokeskus.

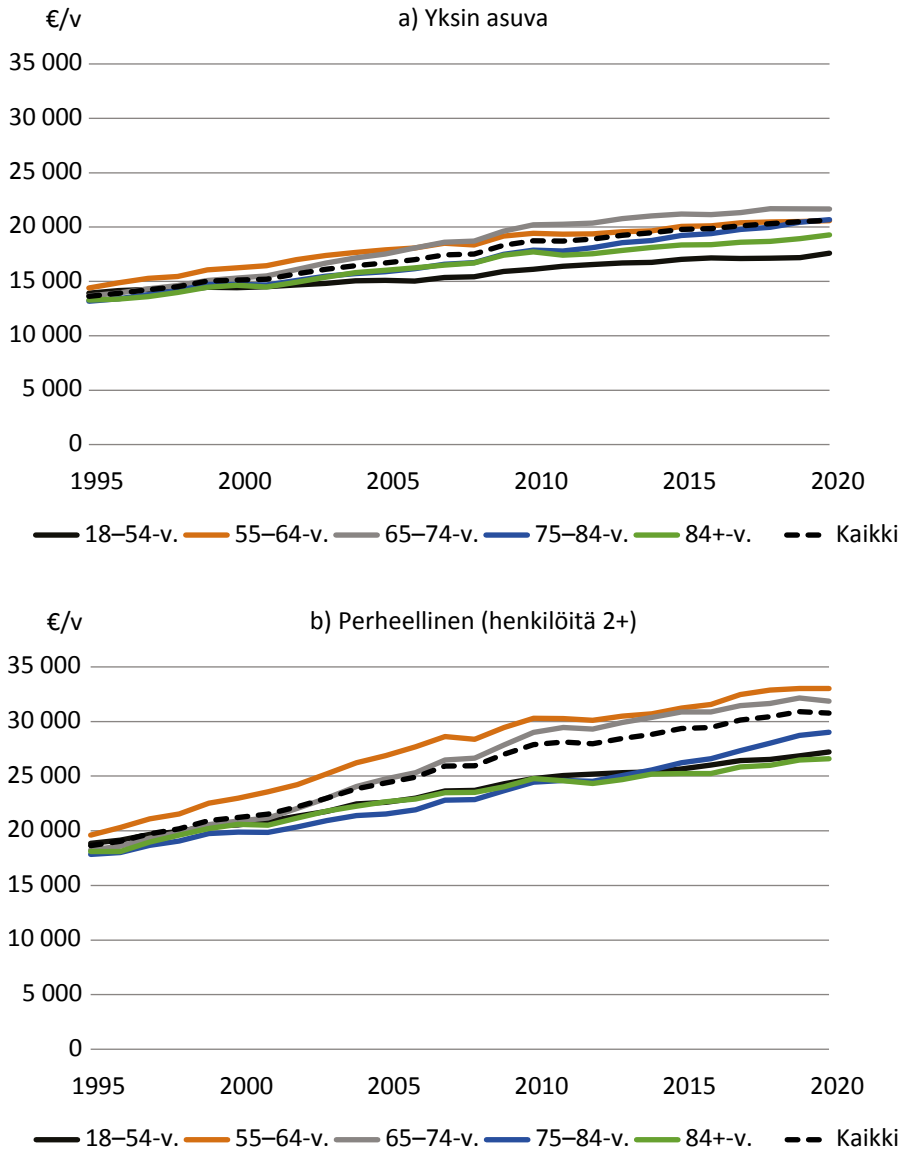
Perheellisten eläkeläisten käytettävissä oleva rahatulo on noussut enemmän kuin yksin asuvien

län ja perheen välinen yhteys tulotasoon ilmenee kuviosta 4.5, jossa eläkeläisten käytettävissä olevan tulon kehitys on esitetty perhekoon ja iän mukaan. Perhekoko on jaettu yksin asuviin ja vähintään kahden hengen asuntokuntiin, joista viimeksi mainittu perhetyyppi on eläkeläisten osalta lähinnä kahden aikuisen perhe. Perheellisten tulotaso on selvästi korkeampi kuin yksin asuvien. Esimerkiksi vuonna 2020 käytettävissä oleva tulo oli perheellisillä keskimäärin 30 800 euroa ja yksin asuvilla keskimäärin 20 600 euroa vuodessa.

Taloudellisesti parhaimmassa asemassa ovat 55–64-vuotiaat ja 65–74-vuotiaat perheelliset, joiden käytettävissä oleva tulo oli vuonna 2020 keskimäärin noin 32 000 euroa. Yksin asuvien eläkeläisten joukosta erottuvat alle 55-vuotiaat, joiden käytettävissä oleva tulo oli 17 600 euroa eli noin 15 prosenttia matalampi kuin yksin asuvilla keskimäärin ja 35 prosenttia matalampi kuin vastavan ikäisillä perheellisillä. Kuvasta näkyy hyvin myös, kuinka perheellisten tulotaso on iästä riippumatta korkeampi kuin yksin asuvien.

Kuvio 4.5.ab

Eläkeläisten keskimääräinen käytettävissä oleva ekvivalenttirahatulo vuodessa asuntokunnan koon ja iän mukaan vuosina 1995–2020, €/v vuoden 2020 rahassa.

Lähde: Laajennettu tulonjaon kokonaisaineisto, Tilastokeskus.

Tarkastelujaksolla perheellisten käytettävissä oleva tulo on noussut sekä euromääräisesti että suhteellisesti enemmän kuin yksin asuvien eläkeläisten. Vuosina 1995–2020 perheellisten tulo on noussut keskimäärin 12 000 eurolla (65 %), kun muutos yksin asuvilla eläkeläisillä on ollut 7 000 euroa (51 %). Tulokehityksen osalta eniten erottuvat 55–64-vuotiaat ja 65–74-vuotiaat perheelliset. Näissä ryhmissä tulojen kasvu on ollut nopeinta, joskin 2010-luvun taitteen jälkeen selvästi vähemmän kuin sitä ennen. Alle 55-vuotiaiden yksin asuvien tulokehitys on ollut heikointa.

Ikä ja perhekoko välittyvät eläkeläisten tulotasoon monta kautta. Esimerkiksi 55–74-vuotiaiden eläkeläisten tulotasoa voi nostaa se, että he ovat työskennelleet vanhimpia ikäryhmiä pidempään työeläkejärjestelmän voimassa olon aikana. Myös eläkkeen perustana ollut palkka on heillä usein korkeampi. Alle 55-vuotiaiden eläkeläisten tulotasoa laskee puolestaan vajaaksi jäänyt työura. Yhdessä asuminen tuottaa skaalaetuja ja tämä näkyy siinä, että yksin asuvien tulot ovat kaikissa ikäryhmissä perheellisiä pienemmät.

Korkea ikä ja yksin asuminen ovat yleisempiä naisilla, sillä naiset elävät pidempään kuin miehet (taulukko 4.2). Tästä syystä eläkeläisten tuloja olisi kiinnostavaa tarkastella myös sukupuolen mukaan. Tässä tarkastelussa jakoa naiseen ja mieheen ei kuitenkaan ole tehty, koska ekvivalenttituloa laskettaessa perheenjäsenten oletetaan jakavan tulonsa tasan. Siten tuloeroihin naisten ja miesten välillä vaikuttavat sekä erot yksin asumisen yleisyydessä että tuloerot yksin asuvien naisten ja miesten välillä. Tämän luvun lopun pienituloisuustarkastelujen sekä luvun 3 eläketarkastelujen yhteydessä eläkeläisnaisten ja -miesten tuloeroja kuitenkin käsitellään. Eläkeläisnaisten ja -miesten tuloeroja on tarkasteltu laajemmin aiemmissä tutkimuksissa (Rantala & Riihelä 2016).

2010-luvulla eläkeläisten käytettävissä olevien rahatulojen jakaumissa ei ole ollut muutosta

Ryhmäkohtaisten keskiarvoihin perustuvien vertailujen ohella eläkeläisten välisiä tuloeroja on tärkeä tutkia myös tulojen jakautumisen kautta, sillä tulot voivat myös ryhmien sisällä vaihdella. Kuviossa 4.6 on esitetty eläkeläisten käytettävissä olevan tulon jakautuminen vuosina 1995, 2005, 2010, 2015 ja 2020. Taulukossa 4.4 on näiden vuosien keskiarvot, mediaanit ja tulotasot prosenttipisteissä P25 ja P75.

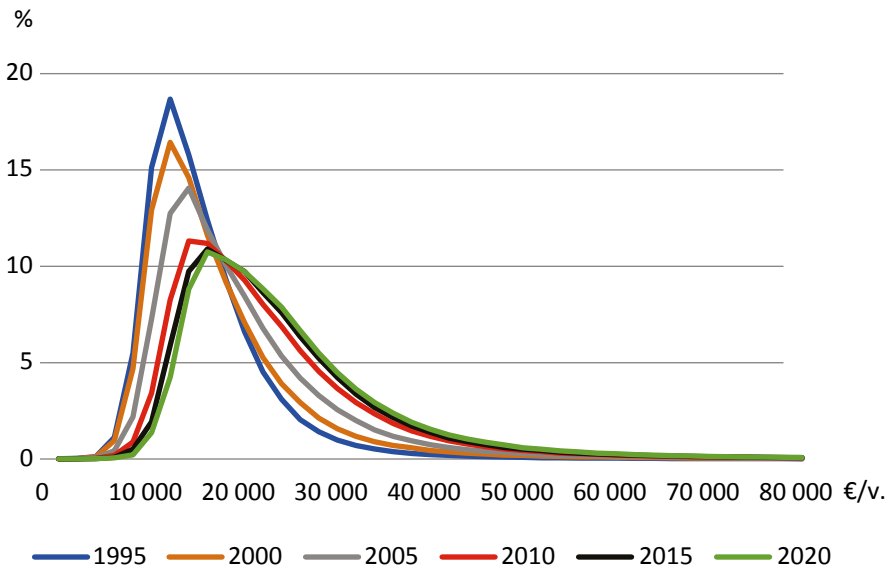

Eläkeläisten käytettävissä olevien tulojen keskiarvo oli 27 000 euroa ja mediaani 23 000 euroa vuonna 2020. Koska keskiarvo on mediaania suurempi, tulojakauma on vino oikealle. Taulukossa on myös prosenttipisterajat P25 ja P75. Näistä P25 viittaa tulotasoon, jonka alle jää joka neljäs eläkeläinen ja P75 tulotasoon, jonka yläpuolella on joka neljäs eläkeläinen. Eläkeläisistä 25 prosentilla tulot olivat alle 18 000 euroa ja 25 prosentilla tulot ylittivät 30 000 euroa vuonna 2020.

Vuosien 1995, 2000 ja 2005 aikana tulojakauma on siirtynyt tuloakselilla oikealle eli eläkeläisten tulotaso on näiden vuosien aikana kokonaisuutena parantunut. Tulotason parantuminen näkyy myös keskiarvoja ja mediaaneja verrattaessa. Jakaumien huiput ovat samalla laskeneet ja hajonta kasvanut. Eläkeläisten tulot eivät siten ole enää yhtä keskittyneitä tietylle tulotasolle kuin tarkastelujakson alussa. Vuosien 2010, 2015 ja 2020 tulojakaumat ovat kuitenkin varsin samankaltaiset. Eläkeläisten tulotaso ei 2010-luvun alusta lähtien ole siten merkittävästi parantunut, eikä tulojen jakautumisessa eläkeläisten välillä ole myöskään tapahtunut yhtä suuria muutoksia kuin aikaisemmin. Tämä on sama ilmiö, joka havaittiin jo aikaisemmissa ikään ja perhekokon liittyvien tarkastelujen yhteydessä.

Kuvio 4.6.

Eläkeläisten käytettävissä olevan ekvivalenttirahatulon jakautuminen vuosina 1995, 2000, 2005, 2010, 2015 ja 2020, €/v vuoden 2020 rahassa.

Lähde: Laajennettu tulojaon kokonaisaineisto, Tilastokeskus.

Taulukko 4.4.

Eläkeläisten käytettävissä olevan ekvivalenttirahatulon keskiarvo, mediaani sekä 25 ja 75 prosenttipisteiden rajat vuosina 1995, 2005, 2010, 2015 ja 2020, €/v vuoden 2020 rahassa.

	1995	2000	2005	2010	2015	2020
Keskiarvo	16 900	19 100	21 600	24 600	25 800	27 000
P25	12 300	12 800	14 300	16 200	17 300	18 000
Mediaani P50	15 100	16 000	18 200	20 900	22 200	23 000
P75	19 300	21 200	24 400	27 800	29 200	30 300

Lähde: Laajennettu tulonjaon kokonaisaineisto, Tilastokeskus.

Tärkeä syy tulojakauman siirtymiselle ja jakaumien huippujen alentumisen taustalla on työeläkejärjestelmän asteittainen voimaantulo. 1990-luvulla kansaneläkkeen merkitys eläketurvasta oli vielä keskeinen, mikä näkyi tulojakauman keskittymisenä kansaneläkkeen määräämän tulotason ympärille. Kun 2000-luvulla ansiosidonnaisen työeläkkeen merkitys tasaisesti kasvoi, tulojakauma siirtyi oikealle ja sen hajonta kasvoi. 2010-luvulla työeläkejärjestelmä on ollut täysimääräisesti voimassa, mistä syystä tulojakaumien hajonta on säilyneet lähes ennallaan. Huomion arvoista on samalla se, että tulojakauma ei ole vuoden 2015 jälkeen siirtynyt oikealle. Toisin sanoen, vuonna 2020 eläkeläisten käytettävissä olevat tulot ovat lähes samat kuin vuonna 2015 eläkkeellä olleiden tulot.

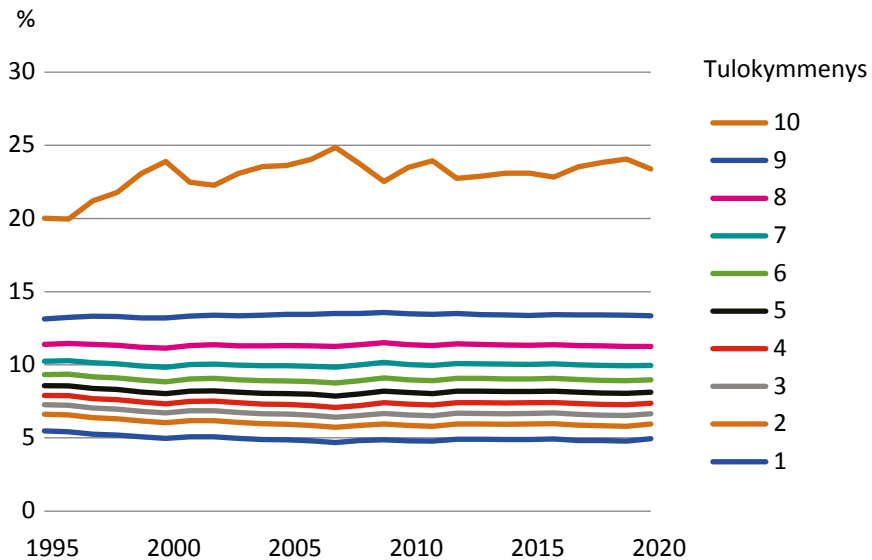
Eläkeläisten tuloeroja ja tuloerojen kehitystä voidaan tarkemmin tutkia jakamalla eläkeläiset käytettävissä olevien tulojen suuruusjärjestyksen mukaan kymmeneen yhtä suureen osaan ja laskemalla tämän jälkeen, kuinka suuren osan kokonaistuloista kukin kymmenys saa. Mitä lähempänä kymmenyksen tulo-osuus on 10 prosenttia, sitä tasaisempaa tulonjako on. Kuviossa 4.7 on esitetty eri tulokymmenysten tulo-osuudet yhteenlasketusta tulosta vuosina 1995–2020.

Tulotason noustessa tulokymmenysten tulojen osuus eläkeläisten kokonaistulosta kasvaa. Erot ovat kuitenkin melko pienet. Esimerkiksi kolmanneksi vähiten ansaitsevan tulokymmenyksen tulo-osuus vuonna 2020 oli vajaa 7 prosenttia ja kolmanneksi eniten ansaitsevan kymmenyksen 11 prosenttia. Myöskään alimman tai toiseksi ylimmän tulokymmenyksen tulo-osuuksia ei voi pitää erityisen poikkeavina. Omaksi ryhmäksi erottuu kuitenkin suurituloisin tulokymmenys, jonka tulot olivat kolminkertaiset keskimmäisiin tulokymmenyksiin verrattuna ja lähes 5-kertaiset pienituloisimpaan kymmenykseen verrattuna.

Vuosien 1995–2020 aikana tulo-osuudet ovat pysyneet melko ennallaan. Poikkeuksena ylimmän kymmenyksen tulo-osuuden kasvu neljälle prosenttiyksiköllä 1990-luvun lopussa ja ylipäättään ylimmän kymmenyksen tulo-osuuden vaihtelu vuodesta toiseen. Kyse on pitkälti omaisuustulojen aikaansaamasta vaihtelusta, sillä suurituloisilla eläkeläisillä omaisuustulot ovat merkittävä tuloerä ja omaisuustulot tyypillisesti vaihtelevat vuodesta toiseen (ks. myöhemmin kuvio 4.9).

Kuvio 4.7.

Tulo-osuudet eläkeläisten yhteenlasketusta käytettävissä olevista ekvivalenttirahatuloista kussakin eläkeläisten tulokymmenyksessä vuosina 1995–2020, %.

Lähde: Laajennettu tulojaon kokonaisaineisto, Tilastokeskus.

4.5 Käytettävissä olevan rahatulon koostumus

Edellä eläkeläisten käytettävissä olevia tuloja on käsitelty kokonaisuutena. Kuviossa 4.8 tarkastellaan, mistä tulolajeista käytettävissä olevat tulot ovat vuosina 1995–2020 koostuneet (ks. taulukko 4.1). Tämä voi antaa viitteitä siitä, mihin seikkoihin eläkeläisten tulokehitystä ja tuloeroja tarkasteltaessa on syytä kiinnittää huomiota. Kuviossa 4.8a tulot on esitetty euromääräisinä ja kuviossa 4.8b suhteessa bruttotuloihin. Kuvioiden positiivisella akselilla on esitetty eri tuloerien osuudet kotitalouden bruttotuloista. Negatiivisella akselilla on puolestaan verot ja veronluonteiset maksut suhteessa bruttotuloihin eli eräänlainen veroaste. Tulkinnoissa on syytä

muistaa, että tarkastelun kohteena on henkilö, mutta tuloja laskettaessa otetaan huomioon asuntokunnan kaikkien jäsenten tulot. Siten esimerkiksi pelkkää työeläkettä saavan eläkeläisen tulorakenteessa voi näkyä myös puolison kautta saatu kansaneläke.

Omaan työuraan perustuva työeläke eläkeläisten tärkein tulolähde

Eläkeläisten tärkein tulonlähde on eläke ja erityisesti omaan työuraan perustuva oma työeläke. Vuonna 2020 oman työeläkkeen osuus bruttotuloista oli keskimäärin 62 prosenttia, oman kansaneläkkeen (ml. takuueläke) 5 prosenttia ja perhe-eläkkeen 3 prosenttia. Kuviossa työ- ja kansaneläkejärjestelmän perhe-eläkkeet on yksinkertaisuuden vuoksi yhdistetty. Suurin osa perhe-eläkkeistä kuuluu työeläkejärjestelmään ja vain pieni osa tulee kansaneläkejärjestelmästä (ks. luvun 3 tietolaatikko 3.3). Kaikkiaan lakisääteisen eläketurvan osuus eläkeläisten keskimääräisestä bruttotulosta oli siten 70 prosenttia.

Vuonna 2020 työtulojen osuus bruttotuloista oli keskimäärin 15 prosenttia ja omaisuustulojen osuus 11 prosenttia. Työtulojen osuuteen vaikuttaa erityisesti perheen muiden jäsenten työssäkäynti (Rantala & Riihelä 2016). Omaisuustulojen osalta on syytä huomata, että käytettävissä oleva rahatulo ei sisällä laskennallista asuntotuloa. Eläkeläisille laskennallinen asuntotulo on merkittävä osa omaisuustulosta ja sen puuttuminen alentaa omaisuustulojen osuutta bruttotulosta (ks. tietolaatikko 4.1 myöhemmin). Muiden tulonsiirtojen osuus bruttotulosta oli 4 prosenttia. Veroja ja veronluonteisia maksuja eläkeläiset maksoivat bruttotulostaan keskimäärin noin 21 prosenttia.

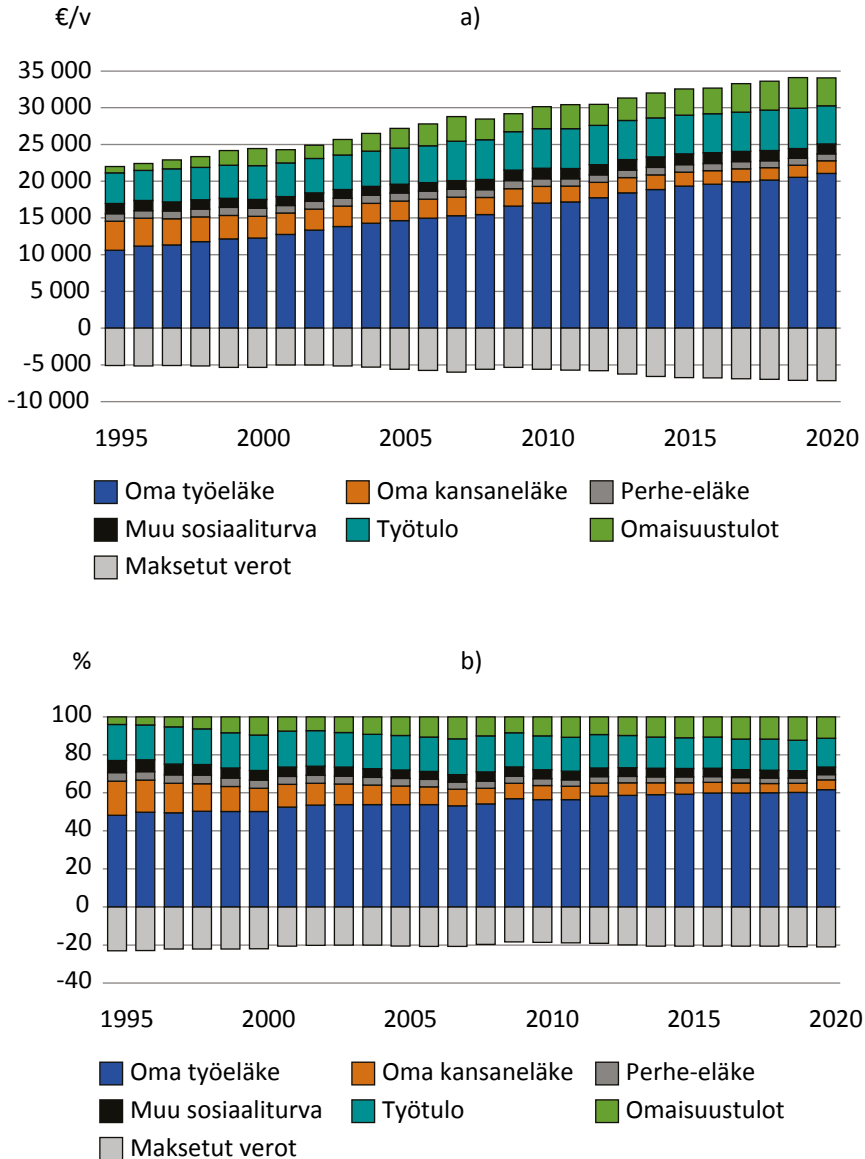
Tarkasteltujaksolla näkyvin muutos liittyy eläketulojen rakenteeseen, sillä vuonna 1995 oman työeläkkeen osuus bruttotulosta oli vielä 48 prosenttia ja kansaneläkkeen 18 prosenttia bruttotuloista. Työeläkejärjestelmän asteittainen voimaantulo on lisännyt työeläkkeen merkitystä ja samalla vähentänyt kansaneläkkeen merkitystä.

Oman työeläkkeen kasvu selittää pääosin myös sen, miksi eläkeläisten bruttotulot ovat nousseet. Tarkastelujaksolla oma työeläke on kasvanut reaalisesti 10 000 eurolla ja bruttotulot 12 000 eurolla. Työeläkkeen kasvun myötä kansaneläke ja muu sosiaaliturva ovat puolestaan vähentyneet noin 2 300 eurolla. Osaltaan bruttotulojen kasvua selittää omaisuustulot, jotka vuosien 1995–2020 aikana ovat kasvaneet 3 000 eurolla. Suhteessa bruttotuloihin omaisuustulojen osuus on tätä kautta noussut 4 prosenttista

11 prosenttiin. Työtulojen merkitys eläkeläisten tuloihin on säilynyt melko ennallaan. Maksetut verot ja veronluonteiset maksut ovat suhteessa bruttotuloihin säilyneet suunnilleen samana.

Kuvio 4.8.ab

Eläkeläisten bruttotulojen rakenne ja maksetut verot ja veronluonteiset maksut vuosina 1995–2020, €/v vuoden 2020 rahassa (a) ja osuus bruttotuloista (b), %.

Lähde: Laajennettu tulonjaon kokonaisaineisto, Tilastokeskus.

Eläkeläisten väliset tuloerot näkyvät tulorakenteessa

Käytettävissä olevan rahatulon koostumusta eri tulotasolla tarkastelemalla voidaan arvioida, kuinka suuret tuloerot ovat eläkeläisten välillä ja mistä nämä tuloerot johtuvat. Kuviosta 4.9 ilmenee, miten eläkeläisten tulorakenne poikkeaa kolmella eri tulotasolla. Tarkastelun kohteena ovat viiden vuoden välein esitetyt jakauman ääripäät: alin ja ylin tulokymmenys sekä keskituloisia edustava viides tulokymmenys. Kuten edellä, tulorakenteet on esitetty sekä euromääräisesti ja suhteessa bruttotuloon.

Eri tulokymmenyksiin kuuluvien eläkeläisten tulotasossa on selviä eroja. Vuonna 2020 keskituloisten bruttotulot olivat yli 2,2 kertaa suuremmat kuin alimpaan kymmenykseen kuuluvien bruttotulot, mutta 3,5 kertaa pienemmät kuin ylimpään kymmenykseen kuuluvien bruttotulot. Verotus tasaa tuloeroja, eivätkä käytettävissä olevalla tulolla mitatut tuloerot ole näin suuret. Tarkasteluvälillä bruttotulot ovat kaikissa tuloryhmissä reaalisesti nousseet. 1990-luvun jälkipuoliskolla käytettävissä olevat tulot nousivat ylimmässä tulokymmenyksessä erityisen paljon, mutta vuodesta 2000 lähtien tulot ovat kaikissa tuloryhmissä nousseet melko tasaisesti: alimmassa kymmenyksessä 34 prosenttia (3 400 euroa), viidennessä kymmenyksessä 34 prosenttia (6 400 euroa) ja ylimmässä kymmenyksessä 28 prosenttia (16 400 euroa).

Myös tulorakenteet poikkeavat toisistaan. Alimmassa tulokymmenyksessä enimmäkseen vähimmäisturvaan liittyvät tulot, siis oma kansaneläke ja muut tulonsiirrot, ovat yhdessä tärkein tulolähde. Vuonna 2020 niiden osuus bruttotulosta oli yhteensä 54 prosenttia. Oman työeläkkeen osuus oli 39 prosenttia ja perhe-eläkkeiden osuus reilu 5 prosenttia bruttotulosta, joten yhteensä eläkkeiden ja muiden tulonsiirtojen osuus bruttotulosta oli 98 prosenttia. Tarkastelujaksolla oman työeläkkeen merkitys on tasaisesti kasvanut. Esimerkiksi vuonna 1995 alimmassa tulokymmenyksessä sen osuus bruttotulosta oli ainoastaan 25 prosenttia. Veroja alimmassa tuloluokassa maksetaan vain vähän. Kuviossa erottuu myös eläkeläisten asumistuen ja eläkkeensaajien hoitotuen poistuminen kansaneläkkeen määritelmästä vuonna 2008 (ks. luku 3 kuvio 3.5). Muutoksen seurauksena kansaneläkkeen merkitys vuosien 2005–2010 aikana väheni ja muiden tulonsiirtojen merkitys kasvoi.

Keskituloisilla eläkeläisillä selvästi merkittävin tulolähde on oma työeläke. Vuonna 2020 sen osuus bruttotulosta oli 75 prosenttia. Kansaneläkkeen ja muiden tulonsiirtojen osuus oli yhteensä 7 prosenttia ja perhe-eläkkeiden

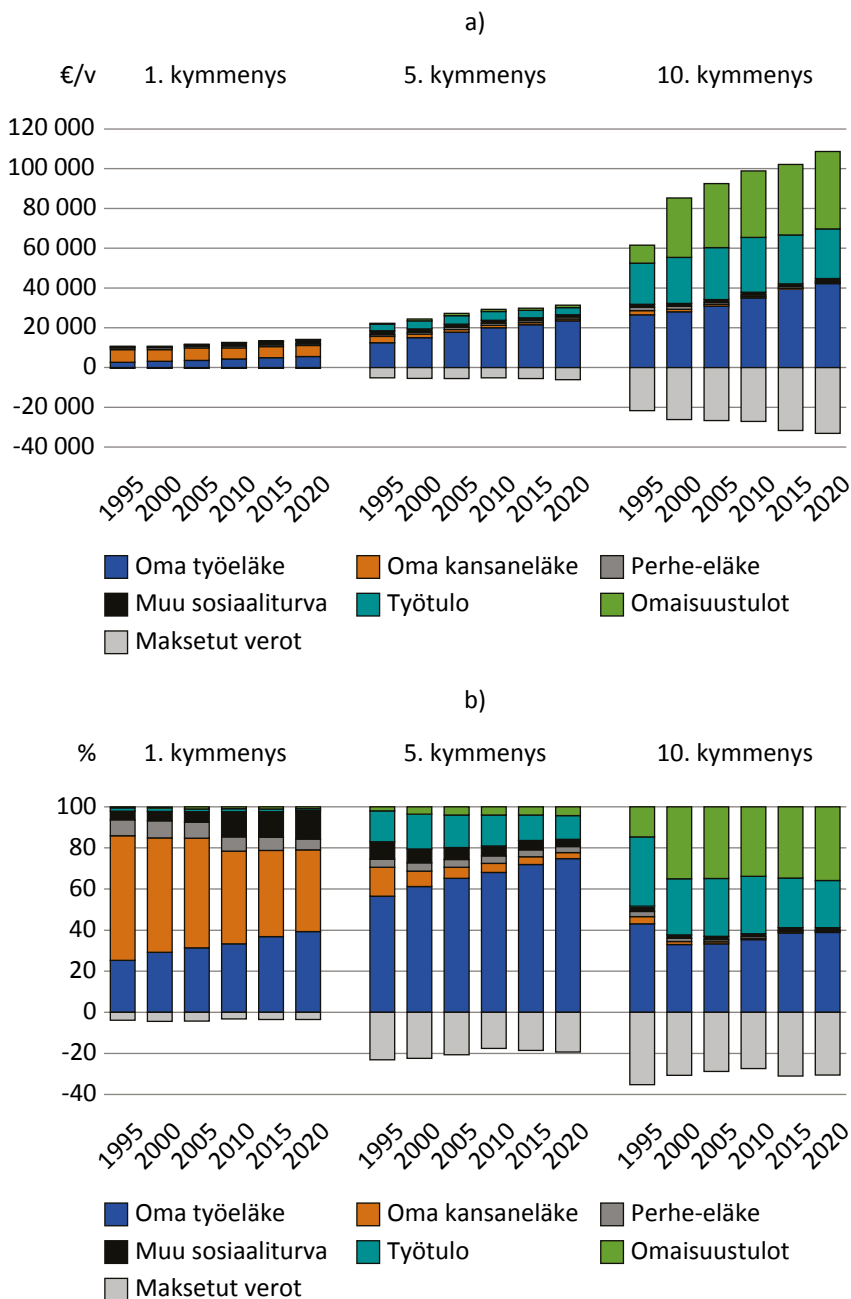
3 prosenttia. Työtulojen osuus bruttotulosta oli 11 prosenttia ja omaisuustulojen 4 prosenttia. Työtulojen melko suurta osuutta selittänee eniten puolison työssäkäynti. Omaisuustulojen osalta on puolestaan hyvä muistaa, että keskituloisille tärkeä laskennallinen asuntotulo ei sisälly käytettävissä olevaan rahatuloon (ks. tietolaatikko 4.1). Verojen osuus bruttotuloista oli 20 prosenttia. Tarkastelujaksolla isoin muutos on ollut oman työeläkkeen osuuden 18 prosenttiyksikön kasvu ja kansaneläkkeen ja muiden tulonsiirtojen lähes vastaavan suuruinen lasku. Osaltaan tähän kehitykseen on vaikuttanut myös kansaneläkkeen pohjaosan poistuminen vuosien 1995–2000 aikana. Muilta osin merkittäviä muutoksia ei ole tapahtunut.

Ylimpään tulokymmenykseen kuuluvien bruttotulot koostuvat pääosin omasta työeläkkeestä, omaisuustuloista ja työtuloista. Vuonna 2020 oman työeläkkeen osuus bruttotulosta oli 39 prosenttia, omaisuustulojen 36 prosenttia ja työtulojen 23 prosenttia. Verojen osuus bruttotulosta on 30 prosenttia. Näkyvin muutos tarkasteluvuosien aikana on ollut omaisuustulojen osuuden kasvu vajaasta 15 prosentista 35 prosenttiin bruttotulosta vuosina 1995–2000. Omaisuustulojen kasvu selittää myös bruttotulojen euromääräisen voimakkaan kasvun kyseisellä aikavälillä. Muiden tuloerien osalta yhtä merkittävää kasvua ei ole tapahtunut. Vuodesta 2000 lähtien ylimmän tulokymmenyksen tulorakenne on säilynyt lähes ennallaan.

Tulkinnoissa on huomioitava, että valtaosa eläkeläisistä on melko lähellä keskituloisten tulotasoa ja tulorakennetta ja että alimmasta tulokymmenyksestä yhtä ylempään siirryttäessä tulotaso nousee melko tasaisesti (vrt. kuvio 4.7). Poikkeuksena on ylin tulokymmenys, jossa muutos edelliseen kymmenykseen on huomattavan suuri. Pelkistäen tulotason noustessa kansaneläkkeen ja muiden tulonsiirtojen osuus vähenee ja työeläkkeen osuus nousee. Keskituloa korkeimmissa tuloluokissa työ- ja omaisuustulot puolestaan kasvavat. Esimerkiksi yhdeksännessä tuloluokassa työtulojen osuus on 26 prosenttia ja omaisuustulojen 12 prosenttia bruttotuloista (ei näy kuvassa). Ylintä kymmenystä lukuun ottamatta työeläke on kuitenkin selvästi merkittävin tuloerä. Ylin tulokymmenys erottuu muista suurten omaisuustulojen johdosta. Kaiken kaikkiaan tarkastelu osoittaa keskimääräisiin kehityksiin perustuvien tarkastelujen puutteet tuloerojen kuvaamiseksi. Kuuluuhan kuvion ääritapauksiinkin, siis alimpaan ja ylimpään tulokymmenykseen, joka viides eläkeläinen.

Kuvio 4.9.ab

Eläkeläisten bruttotulojen rakenne ja maksetut verot ja veronluonteiset maksut alimmassa, keskimmaisessä ja ylimmässä tulokymmenyksessä vuosina 1995, 2000, 2005, 2010, 2015 ja 2020, €/v vuoden 2020 rahassa (a) ja osuus bruttotuloista (b), %.

Lähde: Laajennettu tulonjaon kokonaisaineisto, Tilastokeskus.

Tietolaatikko 4.1

Asuntotulon merkitys eläkeläisten tuloihin ja pienituloisuuden yleisyyteen.

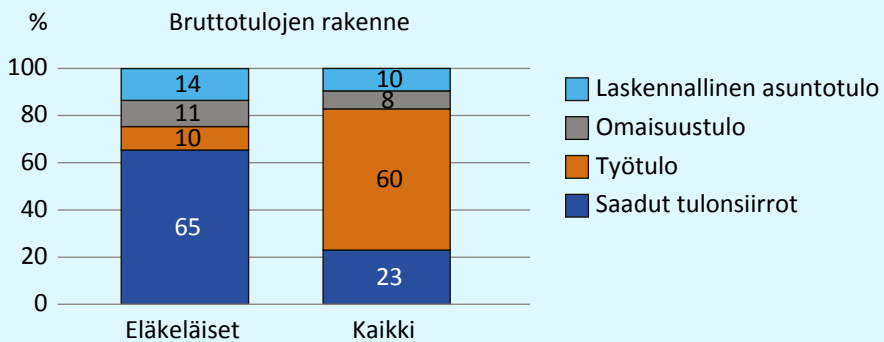
Asuntotulo eli laskennallinen nettovuokra kuvaa omistusasunnossa asuvan kotitalouden saamaa etua verrattuna vastaavanlaisessa markkinahintaisessa vuokra-asunnossa asuvaan kotitalouteen. Asuntotulo saadaan vähentämällä vastaavanlaisen asunnon markkinavuokrasta kotitalouden maksamat asumiskustannukset ja mahdolliset asuntolainan korot. Tämä käytäntö vastaa kansainvälisen tulonjakotilaston suositusta (United Nations Economic Commission for Europe 2011).

Tulonjakotilastossa asuntotulo oli tilastovuoteen 2010 asti osa omaisuustuloa. Tämän jälkeen Tilastokeskus on laskenut kotitalouden käytävissä olevan tulon Eurostatin käytäntöä noudattaen rahatulona, johon asuntotulo ja eräät muut laskennalliset tuloerät eivät enää sisälly (Tilastokeskus 2022). Asuntotulo on kuitenkin laskettu lisätietona Tulonjakotilastossa. Eläkeläisillä velattomassa omistusasunnossa asuminen on muuta väestöä yleisempää (Tilastokeskus 2018), mistä syystä asuntotulon poistaminen vaikuttaa muita väestöryhmiä enemmän käytävissä olevan tulon tasoon, tulo rakenteeseen ja pienituloisuuden yleisyyteen.

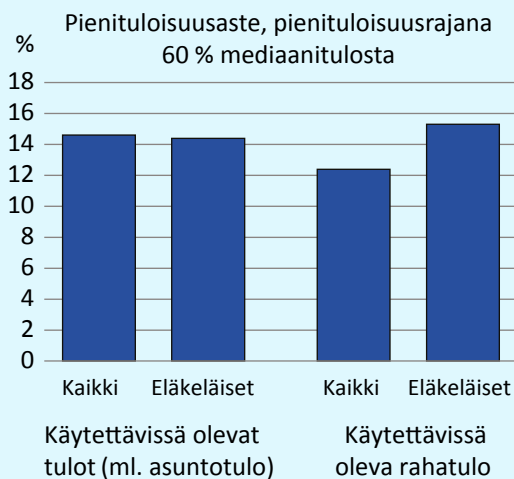
Kuviossa (vasemmalla) eläkeläisten ja koko väestön bruttotulojen rakenne vuonna 2019 on esitetty siten, että asuntotulo on otettu osaksi käytävissä olevaa tuloa. Asuntotulon huomioiminen nostaisi eläkeläisten bruttotuloja noin 5 000 euroa vuodessa. Bruttotulosta asuntotulon osuus olisi 14 prosenttia ja omaisuustulon 11 prosenttia. Koko väestön bruttotuloa asuntotulo nostaisi 4 100 eurolla vuodessa. Bruttotulosta asuntotulon osuus olisi 10 prosenttia ja omaisuustulon 8 prosenttia.

Eurostat (2022) käyttää pienituloisuusasteen pienituloisuusrajana 60 prosenttia koko väestön mediaanirahatulosta. Kuviossa (oikealla) eläkeläisten ja koko väestön pienituloisuusasteet vuonna 2020 on esitetty kahdella tavalla: Tulokäsittelenä on käytävissä oleva tulo asuntotulo sisällytettynä siihen ja ilman sitä. Jos asuntotuloa ei lueta käytävissä olevaan tuloon, eläkeläisten pienituloisuusaste on 3 prosenttiyksikköä suurempi kuin koko väestössä. Kun asuntotulo otetaan mukaan, eläkeläisten pienituloisuusaste on lähes samaa tasoa kuin koko väestössä.

Eläkeläisten ja koko väestön tulorakenne (osuus bruttotulosta) ja pienituloisuusaste 60 prosentin pienituloisuusrajalla vuonna 2019.

Lähde: Tulonjaon palveluaineisto 2019, Tilastokeskus.

Lähde: Tulonjakotilasto 2019, Tilastokeskus.

Työeläkkeen osuus eläkeläisten tuloeroja kasvattavasta vaikutuksesta 44 prosenttia

Aiemmin kuviossa 4.3 eläkeläisten välisiä tuloeroja selvitettiin Gini-kertoimen avulla ja kuviossa 4.9 eri tulolajien merkitystä tulotasoltaan erilaisissa eläkeläisryhmissä. Seuraavassa eläkeläisten välisiä tuloeroja ja eri tulolajien vaikutusta tuloeroihin tutkitaan ns. Gini-kertoimen hajotelman avulla (Lerman & Yitzhaki 1985). Menetelmässä Gini-kerroin osoittaa eri tulolajien suhteen siten, että tuloeroja lisäävät tulolajit saavat positiivisia arvoja ja tuloeroja vähentävä tulolajit negatiivisia arvoja. Tulolajien osoittamien arvojen summa on Gini-kerroin. Tulolajin vaikutus kokonaistulojen Gini-kertoimen arvoon riippuu tulolajin suuruudesta suhteessa kokonaistuloon ja tulolajin keskittyneisyydestä eläkeläisten tulonmuodotuksessa. Tulolajin kontribuutio kokonaistulojen Gini-kertoimeen määräytyy näiden kahden tekijän tulona⁶. Gini-hajotelmaa on yleensä käytetty koko väestön tuloerojen kuvaamiseen. Tässä yhteydessä tarkastelun kohteena ovat kuitenkin vain eläkeläiset. Eläkeläisiä osana koko väestön tulonjakoa ovat tarkastelleet aikaisemmin Rantala ja Suoniemi (2007).

Taulukossa 4.5 on esitetty Gini-hajotelman arvot prosentteina vuosille 1995, 2000, 2005, 2010, 2015 ja 2020. Tulolajeina ovat oma työeläke, muut tulonsiirrot, työtulot ja omaisuustulot sekä verot ja veronluonteiset maksut. Tulosten perusteella oma työeläke, työtulot ja omaisuustulot ovat tuloeroja lisääviä. Vuonna 2020 oman työeläkkeen tuloeroja lisäävä vaikutus oli 18,6, työtulojen 12,1 ja omaisuustulojen 11,1 prosenttiyksikköä. Yhteensä niiden tuloeroja lisäävä vaikutus Gini-kertoimen arvoon on 41,8 prosenttiyksikköä, josta oman työeläkkeen osuus 44 prosenttia. Oman työeläkkeen merkitys tuloeroja lisäävänä on siten merkittävä, mutta työ- ja omaisuustulojen vaikutus eläkeläisten tuloeroihin on kuitenkin suurempi kuin pelkän työeläkkeen.

Tulonsiirrot eli käytännössä Kelan maksamat etuudet, kuten kansaneläke sekä verot ja veronluonteiset maksut, ovat puolestaan tuloeroja vähentäviä tuloeriä. Vuonna 2020 ensimmäisen tuloeroja vähentävä vaikutus oli -3,2 prosenttiyksikköä ja jälkimmäisen -12,9 prosenttiyksikköä. Muut

6 Tulosten keskittyneisyyttä kuvaava keskittymiskerroin voi saada arvoja [-1, 1] välillä. Jos kerroin on positiivinen, niin tulolaji on käytettävissä olevien tulojen eroja lisäävä. Vastaavasti, jos kerroin on negatiivinen, sillä on käytettävissä olevien tulojen eroja vähentävä vaikutus. Esimerkiksi kansaneläke ja muut lähinnä vähimmäisturvaan liittyvät etuudet kohdentuvat henkilöille, joiden käytettävissä olevat tulot ovat pienet ja tämän tulolajin keskittymiskerroin on negatiivinen, jolloin ne tasoittavat tuloeroja.

tulonsiirrot kuin työeläke ovat keskittyneet pienituloisille, jolloin ne vähentävät eroja käytettävissä olevissa tuloissa. Progressiivisen verotuksen merkitys on tämän tarkastelun perusteella kuitenkin eläkeläisten tuloeroja eniten tasaava tekijä.

Vuosien 1995 ja 2000 välisenä aikana eläkeläisten väliset tuloerot Gini-kertoimella mitattuna nousivat 21,0 prosentista 25,9 prosenttiin. Nousun taustalla on omaisuustulot, joiden tuloeroja lisäävän vaikutuksen arvo nousi 3,9 prosenttiyksiköstä 9,9 prosenttiyksikköön. Omaisuustulojen merkityksen kasvu 1990-luvun lopussa koskee yleisemmin myös koko väestöä (Riihelä & Suoniemi 2017). Vuoden 2000 jälkeen merkittäviä muutoksia Gini-kertoimessa tai Gini-hajotelman eri osatekijöissä ei ole tapahtunut. Omaisuustulojen ja työeläkkeen painot ovat hieman nousseet ja työtulojen laskenut.

Taulukko 4.5.

Käytettävissä olevan tulon Gini-kertoimen hajotelma.

	1995	2000	2005	2010	2015	2020
Työtulot	15,7	15,3	14,7	13,9	12,5	12,1
Omaisuustulot	3,9	9,9	9,7	9,6	10,8	11,1
Oma työeläke	16,5	16,6	17,0	17,3	18,5	18,6
Tulonsiirrot, pl. työeläke	-1,3	-2,3	-2,9	-3,2	-3,1	-3,2
Maksetut tulonsiirrot	-13,7	-13,6	-12,4	-11,4	-13,1	-12,9
Gini-kerroin	21,0	25,9	26,1	26,2	25,5	25,7

Lähde: Laajennettu tulonjaon kokonaisaineisto, Tilastokeskus.

4.6 Eläkeläisten pienituloisuus

Pienituloisuus merkitsee matalaa elintasoja ja sen torjuminen on eläkepolitiikan yksi tärkeä tehtävä. Tavasta, jolla elintaso määritellään ja milloin se on alle minimitason, on monia käsityksiä, eikä yhtä oikeaa tapaa ole (ks. esim. Kangas & Ritakallio 2008; Jenkins 2011). Tässä luvussa pienituloisuutta arvioidaan ns. pienituloisuusasteen avulla. Siinä henkilön käytettävissä olevaa ekvivalenttituloa verrataan koko väestön mediaanitulon avulla määriteltävään pienituloisuusrajaan. Henkilöt, joiden tulot ovat alle tämän rajan, luokitellaan pienituloisiksi. Pienituloisuusaste saadaan, kun laskeaan pienituloisten osuus vastaavasta väestöstä.

Pienituloisuusraja on suhteellinen käsite. Jos väestön mediaanitulo nousee, pienituloisuusrajakin nousee, ja jos se pienenee,

pienituloisuusraja vastaavasti laskee. Mitä matalammaksi raja asetetaan, sitä vähemmän henkilöitä jää pienituloisuusrajan alle ja sitä pienempi pienituloisuusaste on. Euroopan Unioni (European Commission 2021; Eurostat 2022) määrittelee pienituloisuusrajaksi 60 prosenttia koko väestön mediaanitulosta, mutta myös 50 prosentin rajaa käytetään yleisesti (OECD 2021).

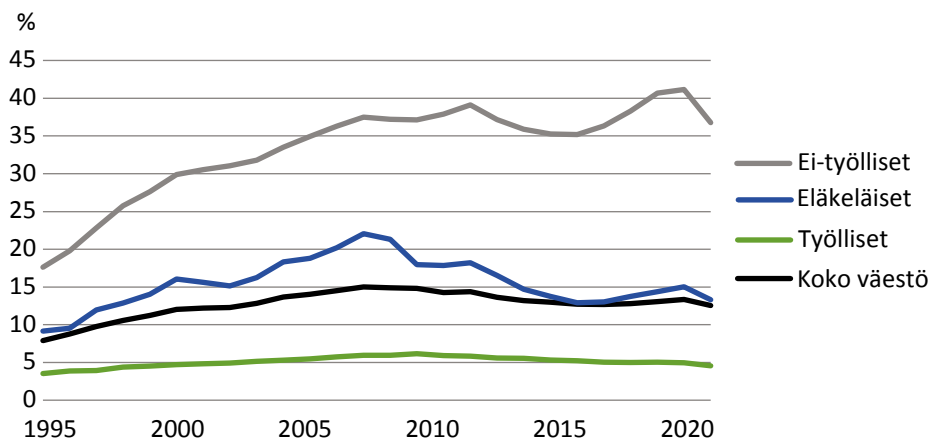
Eläkeläisten pienituloisuusaste vaihtelee koko väestöä enemmän

Kuvio 4.10 antaa yleiskuvan eläkeläisten pienituloisuusasteen kehityksestä vuodesta 1995 lähtien. Vertailun vuoksi kuviossa on esitetty myös työllisten, ei-työllisten ja koko väestön pienituloisuusasteet. Vuonna 2020 eläkeläisten pienituloisuusaste oli 60 prosentin pienituloisuusrajan mukaan 13 prosenttia eli lähes sama kuin koko väestössä keskimäärin. Vuoteen 1995 verrattuna eläkeläisten, kuten myös koko väestön, pienituloisuusaste on noussut – eläkeläisillä 4 ja koko väestöllä 5 prosenttiyksiköllä. Korkeimmillaan eläkeläisten pienituloisuusaste oli vuonna 2007, jonka jälkeen se on lähinnä laskenut. Vastaava kehitys on havaittavissa koko väestössä, mutta selvästi lievempänä. Ei-työllisten – lähinnä työttömien ja opiskelijoiden – tilanne on heikoin. Ryhmän pienituloisuusaste on lähes kolminkertainen koko väestöön verrattuna vuonna 2020 ja on lisäksi noussut muita väestöryhmiä huomattavasti enemmän. Työllisillä pienituloisuusaste on ollut koko tarkastelujakson ajan 5 prosentin tuntumassa.

Eläkeläisillä pienituloisuusasteen kehityksessä havaitaan koko väestöä suurempaa vaihtelua. Vaihtelun taustalla ovat lähinnä muutokset koko väestön mediaanitulossa, sillä eläkeläisten tulojakauma on keskittynyt keskimääräistä enemmän 60 prosentin pienituloisuusrajan tuntumaan. Näin muutokset koko väestön mediaanitulossa vaikuttavat erityisesti eläkeläisten pienituloisuusasteeseen (Rantala & Suoniemi 2007). Suurimmalle osalle eläkeläisistä tulot säilyvät kuitenkin melko ennallaan (ks. kuvio 4.14 myöhemmin). Koko väestön mediaanitulon vaihteluun vaikuttavat erityisesti muutokset suhdannetilanteessa ja tätä kautta työikäisen väestön palkka- ja työllisyyskehitys. Nousukautena työllisyystilanteen parantuessa eläkeläisten suhteellinen asema työikäiseen väestöön heikkenee. Taantuman aikana tilanne on päinvastainen. Eräänlaisena taitekohtana voidaan pitää vuoden 2008 finanssikriisiä, sillä sitä edelsi pitkä nousukausi, jonka aikana työllisyys koheni ja kansantalous kasvoi. Tämän jälkeen talous ajautui pitkään taantumaan.

Kuvio 4.10.

Pienituloisuusasteet vuosina 1995–2020, pienituloisuusraja 60 prosenttia mediaanitulosta.

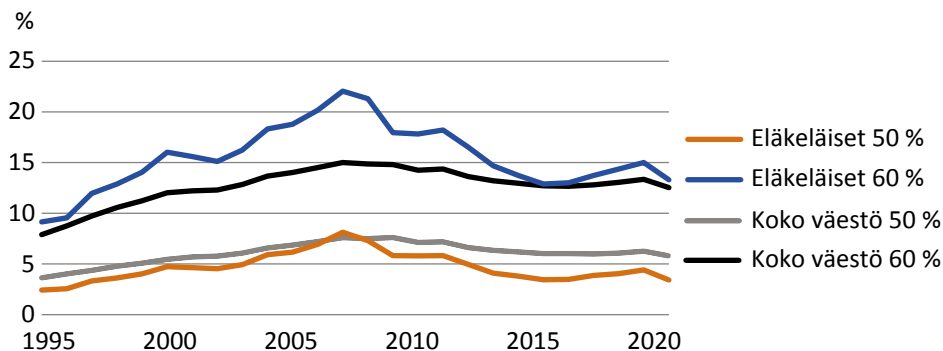

Lähde: Laajennettu tulonjaon kokonaisaineisto, Tilastokeskus.

Kuviossa 4.11 on esitetty koko väestön ja eläkeläisten pienituloisuusasteet sekä 60 prosentin että 50 prosentin pienituloisuusrajoilla. Pienituloisuusrajan valinnalla on selvästi merkitystä, sillä alemman eli 50 prosentin pienituloisuusrajan perusteella koko väestön pienituloisuusaste on noin puolet pienempi kuin 60 prosentin rajaan perustuva pienituloisuusaste. Pienituloisuusasteen kehitykseen, pienituloisuusrajan valinta ei kuitenkaan vaikuta. Eläkeläisten asemaan 50 prosentin rajan käyttö vaikuttaa siten, että eläkeläisten pienituloisuusaste on koko tarkastelujakson ajan koko väestöä matalampi. Muutos siirryttäessä 60 prosentin rajasta 50 prosentin rajaan on suurempi kuin koko väestössä. Tämä johtuu siitä, kuten aiemmin todettiin, että eläkeläisten tulot ovat muita väestöryhmiä enemmän 60 prosentin pienituloisuusrajan tuntumassa.

Kuvio 4.11.

Eläkeläisten ja koko väestön pienituloisuusasteet vuosina 1995–2020, pienituloisuusrajat 50 ja 60 prosenttia mediaanitulosta.

Lähde: Laajennettu tulonjaon kokonaisaineisto, Tilastokeskus.

Alle 55-vuotiaiden pienituloisuusaste noussut eniten

Taulukosta 4.6 käy ilmi missä eläkeläisryhmissä pienituloisuus on erityisen yleistä. Tarkastelun kohteena ovat vuodet 1995, 2000, 2005 ja 2010, 2015 ja 2020. Pienituloisuutta on mitattu 60 prosentin pienituloisuusrajan avulla. Pienituloisuus on keskimääräistä yleisempää alle 55-vuotiaiden, 85 vuotta täyttäneiden ja yksin asuvien eläkeläisten keskuudessa. Alle 55-vuotiaista eläkeläisistä 27 prosenttia, 85 vuotta täyttäneistä 24 prosenttia ja yksin asuvista 30 prosenttia oli vuonna 2020 pienituloisia. Vähintään kahden hengen talouksissa asuvien ja 65–74-vuotiaiden eläkeläisten joukossa pienituloisuus oli puolestaan matalinta. Eläkeläisnaisten ja -miesten pienituloisuusasteet ovat lähellä keskimääräistä tasoa, naisilla 15 prosenttia ja miehillä 11 prosenttia.

Erot pienituloisuusasteissa kasvavat, kun jaottelu tehdään sekä asutuskunnan koon että iän mukaan. Ikäryhmästä riippumatta pienituloisia on keskimääräistä selvästi enemmän yksin asuvien eläkeläisten joukossa, mutta suhteellisesti eniten heitä on alle 55-vuotiaiden joukossa. Vuonna 2020 ryhmän pienituloisuusaste oli 47 prosenttia. Myös 55–64-vuotiaiden ja 85 vuotta täyttäneiden yksin asuvien keskuudessa pienituloisuus on keskimääräistä yksin asuvaa korkeampi. Vähintään kahden hengen talouksissa alle 54-vuotiaiden eläkeläisten pienituloisuusaste on korkein.

Naiset elävät miehiä pidempään ja siksi ikääntyneet yksin asuvat ovat usein naisia. Korkea ikä ja yksin asuminen liittyvät siten läheisesti sukupuoleen. Vuonna 2020 yksin asuvista 85 vuotta täyttäneistä naisista 37 prosenttia ja miehistä 28 prosenttia oli pienituloisia. Yleisesti ottaen eroja naisten ja miesten pienituloisuusasteissa on vaikea arvioida, sillä yhdessä asuessaan heidän oletetaan jakavan tulonsa tasan. Siksi pienituloisuseroon naisten ja miesten välillä vaikuttavat sekä erot yksin asumisen yleisyydessä että tuloerot yksin asuvien naisten ja miesten välillä.

Tarkasteluvuosien aikana merkittävä muutos on ollut alle 55-vuotiaiden eläkeläisten, niin yksin asuvien kuin perheellistenkin, pienituloisuusasteen nousu. Huomion arvoista on myös ollut miesten pienituloisuuden yleistyminen. Verrattaessa vuosia 1995 ja 2020 miesten pienituloisuusaste on kaksinkertaistunut, mutta naisten pienituloisuusaste on kasvanut vain muutaman prosenttiyksikön. Sukupuolten välinen ero on siten kaventunut. Ilmiön taustalla on yksin asuvien miesten määrällinen kasvu (Rantala ym. 2019). Tarkastelujakson alussa etenkin yli 84-vuotiaita yksin asuvia miehiä oli verrattain vähän (ks. taulukko 4.1).

Yksittäistä syytä eläkeläisten pienituloisuuteen ei ole. Alle 55-vuotiaiden pienituloisuuden riskiä lisää esimerkiksi se, että lyhyeksi jääneen työuran vuoksi heidän eläkkeensä on pieni. Yli 84-vuotiaiden joukossa on puolestaan keskimääräistä enemmän niitä eläkeläisiä, joiden työura on alkanut ennen työeläkejärjestelmän voimaantuloa. Yli 84-vuotiaista enemmistö on lisäksi naisia ja naisten eläke on keskimäärin pienempi kuin miesten. Yksin asuvien pienituloisuutta perheellisiin verrattuna lisää se, että yksin asuminen on kalliimpaa kuin yhdessä asuminen.

Tulkintojen kannalta on hyvä muistaa, että vaikka pienituloisuusaste jossakin ryhmässä on korkea, niin ryhmän lukumääräistä kokoa pienituloisuusaste ei mittaa. Vuonna 2020 pienituloisia eläkeläisiä oli yhteensä 190 000 (taulukko 4.7). Taulukosta ilmenee tarkasteltujen eläkeläisryhmien osuudet kaikista pienituloisista eläkeläisistä. Määrällisesti merkittävimmän yksittäisen pienituloisten ryhmän muodostavat yksin asuvat. Vuonna 2020 kaikista pienituloisista eläkeläisistä 85 prosenttia asui yksin. Ikäryhmistä suurin pienituloisten ryhmä oli puolestaan 64–74-vuotiaat, koska eläkeläisiä on tässä ikäryhmässä selvästi eniten. Naisten osuus pienituloisista oli 62 prosenttia. Huomion arvoisin määrällinen muutos liittyy yksin asuvien iäkkäiden pienituloisten miesten osuuden kasvuun. Vuosien 1995–2020 aikana yksin asuvien vähintään 85-vuotiaiden miesten osuus kaikista pienituloisista eläkeläisistä on noussut 1 prosentista 3 prosenttiin.

Pienituloisuusrajan laskeminen 60 prosentista 50 prosenttiin mediaanitulosta vähentää merkittävästi eläkeläisten pienituloisuusastetta ja melko yhtenäisesti kaikissa tarkastelluissa eläkeläisryhmissä (liitetaulukot 4.1 ja 4.2). Vuonna 2020 pienituloisuus 50 prosentin pienituloisuusrajalla oli yksin asuvilla alle 65-vuotiailla ja yli 84-vuotiailla noin 10 prosenttia. Eläkeläisryhmien osuudet pienituloisista eläkeläisistä ovat lähes samat kuin 60 prosentin pienituloisuusrajaa käytettäessä.

Taulukko 4.6.

Eläkeläisten pienituloisuusasteet eräissä väestöryhmissä vuosina 1995–2020, pienituloisuusrajana 60 prosenttia mediaanitulosta, %.

	1995	2000	2005	2010	2015	2020
Koko väestö	8	12	14	14	13	13
Eläkeläiset	9	16	19	18	13	13
Sukupuoli						
Miehet	5	11	14	14	11	11
Naiset	12	20	22	21	15	15
Ikä						
18–54-v.	8	16	26	30	25	27
55–64-v.	5	8	12	14	12	13
65–74-v.	8	15	14	12	8	10
75–84-v.	15	23	27	24	15	13
Yli 84-v.	19	30	34	32	25	24
Asuntokunnan koko						
Yksin asuva	22	34	38	38	29	30
Vähintään kaksi	3	6	8	6	4	3
Yksin asuva /ikä						
18–54-v.	20	34	48	54	45	47
55–64-v.	15	23	30	35	29	32
65–74-v.	20	33	32	29	23	26
75–84-v.	26	38	44	42	29	27
Yli 84-v.	29	42	46	44	36	35
Vähintään kaksi /ikä						
18–54-v.	3	8	13	14	10	10
55–64-v.	2	4	5	5	4	4
65–74-v.	2	7	6	4	2	2
75–84-v.	3	8	12	9	4	3
Yli 84-v.	5	10	11	10	7	6
Yksin asuva yli 84-v.						
Miehet	10	19	24	26	28	28
Naiset	33	47	50	49	38	37

Lähde: Laajennettu tulojaon kokonaisaineisto, Tilastokeskus.

Taulukko 4.7.

Pienituloisten eläkeläisten osuus kaikista pienituloisista eläkeläisistä eräissä eläkeläisten väestöryhmissä vuosina 1995–2020, pienituloisuusrajana 60 prosenttia mediaanitulosta, %.

	1995	2000	2005	2010	2015	2020
Koko väestö	100	100	100	100	100	100
Eläkeläiset	25	29	30	30	26	28
Sukupuoli						
Miehet	23	29	34	36	37	38
Naiset	77	71	66	64	63	62
Ikä						
18–54-v.	9	10	12	12	12	11
55–64-v.	14	12	14	18	14	12
65–74-v.	35	35	28	25	30	35
75–84-v.	33	32	35	32	27	25
Yli 84-v.	10	11	11	13	17	16
Asuntokunnan koko						
Yksin asuva	81	74	74	78	82	85
Vähintään kaksi	19	26	26	22	18	15
Yksin asuva /ikä						
18–54-v.	6	7	8	9	9	9
55–64-v.	9	8	10	13	11	10
65–74-v.	27	24	19	19	24	30
75–84-v.	29	26	27	25	22	21
Yli 84-v.	9	9	9	12	15	15
Vähintään kaksi /ikä						
18–54-v.	3	3	4	3	3	2
55–64-v.	4	4	4	4	3	2
65–74-v.	7	11	9	6	6	6
75–84-v.	3	6	8	7	5	4
Yli 84-v.	1	1	1	1	2	2
Yksin asuva yli 84-v.						
Miehet	1	1	1	1	2	3
Naiset	9	9	9	11	13	12
Yhteensä, lkm., tuhatta	98	174	215	224	175	190

Lähde: Laajennettu tulonjaon kokonaisaineisto, Tilastokeskus.

4.7 Käytettävissä oleva rahatulo eläkkeelle siirryttäessä ja eläkeaikana

Edellä eläkeläisten tulojen kehitystä tarkasteltiin perinteisellä poikkileikkausperiaatteella, mistä syystä eläkeläisten rakenteessa tapahtuneiden muutosten vaikutusta ei voitu erotella eläkeaikana tapahtuneesta tulojen muutoksesta. Tässä jaksossa huomion kohteena ovat eläkkeelle siirtyneet ja eläkkeelle siirtyneiden tulokehitys eläkeaikana. Näkökulma on siten sama kuin edellisen luvun jaksossa 3.4, mutta kokonaiseläkkeen sijaan tulomittana on käytettävissä oleva tulo.

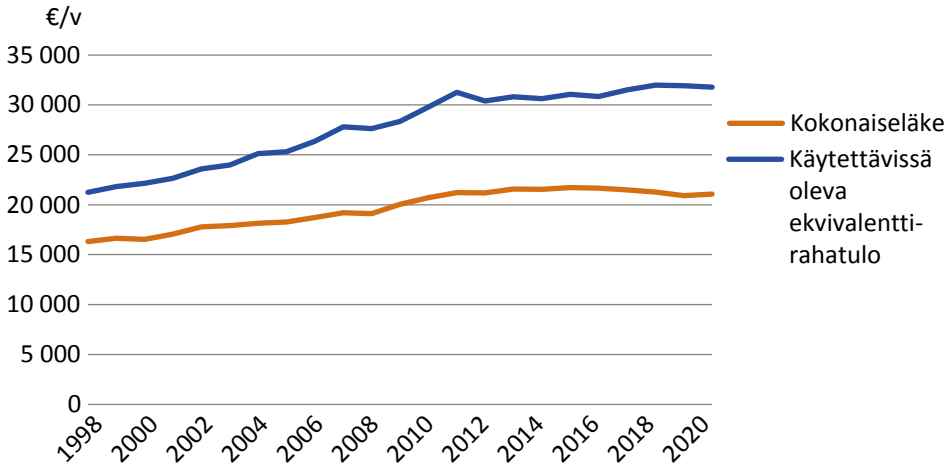
Koska käytettävissä oleva tulo voidaan laskea myös eläkettä edeltävältä ajalta, eläkkeelle siirtyneiden tulotasoa voidaan tarkastella ennen eläkkeelle siirtymistä. Tämä on tärkeää etenkin työeläkejärjestelmän kannalta, sillä järjestelmän tavoitteena on turvata kaikille eläkeläisille tulotason kohtuullinen säilyminen eläkettä edeltävään aikaan nähden. Luvun tutkimusaineiston taustamuuttujien avulla voidaan lisäksi arvioida eläkettä edeltävän työmarkkina-aseman ja perhetaustan merkitystä eläkeajan alkuvaiheen tulotasoon ja sen myöhempään kehitykseen. Eläkeajan ja sitä edeltävän ajan tulokehitystä tarkastellaan seuraamalla vuonna 2005 eläkkeelle siirtyneiden tulokehitystä vuosina 2002–2020.

Eläkkeelle siirtyneiden muut tulot nousseet kokonaiseläkettä nopeammin

Kuviossa 4.12 on esitetty vuosina 1997–2019 eläkkeelle siirtyneiden käytettävissä olevan tulon kehitys. Koska eläkkeelle siirtymisvuoden tulo sisältää sekä eläkeajan että eläkettä edeltävän ajan tuloa, eläkkeelle siirtymisvuoden tulona on ensimmäisen täyden eläkevuoden tulo. Siten esimerkiksi vuonna 2019 eläkkeelle siirtyneiden tulo on mitattu vuodelta 2020. Tarkastelun ensimmäinen eläkkeelle siirtymisvuosi on 1997, koska eläkkeelle siirtymisen ehtona on, että henkilö ei ole ollut eläkkeellä kahtena eläkettä edeltävänä vuonna. Eläketurvan merkityksen arvioimiseksi kuviossa on esitetty myös henkilön bruttomääräisen kokonaiseläkkeen kehitys. Tutkimusaineiston mukaan vuonna 1997 eläkkeelle siirtyi 44 500 henkilöä, 66 500 henkilöä vuonna 2010 ja 61 800 henkilöä vuonna 2019.

Kuvio 4.12.

Vuosina 1997–2019 eläkkeelle siirtyneiden keskimääräinen käytettävissä oleva ekvivalenttirahatulo ja bruttomääräinen kokonaiseläke ensimmäisenä täytenä eläkevuonna, €/v vuoden 2020 rahassa.

Lähde: Laajennettu tulonjaon kokonaisaineisto, Tilastokeskus.

Vuonna 2019 eläkkeelle siirtyneiden käytettävissä oleva rahatulo ensimmäisenä täytenä eläkevuonna oli 31 800 euroa vuodessa. Vuonna 1997 eläkkeelle siirtyneisiin verrattuna tulot ovat nousseet 50 prosenttia. 2010-luvun alkuun asti tulot selvästi nousivat, mutta tämän jälkeen merkittävää muutosta ei ole tapahtunut. Tämä viittaisi siihen, että aina 2000-luvun loppuun asti nuorempien sukupolvien tulotaso eläkkeen alkaessa on ollut keskimääräistä korkeampi kuin vanhempien sukuolvien. Nuoremmat sukupolvet ovat myös olleet koko työuran eläkejärjestelmän piirissä. Tämän jälkeen oleellista eroa eri vuosina eläkkeelle siirtyneiden keskimääräisissä tulotasoissa ei kuitenkaan ole enää ollut. Sama ilmiö on aiemmin havaittu Rantala ym. (2021) tutkimuksessa sekä tämän julkaisun luvun 3 tarkastelujen yhteydessä (ks. kuvio 3.8). Kaikkiin eläkeläisiin verrattuna eläkkeelle siirtyneiden tulot ovat toki edelleen lähes viidenneksen korkeammat (vrt. kuvio 4.2).

Vuonna 2019 eläkkeelle siirtyneiden kokonaiseläke oli keskimäärin 21 100 euroa vuodessa. Siten muut kuin eläketulot, kuten omat tai puolison työtulot sekä omaisuustulot, nostavat eläkeajan alkuvaiheen tulotaso 50 prosentilla (10 500 eurolla). Huomion arvoista on se, että tarkastelujaksolla kokonaiseläke on noussut 30 prosenttia eli vähemmän kuin käytettävissä olevat tulot saman ajanjakson aikana. Muiden kuin eläketulojen vaikutus tulotason nousuun on tästä syystä ollut eläketuloa suurempi.

Käytettävissä olevien tulojen nousun taittumisen taustalla ovat pitkälti samankaltaiset syyt kuin mitä luvun 3 eläkkeiden kehityksen osalta tuotiin esiin. Vuonna 2005 vanhuuseläkkeen ikäraja muuttui joustavaksi. On mahdollista, että monet ovat valinneet alimman vanhuuseläkkeen ikärajan, mistä johtuen myös eläke on heillä jäänyt pienemmäksi. Merkitystä on voinut olla myös siirtymisellä työuran loppupäätä painottavasta eläkkeen laskentatavasta koko työuraa painottavaan laskentatapaan. Vuoden 2008 finanssikriisin jälkeen Suomi ajautui lähes koko 2010-luvun kestäneeseen taantumaan. Taantumun seurauksena ansiotaso ja tätä kautta eläkkeelle siirtyneiden eläkkeet eivät välttämättä ole nousseet samassa määrin kuin 2000-luvulla hyvän taloudellisen kasvun aikana. Tätä tukee sekä ansio-
tasoindeksi (ks. kuvio 3.15) että työllisten käytettävissä olevan tulon nousun hidastuminen 2010-luvulla (ks. kuvio 4.2).

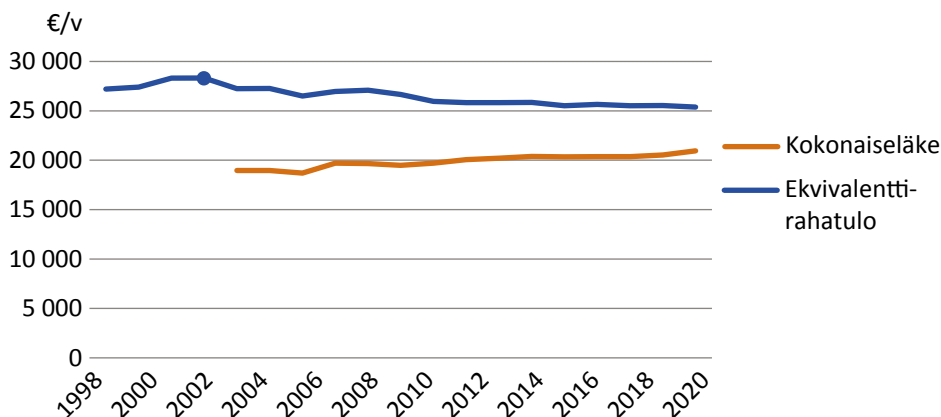
Eläkkeelle siirryttäessä keskimääräinen tulotaso ei merkittävästi laske

Ensimmäinen täyden eläkevuoden tulo on luonteva lähtökohta eläkeläisten oman tulokehityksen ajallisille tarkasteluille. Taaksepäin katsottuna kyse on tulojen muuttumisesta eläkkeelle siirtymisen yhteydessä ja eteenpäin katsottuna eläkeajan tulokehityksestä eläkkeelle siirtymisen jälkeen. Kuviossa 4.13 tulojen muutosta ennen ja jälkeen eläkkeelle siirtymisen on tutkittu seuraamalla vuonna 2005 eläkkeelle siirtyneen kohortin käytettävissä olevan rahatulon kehitystä vuosien 2002–2020 aikana. Seuranta-aika taakse päin on siten 3 vuotta ja eteenpäin 14 vuotta. Kuviossa on myös bruttomääräisen kokonaiseläkkeen kehitys ensimmäisestä täydestä eläkevuodesta lähtien. Kuvion asetelma vastaa luvun 3 kuviota 3.14 kuitenkin niin, että nyt tulojen kehitystä tarkastellaan erottelematta miehiä ja naisia toisistaan. Alun perin vuonna 2005 eläkkeelle siirtyneitä oli noin 60 500 henkilöä, joista 46 500 henkilöä oli mukana seurannan loppuun asti vuoteen 2020. Kyseessä on siis paneeli eli pitkittäisaineisto, jossa seurataan samojen henkilöiden tulokehitystä.⁷

⁷ Vuonna 2005 eläkkeelle siirtyneitä tarkasteltiin myös niin, että kaikki eläkkeelle siirtyneet olivat mukana, jolloin seurannan edetessä kohortin koko lähinnä kuolleisuuden vuoksi pienenee. Samalla muuttuu myös kohortin rakenne. Sosioekonomiselta asemaltaan suurempi tuloisten on havaittu elävän pidempään kuin pienempi tuloisten (Shi ym. 2021). Tämän ns. rahakuolleisuuden merkitys ei johtopäätösten kannalta osoittautunut merkittäväksi.

Kuvio 4.13.

Vuonna 2005 eläkkeelle siirtyneiden keskimääräinen käytettävissä oleva ekvivalenttirahatulo vuosina 2002–2020 ja bruttomääräinen kokonaiseläke vuosina 2006–2020, €/v vuoden 2020 rahassa.

Lähde: Laajennettu tulonjaon kokonaisaineisto, Tilastokeskus.

Vuonna 2005 eläkkeelle siirtyneiden käytettävissä oleva tulo oli ensimmäisenä kokonaisena eläkevuotena keskimäärin noin 27 200 euroa ja vuonna 2020 noin 25 400 euroa vuodessa. Keskimääräinen reaalin tulotaso neljäntoista ensimmäisen eläkevuoden aikana on siten hieman laskenut. Koska kokonaiseläke on samaan aikaan kuitenkin noussut yhteensä noin 10 prosenttia, muiden kuin eläketulojen osuus on laskenut. Eläketurvan merkitys käytettävissä olevista tuloista on eläkeaikana tästä syystä hieman noussut. Kun vuonna 2006 kokonaiseläkkeen osuus käytettävissä olevista tuloista oli 70 prosenttia, niin samalla kohortilla vuonna 2020 osuus oli 83 prosenttia. Käytettävissä olevien tulojen ja kokonaiseläkkeen merkitystä eläkeajan tulokehityksessä käsitellään tarkemmin vielä tämän jakson lopussa.

Eläkettä edeltävään aikaan verrattuna keskimääräinen tulotaso laskee vajaalla 3 000 eurolla eli noin 10 prosentilla. Muutos on suhteellisen pieni, jos sitä vertaa yleiseen käsitykseen tulojen ”isosta” laskusta eläkkeelle siirtymisen yhteydessä. On mahdollista, että tulomuutos sekoitetaan virheellisesti keskimääräisen eläkkeen ja keskimääräisen ansiotason suhteeksi, joka tarkasteluvuosien aikana on koko ajan ollut 50 prosentin tuntumassa (ks. kuvio 3.2). On myös hyvä huomata, että tässä tulomuutosta tarkastellaan eläkkeelle siirtyneiden kohortin keskimääräistä tulokehitystä seuraamalla. Tarkempi olisi verrata henkilön tulotasoa eläkkeen alkaessa hänen eläkettään edeltävään tulotasoon (tietolaatikko 4.2).

Tietolaatikko 4.2

Eläkkeelle siirtymisen nettotulosuhde

Eläkepolitiikan tehtävänä on aikaisemman, totutun kulutustason säilyttäminen kohtuullisena siirryttäessä eläkkeelle ja köyhyyden estäminen. Yksilötasolla tämän tavoitteen toteutumista voidaan kuvata tulosuhteena, jossa eläkkeelle siirtyneen henkilön tulot jaetaan hänen omilla eläkettä edeltäneillä tuloilla. Tulosuhde voidaan laskea monella tapaa kuten käytettävissä olevien ekvivalenttitulojen, henkilön omien nettotulojen perusteella tai suhteuttamalla henkilön työeläke hänen eläkettä edeltäneisiin tötuloihin (Rantala 2020). Tulosuhteita raportoidaan myös teoreettisina esimerkkitapauksina (OECD 2021).

Rantala ym. (2021) tarkastelivat tulojen muuttumista eläkkeelle siirryttäessä vuosina 2002–2017 henkilön nettotulojen avulla. Nettotulosuhde laskettiin jakamalla henkilön ensimmäisen täyden eläkevuoden nettotulo hänen eläkkeellesiirtymisvuotta edeltäneillä toisen, kolmannen ja neljännen vuoden reaalisten nettotulojen keskiarvolla. Taulukossa on esitetty nettotulosuhteen jakaumaa kuvaavia tunnuslukuja kaikille vuonna 2017 eläkkeelle siirtyneille ja erikseen eläkettä edeltävän työmarkkina-aseman mukaan. Keskiarvon ja mediaanin lisäksi taulukossa on desiilirajat P10 ja P90. Näistä P10 viittaa suhdelukuun, jonka alle jää 10 prosenttia ja P90 suhdelukuun, joka ylittyy 10 prosentilla kaikista eläkkeelle siirtyneistä.

Vuonna 2017 eläkkeelle siirtyneiden nettotulosuhteen mediaani oli 87 prosenttia eli eläkkeelle siirryttäessä nettotulot laskevat keskimäärin 13 prosenttia. Yksilöllinen vaihtelu on kuitenkin suurta, sillä kaikista eläkkeelle siirtyneistä 80 prosentilla nettotulosuhteet olivat välillä 61–147 prosenttia. Eläkettä edeltävä työmarkkina-asema selittää osan nettotulosuhteiden vaihtelusta, sillä työstä eläkkeelle siirtyneiden nettotulosuhteen mediaani on 79 prosenttia ja ei-työstä eläkkeelle siirtyneiden 113 prosenttia. Ei-työstä eläkkeelle siirtyneiden nettotulosuhteet myös vaihtelevat työstä eläkkeelle siirtyneitä selvästi enemmän.

Isoja eroja aikaisempien vuosien nettotulosuhteiden jakaumassa ei ole. Työmarkkinoilla, eläkejärjestelmässä sekä väestön sosioekonomisessa ja demografisessa asemassa tapahtuneista muutoksista huolimatta eläkkeelle siirtymisestä johtuva tulomuutos on pysynyt 2000-luvun alusta lähtien samankaltaisena.

Vuonna 2017 eläkkeelle siirtyneiden nettotulosuhteen jakauman tunnuslukuja, kaikki ja eläkettä edeltävän työmarkkina-aseman mukaan, %.

Nettotulosuhde	P10	Mediaani	P90	Keskiarvo	Lkm.
Kaikki	61	87	147	106	71 418
Työstä eläkkeelle	59	79	130	93	43 891
Ei-työstä eläkkeelle	81	113	180	143	16 235
Sekä työstä että ei-työstä eläkkeelle	61	86	139	101	11 292

Lähde: Rantala ym. 2021.

Eläkeajan tulotaso eläkettä edeltävän ajan perua

Eläkkeelle siirtyneet eivät ole tulotason saatikka tulokehityksen suhteen yhtenäinen ryhmä. Tämä käy hyvin ilmi kuviosta 4.14, jossa vuonna 2005 eläkkeelle siirtyneiden kohortin tulokehitys on esitetty erikseen eläkettä edeltäneen työmarkkina-aseman, asuntokunnan koon, iän ja sukupuolen mukaan. Näistä ikä, sukupuoli ja asuntokunnan koko on mitattu vuoden 2005 tilanteen mukaan. Eläkettä edeltävä työmarkkina-asema on ryhmitelty vuosien 2002–2004 perusteella kolmeen osaan; kaikkina vuosina työssä olleisiin, ei lainkaan työssä olleisiin ja sekä työssä että ei-työssä olleisiin. Merkittävin, noin 80 prosenttia, ei-työssä olon syy on työttömyys (Rantala ym. 2021).

Tutkimusaineiston mukaan kaikista vuonna 2005 eläkkeelle siirtyneistä ennen eläkettä työssä olleita oli 60 prosenttia, ei-työssä olleita 21 prosenttia ja sekä työssä että ei-työssä olleita 19 prosenttia. Valtaosa, yhteensä 83 prosenttia, on siirtynyt eläkkeelle 54 ikävuoden jälkeen. Suurin yksittäinen ikäryhmä olivat 60–64-vuotiaat (56 %). Alle 55-vuotiaiden osuus oli 17 prosenttia. Perheellisten eli vähintään kahden hengen talouksissa asuvien osuus eläkkeelle siirtyneistä oli 78 prosenttia ja yksin asuvien 22 prosenttia.

Eläkkeen alkaessa vuonna 2005 eläkkeelle siirtyneiden käytettävissä oleva tulo oli keskimäärin 28 300 euroa. Eläkettä edeltävän pääasiallisen toiminnan perusteella korkein tulotaso on työstä eläkkeelle siirtyneillä, joiden tulot olivat eläkkeen alkaessa lähes 32 000 euroa vuodessa, yli 13 prosenttia keskimääräistä korkeammat. Myös perheellisten tulotaso oli keskimääräistä selvästi korkeampi. Pienituloisimpia olivat ei-työstä

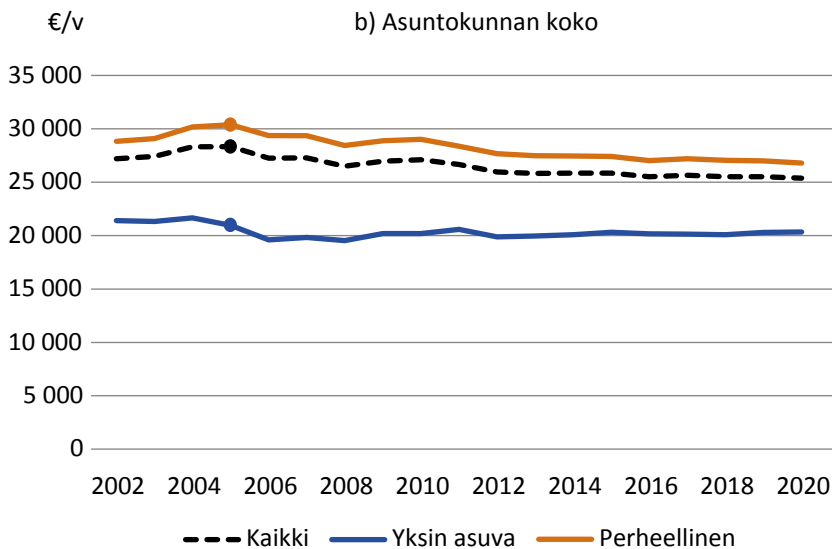
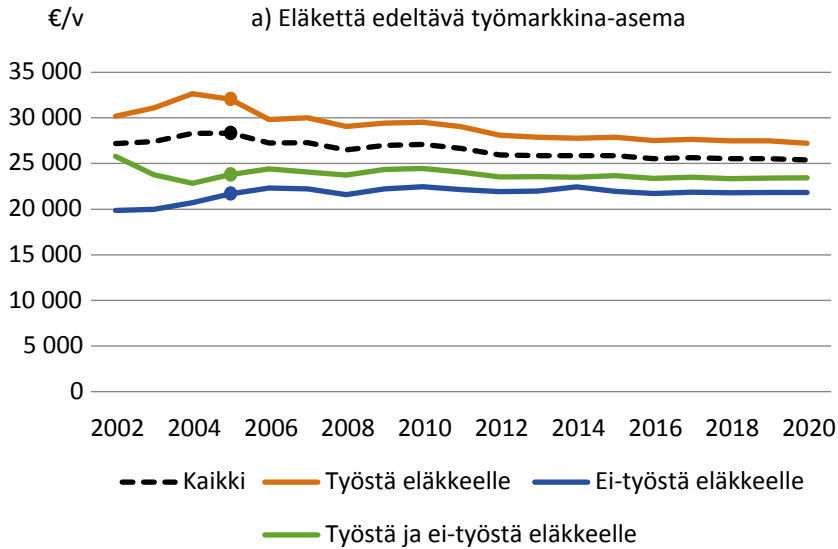
eläkkeelle siirtyneet ja yksin asuvat, joiden tulotaso oli noin neljänneksen keskimääräistä matalampi. Ikäryhmistä erottuvat alle 55-vuotiaat, joiden tulotaso on muita ikäryhmiä selvästi matalampi. Tuloero naisten ja miesten välillä on 'määritelmällisesti' pieni, sillä yhdessä asuessaan heidän oletetaan jakavan tulonsa tasan. Tästä syystä tuloeroihin naisten ja miesten välillä vaikuttavat sekä erot yksin asumisen yleisyydessä että tuloerot yksin asuvien naisten ja miesten välillä (ks. Rantala & Riihelä 2016).

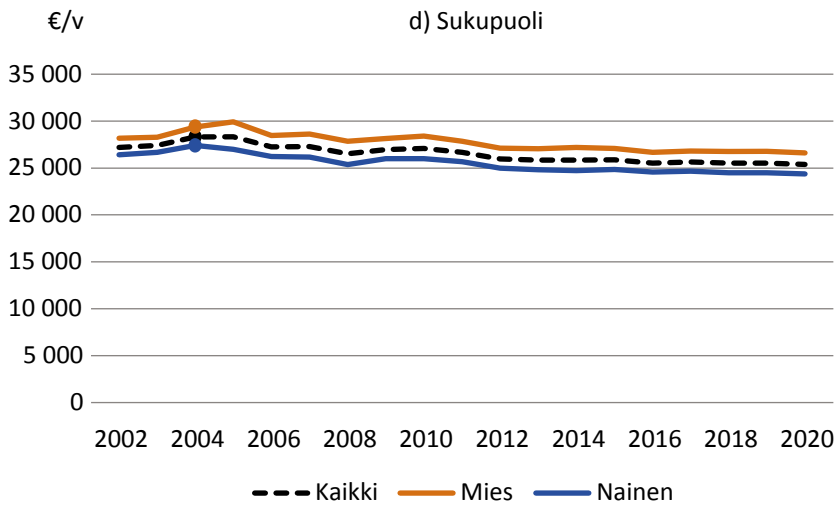
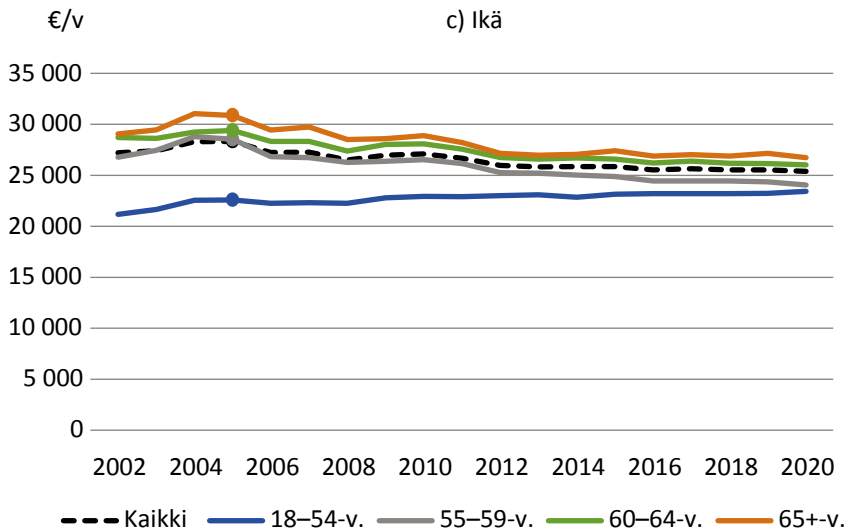
Tuloerot eläkkeen alkaessa ovat merkittävässä määrin peräisin eläkettä edeltävästä tuloasemasta. Eläkkeelle siirtymisen yhteydessä tuloerot kuitenkin hieman tasoittuvat. Tämä näkyy erityisesti eläkettä edeltävän työmarkkina-aseman kautta, sillä eläkkeelle siirryttäessä työllisten tulot laskevat noin 8 prosenttia, mutta ei-työssä olleiden tulot lähes saman verran nousevat. Lievempänä sama kehitys näkyy siinä, että yli 54-vuotialla tulot hieman laskevat, mutta heitä nuoremmilla tulot säilyvät ennallaan. Yksin asuvien ryhmässä tuloero perheellisiin nähden kuitenkin kasvaa, sillä yksin asuvien tulot laskevat eläkkeelle siirryttäessä perheellisiä selvästi enemmän. Eläkkeelle siirtymisen yhteydessä muuttumattomana pysyvät tulot vaimentavat eläkkeelle siirtymisestä aiheutuvaa tulomuutosta, ja toisin kuin perheellisillä, yksin asuvilla ei ole perheen muiden jäsenten kautta saatua tuloa vaimentamassa eläkkeelle siirtymisestä aiheutuvaa tulomuutosta. Perheellisillä käytettävissä olevat tulot kuitenkin laskevat, mitä pidempi aika on eläkkeelle jäännistä. Kehitykseen vaikuttaa muun muassa se, että myös puoliso voi jäädä eläkkeelle ja näin muiden kuin eläketulojen merkitys vähenee.

Pidemmän aikavälin tulokehitys näyttää pienentävän eläkeläisryhmien välisiä eroja. Vuonna 2005 niiden eläkkeelle siirtyneiden tulot, jotka ennen eläkkeelle siirtymistä olivat työllisiä, perheellisiä tai yli 54-vuotiaita, ovat vuosien 2006–2020 aikana laskeneet. Vastaavasti, ei-työssä olleiden, yksin asuvien ja alle 55-vuotiaina eläkkeelle siirtyneiden tulot ovat vuosien 2006–2020 aikana nousseet. Tästä syystä keskimäärin eläkeläisten tulot eivät myöskään eläkeaikana näytä muuttuvan. Kuvioista erottuu myös, kuinka vuoden 2009 poikkeuksellisen korkea indeksikorotus on kaikissa ryhmissä nostanut eläkkeen ja tätä kautta käytettävissä olevan tulon tasoa.

Kuvio 4.14.abcd

Vuonna 2005 eläkkeelle siirtyneiden käytettävissä oleva ekvivalenttirahatulo vuosina 2002–2020 eläkettä edeltävän työmarkkina-aseman, asuntokunnan koon, iän ja sukupuolen mukaan, €/v vuoden 2020 rahassa.

Lähde: Laajennettu tulonjaon kokonaisaineisto, Tilastokeskus.

Tuloeroista ryhmäkeskiarvoihin perustuvat vertailut antavat vain osittaisen kuvan. Esimerkiksi ei-työstä eläkkeelle siirtyneiden joukossa on myös hyvätuloisia ja vastaavasti työssä olleiden joukossa on pienituloisia. Kuviossa 4.15 on tarkasteltu, miten tulotasoltaan erilaisten eläkkeelle siirtyneiden käytettävissä olevat tulot ovat vuosien 2002–2020 aikana kehittyneet. Tarkastelun kohteet ovat tulojakauman ääripäät, alin ja ylin tulokymmenys sekä keskituloisia edustava viides kymmenys. Tulokymmenyksiin jako on laskettu henkilön eläkettä edeltäneiden vuosien 2002–2004 käytettävissä olevien tulojen keskiarvojen perusteella. Kuviossa on esitetty myös kunkin tulokymmenyksen bruttomääräisen kokonaiseläkkeen kehitys vuodesta 2006 lähtien. Näin voidaan arvioida kokonaiseläkkeen merkitystä eläkeajan tulotasoon ja kehitykseen. Tulojakauman ääripäissä näiden erojen voi olettaa olevan suurimmat. Viidennen tulokymmenyksen tulokehitystä käsitellään vain vähän, koska sen kehitys on samankaltainen kuin kaikilla eläkkeelle siirtyneillä keskimäärin (ks. kuvio 4.13).

Eläkkeelle siirryttäessä ja ensimmäisten eläkevuosien aikana tuloerot tasoittuvat

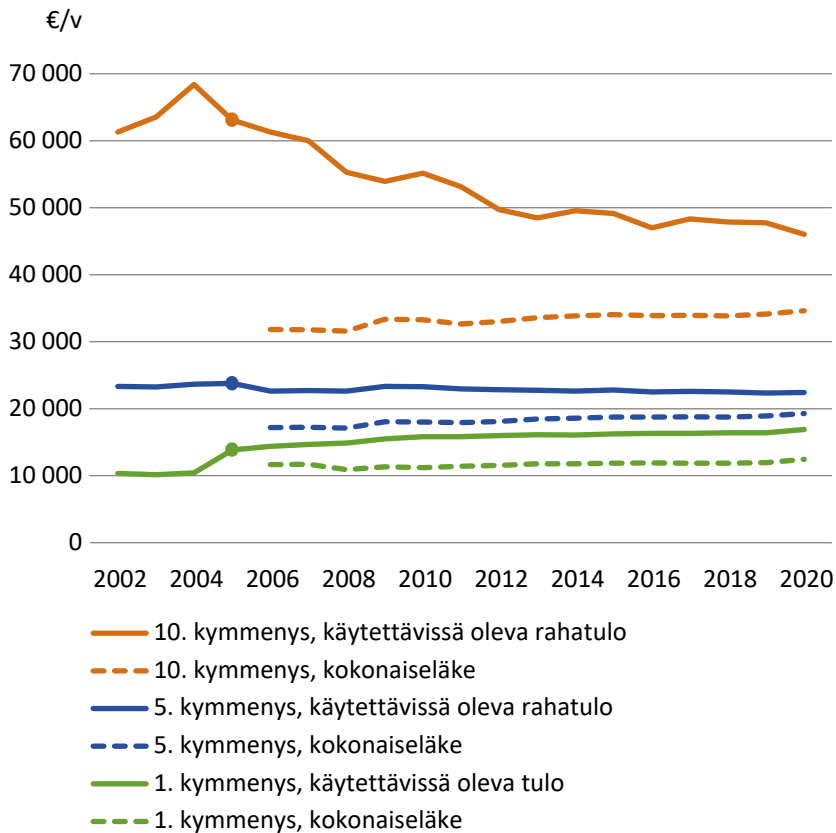
Ennen eläkkeelle siirtymistä ylimpään tulokymmenykseen kuuluneiden tulot olivat keskimäärin noin 64 000 euroa vuodessa (vuosien 2002–2004 keskiarvo). Tämä oli lähes kolme kertaa korkeampi kuin keskituloisten ja kuusi kertaa korkeampi kuin alimpaan tulokymmenykseen kuuluneiden tulot. Eläkkeelle siirtymisen yhteydessä tuloerot kuitenkin kaventuvat, sillä ylimmässä tulokymmenyksessä tulot laskevat 5 prosenttia ja keskimäisessä 3 prosenttia. Alimmassa tulokymmenyksessä tulot sen sijaan nousevat 40 prosenttia. Eläkeaikana tuloerojen kaventuminen jatkuu, sillä vuosien 2006–2020 aikana suurituloisten tulot laskevat 25 prosenttia ja pienituloisten tulot nousevat 17 prosenttia. Keskituloisten tulot säilyvät lähes ennallaan. Seurannan lopussa ylimpään tulokymmenykseen kuuluvien tulot olivat kaksinkertaiset keskituloisiin ja 2,7-kertaiset alimpaan kymmenykseen kuuluviin verrattuna.

Käytettävissä olevan tulon vertaaminen kokonaiseläkkeen kehitykseen osoittaa muiden tulojen, kuten työ- ja omaisuustulojen, ja verotuksen merkityksen eläkeajan tulotasoon ja sen kehitykseen. Tulotason noustessa työ- ja omaisuustulojen merkitys käytettävissä olevista tuloista kasvaa ja ylimmässä tulokymmenyksessä niiden merkitys on luonnollisesti suurin (ks. kuvio 4.9). Suurituloisten tulotason lasku ensimmäisten eläkevuosien aikana johtuukin omaisuus- ja työtulojen vähentymisestä, sillä

kokonaisaläkkeen taso heillä hieman nousee. Vastaava kehitys näkyy myös keskituloisilla, mutta selvästi lievempänä. On merkillepantavaa, että työtu-
lojen lasku eläkeaikana johtuu ennen muuta muiden perheenjäsen työtu-
lojen vähentymisestä eli käytännössä puolison siirtymisestä eläkkeelle, ei
niinkään henkilön omien tulojen vähentymisestä (Rantala 2014).

Kuvio 4.15.

Vuonna 2005 eläkkeelle siirtyneiden käytettävissä oleva ekvivalenttirahatulo vuo-
sina 2002–2020 ja bruttomääräinen kokonaisaläke vuosina 2006–2020 alimmas-
sa, viidennessä ja ylimmässä tulokymmenyksessä, €/v 2020 rahassa.

Lähde: Laajennettu tulonjaon kokonaisaineisto, Tilastokeskus.

Alimpaan tulokymmenykseen kuuluvien eläkeläisten tulot koostuvat usein vain omista tuloista, sillä yksin asuminen on heillä keskimääräistä yleisempää (Rantala 2014). Tästä syystä eläkkeen, etenkin kansaneläkkeen, ja myös muun sosiaaliturvan merkitys on alimmassa kymmenyksessä suuri

(ks. kuvio 4.9). Koska kokonaisaläkkeen taso ei eläkeaikana ole noussut, käytettävissä olevan tulon lievän nousun taustalla lienevät muut syyt. Esimerkiksi vuonna 2008 eläkkeensaajan asumistuki ja hoitotuki poistui kansaneläkkeen käsitteestä. Vastaavan suuruisia tukia maksetaan kuitenkin edelleen.

Kaiken kaikkiaan monet tekijät kuten työuran pituus, työuran aikaiset ansiot, työttömyys, perhetausta, ikä ja sukupuoli vaikuttavat henkilön eläkettä edeltävään tulotasoon ja tätä kautta eläkeaikaiseen tulotasoon. Eläkkeelle siirryttäessä ja eläkeaikana tuloerot eläkeläisten välillä kaventuvat, mutta tuloerot eivät kuitenkaan poistu. Tulotaso periytyy pitkälti eläkettä edeltävältä ajalta. Vaikka käytettävissä olevasta tulosta eläke on eläkkeelle siirtyneille selvästi tärkein tulolaji, osa tulosta tulee muuta kautta. Erityisen suuri merkitys on puolison tai muiden perheenjäsenten tuloilla ja omaisuustuloilla. Tästä syystä pienituloisuuden tai eläkeläisten tuloerojen taustalla voi eläketulojen lisäksi olla myös muiden omien tulojen ja/tai muiden perheen jäsenten tulojen puute.

4.8 Yhteenveto

Luvussa tarkasteltiin eläkeläisten käytettävissä olevan rahatulon kehitystä vuosina 1995–2020. Vuonna 2020 eläkeläisten käytettävissä olevat tulo oli keskimäärin 27 000 euroa vuodessa eli noin 2 300 euroa kuukautta kohden. Tarkastelujakson alkuun, vuoteen 1995 verrattuna eläkeläisväestön tulot ovat reaalisesti kasvaneet 59 prosentilla. 2010-luvun alkuun asti kasvu oli nopeampaa, keskimäärin 2,5 prosenttia vuodessa. Tämän jälkeen tulot ovat nousseet hitaammin, noin yksi prosenttia vuodessa.

Bruttomääräiseen eläketuloon verrattuna käytettävissä oleva rahatulo vuonna 2020 oli 5 800 euroa eli noin viidenneksen korkeampi. Tämän verran muut kuin eläketulot nostivat, verotus huomioiden, eläkeläisten keskimääräistä tulotasoa. Myös tulokehitys oli erilainen, sillä tarkastelujaksolla kokonaisaläke oli noussut 43 prosenttia.

Suhteessa työllisiin eläkeläisten käytettävissä oleva rahatulo on vaihdellut 72–79 prosenttia välillä. Nousukautena, kun työllisyys kohenee ja palkat nousevat eläkkeitä nopeammin, eläkeläisten asema työllisiin nähden heikkenee. Taantumana aikana kehitys on päinvastaista. Suhteessa koko väestöön eläkeläisten käytettävissä oleva rahatulo on vaihdellut 84–92 prosentin välissä. Heikommassa asemassa, sekä tulotason, että sen

kehityksen suhteen ovat muut ei-työlliset, lähinnä opiskelijat ja työttömät.

Eläkeläisiä on sekä pienituloisten että hyvätuloistenkin joukossa. Vuonna 2020 kaikista eläkeläisistä yhteensä 42 prosenttia sijaitsi koko väestön toisessa, kolmannessa ja neljännessä tulokymmenyksessä. Alimmassa kymmenyksessä eläkeläisiä oli suhteessa yhtä paljon kuin väestössä keskimäärin. Lähes joka viides eläkeläinen sijoittui tulotasoltaan kolmeen ylimpään tulokymmenykseen. Tarkastelujaksolla pienituloisten eläkeläisten suhteellinen asema koko väestön tulojaossa on hieman parantunut.

Taloudellisesti parhaimmassa asemassa ovat 55–74-vuotiaat vähintään kahden hengen taloudessa asuvat, joiden käytettävissä oleva rahatulo vuonna 2020 oli keskimäärin noin 32 000 euroa. Heikommassa asemassa ovat yksin asuvat, etenkin alle 55-vuotiaat, joiden käytettävissä oleva rahatulo oli 17 600 euroa vuodessa. Kaiken kaikkiaan perheellisten tulotaso on iästä riippumatta korkeampi kuin yksin asuvien. Tarkastelujaksolla perheellisten eläkeläisten tulot ovat myös nousseet nopeammin kuin yksin asuvien eläkeläisten.

Eläkeläisten välisiä tuloeroja tutkittiin myös vuosien 1995, 2000, 2005, 2010, 2015 ja 2020 tulojakaumien avulla. Vuoteen 2005 asti tulojakaumat siirtyivät tuloakselilla oikealle eli eläkeläisten tulotaso parani. Samalla jakaumien huipukkuus väheni ja hajonta kasvoi. Vuodesta 2010 lähtien tulojakaumat ovat sen sijaan olleet melko samankaltaiset. Eläkeläisten tulotaso ei 2010-luvun alusta lähtien ole siten kovinkaan merkittävästi parantunut eikä tulojen jakautumisessa eläkeläisten välillä ole tapahtunut yhtä suuria muutoksia kuin aikaisemmin.

Vuonna 2020 oman työeläkkeen osuus eläkeläisten bruttotuloista oli keskimäärin 62 prosenttia, kansaneläkkeen noin 5 prosenttia ja perhe-eläkkeen vajaa 3 prosenttia. Työtulojen osuus oli 15 prosenttia ja omaisuustulojen osuus 11 prosenttia. Veroja ja veron luonteisia maksuja eläkeläiset maksoivat bruttotulostaan noin 21 prosenttia. Tarkastelujaksolla näkyvin muutos liittyy eläketulojen rakenteeseen, sillä vuonna 1995 oman työeläkkeen osuus bruttotulosta oli vielä 48 prosenttia ja kansaneläkkeen 18 prosenttia.

Eläkeläisten tulotaso, tulorakenne ja eläkeläisten väliset tuloerot ovat yhteydessä toisiinsa. Vuonna 2020 keskituloisten bruttotulot olivat yli 2,2 kertaa suuremmat kuin alimpaan kymmenykseen kuuluvien bruttotulot, mutta 3,5 kertaa pienemmät kuin ylimpään kymmenykseen kuuluvien bruttotulot. Alimmassa tulokymmenyksessä korostuivat oma kansaneläke

ja muut tulonsiirrot, keskituloisilla oma työeläke ja ylimmässä tulokymmenyksessä oma työeläke, omaisuustulot ja työtulot. Eläkeläisten välisiä tuloeroja lisäsi oma työeläke, työtulot ja omaisuustulot, kun taas kansaneläke, muut Kelan etuudet ja verotus tasasivat niitä.

Vuonna 2020 eläkeläisten pienituloisuusaste oli 60 prosentin pienituloisuusrajan mukaan 13 prosenttia, lähes sama kuin koko väestössä keskimäärin. Vuoteen 1995 verrattuna eläkeläisten pienituloisuusaste on noussut noin 4 prosenttiyksiköllä. Korkeimmillaan eläkeläisten pienituloisuusaste oli vuonna 2007, jonka jälkeen se on lähinnä laskenut. Alemman eli 50 prosentin pienituloisuusrajan perusteella eläkeläisten pienituloisuusaste on neljäsosa verrattuna 60 prosentin rajaan perustuva pienituloisuusaste. Eläkeläisten pienituloisuusaste on tällöin koko väestöä matalampi.

Pienituloisuus on keskimääräistä yleisempää yksin asuvien keskuudessa ja erityisen yleistä se on yksin asuvilla alle 55-vuotiailla ja 85 vuotta täyttäneillä eläkeläisillä. Vähintään kahden hengen talouksissa ja 65–74-vuotiaiden eläkeläisten joukossa pienituloisuus oli puolestaan matalinta. Eläkeläisnaisten ja -miesten pienituloisuusasteet ovat lähellä keskimääräistä tasoa. Määrällisesti merkittävimmän yksittäisen pienituloisten ryhmän muodostavat yksin asuvat. Tarkastelujakson merkittävä muutos on ollut alle 55-vuotiaiden, niin yksin asuvien kuin perheellistenkin, pienituloisuusasteen nousu.

Vuonna 2019 eläkkeelle siirtyneiden käytettävissä oleva rahatulo ensimmäisenä täytenä eläkevuonna oli keskimäärin 31 800 euroa ja kokonaiseläke oli 21 100 euroa vuodessa. Siten muut kuin eläketulot nostavat eläkeajan alkuvaiheen tulotasoa 50 prosentilla. Koska tarkastelujaksolla kokonaiseläke on noussut vähemmän kuin käytettävissä olevat tulot, muiden kuin eläketulojen vaikutus eläkeläisten tulotason nousuun on ollut eläketuloa suurempi. Eläkkeelle siirtyneitä koskevien tarkastelujen perusteella ilmeni myös, että 2010-luvun taitteeseen asti eri vuosina eläkkeelle siirtyneiden käytettävissä olevat rahatulot olivat korkeammat kuin edellisenä vuonna eläkkeelle siirtyneiden. Tämän jälkeen suurta eroa tulotasoissa ei sen sijaan enää ole ollut.

Eläkkeelle siirtyneet eivät ole tulotason eikä eläkeajan tulokehityksen suhteen yhtenäinen ryhmä. Tulotaso eläkkeen alkaessa on pitkälti seurausta eläkettä edeltävästä tuloasemasta. Tämä ilmeni, kun vuonna 2005 eläkkeelle siirtyneiden kohortin tulokehitystä tarkasteltiin vuosina

2002–2020. Eläkeajan alkuvaiheessa keskimääräistä parempi tuloisia olivat työstä eläkkeelle siirtyneet ja perheelliset, kun taas keskimääräistä pienempituloisia olivat puolestaan ei-työstä eläkkeelle siirtyneet ja yksin asuvat. Keskimäärin vuonna 2005 eläkkeelle siirtyneiden käytettävissä oleva tulo oli eläkkeen alkaessa 27 200 euroa.

Eläkkeelle siirtymisen yhteydessä tuloerot kuitenkin hieman tasoittuvat. Esimerkiksi työssä olleiden tulot jonkin verran laskivat, kun taas ei-työssä olleilla ne hieman nousivat. Eläkeläisten väliset tuloerot tasoittuvat jonkin verran myös ensimmäisten eläkevuosien aikana. Tuloerojen tasoittumisen taustalla on ennen muuta keskimääräistä suurituloisempien ansio- ja omaisuustulojen vähentyminen.

Luvussa eläkeläisten taloudellista asemaa tarkasteltiin kahden keskeisen eläkepolitiikalle asetetun sosiaalisen tavoitteen – eläkettä edeltävän kulutustason kohtuullisen säilyttämisen ja köyhyyden estämisen – näkökulmista. Tavoitteita mitattiin kotitalouden käytettävissä olevan tulojen avulla. Tulotason, tuloerakenteen sekä sosioekonomisten ja -demografiset erojen merkitys eläkeläisten tulotasoon, tuloeroihin ja pienituloisuuden yleisyyteen olivat erityisen huomion kohteena.

Tulokset eläkepolitiikan tavoitteiden onnistumisesta ovat pääosin myönteiset sekä euromääräisesti että suhteessa muihin väestöryhmiin. Eläkeläisten väliset tuloerot ovat lisäksi pienemmät kuin koko väestössä. Tuloksista ilmeni eläkettä edeltävän tuloaseman voimakas yhteys eläkeajan tulotasoon, sillä eläkeläisten tulotaso ei eläkkeelle siirryttäessä merkittävästi heikkene ja pienituloisilla tulotaso jopa hieman parane. Eläkeaikana tulotaso säilyy melko vakaana. Lakisääteisten eläkkeiden merkitys eläkeajan tulotason ja sen säilymisen kannalta on keskeinen. Eläkeläisten tulot muodostavat kuitenkin kokonaisuuden, jossa työ- ja omaisuustulojen, mutta etenkin perheen merkitys on tärkeä. Yleisintä eläkeläisköyhyys onkin yksin asuvien joukossa.

Lähteet

Atkinson, A.B. (1970) On the measurement of inequality, *Journal of Economic Theory*, 2.

Canberra Group (2011) *Handbook on Household Income Statistics*, Second Edition 2011, United Nations.

European Commission (2021) *Social Affairs and Inclusion, 2021 pension adequacy report: current and future income adequacy in old age in the EU. Volume 1*, Publications Office, 2021. <https://data.europa.eu/doi/10.2767/013455>

Eurostat (2022) *Glossary: At-risk-of-poverty rate*. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Glossary:At-risk-of-poverty_rate

Hagfors R. & Hellsten K. & Ilmakunnas S. & Uusitalo H., (toim.) (2003) *Eläkeläisten toimeentulo 1990-luvulla*. Eläketurvakeskus, Tutkimuksia 2003:1.

Jenkins, S. (2011) *Changing fortunes. Income mobility and poverty dynamics in Britain*. Oxford: Oxford University Press.

Kangas O. & Ritakallio V-M. (2008) *Köyhyyden mittaustavat, sosiaaliturvan riittävyys ja köyhyyden yleisyys Suomessa*. Sosiaali- ja terveysturvan selosteita 61/2008. KELA.

Kautto M. (toim.) (2011) *Eläkkeet ja eläkkeensaajien toimeentulo 2000–2010*. Eläketurvakeskus, Raportteja 2011:4.

Kuivalainen, S. & Rantala J. & Ahonen K. & Kuitto, K. & Palomäki, L.-M. (toim.) (2017) *Eläkkeet ja eläkeläisten toimeentulo 1995–2015*. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 01/2017: Helsinki.

Lambert, P. J. (1993) *The Distribution and Redistribution of Income. A Mathematical Analysis*. Second Edition. Manchester University Press.

Lerman, R. & Yitzhaki, S. (1985) *Income Inequality Effects by Income Source: A New Approach and Application to the United States*. *The Review of Economics and Statistics*, 67, 151–156.

OECD (2021) *Pensions at a Glance: OECD and G20 indicators*. OECD: Paris.

- Pulkkinen, T. (1969) Eläketurva ja toimeentulo. Sosiaalipoliittisen yhdistyksen julkaisuja 8.
- Rantala, J. (2020) Tutkimuksia eläkeläisten pienituloisuuden ja toimeentulon dynamiikasta Suomessa vuosina 1995–2014. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 05/2020. Eläketurvakeskus.
- Rantala, J. & Riihelä, M. (2016) Eläkeläisnaisten ja -miesten toimeentuloerot vuosina 1995–2013. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 1/2016; Helsinki.
- Rantala, J. & Suoniemi, I. (2007) Tulojen muuttuminen eläkkeelle siirryttäessä. Eläketurvakeskuksen keskustelualoitteita 2007:6.
- Rawls, J. (1971) A Theory of Justice. Cambridge, Massachusetts: Belknap Press of Harvard University Press.
- Riihelä, M. & Sullström, R. & Tuomala, M. (2001) What lies behind the unprecedented increase in income inequality in Finland during the 1990's. VATT Discussion Papers 247, Helsinki.
- Sen A.K. (1973) On Economic Inequality, Oxford University Press, Oxford.
- Shi, J. & Tarkiainen, L. & Martikainen, P. & van Raalte, A. (2021) The impact of income definitions on mortality inequalities. SSM - Popul Health. 2021 Sep 1; 15:100915. <https://doi.org/10.1016/j.ssmph.2021.100915>
- Suoniemi, I. (1999) Tulonjaon kehitys Suomessa ja siihen vaikuttavista tekijöistä 1971–1996. Palkansaajien tutkimuslaitos, Tutkimuksia 76, Helsinki.
- Tilastokeskus (2018) Tulonjakotilasto 2016. Tulot, asuminen ja asumismenot.
- Tilastokeskus (2022) Asuntotulo. Saantitapa: <https://www.stat.fi/meta/kas/asuntotulo.html>
- THL (2022) Sosiaalihuollon laitos- ja asumispalvelut 2021. Tilastoraportti 26/2022. Saantitapa: <https://thl.fi/fi/tilastot-ja-data/tilastot-aiheittain/ikaantyneet/sosiaalihuollon-laitos-ja-asumispalvelut>
- Townsend P. (1979) Poverty in the United Kingdom: a survey of household resources and standards of living, Harmondsworth: Penguin Books.

Uusitalo, H. (1988) Muuttuva tulonjako. Hyvinvointivaltion ja yhteiskunnan rakennemuutoksen vaikutukset tulonjakoon 1966–1985. Tilastokeskus, Tutkimuksia, 148, Helsinki.

Uusitalo, H. (toim.) (2006) Eläkkeet ja eläkeläisten toimeentulo. Kehitys vuosina 1990–2005. Eläketurvakeskuksen raportteja 2006:2, Helsinki.

Liitteet

Liitetaulukko 4.1.

Eläkeläisten pienituloisuusasteet eräissä väestöryhmissä vuosina 1995–2020, pienituloisuusrajana 50 prosenttia mediaanitulosta, %.

	1995	2000	2005	2010	2015	2020
Koko väestö	4	5	7	7	6	6
Eläkeläiset	2	5	6	6	3	3
Sukupuoli						
Miehet	1	3	4	5	3	3
Naiset	3	6	8	7	4	4
Ikä						
18–54-v.	3	6	10	13	7	6
55–64-v.	1	2	4	5	3	4
65–74-v.	2	4	4	3	2	3
75–84-v.	4	7	9	7	4	3
Yli 84-v.	6	11	12	11	8	7
Asuntokunnan koko						
Yksin asuva	6	11	14	13	8	8
Vähintään kaksi	1	1	2	2	1	1
Yksin asuva /ikä						
18–54-v.	7	14	21	24	12	11
55–64-v.	4	7	10	12	8	9
65–74-v.	4	10	10	9	6	7
75–84-v.	7	12	16	14	8	7
Yli 84-v.	9	16	18	16	12	11
Vähintään kaksi /ikä						
18–54-v.	1	2	4	5	3	3
55–64-v.	1	1	1	2	1	1
65–74-v.	1	1	1	1	1	1
75–84-v.	1	1	2	2	1	1
Yli 84-v.	2	3	3	2	2	1
Yksin asuva yli 84-v.						
Miehet	2	3	4	4	7	8
Naiset	10	19	20	18	13	12

Lähde: Laajennettu tulonjaon kokonaisaineisto, Tilastokeskus.

Liitetaulukko 4.2.

Pienituloisten eläkeläisten osuus kaikista pienituloisista eläkeläisistä eräissä eläkeläisten väestöryhmissä vuosina 1995–2020, pienituloisuusrajana 60 prosenttia mediaanitulosta, %.

	1995	2000	2005	2010	2015	2020
Koko väestö	100	100	100	100	100	100
Eläkeläiset	14	19	20	20	14	16
Sukupuoli						
Miehet	24	26	31	36	38	40
Naiset	76	74	69	64	62	60
Ikä						
18–54-v.	12	13	15	16	12	10
55–64-v.	14	12	14	18	16	13
65–74-v.	31	31	25	21	27	35
75–84-v.	32	32	35	31	26	23
Yli 84-v.	12	13	12	14	19	19
Asuntokunnan koko						
Yksin asuva	79	82	82	82	84	86
Vähintään kaksi	21	18	18	18	16	14
Yksin asuva /ikä						
18–54-v.	8	9	11	13	9	8
55–64-v.	9	8	10	14	12	10
65–74-v.	23	24	19	17	22	29
75–84-v.	28	28	30	26	23	21
Yli 84-v.	10	12	11	13	18	18
Vähintään kaksi /ikä						
18–54-v.	3	4	4	4	3	2
55–64-v.	5	4	4	4	3	2
65–74-v.	8	6	5	4	5	6
75–84-v.	4	4	5	4	3	3
Yli 84-v.	1	1	1	1	1	1
Yksin asuva yli 84-v.						
Miehet	0	0	0	1	2	3
Naiset	10	12	11	12	16	15

Lähde: Laajennettu tulojaon kokonaisaineisto, Tilastokeskus.

5 Vanhuuseläkeläiskotitalouksien varallisuus ja velat vuonna 2020

Kati Ahonen

5.1 Johdanto

Toimeentuloa arvioidaan yleensä tulojen ja kulutusmenojen kautta. Tulojen ja menojen ohella toimeentuloon vaikuttaa myös varallisuus. Varallisuus voi tarjota kotitaloudelle taloudellista liikkumavaraa ja auttaa yllättävien menojen kohdatessa. Varallisuus karttuu iän myötä säästämisen, omaisuuden arvon kehityksen sekä esimerkiksi perintöjen kautta. Ikä on näin ollen merkittävä varallisuuden määrään liittyvä tekijä. Vanhuuseläkeikäisten varallisuus on noussut etenkin sotien jälkeisten suurten ikäluokkien tultua eläkeikään, ja 65–74-vuotiaiden kotitaloudet ovat olleet 2010-luvulta lähtien kaikista varakkain ikäryhmä (SVT 2019). Suuret ikäluokat ovat eläneet aineellisesti edeltäjiään paremmissa olosuhteissa: He saivat tehdä työuransa ilman sotia, heidän aikaansa osui teollistuminen ja maalta kaupunkiin muutot, koulutuksen merkitys kasvoi ja he olivat edeltäjiään paremmin koulutettuja (Blom & Melin 2004; Purhonen 2008). Sodan jälkeen syntyneillä ikäluokilla on näin ollen ollut edeltäjiään parempi mahdollisuus varallisuuden kartuttamiseen.

Tässä luvussa tarkastellaan Eläketurvakeskuksen vuonna 2020 tekemän kyselytutkimuksen (ks. Palomäki ym. 2021) kautta 64–88-vuotiaiden vanhuuseläkeläisten varallisuutta ja velkoja. Pääasiallisena mielenkiinnon kohteena on, miten vanhuuseläkeläiskotitalouksien nettovarallisuus, eli varallisuus velkojen jälkeen, sekä kotitalouksien velat jakautuvat, ja mitä taustatekijöitä keskimääräistä matalampaan ja korkeampaan varallisuuteen liittyy. Kyselyaineisto antoi myös mahdollisuuden katsoa, miten eläkeläisten taloudellinen tyytyväisyys vaihtelee kotitalouden varallisuuden mukaan. Tätä tarkastellaan luvun lopuksi.

Varallisuuserot ovat kasvaneet Suomessa 1990-luvun puolivälin jälkeen (Törmälehto 2019). Tilastokeskuksen varallisuustutkimuksen mukaan varakkain kymmenesosa omisti noin puolet nettovarallisuudesta vuonna 2019. Vanhempien ikäryhmien väliset varallisuuserot ovat kuitenkin

hieman kaventuneet, ja nettovarallisuus jakautui vuonna 2019 aiempia vuosia tasaisemmin 45-vuotta täyttäneiden ja tätä vanhempien ikäryhmien välillä (Tilastokeskus 2022 a). Varallisuus koostuu rahoitusvaroista, kuten pankkitalletuksista ja pörssiosakkeista, sekä reaalivaroista, kuten asunnosta ja kulkuvälineistä. Kotitalouksien yleisin varallisuuden muoto on talletukset, joita on lähes kaikilla (98 %) kotitalouksilla. Euromääräisesti suurin yksittäinen varallisuuserä on puolestaan omistusasunto. (Tilastokeskus 2022 b.) Kotitalouksien varallisuuden kehitys onkin seurannut pitkälti asuntojen hintakehitystä (Mäki-Fränti 2016). Omistusasunnon merkitys eläkeläisten varallisuudessa on erityisen suuri, sillä heillä on asuntovelkaa jäljellä nuorempia harvemmin. Myös velan suhde kokonaisvaroihin on 65-vuotta täyttäneillä keskimäärin matalampi kuin nuoremmilla. Alle kymmenellä prosentilla tämän ikäryhmän yhden tai kahden aikuisen velallisista kotitalouksista velkaa oli yli 75 prosenttia suhteutettuna kokonaisvarallisuuteen vuonna 2019 (SVT 2019).

Reaalivarallisuus ja rahoitusvarallisuus eroavat keskenään siinä, miten helposti ne ovat muutettavissa rahaksi. Tällä on merkitystä toimeentuloon esimerkiksi yllättävien isompien menojen kohdatessa. Esimerkiksi asuntovarallisuus voi olla vaikeasti rahaksi muutettavissa. Asuntojen myyntiajat vaihtelevat alueellisesti merkittävästi eli likviditeetti on kiinni asunnon sijainnista ja sen muista ominaisuuksista. Asunto on myös tärkeä kulutushyödyke eikä asunto ole poismyytävissä ilman asumisen järjestämistä jollakin toisella tapaa. Asuntoon voi liittyä myös tunnearvoa, joka vaikeuttaa myyntipäätöksen tekemistä (Ahonen 2019). Toisaalta rahoitusvarallisuus, pankkitalletukset sekä rahastot ja osakkeet, ovat varsin likvidejä, ja näiden varojen käyttäminen isompiin hankintoihin sekä esimerkiksi yllättäviin terveydenhoitomaihin tai remonttikuluihin on helppoa. Näiden syiden vuoksi esimerkiksi joissakin varallisuutta köyhyyden näkökulmasta käsittelevistä tutkimuksista on päädytty siihen, että tarkasteluun on otettu mukaan ainoastaan likvidit varat ja rajattu reaali-varat, kuten asuntovarallisuus, tarkastelun ulkopuolelle (ks. esim. Kuypers & Marx 2021). Tässä luvussa käytetyssä tutkimusaineistossa varallisuus on yhtenä kokonaisuutena eikä eri varallisuuseriä pystytä erottelamaan toisistaan.

Tämä luku etenee seuraavasti. Aluksi esitellään käytetty tutkimusaineisto ja keskeiset käsitteet. Tämän jälkeen alaluvussa 5.3 tarkastellaan kotitalouden brutto- ja nettovarallisuuden määrää ja alaluvussa 5.4 velkojen määrää kotitalouden rakenteen (ikä, sukupuoli, koko), kotitalouden tulojen, asunnon hallintasuhteen sekä asuinalueen (suuralueet) mukaan.

Lisäksi tarkastellaan velan takaisinmaksun aiheuttamaa taloudellista raskautta kotitalouden tulojen suhteen. Lopuksi alaluvussa 5.5 tarkastellaan vanhuuseläkeläiskotitalouksien taloudellista tyytyväisyyttä nettovarallisuuden ja velan määrän mukaan.

5.2 Aineisto ja käsitteet

Tämä luku perustuu Eläketurvakeskuksen vuonna 2020 keräämään eläkeläisten taloudellista hyvinvointia koskevaan kyselyaineistoon. Tutkimusaineistoon on poimittu ne henkilöt, jotka olivat täyttäneet 63 vuotta vuoden 2019 loppuun mennessä ja olivat tällöin vanhuuseläkkeellä. Näin muodostetussa aineistossa on 3 030 vastaajaa, joiden ikä oli kyselyvuoden (2020) lopussa 64–88-vuotta.

Kyselyyn on vastannut satunnaisesti otokseen valikoitunut kotitalouden jäsen. Taloudellista hyvinvointia, tuloja ja varallisuutta käsittelevät tiedot perustuvat vastaajan arvioon kotitalouden tilanteesta. Kyselylomake on nähtävissä aiemman julkaisun liitteessä (ks. Palomäki ym. 2021).

Tarkasteltava yksikkö

Tuloja, varallisuuttaja ja velkoja käsitellään artikkelissa kotitalouden tasolla eikä niitä ole jaettu kulutusyksikköä kohden. Varallisuuden ja kotitalouden koon yhteismitallistamiseen ei ole olemassa yleisesti hyväksyttyä skaalalukua eikä edes konsensusta siitä, tulisiko varallisuutta ylipäänsä suhteuttaa kotitalouden jäsenten määrään (OECD 2013). Esimerkiksi Eurostatin ja OECD:n julkaisuissa varallisuutta käsitellään pääsääntöisesti kotitalouskohtaisena muuttujana. Kysymys onkin lähinnä siitä, mistä näkökulmasta varallisuutta tarkastellaan. Mikäli varallisuus mielletään tuloja täydentävänä kulutuksen mahdollistajana, on perusteltua jakaa myös varallisuus kulutusyksikköä kohden samoin kuin tuloja tarkasteltaessa. Näin voisi olla esimerkiksi tilanteessa, jossa tutkitaan pienituloisuutta ja siihen liittyviä tekijöitä. Tässä luvussa tarkastellaan eläkeläiskotitalouksien varallisuutta yleisesti eikä keskitytä esimerkiksi pienituloisuuteen. Tämän vuoksi luvussa päädyttiin tarkastelemaan varallisuutta kotitaloutta kohden eli varallisuutta ei jaeta kotitalouden jäsenten määrällä tai kulutusyksikköluvulla. Yhteneväisyyden takia myös tulotarkastelu on kotitalouskohtaista. Koska kotitalouden koko vaikuttaa tulojen ja varallisuuden määrään, tarkasteluissa huomioidaan läpi luvun kotitalouden koko.

Kotitalous ja sen rakenne

Vanhuuseläkeläiskotitaloudeksi määritellään kotitalous, jossa kyselyyn vastannut henkilö sai vanhuuseläkettä vuoden 2019 lopussa. Mukana voi olla myös kotitalouksia, joissa kotitalouden toinen jäsen on työssäkäyvä. Valtaosa tämän tutkimusaineiston vanhuuseläkeläiskotitalouksista on yhden tai kahden henkilön kotitalouksia ja alle kolmessa prosentissa kotitalouksista on enemmän kuin kaksi henkilöä.

Vanhemmissa ikäryhmissä miesten ja naisten välillä on suuria eroja yksinasumisen yleisyydessä. Vuonna 2020 kolme neljästä yksinasuvasta 75-vuotta täyttäneestä oli naisia (SVT 2020). Tämän takia kotitaloudet jaetaan osassa tarkasteluista ryhmiin, joissa analysoidaan iän mukaan erikseen yksin asuvia miehiä ja naisia sekä yhdessä puolison kanssa (avioliitto, rekisteröity parisuhde tai avoliitto) asuvia. Vastaajan ikä, kotitalouden koko ja sukupuolirakenne on määritetty rekisteritietojen (sukupuoli, ikä) ja kyselytietojen (kotitalouden koko ja siviilisääty) mukaan. Yhdessä puolison kanssa asuvia on kaksi kolmasosaa tämän aineiston kotitalouksista ja yksin asuvia kolmannes. Tässä yhteydessä tarkastelun ulkopuolelle rajautuvat ne kotitaloudet, joissa kahden tai sitä useamman jäsenen kotitalouteen ei kuulu puolisoa. Näitä oli kaksi prosenttia yhdessä asuvien kotitalouksista (n=34).

Tulot

Tulot tarkoittavat kotitalouden jäsenten yhteenlaskettuja nettotuloja eli tuloja verojen ja muiden vähennysten jälkeen. Tuloja tarkastellaan kotitaloustaasolla eikä niitä ole jaettu kulutusyksikköä kohden. Kotitalouden tulot on ryhmitelty neljään luokkaan (taulukko 5.1). Alin tuloryhmä (alle 1500 €/kk) koostuu pääosin yhden hengen kotitalouksista ja kaksi ylintä tuloryhmää (2500 €/kk tai sitä enemmän) kahden tai sitä useamman henkilön kotitalouksista. Alimpaan tuloryhmään (alle 1500 €/kk) kuuluu viidennes tutkimusaineiston eläkeläiskotitalouksista ja ylimpään (3 500 €/kk tai enemmän) vajaa viidennes (19 %). Tieto nettovarallisuudesta pystyttiin puuttuvien vastausten vuoksi muodostamaan 90 prosentille kotitalouksista. Puuttuvia tietoja oli hieman enemmän alimmassa tuloryhmässä. Sisäisen kadon vaikutus tutkimusaineiston tulojakaumaan on kuvattu nettovarallisuuden yhteydessä.

Bruttovarallisuus

Bruttovarallisuudella tarkoitetaan varallisuuden arvoa ennen velkoja. Kyseessä on vastaajan arvio kotitalouden jäsenten yhteenlasketusta bruttovarallisuudesta¹. Vastausvaihtoehdot oli kysymyslomakkeessa jaettu kymmeneen luokkaan, joista pienin oli alle 5 000 euroa ja suurin miljoona euroa tai yli (ks. Kuvio 5.1.) Kiinteän omaisuuden arvo eli niin sanottu reaali-varallisuus oli kysymyslomakkeessa ohjeistettu arvioimaan omaisuuden todennäköisen myyntihinnan perusteella. Varallisuus perustuu siten vastaajan subjektiiviseen arvioon. Tämä voi aiemman tutkimustiedon perusteella aliarvioida varallisuuden tosiasiallista arvoa. Lisäksi on havaittu, että varakkaimmat kotitaloudet osallistuvat kyselyihin keskimääräistä harvemmin (mm. Vermeulen 2017). Esimerkiksi Tilastokeskuksen Varallisuustutkimuksessa korkeimmat varallisuusluokat ovat olleet aliedustettuina ja tätä on pyritty korjaamaan ottamalla suurempi otos korkeimmista tulonsaajaryhmistä (SVT 2019; ks. myös Riihelä ym. 2017). Tässä luvussa käytetyssä kyselyaineistossa vastauskatoa on korjattu tulojen suhteen vain vastaajan eläketulojen mukaan. Onkin oletettavaa, että aineistossa on jonkin verran enemmän katoa kotitalouksien ylempien tulonsaajaryhmien kohdalla kuin muissa tulonsaajaryhmissä (aineiston muodostamisesta enemmän katso Palomäki ym. 2021).

Myös varallisuuden arvon määrittämisessä voi olla puutteita. Kaikkea varallisuutta voi olla myös vaikea muistaa. Ruotsalaisen kysely- ja rekisteriaineistoja koskevan vertailun mukaan varakkaimmat aliarvioivat jossakin määrin varallisuuttaan, kun taas vähävaraiset pikemminkin yliarvioivat sitä (Johansson-Tormod & Klevmarken 2022). Myös kyselyn ajankohta tai hetki, mihin varallisuuden arvo pyydetään kyselyssä kiinnittämään, vaikuttaa varallisuuden arvoon. Esimerkiksi pörssikurssit voivat vaihdella paljon lyhyenkin ajan sisällä. Toisaalta kyselytiedot ovat myös osoittautuneet yllättävän paikkansapitäviksi, ja esimerkiksi kyselytietoon perustuvan asunnon arvon on todettu vastaavan varsin hyvin asuntojen ja kiinteistöjen myyntihintatilastoihin perustuvia arvioita (Törmälehto ym. 2013).

---

1 Kysymysmuotoilu oli: Miten suureksi arvioitte kotitaloutenne jäsenten yhteenlasketun bruttovarallisuuden eli varallisuuden arvon ennen velkoja? Varallisuus koostuu niin sanotun kiinteän omaisuuden bruttoarvosta ja rahoitusvarallisuudesta. Kiinteän omaisuuden bruttoarvolla tarkoitetaan asuntojen ja muiden kiinteistöjen, kulkuvälineiden (esim. auto, vene), liikeyritysten sekä maaomaisuuden arvoa ennen velkoja. Arvioidessanne kiinteän omaisuutenne arvoa miettikää, mikä olisi sen todennäköinen myyntihinta eli hinta, joka siitä myytäessä saataisiin. Rahoitusvarallisuudella tarkoitetaan esimerkiksi pankkitalletusten, osakkeiden ja sijoitusrahastojen, eläkevakuutusten sekä säästö- ja sijoitusvakuutusten yhteenlaskettua arvoa.

Velka

Velkaa ja velan määrää ja sen maksurasitetta on kysytty neljällä kysymyksellä. Aluksi lomakkeessa esitettiin kaksi kysymystä, joista ensimmäisessä kysyttiin, onko kotitaloudella asuntovelkaa vakituiseen asuntoonsa (on, ei), ja toisessa, onko kotitaloudella muuta velkaa tai kulutusluottoja (on, ei). Lisäksi vastaajaa pyydettiin arvioimaan kotitalouden jäsenten yhteenlasketun velan määrää². Vastausvaihtoehdot oli kysymyslomakkeessa luokiteltu kymmeneen luokkaan, joista alin oli alle 1 000 euroa ja ylin 500 000 euroa tai yli. Tämän lisäksi oli mahdollista valita vastausvaihtoehdoksi, että ”kotitaloudella ei ole velkaa”. Vastaajaa pyydettiin lisäksi arvioimaan, miten suureksi taloudelliseksi rasitteeksi he kokivat velan takaisinmaksun.

Nettovarallisuus

Nettovarallisuus perustuu kahteen luokiteltuun muuttujaan, kotitalouksien bruttovarallisuuteen ja velan määrään. Kotitalouden nettovarallisuus on määritelty siten, että varallisuusluokan alarajasta on vähennetty velkaluokan alaraja. Poikkeuksena on alin varallisuusluokka (0–5 000 euroa), jonka alarajaksi on laskelmassa määritelty luokan keskiarvo eli 2 500 euroa sekä alin velkaluokka (alle 1 000 euroa), jonka alarajaksi määriteltiin vastavasti 500 euroa. Ylin velkaluokka oli kyselylomakkeessa 500 000 euroa tai enemmän. Tähän ryhmään kohdistuu suurin epävarmuus velan todellisesta määrästä. Tähän ryhmään kuuluu ainoastaan kaksi kotitaloutta, jotka molemmat kuuluivat myös ylimpään varallisuusluokkaan, joka on myös yläpäältä avoin luokka. Ylin varallisuusluokka lomakkeessa oli miljoona euroa tai sen yli. Näiden kotitalouksien nettovarallisuudeksi tulee määritelmän mukaan 500 000 euroa.

Ne vastaajat, joille ei voitu kysymysten perusteella päätellä joko varallisuutta tai velan määrää, on määritelty puuttuviksi. Analyyseistä rajautui tässä yhteydessä pois noin 10 prosenttia vastaajista (n=318). Aineiston sisäinen kato varallisuustiedon kohdalla ei asetu täysin tasaisesti tulojen mukaan, vaan puuttuvia vastauksia on hieman enemmän pienituloisimmissa yksin asuvien (alle 1 500 €/kk) kotitalouksissa. Kadon vaikutus jää kuitenkin varsin pieneksi. Yksin asuvien pienituloisimpien eläkeläisten osuus on kolme prosenttia pienempi aineistossa, jossa

---

2 Kysymysmuotoilu oli: Jos kotitaloudellanne on velkaa, miten suureksi arvioitte kotitaloutenne yhteenlasketun velan (esimerkiksi asuntovelka, velka vapaa-ajan asunnosta tai sijoitusasunnosta, autolaina, kulutusluotot)?

varallisuustarkastelut tehdään, kuin koko aineistossa. Vastaavasti korkeimmissa tuloryhmissä (2 500 euroa tai yli) on noin puolitoista prosenttiyksikköä suurempi määrä kotitalouksia.

5.3 Vanhuuseläkeläisten varallisuus

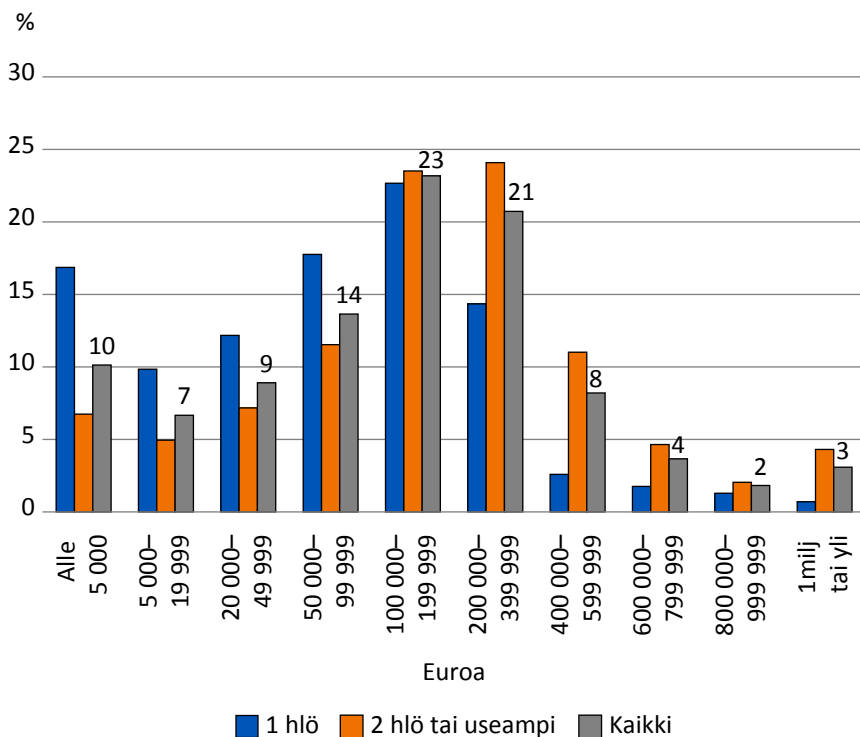
Tässä alaluvussa tarkastellaan kotitalouksien bruttovarallisuutta ja nettovarallisuutta. Aluksi luvussa esitetään eläkeläiskotitalouksien bruttovarallisuuden jakautuminen kotitalouden koon mukaan. Tämän jälkeen siirytään tarkastelemaan nettovarallisuutta. Nettovarallisuus saadaan, kun bruttovarallisuudesta vähennetään velat. Nettovarallisuus on yleisimmin käytetty varallisuuden määrää kuvaava luku. Tässä alaluvussa käsitellään nettovarallisuuden määrän jakautumista kotitalouden rakenteen, tulojen, asunnon hallintasuhteen sekä asuinalueen mukaan.

Kotitalouden brutto- ja nettovarallisuus vaihtelevat kotitalouden koon mukaan

Tarkastellaan aluksi bruttovarallisuutta kotitalousten tasolla sekä erikseen yhden ja kahden tai tätä useamman henkilön kotitalouksissa (kuvio 5.1). Kaikkien 64–88-vuotiaiden vanhuuseläkeläiskotitalouksien keskimäinen bruttovarallisuusluokka eli luokka, johon suuruusjärjestyksessä keskimäisen kotitalouden bruttovarallisuus sijoittuu, oli 100 000–199 999 euroa. Bruttovarallisuus on keskimäärin korkeampi kahden tai sitä useamman jäsenen kotitalouksissa kuin yksinasuvilla. Tämä ei ole yllättävää, kun otetaan huomioon, että varallisuutta tarkastellaan koko kotitalouden tasolla ilman, että sitä suhteutetaan kotitalouden jäsenten määrään. Yksinasuvien keskimäinen bruttovarallisuusluokka oli 50 000–99 999 euroa ja kahden tai sitä useamman jäsenen kotitalouden 100 000–199 999 euroa.

Kuvio 5.1.

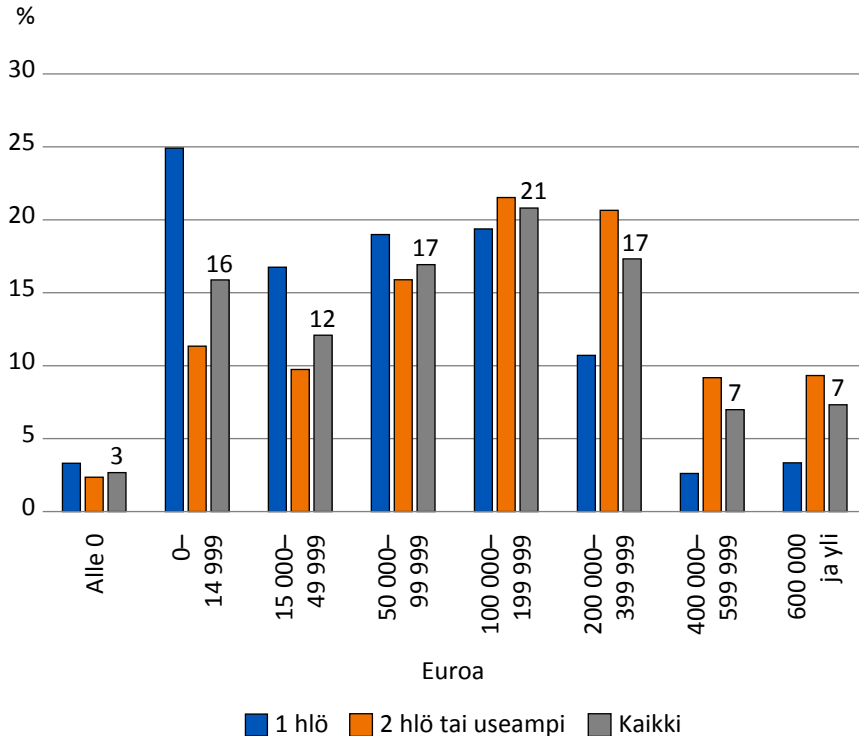
64–88-vuotiaiden vanhuuseläkkeellä olevien kotitalouksien bruttovarallisuus kotitalouden koon mukaan, %.

Kaikkien kotitalouksien keskimäinen nettovarallisuusluokka sijoittui luokkaan 100 000–199 999 euroa (kuvio 5.2) eli samaan luokkaan kuin bruttovarallisuus. Valtaosalla vanhuuseläkeläiskotitalouksista ei ollut velkaa tai jos sitä oli, sitä oli varsin vähän. Todellisuudessa keskimäinen nettovarallisuus sijoittune lähemmäs luokan alarajaa (100 000 euroa) kuin sen ylärajaa. Keskimäiseen nettovarallisuusluokkaan kuuluu viidenes tämän kyselyn eläkeläiskotitalouksista. Luokan alapuolelle jää vajaa puolet eläkeläiskotitalouksista ja yläpuolelle kolmannes. Kahden tai sitä useamman henkilön kotitalouksissa keskimäinen nettovarallisuus sijoittui myös luokkaan 100 000–199 999 euroa ja yksinasuvien 50 000–99 999 euron varallisuusluokkaan. Kahden tai sitä useamman hengen talouksia on valtaosa (kaksi kolmesta), joten näiden varallisuus painottuu kaikkien kotitalouksien varallisuudessa yksin asuvia enemmän.

Kuvio 5.2.

64–88-vuotiaiden vanhuuseläkkeellä olevien kotitalouksien nettovarallisuus kotitalouden koon mukaan, %.

Nettovarallisuus on kahdesta luokitellusta muuttujasta muodostettu ja näin ollen varsin karkea. Nettovarallisuus on muodostettu kotitalouden bruttovarallisuuden ja velan erotuksena ja siinä on käytetty sekä varallisuuden että velan kohdalla varallisuusluokkien alarajoja. Nettovarallisuuden muodostustapa todennäköisesti jossakin määrin aliarvioi varallisuuden määrää. Näin lienee erityisesti velattomien kotitalouksien kohdalla, joita aineistossa on valtaosa. Toisaalta aineiston sisäinen kato ja kadon lievä painottuminen pienituloisimpiin kotitalouksiin oletettavasti hieman nostaa eläkeläiskotitalouksien keskimääräistä varallisuutta. Tämä vaikutus jäänee kuitenkin varsin pieneksi.

Tämän luvun kyselytutkimukseen perustuvat varallisuustiedot ovat jonkin verran Tilastokeskuksen Varallisuustutkimuksen lukuja matalampia. Tilastokeskuksen vuotta 2019 koskevassa aineistossa yksin asuvan yli 64-vuotiaan nettovarallisuuden mediaani oli 114 000 euroa ja saman ikäisen kahden hengen lapsettoman kotitalouden 257 000

euroa. Eläkeläiskotitalouksien mediaaninettovarallisuus puolestaan oli 151 000 euroa. (SVT 2019.) Erot voivat liittyä aineiston keräystapojen ja käytettyjen määritelmien eroihin. Tilastokeskuksen Varallisuustutkimus perustuu pitkälti rekisteritietoihin, jolloin eri varallisuuserät tulevat huomioitua tarkasti. Kyselytutkimuksessa vastaajat eivät ole välttämättä osanneet ottaa mukaan kaikkea varallisuutta ja varallisuuden arvoa on tästä syystä aliarvioitu. Myös kyselytutkimuksen kato voi osin selittää eroja, vaikka vastauskatoa onkin korjattu painokertoimien avulla. Varallisuuseroja voi selittää jossain määrin myös se, että Tilastokeskuksen Varallisuustutkimuksen nettovarallisuusluvuissa ei ole mukana taloyhtiölainoja. Myös Tilastokeskuksen Varallisuustutkimuksen ja tässä käytetyn aineiston varallisuustiedon keräämisen ajankohdan ero voi jonkin verran selittää varallisuuden arvon eroja, joskaan esimerkiksi pörssikurssien kohdalla ajankohdat eivät eroa kovin suuresti toisistaan. Eläketurvakeskuksen kyselyn ajankohta sijoittui vuoden 2020 syksyyn ennen pörssikurssien voimakasta nousua.

Korkea nettovarallisuus yhteydessä korkeisiin tuloihin, omistusasumiseen ja pääkaupunkiseutuun

Seuraavaksi verrataan toisiinsa erityisesti varallisuuden ääripäitä eli vanhuuseläkeläiskotitalouksia, joiden varallisuus on keskimääräistä selvästi korkeampaa tai matalampaa ja katsotaan, eroavatko nämä tulojen, asunnon hallintasuhteen, asuinalueen tai kotitalouden rakenteen (sukupuoli, koko, ikä) mukaan toisistaan. Kotitalouden rakennetta tarkastellaan iän mukaan yksin asuvien miesten ja naisten sekä yhdessä puolisonsa kanssa asuvien osalta³. Yhdessä puolison kanssa asuvat muodostavat kaksi kolmasosaa tämän tarkastelun vanhuuseläkeläiskotitalouksista (taulukko 5.1). Suuri osa aineiston kotitalouksista, 45 prosenttia, on 64–74-vuotiaita yhdessä puolisonsa kanssa asuvia. Yhdessä asuvia 75–88-vuotiaita on reilu viidennes (22 %). Yksin asuvia naisia on 22 prosenttia ja yksin asuvia miehiä 12 prosenttia kaikista kotitalouksista. Koska kotitalouden koko on usein yhteydessä kotitalouden varallisuuteen esimerkiksi kotitalouden tarvitseman asunnon koon takia, tuloksia

---

3 Ikä määreytyy kyselyyn vastanneen henkilön iän mukaan. Yhdessä asuvien kotitaloudet on rajattu niihin, joissa kotitalous jaetaan puolison kanssa. Tässä yhteydessä pois tarkastelusta jäävät ne useamman henkilön kotitaloudet, joihin ei kuulu puolisoa (n=34, mikä on kaksi prosenttia yhdessä asuvien kotitalouksista). Yhdessä puolison kanssa asuvilla tarkoitetaan avioliitossa, rekisteröidyssä parisuhteessa tai avioliitossa eläviä.

tarkastellaan jatkossa paitsi tulojen, myös kotitalouden rakenteen mukaan. Kotitalouden rakenteesta on muodostettu kuusiluokkainen muuttuja, jossa kotitalous on jaettu iän mukaan kahteen ryhmään: 64–74-vuotiaisiin sekä 75–88-vuotiaisiin. Nämä ikäryhmät on edelleen jaettu yksin asuviin miehiin ja naisiin sekä yhdessä puolison kanssa asuviin. Jako tehdään, koska naisten miehiä pitemmän eliniän takia yksin asuvien kotitaloudet eroavat erityisesti vanhemmassa ikäryhmässä sukupuolen mukaan toisistaan paljon.

Keskimääräistä korkeammassa nettovarallisuusluokissa korostuvat keskimääräistä suurempituloiset vanhuuseläkeläiskotitaloudet ja yhdessä puolison kanssa asuvat (taulukko 5.1). Myös Helsingissä ja Uudellamaalla asuvia sekä omistusasunnossa asuvia on suhteellisesti selvästi enemmän. Kaikkein korkeimmassa nettovarallisuusluokassa (400 000 euroa tai yli) nämä tekijät korostuvat entisestään: 98 prosenttia asuu omistusasunnossa, 58 prosenttia kuuluu ylimpään tuloviidennekseen, 58 prosenttia on yhdessä puolison kanssa asuvia 64–74-vuotiaita ja 45 prosenttia asuu Helsingissä tai muualla Uudellamaalla. Varallisuuden epätasainen alueellinen jakautuminen liittyy oletettavasti osin asuntojen hintojen ja hintakehityksen alueellisiin eroihin. Ylimpään nettovarallisuusluokkaan kuuluu 14 prosenttia vanhuuseläkeläiskotitalouksista.

Vajaalla viidenneksellä vanhuuseläkeläiskotitalouksista nettovarallisuutta oli alle 15 000 euroa (taulukko 5.1). Tässä ryhmässä korostuu erityisesti vuokralla asuminen: 43 prosenttia tämän ryhmän kotitalouksista asuu vuokralla. Alimpaan tuloviidennekseen kuuluvia kotitalouksia on tässä ryhmässä osuuttaan selvästi enemmän, 47 prosenttia. Myös yksin asuminen korostuu jonkin verran. Alueelliset erot ovat sen sijaan vähäisiä.

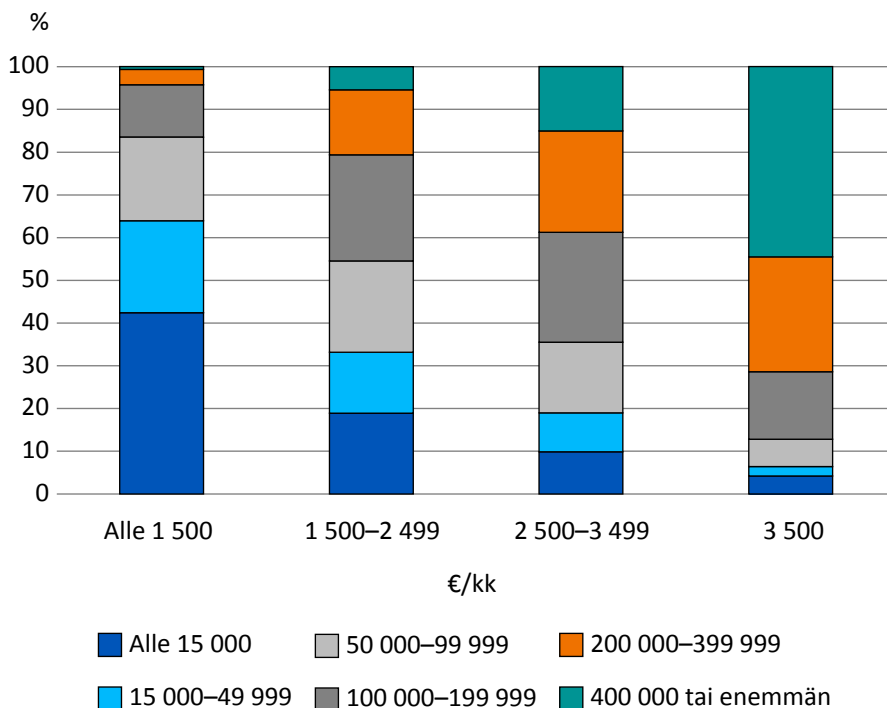

Tarkastellaan seuraavaksi eläkeläiskotitalouksien nettovarallisuuden jakautumista tulojen mukaan. Kotitaloudet on luokiteltu tulojen mukaan neljään ryhmään. Alimpaan tuloryhmään (alle 1 500 €/kk) kuuluu viidennes vanhuuseläkeläiskotitalouksista, tätä seuraavaan (1500–2499 €/kk) kolmannes, toiseksi ylimpään (2500–3499 €/kk) reilu neljännes ja ylimpään (3500 €/kk tai yli) noin viidennes vanhuuseläkeläiskotitalouksista (taulukko 5.1). Kotitaloudet eroavat kotitalouden koon, sukupuolen ja iän mukaan toisistaan: alimmassa tuloviidenneksessä korostuvat yksinasuvat naiset, joita on liki 60 prosenttia näistä kotitalouksista (liitetaulukko 5.1). Kahdessa ylimmässä tuloryhmässä (2500 €/kk ja yli) korostuvat puolestaan yhdessä asuvat ja erityisesti 64–74-vuotiaat, joita on noin kaksi kolmesta näihin tuloryhmiin kuuluvista vanhuuseläkeläistalouksista. Yhdessä asuminen korostuu erityisen vahvasti ylimmässä tuloviidenneksessä, jossa yhdessä puolison kanssa asuvia vanhuuseläkeläisiä on 97 prosenttia kaikista tämän tuloryhmän kotitalouksista.

Kun kotitalouksien tuloja ja nettovarallisuutta tarkastellaan yhdessä, nähdään, että vanhuuseläkeläiskotitalouksilla nettovarallisuus ja tulot ovat selvässä yhteydessä toisiinsa (kuvio 5.3). Matalat tulot yhdistyvät matalaan varallisuuteen ja keskimääräiset ja erityisesti sitä korkeammat tulot keskimääräistä korkeampaan varallisuuteen. Alimmassa tuloviidenneksessä yli 60 prosentilla nettovarallisuus oli alle 50 000 euroa ja yli 40 prosentilla alle 15 000 euroa. Nettovarallisuutta oli 200 000 euroa tai enemmän ainoastaan neljällä prosentilla alimman tuloviidenneksen kotitalouksista. Nettovarallisuus kasvaa tasaisesti siirryttäessä keskimmäisiin tuloryhmiin. Ylimmässä tuloviidenneksessä nettovarallisuus on korkeinta: yli 70 prosentilla varallisuutta on vähintään 200 000 euroa ja 45 prosentilla vähintään 400 000 euroa. Kuudella prosentilla varallisuutta on alle 50 000 euroa.

Kuvio 5.3.

64–88-vuotiaiden vanhuuseläkeläiskotitalouksien nettovarallisuus (euroa) kotitalouden yhteenlaskettujen tulojen mukaan, %.

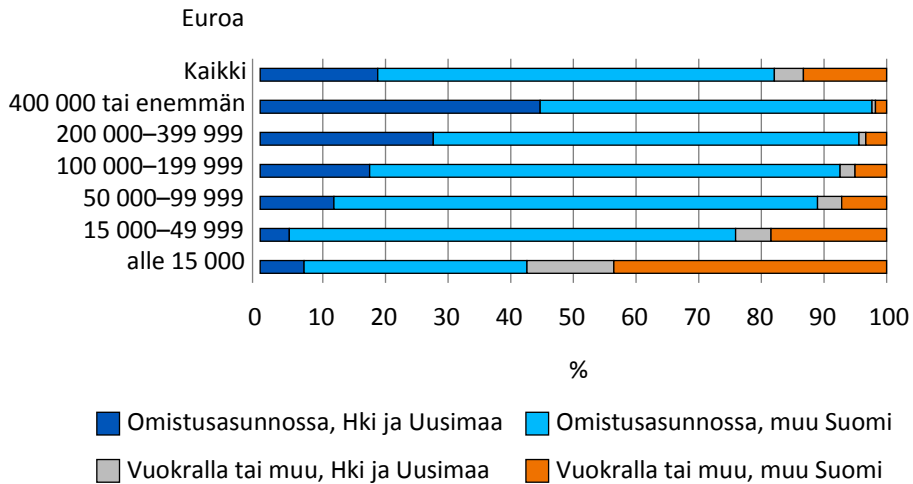

Yli neljä viidestä 64–88-vuotiaasta vanhuuseläkeläisestä asui omistus-asunnossa⁴ (kuvio 5.4). Omistusasuminen oli erityisen yleistä niillä, joiden varallisuus oli korkea: yli 95 prosenttia ylimpiin varallisuusluokkiin (200 000 € tai yli) kuuluvista oli omistusasujia. Ylimpään varallisuusluokkaan (400 000 € tai yli) kuuluu 14 prosenttia kyselyn vanhuuseläkeläiskotitalouksista (taulukko 5.1). Heistä 45 prosenttia asui Helsingissä tai muualla Uudellamaalla, kun kaikista tämän ikäryhmän vanhuuseläkeläiskotitalouksista siellä asui vajaa neljännes. Matala nettovarallisuus oli puolestaan yhteydessä siihen, että asuttiin muussa kuin omassa tai puolison omistus-asunnossa: 58 prosenttia niistä, joiden varallisuus oli alle 15 000 euroa, asui vuokralla tai muulla tavoin (esimerkiksi osaomistus-asunto, asumisoikeusasunto, ystävän tai sukulaisen asunto).

⁴ Omistusasunnossa asuu 83 % kotitalouksista, jotka ovat mukana nettovarallisuustarkasteluissa. Koko aineiston 64–88-vuotiaista vanhuuseläkeläiskotitalouksista omistusasunnossa asuu 80 % kotitalouksista.

Kuvio 5.4.

Eri nettovarallisuusluokkiin kuuluvat 64–88-vuotiaat vanhuuseläkeläiskotitaloudet asunnon hallintasuhteen ja suuralueen mukaan, %.

5.4 Vanhuuseläkeläiskotitalouksien velat

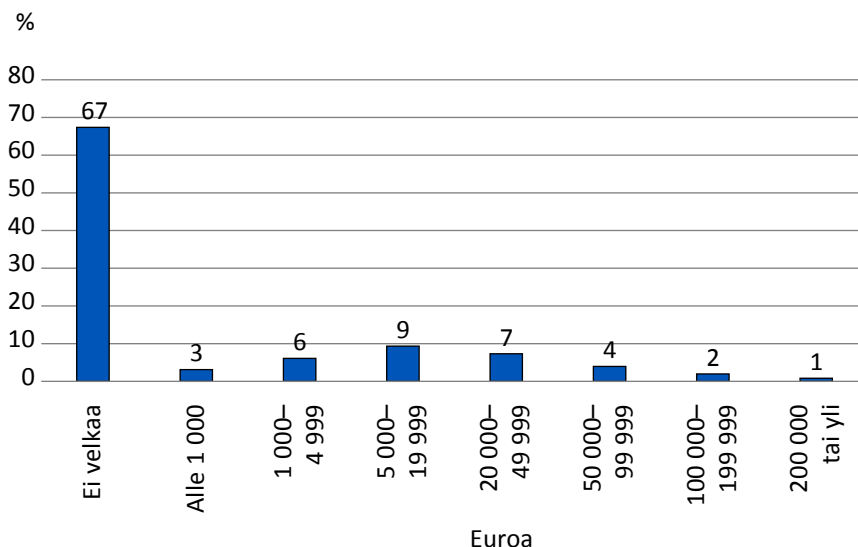
Tässä luvussa tarkastellaan vanhuuseläkeläiskotitalouksien velan määrää ja velan kohdetta. Velan kohdentumista tarkastellaan kotitalouden tulojen, asunnon hallintasuhteen, kotitalouden rakenteen sekä asuinalueen suhteen. Lisäksi tarkastellaan velan takaisinmaksun aiheuttamaa taloudellista rasitusta velallisille eläkeläiskotitalouksille.

Kolmanneksella on velkaa, suurempituloisilla velkaa muita yleisimmin

Noin kolmanneksella vanhuuseläkeläiskotitalouksista oli velkaa (kuvio 5.5). Vajaalla viidenneksellä (18 %) vanhuuseläkeläisistä velkaa oli alle 20 000 euroa. Vähintään 20 000 euroa velkaa oli 14 prosentilla vanhuuseläkeläisistä, näistä puolella velkaa oli vähintään 50 000 euroa. Pelkästään velallisia tarkastelemalla vähintään 20 000 euroa velkaa oli alle puolella (43 %) velallisista ja vastaavasti reilulla puolella (57 %) oli alle 20 000 euroa velkaa.

Kuvio 5.5.

64–88-vuotiaiden vanhuuseläkeläiskotitalouksien yhteenlaskettu velan määrä, %.

Keskimääräistä suurempituloisilla vanhuuseläkeläiskotitalouksilla oli velkaa useammin ja määrällisesti eniten (taulukko 5.2). Tämä on luontevaa, sillä suuremmilla tuloilla on helpompi selvittää isommista lainan lyhennyksistä ja kuluista. Nuoremmilla vanhuuseläkeläisillä oli velkaa useammin kuin vanhemmilla, jotka ovat ehkä jo useammin ehtineet maksaa esimerkiksi asuntolainan kokonaan pois. Omistusasunnossa ja vuokralla asuvilla oli velkaa yhtä usein, mutta vuokralla asuvilla velkaa oli keskimäärin vähemmän kuin omistusasunnossa asuvilla. Omistusasuntoon kohdistuva laina voi liittyä paitsi asunnon hankintaan, myös asunnon peruskorjaukseen, ja nämä lainat voivat olla suuriakin. Omistusasujien tulot ovat myös keskimäärin korkeammat kuin vuokralla asuvien (liitetaulukko 5.1). Helsingissä tai muualla Uudellamaalla asuvilla oli velkaa hieman useammin ja enemmän kuin muualla asuvilla, mikä liittyy mahdollisesti pääkaupunkiseudun asuntojen korkeaan hintatasoon.

Taulukko 5.2.

64–88-vuotiaiden vanhuuseläkeläiskotitalouksien yhteenlaskettu velan määrä taustatekijöiden mukaan, %.

	ei velkaa	alle 5 000	5 000 –19 000	20 000 –49 999	enemmän	kaikki
Kaikki	67	9	9	7	7	100
Kotitalouden rakenne						
mies, yksin, 64–74	64	13	12	6	6	100
mies, yksin, 75–88	81	8	7	3	1	100
nainen, yksin, 64–74	63	12	12	8	6	100
nainen, yksin, 75–88	78	10	4	5	3	100
yhdessä/puoliso, 64–74	60	8	12	10	10	100
yhdessä/puoliso, 75–88	77	7	5	5	5	100
Kotitalouden yhteenlasketut tulot, €/kk						
alle 1500	72	13	8	5	2	100
1500–2499	67	11	10	7	5	100
2500–3499	68	7	11	8	7	100
3500–	61	5	8	9	18	100
Asunnon hallintasuhte						
omistus	67	7	10	8	8	100
vuokra	65	20	8	5	1	100
muu	75	10	5	8	3	100
Suuralue						
Helsinki ja Uusimaa	62	10	9	9	10	100
Etelä-Suomi	64	10	11	9	7	100
Länsi-Suomi	70	8	9	7	5	100
Itä- ja Pohjois-Suomi	72	9	9	5	5	100

Suuresti velkaantuneet kotitaloudet määritellään yleisesti velan määrän suhteella joko käytettävissä oleviin tuloihin (velkaantumisaste) tai varallisuuteen. Tuloihin suhteutettuna rajana on käytetty usein kolminkertaista velkamäärää kotitalouden käytettävissä oleviin vuosituloihin nähden ja varallisuuteen suhteutettuna esimerkiksi 75 prosenttia bruttovarallisuudesta (SVT 2019). Tämän aineiston pohjalta suuresti velkaantuneita vanhuuseläkeläiskotitalouksia olisi tuloihin⁵ suhteutettuna vajaa kaksi prosenttia vanhuuseläkeläistalouksista ja viisi prosenttia kotitalouksista, joilla on velkaa. Varallisuuteen suhteutettuna suuresti velkaantuneita

5 Velkamäärä, tulot ja bruttovarallisuus on määritelty luokitellun muuttujan luokan alarajana. Poikkeuksena on alin luokka, jossa on käytetty luokan keskiarvoa. Tulosten kohdalla alimman luokan keskiarvo on laskettu vuoden 2020 takuueläkkeen bruttomäärän ja luokan ylärajan keskiarvona.

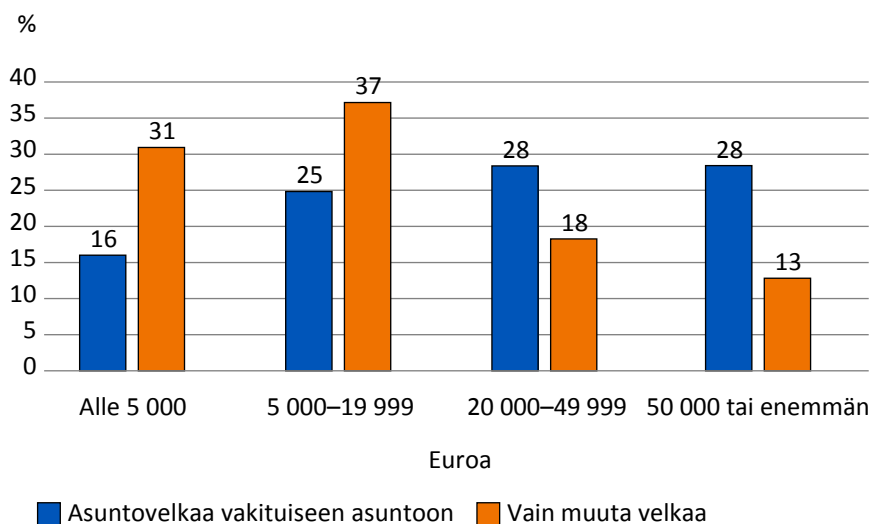
kotitalouksia eli niitä, joilla velkaa oli yli 75 prosenttia bruttovarallisuudesta, oli viisi prosenttia kaikista vanhuuseläkeläiskotitalouksista ja 15 prosenttia niistä, joilla oli velkaa. Varallisuuteensa nähden suuresti velkaantuneet vanhuuseläkeläiskotitaloudet ovat pääsääntöisesti kotitalouksia, joilla bruttovarallisuus on matalaa: liki 80 prosentilla varallisuus oli alle 50 000 euroa. Tässä esitetyt arviot korkeasti velkaantuneista vanhuuseläkeläiskotitalouksista ovat varsin karkeita, koska ne on laskettu haastattelutietoon perustuvien luokiteltujen muuttujien suhteena.

Vajaalla viidenneksellä asuntovelkaa

Vanhuuseläkeläisillä on sekä asuntolainoja että muita velkoja ja kulu- tusluottoja. Vajaalla viidenneksellä (18 %) eläkeläisistä oli asuntovelkaa omaan vakituiseen asuntoonsa. Ainoastaan asuntolainaa oli 12 prosen- tilla ja kuudella prosentilla oli sekä asuntolainaa että muuta velkaa. 13 prosentilla oli vain muita lainoja tai kulutusluottoja. Asuntovelaksi on määritelty tässä vakituisen asunnon hankintaan ja sen peruskorjauk- seen liittyvät lainat, ja siihen kuuluu myös yhtiövastikkeeseen sisältyvä velka. Yli puolella asuntovelallisista lainaa oli vähintään 20 000 euroa ja reilulla neljänneksellä 50 000 euroa tai tätä enemmän (kuvio 5.6). Asuntovelallisilla velan määrä on keskimäärin suurempi kuin niillä kotitalo- uksilla, joilla ei ole velkaa vakituiseen asuntoonsa.

Kuvio 5.6.

Velallisten 64–88-vuotiaiden vanhuuseläkeläiskotitalouksien velan suuruus velka- tyyppin mukaan, %.

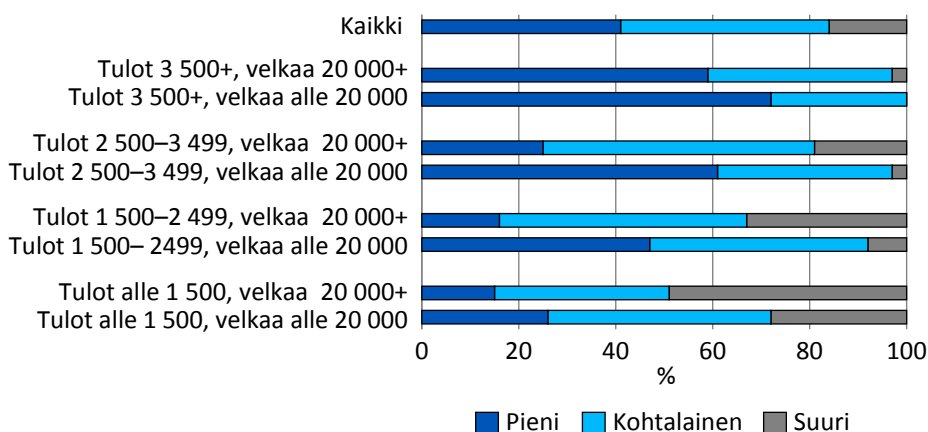
Velan takaisinmaksu koetaan usein taloudelliseksi rasitteeksi

Tarkastellaan vielä, miten suureksi taloudelliseksi rasitteeksi velan takaisinmaksu koettiin, ja miten tämä oli yhteydessä kotitalouden tuloihin. Velalliset vanhuuseläkeläistaloudet kokivat velan takaisinmaksun varsin usein taloudelliseksi rasitteeksi⁶. Yleisimmin velan takaisinmaksussa koettiin kohtalaisia (43 %) tai pieniä (41 %) taloudellisia rasitteita. 16 prosentille velan takaisinmaksu oli suuri rasite (kuvio 5.7).

Velan takaisinmaksu koettiin taloudellisesti rasittavaksi selvästi useammin keskimääräistä pienituloisemmissa kotitalouksissa ja erityisen suureksi silloin, kun velkaa oli keskimääräistä enemmän. Alle 1 500 euron tuloilla lähes 50 prosenttia niistä, joilla oli velkaa 20 000 euroa tai sitä enemmän, kokivat velan takaisinmaksun olevan suuri taloudellinen rasite. Sen sijaan 3 500 euron ja sitä suuremmilla tuloilla vastaavan velkamäärän takaisinmaksu koettiin pääsääntöisesti pieneksi rasitteeksi ja ainoastaan kolme prosenttia vastasi rasitteen olevan suuri. Vaikka alle 20 000 euron velan takaisinmaksussa koettiin harvemmin suuria rasitteita, näin hankalana senkin koki pienituloisimmista kotitalouksista vajaa 30 prosenttia. Keskimääräistä korkeampituloisista velan takaisinmaksun koki suurena rasitteena muutama prosentti vastaajista.

Kuvio 5.7.

Kotitalouden yhteenlaskettu velka kotitalouden tulojen (€/kk) mukaan ja velan koettu maksurasite, %.

6 Kysymysmuotoilu oli: Jos ajattelette kaikkia velkoja, kuinka suuri taloudellinen rasite niiden takaisinmaksu kotitaloudellenne on? Vastausvaihtoehtoina olivat pieni, kohtalainen, suuri ja kotitaloudella ei ole velkaa.

5.5 Taloudellinen tyytyväisyys

Lopuksi tarkastellaan, vaihteliko vanhuuseläkeläiskotitalouksien taloudellinen tyytyväisyys varallisuuden määrän mukaan. Taloudellista tyytyväisyyttä tarkastellaan nettovarallisuuden ohella velan määrän, kotitalouden tulojen, asunnon hallintasuhteen sekä kotitalouden rakenteen suhteen.

Taloudellinen tyytyväisyys korkeinta varakkailla ja hyvätuloisilla

Yleinen tapa mitata taloudellista tyytyväisyyttä on pyytää vastaajaa arvioimaan, kuinka tyytyväinen hän on taloudelliseen tilanteeseensa. Arvioasteikkona käytetään asteikkoa nolasta kymmeneen, missä 10 merkitsee korkeinta tyytyväisyyttä ja nolla matalinta. Tyytyväisyys on luokiteltu tässä vastausten perusteella kolmeen luokkaan: matalaan tyytyväisyyteen (vastaukset 0–5), keskimääräiseen tyytyväisyyteen (6–8) ja korkeaan tyytyväisyyteen (9–10). Tätä luokittelua käyttää myös EU:n tilastoviranomainen Eurostat (ks. myös Palomäki ym. 2022).

Vanhuuseläkeläiskotitalouksista vajaan neljänneksen (24 %) taloudellinen tyytyväisyys oli korkeaa, reilulla puolella (53 %) keskimääräistä tasoa ja vajaalla neljänneksellä (23 %) matalaa (taulukko 5.3). Vastaukset erosivat erityisen selvästi nettovarallisuuden ja tulojen mukaan. Taloudellinen tyytyväisyys oli korkeinta niillä, joilla varallisuus oli korkeaa ja vastaavasti matalinta niillä, joilla varallisuus oli matalaa. Korkeimmassa varallisuusluokassa reilulla 60 prosentilla tyytyväisyys oli korkeaa ja vain muutamalla prosentilla matalaa. Matalammissa varallisuusluokissa tyytyväisyys oli korkeaa alle kymmenellä prosentilla ja matalaa lähes puolella. Sama näkyi tuloissa: ylimmässä tuloviidenneksessä (3 500 €/kk ja yli) vajaalla puolella (47 %) taloudellinen tyytyväisyys oli korkeaa ja neljällä prosentilla matalaa. Alimmassa tuloryhmässä taloudellinen tyytyväisyys oli selvästi matalammalla tasolla. Alle kymmenellä prosentilla tyytyväisyys oli korkeaa ja vajaalla puolella matalaa.

Velattomat kotitaloudet olivat jonkin verran tyytyväisempiä taloudelliseen tilanteeseensa kuin ne kotitaloudet, joilla oli velkaa. Erot velan määrän suhteen olivat kuitenkin melko pieniä ja niillä, joilla velan määrä oli suurin (50 000 € tai yli), taloudellinen tyytyväisyys oli itse asiassa velallisista kotitalouksista korkeinta (taulukko 5.3). Tämä liittyy siihen, että velan määrä ei itsessään vaikuta taloudelliseen tilanteeseen, vaan merkittävää on se, miten velan takaisinmaksusta selvitään (ks. kuvio 5.7). Kotitalouksissa, joissa velan määrä oli suurin, on keskimääräistä enemmän niitä, joilla on korkea varallisuus ja korkeat tulot.

Taulukko 5.3.

Taloudellinen tyytyväisyys taustatekijöiden suhteen, %. (Vastaus kysymykseen: Kuinka tyytyväinen yleisesti ottaen olette kotitaloutenne nykyiseen taloudelliseen tilanteeseen? Asteikko 0–10).

	Matala (0–5)	Keskitaso (6–8)	Korkea (9–10)	Kaikki
Kaikki	23	53	24	100
Kotitalouden rakenne				
mies, yksin, 64–74	36	47	18	100
mies, yksin, 75–88	28	49	24	100
nainen, yksin, 64–74	33	51	16	100
nainen, yksin, 75–88	25	53	23	100
yhdessä/puoliso, 64–74	19	55	26	100
yhdessä/puoliso, 75–88	16	56	28	100
Kotitalouden yhteenlasketut tulot, €/kk				
alle 1500	48	43	9	100
1500–2499	26	58	17	100
2500–3499	13	59	28	100
3500–	4	49	47	100
Nettovarallisuus				
alle 15 000	48	44	8	100
15 000–49 999	39	53	8	100
50 000–99 999	23	62	14	100
100 000–199 999	16	61	23	100
200 000–399 999	10	59	31	100
400 000 tai yli	3	36	61	100
Velan määrä				
ei velkaa	18	53	29	100
alle 5 000	35	55	10	100
5 000–19 999	30	57	13	100
20 000–49 999	30	56	14	100
50 000 tai yli	26	50	24	100
Asunnon hallintasuhte				
omistus	19	55	27	100
vuokra	44	48	8	100
muu	30	50	20	100

Omistusasujat olivat tyytyväisimpiä taloudelliseen tilanteeseensa kuin vuokralla asuvat. Omistusasujien varallisuus on vuokralla asuvia korkeampaa ja heidän tuloasemansa on myös keskimäärin vuokralla asuvia parempi. Yhdessä asuvat, mutta myös iäkkäämmät yksin asuvat miehet ja naiset, ovat jonkin verran tyytyväisempiä taloudelliseen tilanteeseensa kuin yksin asuvat 65–74-vuotiaat. Erot kotitalouden rakenteen suhteen eivät kuitenkaan olleet suuria.

5.6 Yhteenveto

Tässä luvussa tarkasteltiin 64–88-vuotiaiden vanhuuseläkeläiskotitalouksien varallisuutta ja velkoja Eläketurvakeskuksen vuoden 2020 syksyllä keräämän eläkeläisten taloudellista hyvinvointia käsittelevän kyselyaineiston avulla. Pääasiallisena mielenkiinnon kohteena oli, miten kotitalouksien nettovarallisuus ja velkaantuneisuus jakautuvat kotitalouden tulojen, kotitalouden rakenteen, asunnon hallintasuhteen sekä asuinalueen mukaan. Lisäksi tarkasteltiin velan takaisinmaksun aiheuttamaa taloudellista rasitetta ja vanhuuseläkeläiskotitalouksien taloudellista tyytyväisyyttä varallisuuden määrän mukaan. Sekä varallisuutta että tuloja on käsitelty luvussa kotitalouden tasolla.

Tämän tutkimuksen tulosten mukaan vanhuuseläkeläiskotitalouksien varallisuudella ja tuloilla on selvä yhteys toisiinsa: matalaan varallisuuteen yhdistyvät matalat tulot ja keskimääräistä korkeampaan varallisuuteen keskimääräiset ja erityisesti sitä korkeammat tulot. Tulos ei ole yllättävä, vaan se vahvistaa aikaisempia tietoja varallisuuden ja tulojen välisestä yhteydestä. Varakkaimpien kotitalouksien joukossa on harvemmin kotitalouksia, joilla on pienet tulot. Mahdollisuus varallisuuden kartuttamiseen kasvaa tulojen noustessa, sillä hyvätuloisilla jää herkemmin rahaa yli välttämättömien kulutusmenojen kuin pienituloisilla. Varallisuudella ja tuloilla on myös suora yhteys toisiinsa, sillä osasta varallisuutta kertyy omaisuustuloja, kuten vuokra- ja osinkotuloja.

Matalaan nettovarallisuuteen yhdistyy matalien tulojen lisäksi erityisesti vuokralla asuminen ja vastaavasti keskimääräistä korkeampaan nettovarallisuuteen omistusasuminen ja puolison kanssa asuminen. Nämä tekijät liittyvät toisiinsa, sillä pienituloiset kotitaloudet ovat keskimääräistä useammin yksin asuvia ja vuokralla asuvia, kun taas hyvätuloiset kotitaloudet ovat pitkälti yhdessä puolison kanssa ja omistusasunnossa asuvia. Tulojen ja kotitalouden rakenteen välistä yhteyttä voimistaa tässä luvussa käytetty

kotitalouskohtainen tarkastelu, minkä takia keskimääräistä korkeampien tuloryhmien kotitalouksista pääosa on yhdessä puolison kanssa asuvia. Omistusasunnon suuri merkitys ja asuinalueiden hintaerot näkyvät varallisuuden määrän jakautumisessa: Helsingissä tai muualla Uudellamaalla asuvia sekä omistusasunnossa asuvia on suhteellisesti selvästi enemmän varakkaimpien kotitalouksien joukossa.

Noin kolmasosalla vanhuuseläkeläiskotitalouksista oli velkaa. Keskimääräistä suurempituloisilla kotitalouksilla oli velkaa muita useammin ja määrällisesti eniten. Suuremmilla tuloilla on helpompi selvittää isommista lainan lyhennyksistä ja kuluista. Myös ikä näkyi velan määrässä: nuoremmilla vanhuuseläkeläiskotitalouksilla oli velkaa useammin kuin vanhemmilla, joilla on ollut enemmän aikaa esimerkiksi asuntovelan takaisinmaksuun. Omistusasunnossa ja vuokralla asuvilla oli velkaa yhtä usein, mutta vuokralla asuvilla velkaa oli keskimäärin vähemmän kuin omistusasunnossa asuvilla. Velalliset vanhuuseläkeläiskotitaloudet kokivat velan takaisinmaksun varsin usein taloudelliseksi raskitteeksi: yli puolelle takaisinmaksu oli kohtalainen tai suuri taloudellinen rasite. Velan takaisinmaksu koettiin suureksi taloudelliseksi raskitteeksi selvästi useammin keskimääräistä pienituloisempien kotitalouksissa, joissa velkaa oli keskimääräistä enemmän. Ylimpään tuloviidennekseen kuuluvista velallisista kotitalouksista velan takaisinmaksun koki suurena rasitteena vain harva.

Varallisuuden määrä heijastui myös taloudelliseen tyytyväisyyteen. Vanhuuseläkeläiskotitalouksien taloudellinen tyytyväisyys erosi selvästi nettovarallisuuden ja tulojen mukaan. Taloudellinen tyytyväisyys oli korkeinta niillä kotitalouksilla, joilla varallisuus tai tulot olivat korkeita ja vastaavasti matalinta niillä, joilla nämä olivat matalia. Esimerkiksi korkeimmassa nettovarallisuusluokassa, johon kuului 14 prosenttia vanhuuseläkeläiskotitalouksista, reilulla 60 prosentilla tyytyväisyys oli korkeaa ja vain muutamalla prosentilla matalaa. Matalammassa nettovarallisuusluokassa alle kymmenellä prosentilla tyytyväisyys oli korkeaa ja lähes puolella matalaa. Varallisuuden ja tulojen yhteys taloudelliseen tyytyväisyyteen näkyi myös siinä, että omistusasujat olivat tyytyväisempiä taloudelliseen tilanteeseensa kuin vuokralla asuvat. Velattomat kotitaloudet olivat jonkin verran tyytyväisempiä taloudelliseen tilanteeseensa kuin ne kotitaloudet, joilla oli velkaa. Sen sijaan velan määrä itsessään ei juurikaan näkynyt kotitalouksien taloudellisessa tyytyväisyydessä. Velan määrän sijaan merkittävämpää onkin luultavasti se, miten velan takaisinmaksusta selvitään.

Varallisuutta karttuu iän myötä säästämismahdollisuuksien ja sijoituskäytännön puitteissa, perintönä sekä olemassa olevan omaisuuden arvon kehityksen myötä. Onkin ymmärrettävää, että kotitalouksien varallisuus on tyypillisesti korkeimmillaan myöhemmällä iällä ja kotitalouksissa, joiden varallisuuteen ei ole vielä kohdistunut perinnönjakoa. Asuntosäästäminen on ollut pitkään kotitalouksien tärkein säästämismuoto ja suomalaisten kotitalouksien varallisuuden on kuvaavasti sanottu olevan kiinni seinissä. Alueelliset erot ja omistusasunnon yhteys varallisuuteen näkyvätkin vahvasti vanhuuseläkeläiskotitalouksien varallisuudessa. Asuntovarallisuuden merkitys kokonaisvarallisuudesta on kuitenkin viime vuosina pienentynyt erityisesti pääkaupunkiseudun ja isompien kasvukeskusten ulkopuolella. Asunto ei välttämättä säilytä kaikkialla arvoaan ja sen arvo voi myös laskea. Jääkin nähtäväksi muuttaako tämä suhtautumista omistusasumiseen vai onko omilla seinillä yhä niin suuri arvo, että ne hankitaan, vaikka niiden rooli investointina vähenisikin.

Lähteet

Ahonen, K. (2019): Blogi. Mihin sitä nyt kotoaan lähtis. Etk.fi. <https://www.etk.fi/blogit/mihin-sita-nyt-kotoaan-lahtis/>

Blom, R. & Melin, H. (2004): ”Muuten hän oli niin kuin yksi meistä vain” – suuret ikäluokat luokkarakenteessa, 109–122. Teoksessa Erola, J. & Wilska, T.-A. (toim.) Yhteiskunnan moottori vai kivireki? Suuret ikäluokat ja 1960-lukulaisuus.

Johansson-Tormod, F. & Klevmarcken, A. (2022): Comparing Register and Survey Wealth Data. International Journal of Microsimulation 15(1), 43–62.

Mäki-Fränti, P. (2016) Kotitalouksien varallisuus seuraa asuntojen hintoja. Euro & Talous. Blogi. Suomen Pankin ajankohtaisia artikkeleita taloudesta. <https://www.eurojatalous.fi/fi/blogit/2016-2/kotitalouksien-varallisuus-seuraa-asuntojen-hintoja/>

OECD (2013) OECD Guidelines for Micro Statistics on Household Wealth, OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/9789264194878-en>

Palomäki, L.-M. & Ahonen, K. & Ilmakunnas, I. & Kuivalainen, S. & Polvinen, A. (toim.) (2021) [Eläkeläisten toimeentulokokemukset vuonna 2020 ja muutos vuodesta 2017](#). Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 05/2021.

Palomäki, L.-M. & Ilmakunnas, I. & Polvinen, A. & Ahonen, K. & Kuivalainen, S. (2022) [Seurantatutkimus vanhuuseläkeläisten toimeentulokokemuksista 2017–2020](#). Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 04/2022.

Purhonen, S. & Hoikkala, T. & Roos, J.P. (2008) Kenen sukupolveen kuulut? Gaudeamus.

Riihelä, M. & Sullström, R. & Tuomala, M. (2017) Varallisuus ja varallisuuserot Suomessa. Talous ja yhteiskunta 2/2017.

SVT (2019) Suomen virallinen tilasto (SVT): Kotitalouksien varallisuus [verkkojulkaisu]. ISSN=2242-3214. 2019. Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 21.9.2022]. Saantitapa: http://www.stat.fi/til/vtutk/2019/vtutk_2019_2021-06-08_tie_001_fi.html

SVT (2020) Suomen virallinen tilasto (SVT): Asunnot ja asuinolot [verkkojulkaisu]. ISSN=1798-6745. 2020, Liitetaulukko 2. Asuntoväestö ja yksinasuvat sukupuolen ja iän mukaan 2020 . Helsinki: Tilastokeskus [viitattu: 3.10.2022]. Saantitapa: http://www.stat.fi/til/asas/2020/asas_2020_2021-05-20_tau_002_fi.html

Tilastokeskus (2022 a) Kotitalouksien varallisuus. Kotitalouksien varat, velat ja tulot viitehenkilön ikäryhmän mukaan, 1987–2019 [StatFin tietokantataulukko] [viitattu: 16.11.2022].

Tilastokeskus (2022 b) Kotitalouksien varallisuus. Kotitalouksien varat, velat ja tulot kotitalouden elinvaiheen mukaan, 1987–2019 [StatFin tietokantataulukko] [viitattu: 13.4.2022].

Törmälehto, V-M. & Kannas, O. & Säylä, M. (2013) Integrated measurement of household-level income, wealth and non-monetary well-being in Finland. Working Papers 1/2013. Tilastokeskus.

Törmälehto, V-M. (2019): Tulo-, kulutus- ja varallisuuseroista Suomessa. Kansantaloudellinen aikakauskirja 1/2019, 41–65.

[Vermeulen](#), P. (2018) How Fat is the Top Tail of the Wealth Distribution? The review of income and wealth. 64(2), 357–387. <https://doi.org/10.1111/roiw.12279>

Liitteet

Liitetaulukko 5.1.

64–88-vuotiaiden vanhuuseläkeläiskotitalouksien tulot taustatekijöiden suhteen, %. Taulukon luvuissa ovat mukana ne kotitaloudet, joille on voitu määrittää nettovarallisuus.

	alle 1500	1500 –2499	2500 –3499	3500–	kaikki
Kotitalouden rakenne					
mies, yksin, 64–74	18	9	3	1	8
mies, yksin, 75–88	9	5	1	1	4
nainen, yksin, 64–74	30	16	2	0	12
nainen, yksin, 75–88	27	11	1	1	10
yhdessä, 64–74	10	37	65	68	45
yhdessä, 75–88	7	22	27	30	22
yhteensä	100	100	100	100	100
Asunnon hallintasuhte					
omistus	63	82	89	94	82
vuokra	25	11	6	2	11
muu	12	8	5	5	7
yhteensä	100	100	100	100	100
Suuralue					
Helsinki ja Uusimaa	16	21	21	38	23
Etelä-Suomi	23	24	25	21	23
Länsi-Suomi	30	30	26	23	28
Itä- ja Pohjois-Suomi	31	25	28	18	26
yhteensä	100	100	100	100	100

6 Eläkeikäisten toimeentulo ja pienituloisuus EU-maissa 2020-luvun taitteessa

Kati Ahonen, Ilari Ilmakunnas, Kati Kuitto ja Liisa-Maria Palomäki

6.1 Johdanto

Eläkeläisten toimeentulo vaihtelee huomattavasti eri Euroopan maissa riippuen niin eläkejärjestelmästä ja eläke-etuuksien tasosta kuin muistakin tulotasoon ja tulonjakoon vaikuttavista tekijöistä. Suomalaisten eläkeikäisten toimeentulon vertaaminen muiden Euroopan maiden tilanteeseen tuo eläkeläisten toimeentulon arviointiin kansainvälisen näkökulman ja osoittaa, millä ulottuvuuksilla suomalaisten eläkeikäisten toimeentulo on keskimääräistä parempi ja millä osa-alueilla keskimääräistä heikompi.

Aiempien vertailujen mukaan suomalaisten eläkeikäisten taloudellinen asema näyttää olevan eurooppalaista keskitasoa (Ahonen 2011; Ahonen ym. 2017). Eläketurvan taso ja sen monet ulottuvuudet ovat myös Euroopan unionin (EU) sekä kansainvälisten organisaatioiden, kuten OECD:n, fokuksessa ja eläkeläisten pienituloisuudesta kannetaan erityisesti huolta (European Commission 2015; 2018; 2021; OECD 2015; 2019; 2021). EU:ssa on myös asetettu konkreettisia tavoitteita köyhyyden vähentämiseksi. EU:n jäsenmaat sitoutuivat yhteisiin tavoitteisiin myös Eurooppa 2020 -strategian puitteissa koskien köyhyys- tai syrjäytymisriskissä elävien lukumäärää. Vuonna 2021 asetettiin uusia tavoitteita koskien vuotta 2030. Jotta näiden eläketurvankin riittävyyteen liittyvien tavoitteiden toteutumista voidaan seurata, on eläkeläisten toimeentuloa tarkasteltava monimuotoisesti.

Tässä luvussa tarkastellaan eläkeikäisten toimeentuloa kansainvälisissä vertailuissa viime vuosina käytettyjen toimeentuloa ja pienituloisuutta kuvaavien indikaattoreiden valossa. Tarkastelu kattaa EU:n kaikki 27 jäsenmaata. Käyttämällä useampia mittareita saadaan monipuolinen kuva eläketurvan riittävyydestä ja siitä, kuinka suomalaisten eläkeikäisten toimeentulo suhteutuu muiden EU-maiden eläkeikäisten toimeentuloon.

Aluksi tarkastellaan eläkeikäisten tuloja ja tuloeroja suhteessa työikäisiin. Tämän jälkeen keskitytään tarkastelemaan eläkeikäisten tuloköyhyyden

yleisyyttä ja sen paikantumista eri väestöryhmiin. Pienituloisuudella on tarkastelussa erityinen painoarvo, koska köyhyyden ehkäiseminen on eläketurvan keskeinen tavoite. Toimeentulon vaikeuksia tarkastellaan suhteellisen tuloköyhyyseriskin lisäksi vakavan aineellisen puutteen kokemisen sekä subjektiivisten toimeentuloarvioiden kautta. Luvun lopuksi vedetään yhteen, millaisen kuvan eri indikaattorit antavat eläkeikäisten toimeentulosta ja köyhyydestä eri maissa, ja miten ne suhteutuvat toisiinsa.

6.2 Aineisto ja käytetyt mittarit

Luku perustuu pääosin Eurostatin tulo- ja elinoloaineistoon EU-SILC:iin (European Union Statistics on Income and Living Conditions) pohjautuviin tilastotietokantoihin sekä EU-SILC:n käyttäjäaineistoon (EU-SILC Scientific Use Files SUF). EU-SILC sisältää tietoja kaikista Euroopan unionin jäsenmaista. Aineiston avulla seurataan EU:ssa muun muassa jäsenmaiden köyhyyden ja syrjäytymisen ehkäisemisen toteutumista. Tämän lisäksi luvussa esitetään myös OECD:n tilastotietokantaan perustuvia nettokorvausasteita sekä Luxembourg Wealth Studyn (LWS) varallisuustietoja. Toimeentuloa kuvaavat indikaattorit viittaavat pääsääntöisesti vuoteen 2019.¹

Luvussa tarkastellaan eläkeikäisiä, joiksi on määritelty 65 vuotta täyttäneet henkilöt. Useimmissa EU-maissa vanhuuseläkeikä on 65 vuotta tai enemmän. Eläkeikäinen henkilö ei siten välttämättä ole eläkkeellä, vaikka todellisuudessa valtaosa tämän ikäisistä eläkkeellä jo onkin. Määritelmän ulkopuolelle jäävät alle 65-vuotiaat eläkeläiset. On kuitenkin hyvä huomioida, että eläkeikäisen henkilön kotitaloudessa voi asua myös työikäinen jäsen. Ikään perustuva tarkastelu on yleistä kansainvälisissä vertailuissa. Yksi syy tähän on tiedon saatavuudessa, sillä tilastotietokantojen tiedot on luokiteltu usein juuri iän mukaan. EU-SILC-aineistossa ei ole mukana laitoshoidossa olevia henkilöitä.

Eläkeikäisten toimeentuloa tarkastellaan tulotasoa kuvaavien mittareiden, käytännössä eläkkeiden korvausasteen, ostovoiman tason ja tuloerojen, näkökulmasta. Tuloerojen kuvauksessa käytetään Gini-kerrointa sekä suurituloisimman ja pienituloisimman tulodesiilin välistä suhdetta

1 2019 on viimeinen vuosi, jolle vertailevaa tietoa valikoiduista indikaattoreista on tämän artikkelin kirjoitushetkellä saatavilla kaikille EU-maille.

kuvaavaa tunnuslukua (nk. P90/P10-suhde). Eläkeikäisten toimeentulovaikeuksia tarkastellaan köyhyysriskin ja vakavan aineellisen puutteen kautta. Eläkeläisten toimeentuloa tarkastellaan myös subjektiivisilla mittareilla, kuten kokemuksilla kotitalouden taloudellisesta tilanteesta, tulojen riittävyydestä ja mahdollisuudesta maksaa suurempi yllättävä lasku. Käytettävät mittarit kuvataan tarkemmin alaluvuissa. Kuvioissa esitetyt keskiarvot (EU27) on laskettu maiden keskiarvona huomioimatta väestömäärää.

Tulokäsitteenä on kotitalouden henkeä kohden laskettu käytettävissä oleva rahatulo eli ekvivalentti rahatulo. Ekvivalenttitulo lasketaan jakamalla kotitalouden jäsenten yhteenlasketut tulot kulutusyksikkö- eli ekvivalenttiluvulla kotitalouden jäsenten kesken. Tarkasteluissa on käytetty niin kutsuttua modifioitua OECD-ekvivalenssiskaalaa.² Tulot ovat siten kulutusyksikköä kohden lasketut. Ekvivalenttitulo on sama kaikille saman kotitalouden jäsenille.

6.3 Eläkeikäisten tuloasema EU-maissa

Tässä alaluvussa tarkastellaan eläkeikäisten tulotasoa monella tavalla. Ensimmäisenä tarkastellaan lakisääteisten eläkkeiden korvaustasoa eli eläkkeen tasoa suhteessa eläköitymistä edeltävään ansiotasoon. Tämän jälkeen siirrytään eläkeikäisten käytettävissä oleviin rahatuloihin. Tulojen ostovoima kertoo, miten suomalaisten eläkeikäisten tulot ja niiden ostovoima suhteutuvat muiden EU-maiden eläkeikäisten tuloihin. Kun eläkeikäisten käytettävissä olevat tulot suhteutetaan työikäisten tuloihin, nähdään, miten eläkeikäisten tuloasema sijoittuu maan sisällä suhteessa työikäiseen väestöön. Tuloerot puolestaan kertovat, kuinka eläkeikäisten tulot jakautuvat eri maissa.

Eläkkeiden korvausaste Suomessa EU-maiden keskiarvoa matalampi

Eläkkeen tasoa voidaan mitata erilaisilla mittareilla. Lakisääteisten eläkejärjestelmien takaaman eläkkeen tasoa kansainvälisesti vertailtaessa yhdeksi keskeisistä mittareista on vakiintunut niin sanottu teorettinen nettokorvausaste. Se kuvaa kunakin vuonna vallitsevan lainsäädännön mukaista eläkkeen tasoa suhteessa keskivertotyöntekijän (average worker, AW) ansiotuloihin. Jotta korvausaste olisi vertailukelpoinen eri maiden ja ajanjaksojen välillä, se lasketaan teoreettiselle esimerkkihenkilölle, jolla

---

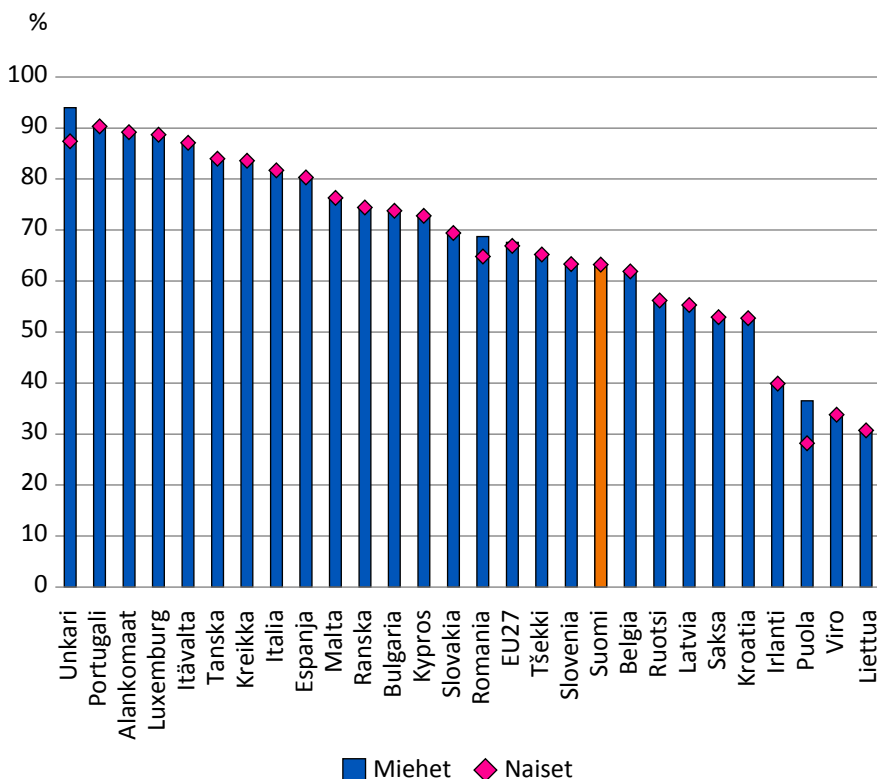
2 Modifioidussa OECD-ekvivalenssiskaalassa kotitalouden ensimmäinen aikuinen saa arvon 1, toinen aikuinen arvon 0,7 ja alle 14-vuotiaat lapset saavat arvon 0,5.

tärkeimmät sosiaalietuuden määrään vaikuttavat tekijät on vakioitu (ikä, työuran pituus, palkka, huollettavien lasten määrä ja ikä, puolison tulot). Tyypillisesti korvausaste on mallinnettu etuudensaajalle, jonka katsotaan edustavan kansallista keskiarvoa.

Lakisääteisten eläkejärjestelmien tarjoamien eläke-etuuksien taso suhteessa eläkkeelle jäämistä edeltävään ansiotasoon vaihtelee suuresti EU-maissa. Eläkkeiden korvaussuhde on korkein Unkarissa, jossa teoreettinen nettokorvausaste oli vuonna 2020 miehillä 94 prosenttia ja naisilla 87 prosenttia (kuvio 6.1). Suomen nettokorvausaste (63 %) oli vuonna 2020 hieman EU-maiden keskiarvoa matalampi. Eläkkeiden taso suhteessa aiempiin tuloihin oli matalin Liettuassa, Virossa ja Puolassa. Useimmissa EU-maissa naisten ja miesten nettokorvausasteet eivät eroa toisistaan, mutta Puolassa, Romaniassa ja Unkarissa naisten korvausaste jää miehiä matalammaksi, mahdollisesti lyhyempien työurien tai eläkeoikeuksiin liittyvien laskentaperusteiden erojen vuoksi.

Kuvio 6.1.

Lakisääteisten eläkkeiden teoreettiset nettokorvausasteet EU-maissa vuonna 2020, %.

Lähde: OECD <https://data.oecd.org/pension/net-pension-replacement-rates.htm>.

Eläkeikäisten tulojen ostovoima Suomessa hieman EU-maiden keskiarvoa korkeampi

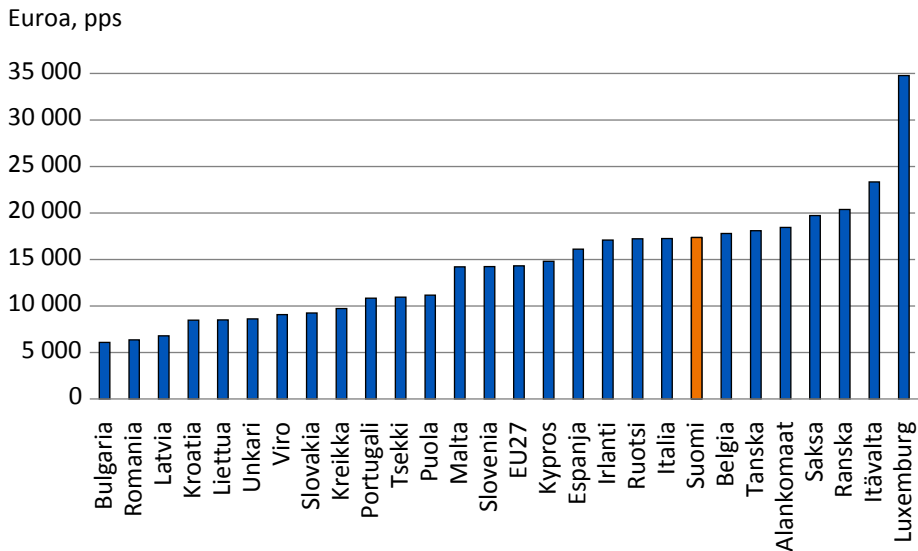
Tulojen ostovoima mittaa yksittäisen maan ostovoimaa suhteessa tarkasteltavien maiden keskimääräiseen hintatasoon.³ Eläkeikäisten ostovoimassa on suuria eroja EU-maiden välillä (kuviot 6.2). Ostovoima on korkein Keski-Euroopan maissa sekä Pohjoismaissa. Luxemburgissa eläkeikäisten ostovoima on poikkeuksellisen korkea. Monissa Itä-Euroopan maissa, mutta myös useissa Etelä-Euroopan maissa, eläkeikäisten ostovoima jää

3 Ostovoima lasketaan maakohtaisen ostovoimapariteetin avulla. Ostovoimakorjauksen jälkeen samalla rahamäärällä tulisi saada sama määrä tavaroita ja palveluita eri maissa. Ostovoimakorjaus huomioi ainoastaan maan hintatason vaikutuksen tuloihin, mutta ei esimerkiksi ei-rahamääräisten etujen, kuten maksuttoman terveydenhuollon ja koulutuksen vaikutusta.

matalaksi. Suomalaisten eläkeikäisten ostovoima oli vuonna 2019 hieman eurooppalaista keskitasoa parempi ja varsin samaa tasoa Ruotsin ja Tanskan kanssa.

Kuvio 6.2.

Eläkeikäisten (65+) mediaanivuositulon ostovoima EU-maissa vuonna 2019, euroa (pps).

Lähde: Eurostat https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_di03&lang=en.

Ostovoimakorjaus parantaa tyypillisesti matalan hintatason maiden eläkeikäisten tuloasemaa ja heikentää korkean hintatason maiden eläkeikäisten tuloasemaa. Hintatason huomioiminen heikentää jossain määrin Pohjoismaiden ja monien Länsi-Euroopan maiden eläkeikäisten tuloasemaa suhteessa matalan hintatason Itä- ja Etelä-Euroopan maihin. Vaikka hintatason huomioiminen parantaa EU:n köyhimpien jäsenmaiden asemaa suhteessa vauraimpiin EU-maihin, näiden tuloasema jää myös ostovoimakorjauksen jälkeen varsin heikoksi.

Eläkeikäisten tulot suhteessa työkäisiin Suomessa EU-maiden keskiarvoa matalammat

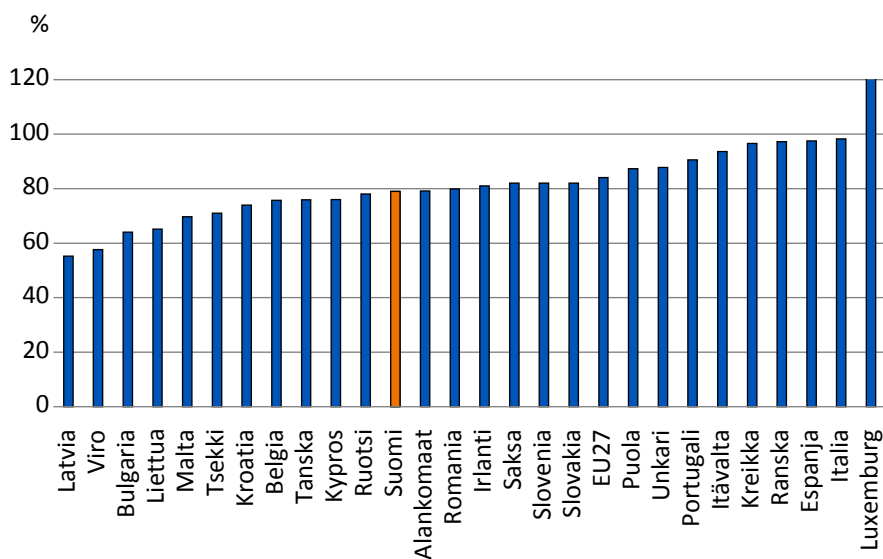
Eläkeikäisten (65+) mediaanitulot olivat EU-maissa vuonna 2019 keskimäärin 84 prosenttia 18–64-vuotiaiden tuloista. Eläkeikäisten ja työkäisten tuloasema toisiinsa nähden eroaa kuitenkin huomattavasti

EU-maiden välillä (kuvio 6.3). Matalimmillaan 65 vuotta täyttäneiden tulot olivat vuonna 2019 Baltian maista Latviassa ja Virossa, vajaa 60 prosenttia työkäisten tuloista. Korkeimmillaan eläkeikäisten tulot olivat työkäisten tulojen tasolla tai jopa keskimäärin niitä korkeammat (Luxemburg, Ranska, Espanja, Italia ja Kreikka).

Eläkeikäisten tulot olivat vuonna 2019 Suomessa 79 prosenttia 18–64-vuotiaiden tuloista. Tämä on samaa tasoa muiden Pohjoismaiden, Ruotsin ja Tanskan, kanssa. Eläkeikäisten suhteellinen tuloasema työkäisiin nähden jää Pohjoismaissa hieman alle EU-maiden keskimääräisen tason.

Kuvio 6.3.

Eläkeikäisten (65+) mediaanitulot (ekvivalenttirahatulo) suhteessa työkäisten (18–64) tuloihin EU-maissa vuonna 2019, %.

Lähde: Eurostat https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_di03&lang=en.

Eläkeikäisten tuloerot Suomessa EU-maiden keskiarvoa matalammat

Tässä alaluvussa tarkastellaan eläkeikäisten käytettävissä olevien tulojen jakautumista. Tulojen jakautumista voi tutkia erilaisten mittareiden ja tulokäsitteiden avulla. Tarkastelussa hyödynnetään Gini-kerrointa sekä alimman ja ylimmän tulokymmenyksen tulojen suhdetta kuvaavaa tunnuslukua (P90/P10-tulosuhde). Gini-kerroin kuvaa tuloeroja huomioiden

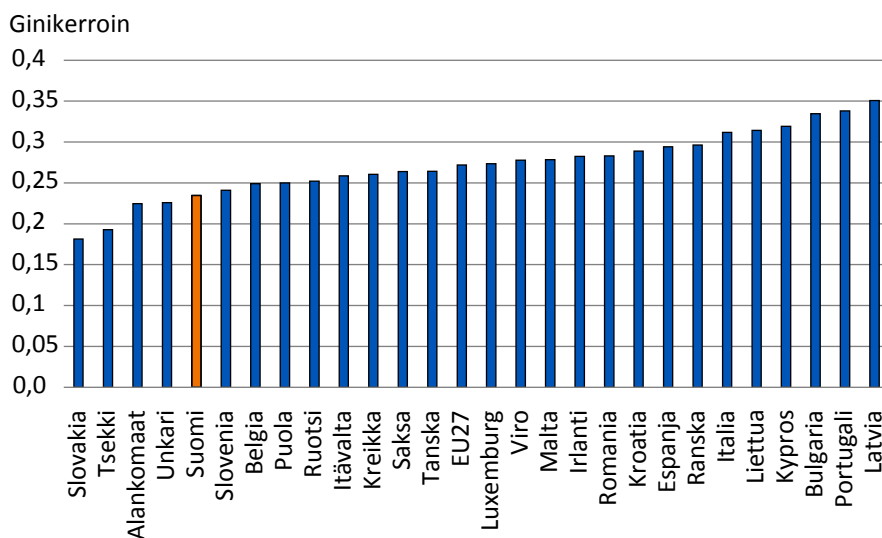

koko tulojakauman. Se saa arvoja 0 ja 1 välillä siten, että arvo 1 tarkoittaa mahdollisimman suurta tulojen epätasaista jakautumista. P90/P10-tulosuhteessa P90 viittaa tulotasoon, jonka yläpuolelle sijoittuu 10 prosenttia eläkeikäisistä. P10 vastaavasti kuvaa tasoa, jonka alapuolelle sijoittuu 10 prosenttia eläkeikäisistä. P90/P10 on näiden lukujen suhde ja kertoo, kuinka monta kertaa suuremmat ylimmän tulokymmenyksen tulot ovat suhteessa alimman tulokymmenyksen tuloihin.

Kaiken kaikkiaan eläkeikäisten tuloerot ovat Suomessa melko pieniä verrattuna muihin EU-maihin. Gini-kerroin oli Suomessa 0,23 vuonna 2019, kun EU-keskiarvo oli 0,27 (kuvio 6.4). Suomea pienemmät eläkeikäisten tuloerot olivat vain Slovakiassa, Tšekeissä, Alankomaissa ja Unkarissa. Kaikista suurimmat tuloerot olivat Bulgariassa, Portugalissa ja Latviassa. Suurituloisimman ja pienituloisimman 10 prosentin suhdetta tarkasteltaessa Suomen sijoitus EU-maiden joukossa on lähes samanlainen kuin Gini-kerrointa tarkasteltaessa. Suomessa tämä suhdeluku oli 2,6 EU-keskiarvon ollessa 3,2 (kuvio 6.5). Suomea pienempi tulosuhde oli Tšekeissä, Slovakiassa, Tanskassa, Alankomaissa ja Belgiassa. Pieni- ja suurituloisten välinen tuloero oli suurinta Italiassa, Kroatiassa, Portugalissa ja Latviassa. Näissä maissa ylimmän tulokymmenyksen tulot olivat noin neljä kertaa suuremmat kuin alimman tulokymmenyksen tulot.

Kuvio 6.4.

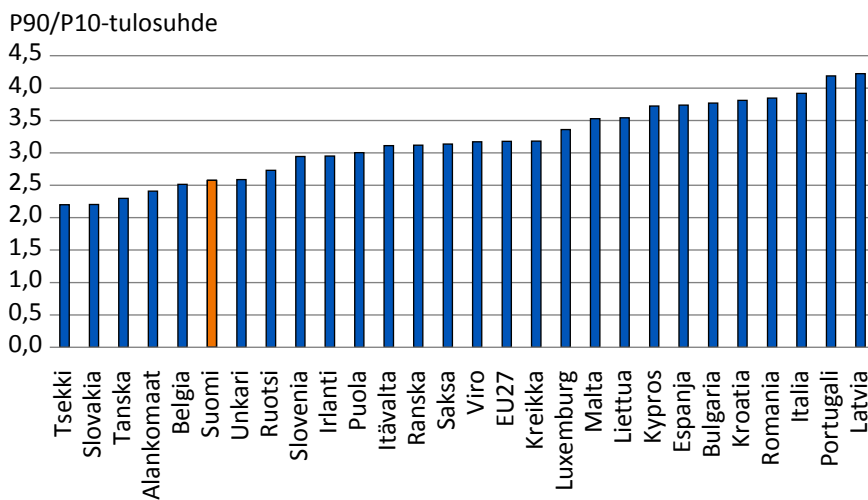
Eläkeikäisten (65+) Gini-kerroin EU-maissa vuonna 2019.

Lähde: EU-SILC SUF.

Kuvio 6.5.

Eläkeikäisten (65+) P90/P10-tulosuhde EU-maissa vuonna 2019.

Lähde: EU-SILC SUF.

Tietolaatikko 6.1

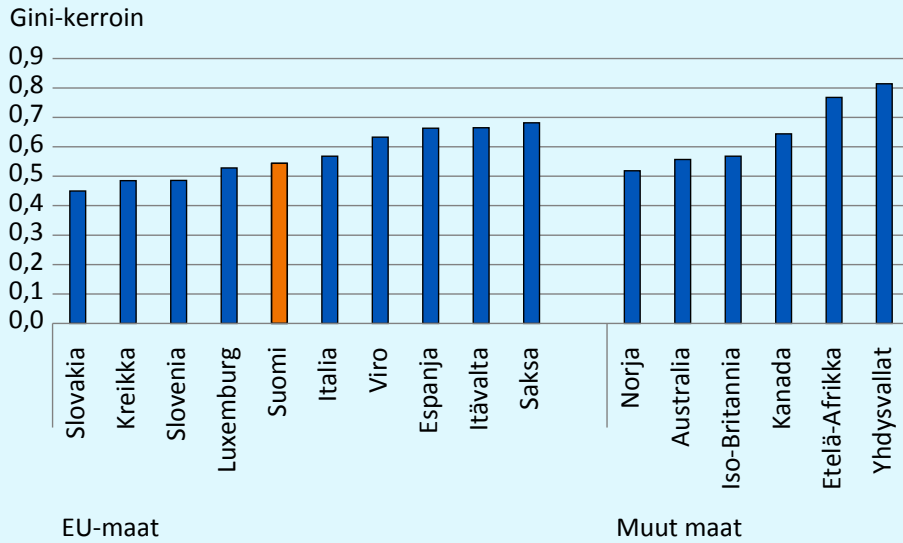
Varallisuuserot eläkeikäisillä

Elinolojen eriarvoisuutta on mahdollista tarkastella myös varallisuuden kautta. Varallisuus on yhteydessä lukuisiin huono- tai hyväosaisuutta kuvaaviin mittareihin (Killewald ym. 2017). Tieto eläkeikäisten varallisuudesta täydentää tulojen antamaa kuvaa. Tulot ja varallisuus ovat vain osin päällekkäisiä (Kuypers & Marx 2021). Erityisesti eläkeikäisten osalta varallisuuserojen huomioiminen voi olla merkityksellistä: etenkin iäkkäillä varallisuuden huomioiminen voi muuttaa köyhyydestä saatavaa kuvaa (Kuypers & Marx 2021). Varallisuuden osalta tiedetään, että se kasautuu hyvin vahvasti pienelle osuudelle ihmisiä. Kaikista rikkaimpien varallisuus on aliedustettuna varallisuusaineistoissa, eivätkä myöskään kaikkein velkaantuneimmat ole välttämättä hyvin edustettuina (Marx & Nolan 2021).

Varallisuudesta on tuloihin verrattuna vain vähän kansainvälisesti vertailukelpoista tietoa. Luxemburg Wealth Study (LWS) -aineisto sisältää harmonisoituja varallisuustietoja eri maista. Kuviossa 6.6 on havainnollistettu varallisuuden Gini-kertoimia eläkeikäisillä. Gini-kerroin saa arvoja 0 ja 1 välillä siten, että arvo 1 viittaa mahdollisimman suureen eriarvoisuuteen. Toisin kuin esimerkiksi EU-SILC:ssä, LWS:ssa ei ole tietoja jokaiselta vuodelta: kuvion luvut viittaavat tilanteeseen 2010-luvun puolivälissä (tarkka vuosi eroaa hieman maasta riippuen). Kuvion varallisuustiedot viittaavat kotitalouden yhteenlaskettuun rahoitus- ja reaali-varallisuuden määrään. Luvut ovat nettomääräisiä eli varallisuudesta on vähennetty velat. Eläkeoikeudet eivät sisälly varallisuuteen.

Nettovarallisuuden Gini-kerroin oli eläkeikäisillä 2010-luvun puolivälissä Suomessa 0,54. Tarkastelun EU-maista varallisuus oli jakautunut eläkeikäisillä Suomea tasaisemmin Kreikassa, Luxemburgissa, Slovakiassa ja Sloveniassa. Slovakiassa jakauma oli tasaisin (Gini-kerroin 0,45). Epätasaisemmin varallisuus oli jakautunut Espanjassa, Italiassa, Itävallassa, Saksassa ja Virossa. Saksassa Gini-kerroin oli korkein (0,68). Tarkastelun EU:n ulkopuolisista maista Norjassa varallisuus oli jakautunut hieman Suomea tasaisemmin. Etelä-Afrikassa ja Yhdysvalloissa varallisuus oli eläkeikäisillä jakautunut selvästi epätasaisemmin kuin Euroopan maissa.

Nettovarallisuuden jakautuminen (Gini-kerroin) eläkeikäisillä (65+) 10:ssä EU-maassa sekä kuudessa EU:n ulkopuolisessa maassa 2010-luvun puolivälissä.

Lähde: LIS Data Access Research Tool, <https://dart.lisdatacenter.org>

6.4 Eläkeikäisten köyhyysriski ja aineellinen puute

Eläketurvan keskeisenä tavoitteena on taata riittävä toimeentulo ja ehkäistä köyhyyttä. EU seuraa köyhyys- tai syrjäytymisriskissä elävien lukumäärää yhdistelmäindikaattorilla, joka koostuu köyhyysriskiä, vakaavaa aineellista puutetta ja vajaatyöllisyyttä koskevista mittareista (ks. Ilmakunnas & Moisio 2014).⁴ Näistä kaksi ensimmäistä koskettavat eläkeikäistä väestöä ja niitä tarkastellaan seuraavaksi.

Eläkeikäisten köyhyysriski Suomessa EU-maiden keskiarvoa vähäisempi

Köyhyysriski-käsitteen⁵ mukaan henkilö on köyhä tai häntä uhkaa köyhyys, mikäli hänen käytettävissä olevat tulonsa jäävät alle määritellyn prosenttiosuuden väestön mediaanitulosta. Tämä köyhyysriskiraja muuttuu väestön keskimääräisten tulojen muuttuessa. Näin ollen muiden tulonsaajien tulotason nousu voi laskea henkilön köyhyysrajan alapuolelle, vaikka hänen omilla tuloillaan tai niiden ostovoimassa ei olisi tapahtunut muutosta. Tämä korostuu eläkeikäisillä, joilla tulomuutokset eri vuosien välillä ovat pienempiä kuin työikäisillä ja joiden tulot sijoittuvat työikäisiä useammin lähelle köyhyysriskirajaa (Ilmakunnas 2022, katso myös luku 4).

EU käyttää köyhyysriskirajana yleisesti 60 prosenttia koko väestön mediaanitulosta, kun taas OECD:n vertailuissa käytetään usein 50 prosentin mediaanitulorajaa. EU:n käyttämällä 60 prosentin mediaanitulomäärityksellä mitattuna eläkeikäisten köyhyysriski oli vuonna 2019 EU-maissa keskimäärin 20 prosenttia, mikä on viisi prosenttiyksikköä korkeampi kuin työikäisillä (15 %) (kuvio 6.7). Maiden väliset erot ovat suuret: korkeimmillaan eläkeikäisistä liki puolet elää köyhyysuhan alla (Latvia) ja matalimmillaan alle 10 prosenttia (Slovakia, Tanska, Luxemburg, Ranska). Sekä eläkeikäisten että työikäisten köyhyysriski oli vuonna 2019 Suomessa alle EU:n keskiarvon. Suomessa eläkeikäisten köyhyysriski oli 14 prosenttia ja työikäisten tätä hieman matalampi (11 %).

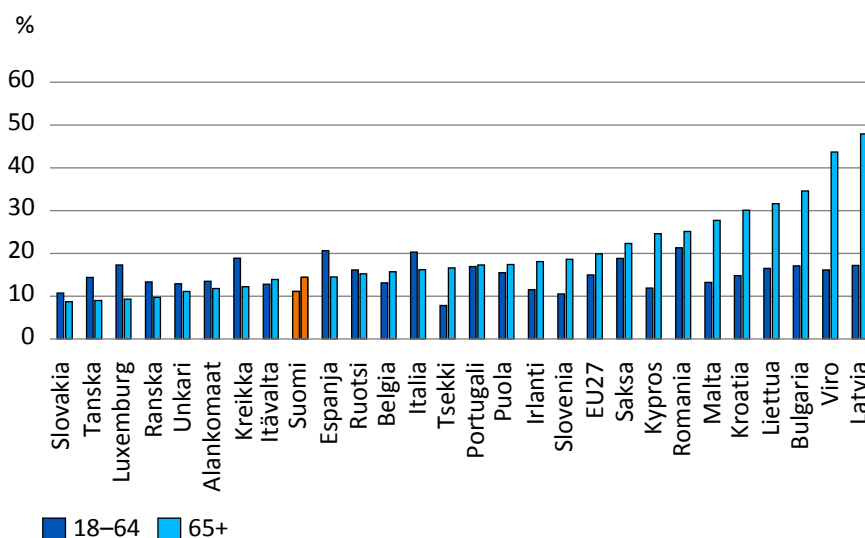
4 Aineellista puutetta ja vajaatyöllisyyttä koskeviin mittareihin tehtiin pieniä muutoksia ennen vuotta 2030 koskevien tavoitteiden asettamista.

5 Kansainvälisissä tilastoissa ja tutkimuksissa käytetään usein köyhyysriski- ja köyhyysriskiaste-käsitteitä (at-risk-of-poverty, at-risk-of-poverty-rate). Tilastokeskus käyttää köyhyysriski-käsitteen sijaan pienituloisuus ja pienituloisuusaste -käsitteitä. Myös luvussa 4 tässä kirjassa käytetään pienituloisuus -käsitettä. Köyhyysriski ja pienituloisuus kuvaavat samaa asiaa.

Eläkeikäisten köyhyysriski oli työikäistä väestöä korkeampi niissä maissa, joissa eläkeikäisten tulot ovat matalampia työikäisiin nähden (kuvio 6.6, vrt. myös kuvio 6.3). Suurimmat eläke- ja työikäisten väliset erot ovat Latviassa ja Virossa. Myös tuloerot heijastuvat suhteelliseen köyhyysriskiin: matalien tuloerojen maissa köyhyysriski on usein pieni. Köyhyysriski voi olla pieni jopa maissa, joissa eläkeikäisten ostovoima on matala. Esimerkki tällaisesta maasta on Unkari, joissa matalahko köyhyysriski todennäköisesti antaa vääristynyttä kuvaa eläkeläisten taloudellisesta tilanteesta, sillä eläkeikäisten ostovoima on Unkarissa varsin matala.

Kuvio 6.6.

Eläkeikäisen (65+) ja työikäisten (18–64) köyhyysriski EU-maissa vuonna 2019 (köyhyysriskirajan alapuolella elävien osuus vastaavan ikäisestä väestöstä, tulot alle 60 % mediaanirahatulosta), %.

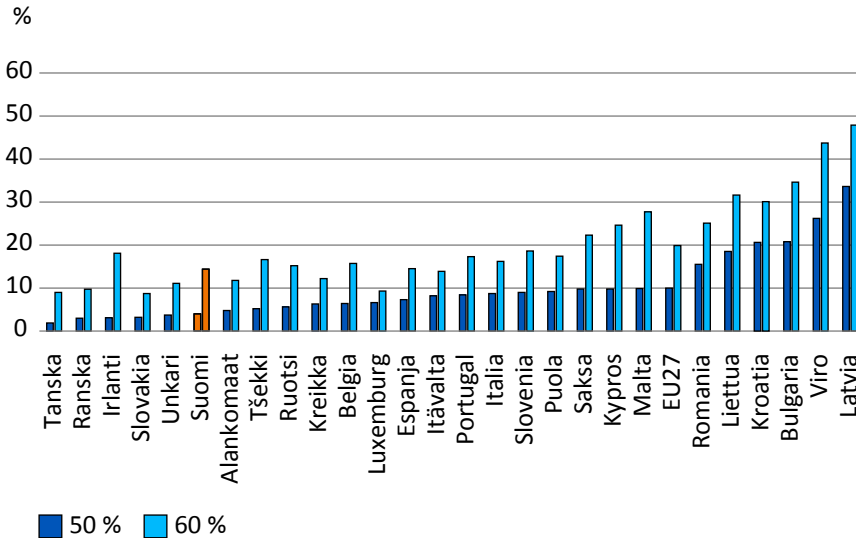

Lähde: Eurostat https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_li02.

Valittu köyhyysriskiraja vaikuttaa oleellisesti eläkeikäisten köyhyysriskin suuruuteen. Köyhyysriski luonnollisesti laskee kaikissa maissa siirryttäessä matalampaan 50 prosentin määritelmään (kuvio 6.7). Keskimäärin EU-maissa köyhyysriski puolittuu. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että näiden kahden tuloajan välissä on paljon eläkeikäistä väestöä useassa maassa. Esimerkiksi Suomessa eläkeikäisten köyhyysriski on 50 prosentin määritelmällä neljä prosenttia, kun se 60 prosentin köyhyysriskirajalla määritettynä on 14 prosenttia. Samoin kuin 60 prosentin määritelmällä, suomalaisten eläkeläisten köyhyysriski jää alle EU-maiden keskiarvon (10 %) myös 50 prosentin määritelmällä (katso myös luku 4 tässä teoksessa).

Kuvio 6.7.

Eläkeikäisten (65+) köyhyysriski EU-maissa vuonna 2019 (köyhyysriskirajan alla elävien väestöosuus, tulot alle 50 % ja alle 60 % mediaanirahatulosta), %.

Lähde: Eurostat https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_li02.

Yksin asuvien köyhyysriski yhdessä asuvia korkeampi, Suomessa ero EU-maiden keskiarvoa suurempi

Yksin asuvan eläkeikäisen köyhyysriski on selvästi korkeampi kuin niiden, jotka asuvat vähintään kahden aikuisen talouksissa (kuvio 6.8a). Erot ovat monessa maassa suuret. Keskimäärin yksin asuvien köyhyysriski on EU-maissa yli kaksinkertainen vähintään kahden aikuisen kotitalouksiin nähden. Suomessa erot ovat keskimääräistä suuremmat. Suomessa yksinasuvista eläkeikäisistä 30 prosenttia eli köyhyysriskirajan alla vuonna 2019, kun yhdessä asuvista vastaavassa tilanteessa oli neljä prosenttia. Muutamassa maassa erot olivat vielä tätäkin suuremmat (Viro, Irlanti, Tšekki, Tanska). Virossa ja Latviassa yksin asuvien köyhyysriski oli EU maiden korkein, yli 70 prosenttia.

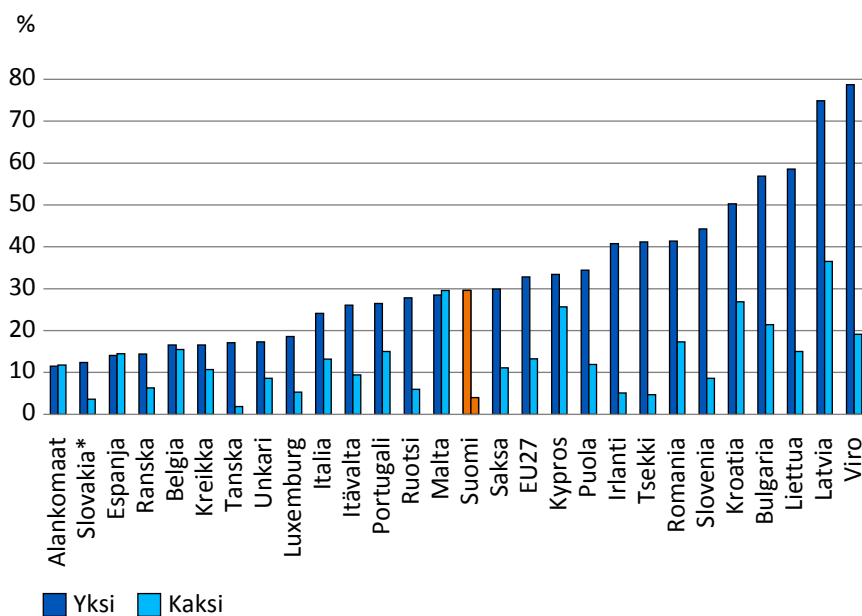
Yksin asuvien muita korkeampi köyhyysriski näkyy osaltaan myös naisten miehiä suurempana köyhyysriskinä eläkeiässä (kuvio 6.8b). Koska naiset elävät keskimäärin miehiä pitempään ja lisäksi avioituvat usein itseään vanhemman miehen kanssa, on naisten yksinasuminen eläkeiässä selvästi miehiä yleisempää (Ahonen 2014). Sukupuolten väliset köyhyysriskierot

vaihtelevat maittain, mutta pääsääntöisesti naisten köyhyysriski on miehiä suurempi. Naisten köyhyysriski on EU-maissa vajaa puolitoistakertainen miehiin nähden. Suomessa sukupuolten välinen ero köyhyysriskissä on hieman suurempi.

Köyhyysriski eroaa myös iän mukaan useassa maassa (kuvio 6.8c). Monessa maassa 75 vuotta täyttäneiden köyhyysriski on korkeampi (keskimäärin 23 %) kuin 65–74-vuotiailla (keskimäärin 17 %). Pohjoismaissa iän mukaiset erot ovat EU-maiden suurimpia: 75 vuotta täyttäneiden köyhyysriski on Suomessa ja Ruotsissa kaksinkertainen 65–74-vuotiaisiin nähden. Suomessa ja Ruotsissa 75 vuotta täyttäneistä reilu viidennes eli köyhyysriskirajan alla, kun tätä nuoremmilla vastaava tilanne oli joka kymmenennellä. 75 vuotta täyttäneiden korkeampi köyhyysriski selittyy paitsi keskimääräistä matalammilla eläketasoilla myös sillä, että ikäryhmässä on naisten pitemmän eliniän takia suhteessa enemmän yksin asuvia naisia (Ahonen & Bach-Othman 2009; Smeeding & Sandström 2005; vrt. myös luku 4).

Kuvio 6.8.a

Eläkeikäisten (65+) kotitalouksien köyhyysriski (tulot alle 60 % mediaanirahatuloista) kotitalouden koon mukaan EU-maissa vuonna 2019, %.

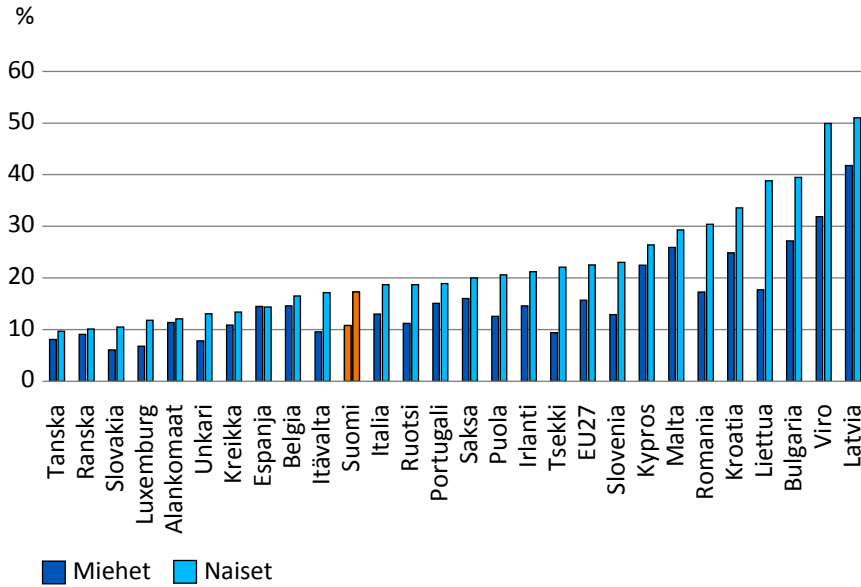

*Slovakian köyhyysriski kotitalouden koon mukaan on vuodelta 2018.

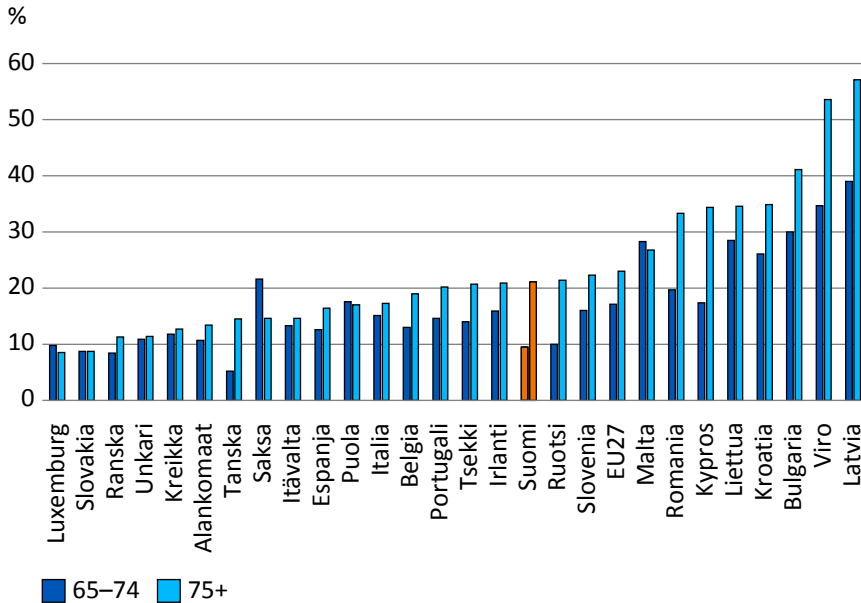

Kuvio 6.8.b

Eläkeikäisten (65+) kotitalouksien köyhyyseriski (tulot alle 60 % mediaanirahatulo-
ta) sukupuolen mukaan EU-maissa vuonna 2019, %.

Kuvio 6.8.c

Eläkeikäisten (65+) kotitalouksien köyhyyseriski (tulot alle 60 % mediaanirahatulo-
ta) iän mukaan EU-maissa vuonna 2019, %.

Lähde: Eurostat https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=ilc_li03.

Eläkeikäisten vakava aineellinen puute vähäistä Suomessa

Seuraavaksi eläkeikäisten toimeentulovaikeuksia tarkastellaan aineellista puutetta kuvaavan mittarin avulla. Aineellinen puute kertoo suoraan toteutuneista elinoloista, kun tulot kertovat elinoloista epäsuorasti. Esimerkiksi säästöjen ja muun varallisuuden ansiosta elintaso voi olla hyvä, vaikka vuositulot olisivat pienet. Aineellisen puutteen mittaaminen perustuu kotitalouksien raportoimaan vastentahtoiseen puutteeseen erilaisista hyödykkeistä.

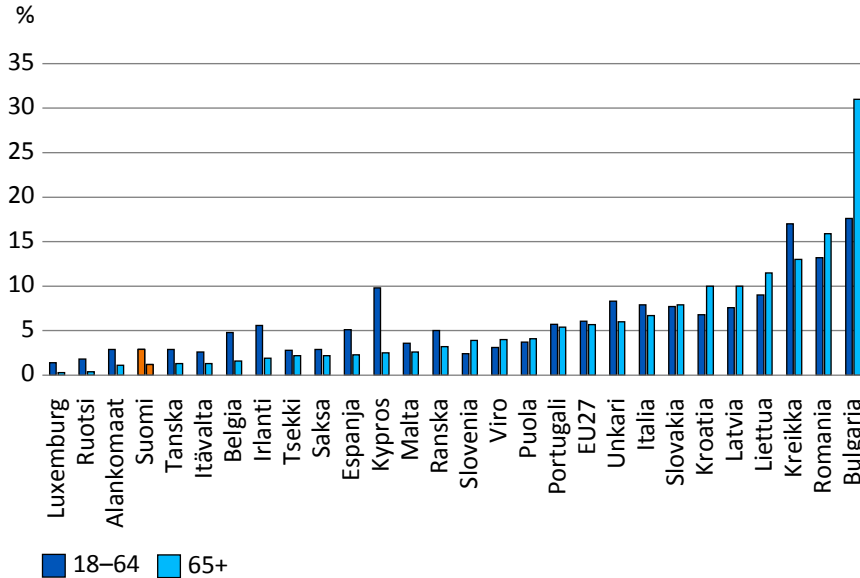
Aineellista puutetta kuvaava indikaattori sisältää yhdeksän asiaa, joissa vähintään neljässä vastantahtoisesti puutetta kokevan kotitalouden katsotaan kohtaavan vakavaa aineellista puutetta. Vakavassa aineellisessa puutteessa eläviksi luetaan ne kotitaloudet, joilla vähintään neljä seuraavista kriteereistä täyttyy: kotitaloudella ei ole varaa puhelimeen, pesukoneeseen, autoon, väritelevisioon, viikon lomaan kodin ulkopuolella, säännölliseen liha- tai kala-ateriaan, kodin lämpimänä pitämiseen tai yllättäviin isohkoihin laskuihin tai henkilöllä on maksuhäiriöitä.

EU-maiden välillä on merkittäviä eroja vakavan aineelliseen puutteen yleisyydessä (kuvio 6.9), sillä osassa maista vakava aineellinen puute on hyvin harvinaista, kun taas pienessä osassa EU-maista melko suuri osuus väestöstä kokee vakavaa aineellista puutetta. Yleisesti ottaen työkäisillä (18–64-vuotiaat) vakava aineellinen puute on tyypillisempää kuin eläkeikäisillä. Poikkeuksen muodostavat Itä-Euroopan maat, joissa eläkeikäisten vakava aineellinen puute on usein työkäisiä tyypillisempää.

Eläkeikäisillä vakavaa aineellista puutetta ilmeni useimmin Bulgariassa, Romaniassa ja Kreikassa. Etenkin Bulgariassa puutetta kokevien osuus oli erityisen korkea (31 %). Suomi kuuluu niiden maiden joukkoon, jossa eläkeikäisten aineellinen puute on erityisen vähäistä. Suomessa vakavaa aineellista puutetta koki 1,2 prosenttia eläkeikäisistä (EU-keskiarvo 5,7 %). Myös Luxemburgissa, Ruotsissa, Alankomaissa, Tanskassa ja Itävallassa vakava aineellinen puute oli harvinaista. Työkäisistä Suomessa vakavaa aineellista puutetta koki 2,9 prosenttia (EU-keskiarvo 6,1 %).

Kuvio 6.9.

Eläkeikäisten (65+) ja työikäisten (18–64) kokema vakava aineellinen puute EU-maissa vuonna 2019, %.

Lähde: Eurostat https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/ilc_mdspd11/default/table?lang=en.

6.5 Eläkeikäisten toimeentulokokemukset

Tässä aluvussa tarkastellaan eläkeikäisten kokemuksia toimeentulosta kolmesta näkökulmasta. Tarkastelun kohteena ovat tulot, jotka koostuvat pitkälti eläkkeistä (Palomäki ym. 2022), riittävyys menojen kattamiseen, mahdollisuus suoriutua yllättävästä suuremmasta laskusta ja yleisempi arvio kotitalouden taloudellisesta tilanteesta. Subjektiiiset kokemukset voivat kertoa samaa viestiä maiden välisestä järjestyksestä kuin tulot, mutta kokemuksiin voi heijastua myös moninaiset muut toimeentuloon liittyvät asiat, kuten tarjolla olevat sosiaali- ja terveystaloudelliset palvelut sekä asumisen kustannukset (Palomäki 2017; Vaalavuo 2019).

Suomessa eläkeikäisillä vain vähän vaikeuksia menojen kattamisessa

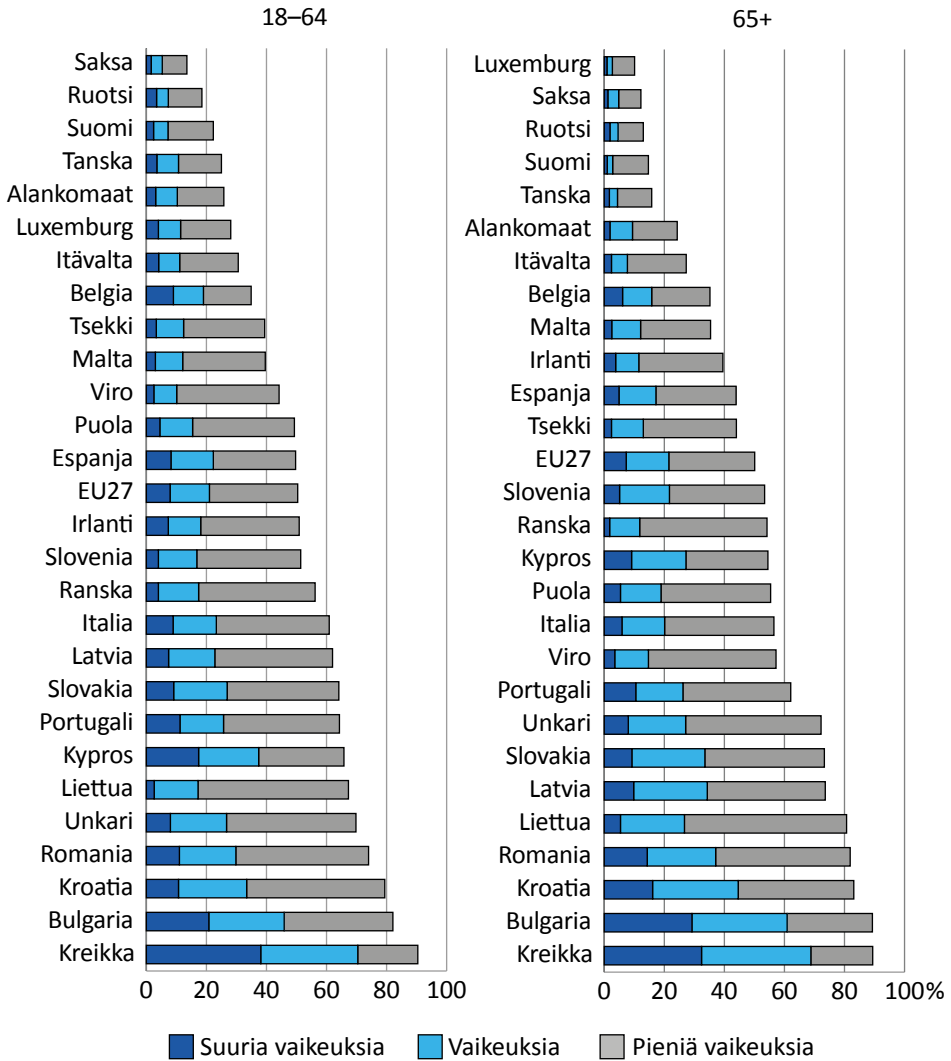
Kokemus tulojen riittävydestä menojen kattamiseen kuvaa tulojen ja menojen välistä tasapainoa. Tätä on kysytty seuraavasti: ”Kun kotitaloutenne kaikki tulot otetaan huomioon, saatteko tavanomaiset menonne niillä katetuksi?”. Vastaus on pyydetty valitsemaan seuraavista vaihtoehdoista: suurin vaikeuksin, vaikeuksin, pienin vaikeuksin, melko helposti, helposti tai hyvin helposti.

Tulojen riittävydessä oli suuria eroja EU-maiden välillä (kuvio 6.10). Keskimäärin joka toisella eläkeikäisellä oli jonkinasteisia vaikeuksia (suuria vaikeuksia, vaikeuksia tai pieniä vaikeuksia) kattaa tavanomaisia menoja. Suomessa jonkinasteisia vaikeuksia oli 15 prosentilla eläkeikäisistä, mikä on verrattain pieni osuus. Myös muissa Pohjoismaissa, Luxemburgissa ja Saksassa vaikeuksia koettiin selkeästi muita maita vähemmän. Tulot riittivät menoihin heikommin Kreikassa ja useassa Itä-Euroopan maassa. Näissä maissa jonkinasteisia vaikeuksia oli vähintään 80 prosentilla eläkeikäisistä. Osassa maista vaikeudet olivat pääosin lieviä. Tällaisia maita olivat Suomen ohella Tanska, Ranska, Irlanti, Itävalta ja Luxemburg, Viro ja Tšekki.

Työikäiset kokivat jonkinasteisia toimeentulovaikeuksia keskimäärin yhtä usein kuin eläkeikäiset. Eläkeikäisillä oli työikäisiä selvästi useammin toimeentulovaikeuksia Baltian maissa, joissa vaikeudet olivat vähintään 10 prosenttiyksikköä yleisempiä kuin työikäisillä. Tarkasteltaessa niitä, jotka kokevat suurempia vaikeuksia (suuria vaikeuksia, vaikeuksia) kattaa tavanomaisia menoja, eläkeikäisten tilanne on työikäisiä heikompi erityisesti Bulgariassa. Eläkeikäisillä oli työikäisiä harvemmin vaikeuksia sen sijaan esimerkiksi Luxemburgissa, Irlannissa ja Kyproksella. Suurempien vaikeuksien osalta esille nousee eläkeikäisten parempi tilanne myös esimerkiksi Tanskassa ja Ranskassa.

Kuvio 6.10.

Vaikeudet tavanomaisten menojen kattamisessa työkäisillä (18–64) ja eläkeikäisillä (65+) EU-maissa vuonna 2019, %.

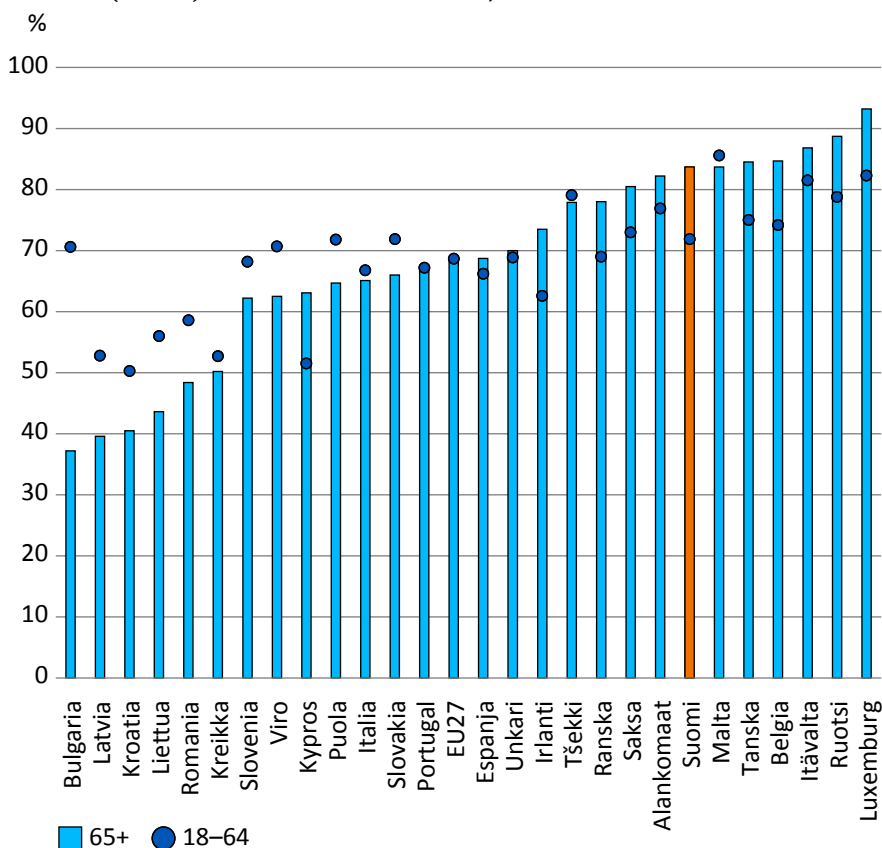
Lähde: EU-SILC SUF. Malta: työkäiset 21–65-v ja eläkeikäiset 66+.

Suomessa ja monessa Keski-Euroopan maassa eläkeikäisillä maksuvaraa työikäisiä useammin

Toimentulosta kertoo myös mahdollisuus maksaa yllättävä suurempi lasku. Kotitalouksien maksuvaraa selvitettiin kysymällä: ”Pystyisikö taloutenne maksamaan yllättävän noin 1 200 euron⁶ suuruisen laskun kuukauden maksuajalla ottamatta luottoa tai pyytämättä apua (tuttavilta, sukulaisilta tai sosiaalitoimistosta)?” Vastausvaihtoehtoina oli kyllä ja ei. Esimerkkeinä yllättävistä suurista laskuista annettiin hautajaiset, leikkaus ja kalliimpien kodinkoneiden uusiminen. Koska kyseessä on selkeästi suuri lasku, kertoo maksuvara useimmiten siitä, onko kotitaloudelle kertynyt säästöjä.

Kuvio 6.11.

Kotitaloudella on mahdollisuus maksaa yllättävä suurempi lasku eläkeikäisillä (65+) ja työikäisillä (18–64) EU-maissa vuonna 2019, %.

Lähde: EU-SILC SUF.

Malta: työikäiset 21–65-v ja eläkeikäiset 66+.

6 Laskun suuruus on määritelty maakohtaisesti virallisen köyhyysriskirajan perusteella eli kysytty euromäärä vaihteli maittain. Suomessa laskun suuruus oli 1 200 euroa.

Myös kuva eläkeikäisten maksuvarasta vaihtelee merkittävästi EU-maiden välillä (kuvio 6.11). Suomessa eläkeikäisistä 84 prosentilta löytyi taloudellisia resursseja suuremman laskun maksamiseen, mikä on EU-maiden keskiarvoa (68 %) selkeästi suurempi osuus. Luxemburgissa alle 7 prosentilla ja Itävallassa ja Ruotsissa harvemmalla kuin 15 prosentilla ei ollut maksuvaraa. Vertailun häntäpään sijoittuvat jälleen Itä-Euroopan maat ja Kreikka. Bulgariassa vain alle 40 prosenttia eläkeikäisistä suoriutuisi suuremmasta yllättävästä laskusta.

Työikäisillä oli eläkeikäisiä useammin maksuvaraa erityisesti Itä-Euroopan maissa, kun taas eläkeikäisillä oli työikäisiä useammin maksuvaraa Suomen ohella muissa Pohjoismaissa, joissakin Länsi-Euroopan maissa ja Kyproksella. Suomessa työikäisistä 72 prosentilla oli maksuvaraa, mikä on 12 prosenttiyksikköä pienempi osuus kuin eläkeikäisillä.

Eläkeikäisten tyytyväisyys taloudelliseen tilanteeseen korkeinta Pohjoismaissa

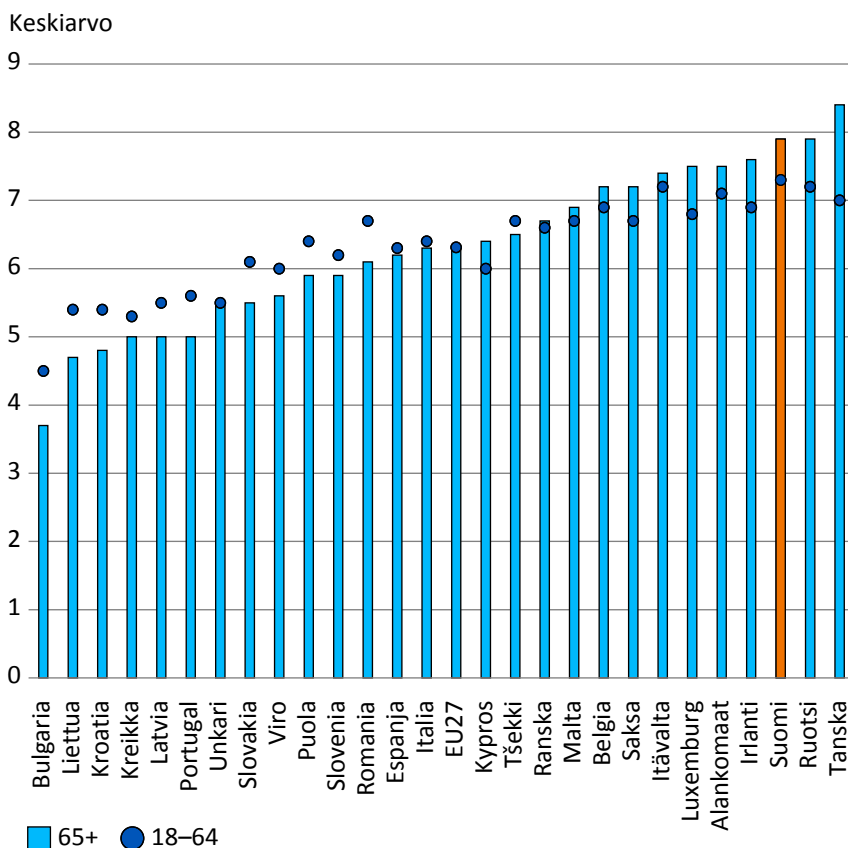
Taloudellinen tyytyväisyys kuvaa yleistä arviota kotitalouden nykyisestä taloudellisesta tilanteesta, viitaten tulojen riittävyteen, säästöihin ja muuhun omaisuuteen sekä velkojen ja odottamattomien menojen maksamiseen. Arvio tyytyväisyydestä pyydettiin antamaan asteikolla 0 (ei lainkaan tyytyväinen) – 10 (täysin tyytyväinen), ja kuviossa 6.12 maiden välisiä eroja tarkastellaan keskiarvojen perusteella.

Myös taloudellisessa tyytyväisyydessä on suuria eroja EU-maiden välillä (kuvio 6.12). Maiden keskiarvon (6,3) yläpuolelle sijoittuvat monet Länsi-Euroopan maat. Eläkeikäisten taloudellinen tyytyväisyys oli korkeimmalla tasolla Pohjoismaissa. Tyytyväisimpiä tilanteeseen oltiin Tanskassa, mutta myös Suomessa ja Ruotsissa tyytyväisyys oli verrattain korkealla tasolla. Sekä Suomessa että Ruotsissa tyytyväisyyden keskiarvo oli 7,9. Tyytyväisyys oli matalaa Itä-Euroopan maissa ja Etelä-Euroopan maista Kreikassa.

Itä- ja Etelä-Euroopan maissa eläkeikäiset olivat tyytymättömämpiä taloudelliseen tilanteeseensa kuin työikäiset. Sen sijaan Pohjoismaissa sekä Irlannissa ja Luxemburgissa eläkeikäiset olivat työikäisiä selvästi tyytyväisempiä. Suomessa työikäisten taloudellisen tyytyväisyyden keskiarvo oli 7,3, eli eläkeikäisten tyytyväisyys on Suomessa 0,6 yksikköä työikäisiä korkeampi. Suurin ero työ- ja eläkeikäisten välillä oli Tanskassa.

Kuvio 6.12.

Taloudellinen tyytyväisyys (0–10) eläkeikäisillä (65+) ja työikäisillä (18–64) EU-maissa vuonna 2018, keskiarvo.

Lähde: EU-SILC SUF. Taloudellisesta tyytyväisyydestä viimeinen saatavilla oleva tieto on vuodelta 2018.

6.6 Yhteenveto

Eläkeikäisten eli yli 64-vuotiaiden tulojen ja toimentulon tarkastelu osoittaa, että eläkeikäisten taloudellisessa hyvinvoinnissa on suuria eroja EU-maissa. Pohjoismaat ja Länsi- ja Keski-Euroopan maat erottuvat pääsääntöisesti sekä tulojen että kokemuseräisen hyvinvoinnin mittareiden avulla tarkasteltuna selvästi erityisesti Itä-Euroopan ja Baltian jäsenmaista. Myös Etelä-Euroopan maissa eläkeikäisten toimentulo on usein heikompaa kuin EU-maissa keskimäärin.

Eläkeikäisten tulot ja niiden ostovoima on korkein Länsi- ja Keski-Euroopan maissa sekä Pohjoismaissa ja näitä matalampi useissa Itä- ja Etelä-Euroopan sekä Baltian maissa. Suomalaisten eläkeikäisten ostovoima oli muiden Pohjoismaiden tavoin hieman EU-maiden keskitasoa korkeampi. Sen sijaan eläkeikäisten tulot suhteutettuna työkäisten tuloihin jäävät Suomessa ja Pohjoismaissa hieman EU-keskiarvon alapuolelle. Vastaava näkyy myös eläkkeiden teoreettisissa nettokorvausasteissa eli lakisääteisten eläkejärjestelmien eläke-etuksien tasossa suhteessa keskimääräiseen työkäisten tulotasoon. Suomessa ja muissa Pohjoismaissa nettokorvausaste oli vuonna 2020 hieman EU-maiden keskiarvoa matalampi.

Eläkeikäisten tuloerot ovat Suomessa melko pieniä verrattuna EU-maiden keskiarvoon. Tämä näkyy sekä Gini-kertoimella mitattuna että ylimmän ja alimman tulokymmenyksen tulovertailun kautta tarkasteltuna. Tuloerot ovat korkeita monessa Etelä-Euroopan maassa ja matalia erityisesti Tšekissä, Slovakiassa, Tanskassa ja Alankomaissa.

Köyhyysriski, joka kuvaa selvästi matalampaa tuloasemaa koko väestöön nähden (alle 60 % mediaanitulosta), jää eläkeikäisillä Suomessa ja Pohjoismaissa alle EU:n keskimääräisen tason. Tämä osuus pienenee edelleen huomattavasti, Suomessa 14 prosentista neljään prosenttiin, kun tulorajana käytetään 50 prosenttia mediaanitulosta. Tämä kertoo osaltaan siitä, että tulojen perusteella mitattu köyhyys ei ole useinkaan kovin syvää, vaan pienituloisista eläkeläisistä moni sijoittuu hieman EU:ssa käytetyn 60 prosentin köyhyysriskirajan alapuolelle.

Köyhyysriskin lähempi tarkastelu nostaa esiin ryhmiä – yksin asuvat, naiset ja ikääntyneimmät – joiden toimeentulo on keskimääräistä heikompaa. Suomi ja Ruotsi erottuvat näiden ryhmien osalta erityisen selvästi. Vaikka köyhyysriski jää Suomessa alle EU:n keskitason, köyhyysriski kohdentuu Suomessa Ruotsin tavoin keskimääräistä useammin yksin asuviin. Keskimäärin yksin asuvien köyhyysriski oli EU-maissa yli kaksinkertainen yhdessä toisen aikuisen kanssa asuviin eläkeikäisiin verrattuna. Suomessa erot ovat tätä suuremmat yksin asuvien korkean ja yhdessä asuvien varsin matalan köyhyysriskin takia. Myös naisten ja iäkkäimpien köyhyysriski on Suomessa keskimäärin EU-maita korkeampi. Naisten ja ikääntyneimpien toimeentuloasema liittyy myös osin yksinasumisen yleisyyteen näissä ryhmissä, sillä naisten miehiä keskimäärin pitemmän eliniän takia heidän osuutensa yksinasuvien vanhusten joukossa on suurempi. Myös naisten työura on yleensä lyhyempi ja ansiotaso ja siten eläkekertymä keskimäärin pienempi kuin miehillä.

Tulojen perusteella köyhyysriskiä mittaavalla indikaattorilla on kuitenkin rajoitteensa, ja se voi antaa kapean kuvan eläkeikäisten toimeentulosta eri maissa. Ensinnäkin köyhyysriski perustuu tarkasteltavan väestöryhmän suhteelliseen tuloasemaan, jolloin esimerkiksi maissa, joissa eläke- ja työikäisten väliset tuloerot ovat pieniä, eläkeikäisten tuloköyhyysriski on tyypillisesti matala. Toiseksi se ei huomioi esimerkiksi säästöjä tai varallisuutta, joilla voi olla vaikutusta menoista selviämisessä. Eläkeikäisten kokemukset vakavasta aineellisesta puutteesta tai laajemmin toimeentulosta täydentävät tietoa toimeentulovaikeuksien vakavuudesta.

Eläkeikäiset kokevat EU-maissa keskimäärin melko harvoin vakavaa aineellista puutetta eli yhtäaikaista puutetta useammasta kulutushyödykkeestä ja/tai ongelmia laskujen maksussa. Suomen lisäksi erityisesti muissa Pohjoismaissa ja Länsi- ja Keski-Euroopan maissa vakava aineellinen puute on harvinaista. Osassa Itä- ja Etelä-Euroopan maita vakava aineellinen puute on sen sijaan jonkin verran yleisempää. Vastaava kuva EU-maiden välisistä eroista havaitaan myös siinä, miten eläkeikäiset pystyvät kattamaan tavanomaiset menonsa, maksamaan yllättäviä suurempia laskuja ja miten he ylipäänsä näkevät taloudellisen tilanteensa. Pohjoismaissa ja Länsi- ja Keski-Euroopassa eläkeikäiset ovat keskimääräistä tyytyväisempiä taloudelliseen tilanteeseensa ja vaikeudet ovat yleensä pieniä, jos niitä koetaan. Vastaavasti Itä-Euroopan ja joissakin Etelä-Euroopan maissa eläkeikäisten toimeentulo on keskimääräistä selkeästi heikompaa näilläkin mittareilla tarkasteltuna. Eläkeikäisten toimeentulo näyttäytyy usein työikäisiä paremmalta sellaisissa Euroopan maissa, joissa taloudellinen tilanne on yleisesti parempi. Sen sijaan maissa, joissa taloudelliset vaikeudet ovat yleisempiä, eläkeikäisten suhteellinen asema työikäisiin verrattuna on heikompi.

Yleisesti ottaen erot EU-maiden välillä eläkeikäisten taloudellisessa huono-osaisuudessa näyttävät heijastelevan eroja maiden elintasossa. Maiden välisiä eroja köyhyysriskissä selittävät myös erot eläkejärjestelmissä, eläkkeiden tasossa ja muussa sosiaaliturvassa (esim. Kangas & Hussain 2014; Ilmakunnas 2020; Kuitto ym. 2021). Toimeentulon kokonaisvaltaiseen arviointiin tarvitaan useampia ulottuvuuksia mittaavia indikaattoreita. Aineelliseen puutteeseen ja kokemukseen perustuvat mittarit täydentävät pienituloisuutta kuvaavia mittareita. Kaikki mittarit huomioiden suomalaisten eläkeikäisten taloudellinen asema on keskimääräistä EU-tasoa parempi.

Lähteet

Ahonen, K. (2011) Eläkeikäisten toimeentulo eurooppalaisessa vertailussa. Teoksessa Kautto, M. (toim.) Eläkkeet ja eläkkeensaajien toimeentulo 2000–2010. Eläketurvakeskuksen raportteja 04/2011: Helsinki.

Ahonen, K. (2014) Yksin asuva eläkeläisnainen muita köyhempi. Työeläke 5: 10–11.

Ahonen, K. & Bach-Othman, J. (2009) Vanhuusköyhyyden jäljillä – kotitalouden rakenteen merkitys sukupuolten välisiin köyhyysriskieroihin kahdeksassa EU-maassa. Eläketurvakeskuksen keskustelualoitteita 8/2009: Helsinki.

Ahonen, K. & Kuitto, K. & Palomäki, L.-M. (2017) Eläkeikäisten toimeentulo ja pienituloisuus eurooppalaisessa vertailussa. Teoksessa: Kuivalainen, S. & Rantala, J. & Ahonen, K. & Kuitto, K. & Palomäki, L.-M. (toim.) [Eläkkeet ja eläkeläisten toimeentulo 1995–2015](#). Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 01/2017: Helsinki.

European Commission (2015) The 2015 Pension Adequacy Report: current and future income adequacy in old age in the EU. Publications Office of the European Union: Luxembourg.

European Commission (2018) Pension adequacy report 2018: current and future income adequacy in old age in the EU. Publications Office of the European Union: Luxembourg.

European Commission (2021) Pension adequacy report 2018: current and future income adequacy in old age in the EU. Publications Office of the European Union: Luxembourg.

Ilmakunnas, I. (2020) Uudelleenjaon paradoksin jäljillä: kirjallisuuskatsaus universalismin ja pienituloisille kohdentamisen köyhyysvaikutuksista. Yhteiskuntapolitiikka 85(5–6): 563–570.

Ilmakunnas, I. (2022) The magnitude and direction of changes in age-specific at-risk-of-poverty rates: an analysis of patterns of poverty trends in Europe in the mid-2010s. Journal of International and Comparative Social Policy 38(1): 71–91.

Ilmakunnas, I. & Moisio, P. (2014) Köyhyys- ja syrjäytymisriski Suomessa EU2020-tavoitteen valossa. Teoksessa Vaarama, M. & Karvonen, S. & Kestilä, L., Moisio, P. & Muuri, A. (toim.) Suomalaisten hyvinvointi 2014. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos: Helsinki, 306–319.

Kangas, O. & Hussain, A. M. (2014) Eläketurva ja eläkeläisten tuloköyhyyshriski Euroopassa. Teoksessa Niemelä, M. (toim.) Eurooppalaiset elinolot. Kelan tutkimusosasto: Helsinki, 238–268.

Killewald, A. & Pfeffer, F. T. & Schachner, J. N. (2017) Wealth inequality and accumulation. *Annual review of sociology* 43: 379–404.

Kuitto, K. & Madia, J. E. & Podestá, F. (2021) Public pension generosity and old-age poverty in OECD countries. *Journal of Social Policy*, FirstView 07 July 2021. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0047279421000544>

Kuypers, S., & Marx, I. (2021) Poverty in the EU using augmented measures of financial resources: the role of assets and debt. *Journal of European Social Policy* 31(5): 496–516.

Marx, I., & Nolan, B. (2021) How wealth matters for social policy. *Journal of European Social Policy*, 31(5): 489–495.

OECD (2015) *Pensions at a Glance: OECD and G20 indicators*. OECD: Paris.

OECD (2019) *Pensions at a Glance: OECD and G20 indicators*. OECD: Paris.

OECD (2021) *Pensions at a Glance: OECD and G20 indicators*. OECD: Paris.

Palomäki, L-M & Kuitto, K. & Kuivalainen, S & Riekhoff, A-J (2022) Size or content of the pie? Source of income and perceived income adequacy of older Europeans. *Ageing & Social Policy*, published online: 18 Sep 2022. DOI: 10.1080/08959420.2022.2121581

Palomäki, L.-M. (2017) Reference groups and pensioners' subjective economic well-being in Europe. *Social Indicators Research*, 131(2): 509–525.

Smeeding, T. & Sandström, S. (2005) Poverty and income maintenance in old age: A cross-national view of low income older women. *Feminist Economics* 11(2): 163–198.

Vaalavuo, M. (2019) Use of public health and social care services among the elderly in Finland: An under-examined mechanism of redistribution. *Journal of European Social Policy*, 30(2): 176–189.

7 Vanhuuseläkeläisten näkemyksiä toimeentulolle merkityksellisistä asioista

Jyri Liukko, Tuomas Hiilamo ja Liisa-Maria Palomäki

7.1 Johdanto

Aiemmissa luvuissa eläkeläisten toimeentuloa on lähestytty pääosin tulojen ja varallisuuden näkökulmasta joko väestötason rekisteri- tai kattaviin kyselyaineistoihin perustuen. Tämän luvun tarkoituksena on täydentää ymmärrystä eläkeläisten toimeentulon kokonaisuudesta tarkastelemalla vanhuuseläkkeellä olevien henkilöiden näkemyksiä siitä, minkälaiset asiat koetaan merkityksellisiksi taloudellisen toimeentulon kannalta. Luvussa keskitytään siihen, minkälaiset asiat muodostavat olennaisen kontekstin kokemukselle toimeentulosta. Tarkastelu perustuu eläkkeensaajille vuonna 2020 toteutetun kyselyn vapaamuotoisiin avovastauksiin (ks. Palomäki ym. 2021).

Avovastauksia hyödyntävän laadullisen tutkimuksen avulla on mahdollista avata toimeentulokokemusten muotoutumista ja sen kontekstia eri tavoin kuin määrällisessä tutkimuksessa. Tässä lähestymistavassa korostuu toimeentulokokemusten heterogeenisyys. Osa avovastausten teemoista on laajasti jaettuja ja osa marginaalisempia. Tässä luvussa keskitytään vastausten yleisimpiin teemoihin, mutta nostetaan esiin myös joitakin taloudelliseen toimeentuloon liittyviä ilmiöitä, joita kommentoitiin harvemmin. Tarkastelu on rajattu sellaisiin avovastauksiin, joissa oli jonkinlainen suora tai vähintään epäsuora yhteys toimeentuloon. Huomion kohteena on erityisesti se, millä tavalla avovastaukset syventävät määrällisiä tuloksia ja mitä mahdollisia toimeentulokokemuksille merkittäviä teemoja on jäänyt muiden lähestymistapojen ulkopuolelle.

Vapaamuotoisten avovastausten analyysi on osa viime aikoina yleistynyttä tutkimussuuntausta, jossa toimeentuloa tarkastellaan objektiivisten mittareiden lisäksi myös subjektiivisten kokemusten kautta (ks. esim. Ahonen ym. 2019; Palomäki 2018). Laadulliset tutkimukset ovat kuitenkin olleet harvinaisempia, ja usein nämä ovat perustuneet laajemman kyselyn sijaan esimerkiksi pienelle ryhmälle tehtyihin teemahaastatteluihin. Poikkeuksen

muodostaa muutaman vuoden takainen Eläketurvakeskuksen tutkimus, jossa tarkasteltiin eläkeläisten toimeentulokokemuksia samankaltaisen avovastausaineiston perusteella kuin tässä luvussa (Liukko & Mustonen 2019).

Avovastauksissa erottui kaksi hieman erilaista kokonaisuutta. Ensimmäinen kokonaisuus muodostui kolmesta yleisestä teemasta, jotka toistuivat lukuisissa vastauksissa. Nämä teemat olivat terveys, sosiaaliset suhteet ja asuminen. Sosiaalisiin suhteisiin on sisällytetty enimmäkseen puolisoon, lapsiin tai lapsenlapsiin liittyvät huomiot, mutta näiden lisäksi vastauksissa näkyvät myös tuttavuudet ja ystävyys-suhteet.

Toinen kokonaisuus muodostui kolmesta hieman erilaisesta teemasta, joiden voidaan ajatella olevan tietynlaisia suhtautumistapoja niukaksi koettuun taloudelliseen toimeentuloon. Ensinnäkin useissa vastauksissa korostettiin alhaista tulotasoa ja toimeentulovaikeuksia. Toiseksi monissa vastauksissa tuotiin esiin poliittisia vaatimuksia eläketurvan parantamisesta ja verotuksen muuttamisesta. Kolmanneksi vastauksissa painotettiin omaan taloudelliseen tilanteeseen sopeutumista, säästävää elämäntapaa ja samalla yksilön omaa toimijuutta toimeentulon helpottamisessa. Lisäksi monista vastauksista heijastui se, miten myös ei-taloudelliset asiat näyttävät usein olevan merkityksellisiä toimeentulon kokonaisuudessa. Toimeentulo saatetaan ymmärtää myös laajemmin kuin pelkkänä taloudellisenä kysymyksenä.

7.2 Aineisto ja menetelmät

Tässä luvussa aineistona hyödynnetään vuonna 2020 toteutetun Eläketurvakeskuksen laajan kyselyn avovastauksia (ks. Palomäki ym. 2021; Palomäki ym. 2022). Kyselylomakkeen lopussa vastaajilla oli mahdollisuus kertoa toimeentulolle merkityksellisistä asioista. Kysymys oli muotoiltu seuraavasti: ”Monenlaiset asiat voivat vaikuttaa siihen, millaiseksi oma toimeentulo koetaan. Halutessanne voitte vielä kertoa, millaiset asiat ovat teille merkityksellisiä”. Avokysymykseen vastasi 1 004 henkilöä eli useampi kuin joka neljäs kyselyyn vastanneista. Heistä 719 (72 %) vastaajaa oli vanhuuseläketäustaisia. Avokysymykseen vastanneiden joukossa oli myös osatyökyvyttömyys- ja työkyvyttömyyseläkkeellä olevia, mutta tässä luvussa tarkastellaan ainoastaan vanhuuseläkeläisten vastauksia. Avokysymykseen vastanneet olivat monilta taustatekijöiltään (ikä, tulot, asuinalueen kaupunkimaisuus/maaseutumaisuus) jakautuneet melko samalla tavalla kuin koko kyselyn vastaajat.

Menetelmällisesti luku perustuu temaattiseen sisällönanalyysiin. Avovastausten sisältämät lausumat on luokiteltu yleisimpiä esiin nostettuja aiheita sisältäviin alateemoihin, joista on muodostettu keskeisimmät pääteemat. Aineiston käsittelyssä on hyödynnetty laadulliseen analyysiin kehitettyä Atlas.ti-ohjelmaa. Saman vastaajan vastauksessa voi olla useita eri teemoja. Aineiston analyysissa on pyritty ottamaan huomioon, että avokysymyksen lavean muotoilun vuoksi kysymys on voitu ymmärtää myös laajemmin kuin pelkästään taloudellista toimeentuloa koskevaksi. Osassa vastauksista tuotiin esiin elämässä merkityksellisiä asioita yleisesti ilman, että asiaa liitettiin suoraan toimeentuloon. Monissa vastauksissa nostettiin esiin sekä taloudelliseen toimeentuloon että elämän merkityksellisyyteen muulla tavoin liittyviä asioita. Joistakin vastauksista ei voida päätellä, onko vastaaja ajattelut asiaa taloudellisen toimeentulon näkökulmasta vai laajemmin. Koska koko kysely käsitteli taloudellista toimeentuloa ja koska avokysymyksen ensimmäisessä virkkeessä viitattiin toimeentuloon, voidaan kuitenkin olettaa, että taloudellinen toimeentulo on ollut ainakin jollain tavalla mielessä.

7.3 Terveys, sosiaaliset suhteet ja asuminen toimeentulon kokonaisuudessa

Terveydentila toimeentulon helpottajana ja vaikeuttajana

Terveys oli selkeästi yleisin yksittäinen teema avovastausten joukossa. Terveyteen tai terveyspalveluihin liittyviä asioita kommentoitiin yhteensä noin 270 vastauksessa, mutta kaikissa vastauksissa asiaa ei liitetty suoraan toimeentuloon. Terveydentilaa käsittelevissä vastauksissa korostettiin usein sitä, että hyvä terveys helpottaa toimeentuloa. Samalla monen vastaajan katse oli tulevaisuudessa. Moni pelkäsi toimeentulon vaikeutumista, jos oma tai puolison terveys heikkenee. Terveyden säilymistä hyvänä pidettiin olennaisena tekijänä toimeentulon kannalta.

Jos pysyy terveenä, kaikki on ok.

Kun terveys on kohtuullinen ja sitä yrittää ylläpitää, mieliala on vireä ja keksii kaikenlaista halpaa harrastusta (valokuvaus, kansalaisopiston kurssit yms.). Tällainen eläkeläisen elämä, jossa asumisolot ovat kunnossa eikä velkaa juuri ole, ei aiheuta suuria menoja. Taloudellinen tilanne saattaa kyllä nopeastikin muuttua, jos terveydentila romahtaisi ja kalliita hoitoja tarvitsisi maksaa.

Olen tyytyväinen elämäni, vaikka tuloni on hyvin pieni, mutta olen terve, eikä minulla ole mitään lääkitystä.

Jotkin vastaajat painottivat heikon terveydentilan merkitystä siltä kannalta, että toimeentulon täydentäminen omin avuin on vaikeaa. Vastauksissa ilmeni turhautumista tilanteista, joissa olisi halua omalla toiminnalla kohentaa toimeentuloa, mutta heikko terveys ei sitä salli.

Asun maalla, missä on hyvät sien- ja marjametsät. Vielä nytkin, lokakuun puolivälissä on paljon kanttarelleja ja karpaloita. Terveys ja yksinäisyys sanelee, että sinne ne jäävätkin!

Kun saisi apua terveyskeskuksesta että saisin selän kuntoon, pääsisi edes marjamehtään ja sillä konstin vähän lisätuloja, mutta on tunne että ei näin vanhasta enää ole väliä. Kuolis pois että säästyisi nekin eläkerahat.

Omaan tai puolison terveydentilaan liittyen avovastauksissa kommentoitiin melko runsaasti terveydenhoidosta aiheutuvia kuluja. Terveysongelmia esiin nostaneet vastaajat korostivat usein sitä, että terveydenhuollosta ja lääkkeistä aiheutuvat kulut vaikeuttavat taloudellista toimeentuloa ja että välttämättömiksi koettujen terveysmenojen kattaminen tuottaa vaikeuksia. Terveys- ja lääkekulujen keskeinen merkitys monien eläkeläisten toimeentulolle on tullut esiin myös aiemmissa tutkimuksissa (Ahonen ym. 2018; Ahonen ym. 2019; Palomäki ym. 2021).

Kolme leikkausta vuoden sisään, kaksi viimeistä sydänleikkauksia. Pieni eläke hupenee sairauskuluihin. (...)

Saisi lääkemenoihin apua, ei ole varaa ostaa kaikki lääkkeitä.

Mieheni sai pahan sydäninfarktin (...) Lääkemenot hurjaa luokkaa + sairaalamaksut. Itsellä rintasyöpä uusinut (...), hoidot kesken, rahameno sairauksiin suorastaan hirvittää (...)

Yksi vastauksissa esiin noussut teema oli julkisten terveystalvelujen saatavuuden ja laadun kritisoiminen. Tähän liittyen jotkin vastaajat toivat esiin tarvetta käyttää kalliita yksityisiä terveystalveluja tai vaihtoehtoisesti sitä, ettei kaikilla ole niihin varaa. Tutkimusten mukaan yksityisten terveystalveluiden käyttö on melko yleistä eläkeläisten keskuudessa: yli puolet eläkeläisistä on käyttänyt sellaisia yksityisiä talveluita, joihin on haettu Kela-korvausta (Vaalavuo 2018).

Julkisen terveydenhuollon ja erikoissairaanhoidon tämänhetkinen surkea saatavuus. Terveydenhuollon paikallinen saatavuus ettei tarvitse matkustaa pitkiä matkoja.

(...) Myös terveyden ylläpito on tärkeää. Nytkin joutuu käyttämään rahaa yksityisiin palveluihin (kallista), koska julkisen terveydenhuollon puolella on pitkät jonot ja hidas palvelu. (...)

Kunnallisen terveydenhuollon toimivuus ja saatavuus. Moni meistä ikääntyvistä kokee jäävänsä yksin terveysongelmien kanssa. Kaikilla ei ole varaa yksityisiin palveluihin.

Maksamiemme veroeurojen vastineeksi toivoisimme, myös ME, saavamme yhteiskunnan palveluita. Itse maksamme esim. hammas- huollon, sairaan- ja terveydenhuollosta (rokotukset, kardiologi).

Etenkin hammaslääkärikulut nousivat esiin toimeentulohuolia aiheuttavana tekijänä. Monet ovat tottuneet käyttämään yksityisiä palveluita hammaslääkäriasioissa. Lisäksi esimerkiksi puuttuvien hampaiden korvaaminen hammasimplanteilla ei useimmiten kuulu julkisen sairaanhoidon piiriin. Hammashoidon lisäksi myös näköön liittyvät asiat olivat sellaisia avovastauksissa esiin nousseita teemoja, joista ei erikseen kyselyssä kysytty.

Hammasimplantti tulee myös kalliiksi ja pelkästään rutiinitoimenpiteet maksavat yksityisvastaanotolla paljon verrattuna julkiseen palveluun.

Jouduin ottamaan 8000 € lainan, koska hampaani olivat huonossa kunnossa (nyt hampaat kunnossa.) (...)

Kun vielä pääsisimme molemmat omilla varoillamme kokonaishammasremonttiin!

Sosiaaliset suhteet toimeentulon helpottajina mutta myös taloudellisen epävarmuuden aiheuttajina

Sosiaaliin suhteisiin liittyviä asioita tuotiin esiin avovastauksissa lähes yhtä usein kuin terveyteen tai terveyspalveluihin liittyviä teemoja, yhteensä noin 250 vastauksessa. Samoin kuin terveyden kohdalla, myös sosiaalisista suhteista kirjoitettiin usein ilman selkeää yhteyttä taloudelliseen

toimeentuloon. Vastauksissa, joissa sosiaalisia suhteita oli pohdittu selkeästi toimeentulon näkökulmasta, nousi usein esiin puolison rooli. Puolison lisäksi vastauksissa kommentoitiin myös lasten ja muiden tuttavien merkitystä toimeentulolle, mutta lasten ja lastenlasten merkitystä tuotiin monesti esiin myös ilman selkeää yhteyttä taloudelliseen toimeentuloon. Kaiken kaikkiaan keskeinen alateema sosiaalisista suhteista kirjoitettaessa oli taloudellisen tai käytännön avun antaminen ja avun saanti.

Monissa vastauksissa korostettiin puolisoa taloudellisen toimeentulon helpottajana. Tällaisissa vastauksissa tuotiin esiin puolison korkeamman eläkkeen vaikutusta toimeentulolle tai yhä työssäkäyvän puolison palkkatulojen merkitystä (ks. myös luku 4). Tasavertaisuus ja yhteisten menojen jakaminen nähtiin toimeentulon voimavarana.

(..) Ollaan tasavertaisia puolison kanssa. Isot hankinnat puolitetaan ja tasataan. (...)

Omakotitalossa asumme. Jos puoliso ei maksaisi laskuja taloni korjauksista, niin en kyllä pystyisi asua tässä talossa! Jäin nuorempana 53v sairaseläkkeelle niin eläke jäi pieneksi!

Pieni eläke haittaa kovissa lääkekustannuksissa, jos ei olisi aviopuolisoa, niin niitäkään ei voisi itse kustantaa.

Vastauksissa puolison merkitys ei rajoittunut pelkkään taloudelliseen tukeen. Jotkut toivat esiin sitä, että myös puolison hoiva ja käytännön apu voidaan kokea merkittävänä tekijänä toimeentulon kannalta. Useammassa vastauksessa nostettiin esiin myös omaishoivan merkitys taloudelliselle tilanteelle eri tavoin. Omaishoiva oli yksi niistä toimeentulokokemuksille tärkeistä teemoista, joka ei olisi noussut kyselytutkimuksessa lainkaan esiin ilman avovastauksia.

Olen vaimolle luvannut hoitoa kotona, niin kauan kuin jalka liikkuu. En ole ennustaja jatkuuko tämä pitkäänkin. Saan kuukausittain palvelusetelin 300 euroa. Sillä hoidan itseni hieronnan ja fysioterapian. Saan hoidosta palkkaa 234,15 euroa verojen jälkeen. (...)

Olen ollut muutaman kuukauden vaimoni omaishoitajana. Hoitopalkkio kohentaa taloudellista tilannetta. Olen tästä hyvin kiitollinen. Jos vaimoni joutuu hoitokotiin, tilanne voi kiristyä. KELAn kustantamat kuntoutuskurssit Parkinson-potilaille ovat suuri asia, samoin lääkekorvaukset.

Omaishoitajana oleminen (vaimolla parkinsonintauti) rajoittaa merkittävästi talousasioihin paneutumista.

Monissa vastauksissa puolisoa kuvattiin taloudellisen epävarmuuden aiheuttajana. Samalla nostettiin esiin huomattava taloudellinen riippuvuus puolisosista. Tämä näkyi etenkin huolena puolison terveydentilan heikentymisestä tai kuolemasta. Puolison terveys näyttäytyi monille toimeentulon kannalta keskeisenä tekijänä. Sairauksista voi koitua kuluja, ja terveydentilan heikentyminen voi heikentää puolison työkykyä ja sitä kautta toimeentuloa. Lisäksi terveydentilan huonontuminen voi vaikuttaa kykyyn huolehtia omista ja kotitalouden asioista. Puoliso voi tarvita apua joko kotona tai kodin ulkopuolella, josta voi seurata merkittäviä kustannuksia.

Mieheni on yrittäjänä vielä toistaiseksi. Siitä milloin työkyky pettää ei ole takeita, kun ikää on jo yli 70. Työn loppuessa hänen eläketulonsa on todella pieni, nyt alle 1 000 euroa, mikä tulevaisuudessa terveyden ohella saattaa aiheuttaa muutoksia elintasoomme ja lasten perheiden auttamisen suhteen.

Jos jompikumpi meistä kuolee/sairastuu emmekä pysty enää auttamaan toisiamme kuten nyt jokapäiväisissä askareissa ja osallistumaan talouden ylläpitoon, niin tilanne huononee tietysti heti merkittävästi.

Meillä on nyt erittäin hyvä toimeentulo. Jos muistisairas puolisoni joutuu laitoshoitoon, tulomme romahtavat. Olen nyt omaishoitaja.

Puolison terveydentilan heikentymisen lisäksi myös puolison kuolema aiheutti huolta. Useissa vastauksissa pelättiin toimeentulon romahtavan, mikäli puoliso menehtyy. Lisäksi joissakin vastauksissa korostettiin leskeksi jäämisestä koituneita toimeentulovaikeuksia. Kiinnostava huomio on se, että leskeneläkkeiden merkityksestä ei kirjoitettu muutamaa vastausta lukuun ottamatta lainkaan.

Miten sitten, kun puoliso kuolee ja tulot putoaa puolella?

Jäin huhtikuussa leskeksi, joten vaikea päätellä mikä johtuu koronasta ja mikä miehen kuolemasta. Samaten rahan riittävyys elämiinseen, kun tulot putosi paljon.

Yhteinen rahankäyttö voi aiheuttaa myös riitaa, etenkin jos koetaan, ettei puoliso osallistu tasapuolisesti yhteisiin menoihin. Avovastauksissa

puolisoiden väliseen taloudelliseen suhteeseen liittyviä ongelmia tuotiin kuitenkin vain harvassa vastauksessa esiin.

Yksin emme tulisi toimeen pienellä kunnaneläkkeellä, vain siksi asumme yhdessä!

Hoidan itse omat maksuni. Rahat ei riitä millään vaikka eläisi sääs-teliäästi. Eläke hieman yli 1 000 €/kk. (...) Tingin aina omasta esim. terv. hoidosta, vaatteista, auton huollosta, kampaajamenoista. Edes puhelin ei ole enää toimiva. Mies ei anna rahaa menoihin. (...)

Yksin asuvien toimeentulovaikkeudet ovat muissa tutkimuksissa usein esille nouseva teema (ks. esim. luku 4 tässä kirjassa). Avovastauksissa yksinasumista käsiteltiin kuitenkin vain vähän, huomattavasti vähemmän kuin puolisoon liittyviä tekijöitä. Ainoastaan muutamassa vastauksessa kommentoitiin yksin elämistä toimeentuloon vaikuttavana tekijänä.

Yksineläjälle useat asiat tulevat maksamaan paljon enemmän kuin esim. perheelliselle: asumiskustannukset, sanomalehdet ja muut lehdet, auto (itsellä ei ole) jne.

Det borde vara självklarhet att den som lever ensam med liten pension klarar sig dåligt ekonomiskt. Alla utgifter som tex boendekostnader skall betalas från EN inkomst. Mera stöd för ensamstående, tack!

Avovastauksissa ei tuotu juuri lainkaan esiin taloudellisen tuen saamista lapsilta tai lapsenlapsilta. Taloudellisen avun vähäisyys on tullut esiin myös aiemmissa tutkimuksissa (Hämäläinen ym. 2021; Palomäki ym. 2021). Taloudellisen toimeentulon näkökulmasta on kuitenkin mielekästä tarkastella myös käytännön apua. Jos esimerkiksi hoivaa ja käytännön apua ei saa riittävästi läheisiltä tai julkisten palveluiden piiristä, voi yksityisten palveluiden ostamisesta koitua eläkeläisille toimeentulohankaluuksia. Vastaavasti käytännön avun saaminen voi helpottaa toimeentuloa, jos joitakin yksityisiä palveluita ei avun vuoksi ole tarvetta ostaa. Avovastauksissa kommentoitiin jonkin verran käytännön avun saamista etenkin omilta lapsilta, mutta aina vastauksista ei voi selkeästi päätellä, oliko tällä avulla merkitystä taloudelliselle toimeentulolle.

Lapset auttavat, joten ei tarvitse ostaa niin paljon palveluita. Tottunut vaatimattomaan elämäntapaan.

Poikani perheen asuminen Suomessa kaupungissa on turvaa tuova asia, saan heiltä tarvittaessa apua.

Terveys on kaikkein tärkein! Ystävät ja lapset perheineen myös erittäin tärkeitä. Autamme aina toisiamme puolin ja toisin.

Lapsilta saadun käytännön avun lisäksi jonkin verran mainintoja sai myös muilta läheisiltä ja naapureilta saatu käytännön apu.

Naapuri on korvaamaton ystävällinen mies, tarjoaa autokyydin, kun tarvitsen. Itse olen kohtalainen ruuan laittaja ja myös leivon mielelläni ja teen samalla yli oman tarpeen. Näin vaihtokaupalla on pärjätty vuosien ajan. (...)

Lääkärissä käynti vaikeaa, matkaa on 60 km, mieheni on 82-vuotias, emme selviä matkasta. Täytyy pyytää naapureita viemään sinne, täytyy käydä silmien takia monta kertaa vuodessa (...)

Aiempien tutkimusten mukaan lasten ja lastenlasten taloudellinen auttaminen on selvästi yleisempää kuin taloudellisen tuen saaminen heiltä. Jos annettu taloudellinen apu on merkittävää omiin tuloihin nähden, jälkeläiset voivat aiheuttaa myös rasitetta toimeentuloon. Avovastauksissa taloudellisen avun antamista lapsille tai lastenlapsille tuotiin esiin melko harvassa vastauksessa, mutta tällaisissa vastauksissa korostui, että iäkkäiden vanhempien vastuu ja huoli lastensa ja lastenlastensa toimeentulosta jatkuu tavalla tai toisella myös eläkkeellä. Joissakin taloudellisen avun antamista käsittelevissä vastauksissa tuotiin esiin vastaajan kokemus lastensa vaikeasta elämäntilanteesta, jossa heitä tuetaan taloudellisesti.

Työttömän pojan rahoitus 250 € kk vaikuttaa moniin menoihin.

Myös tyttärelleni annoin [rahaa] auton ostoa varten, koska hänellä on luottotiedot menneet.

(...) etenkin lastenlasten tilanne on sellainen, että he tarvitsevat apua omaan elämäänsä siirtymiseen. Se on meille tärkeä panostus.

(...) Haluaisimme auttaa lastemme perheitä vielä enemmän taloudellisesti, jos vain pystyisimme.

Asumiskulut toimeentuloa vaikeuttavana tekijänä

Asumista sivuavia kommentteja oli yli sadassa vastauksessa ja teemat olivat moninaisia. Toisin kuin kahdessa edellisessä teemassa, asumiseen liittyvistä asioista kirjoitettiin useimmiten ainoastaan toimeentuloa vaikeuttavana tekijänä. Avovastauksissa korostuivat vuokralla asuminen taloudelliset vaikeudet yhdistettynä hankaluuksiin kattaa menoja laajemmin.

Vuokra liian korkea tuloihin nähden (...) Vuokra nousee suhteettomasti/kohtuuttomasti tuloihin nähden.

Eläke ei tahdo riittää menoihin vuokra, sähkö, puhelin, ruoka, lääkkeet. (...)

Toisaalta myös omistusasumiseen liittyviä kustannuksia ja huolia tuotiin runsaasti esiin. Huoli tulevista remonteista ja kunnostustöistä erottui avovastauksissa toimeentulon kannalta merkityksellisenä tekijänä. Tässä yhteydessä mainintoja sai myös omien säästöjen merkitys asumiskustannusten kattamisessa.

Toimeentulo heikkenee huomattavasti 2021 keväällä valmistuvan putkiremontin myötä. Tulee melkoinen rahoitusvastike.

OKT-asujalle on tulossa lähivuosina huomattavia korotuksia asumiskuluihin. Esim. lämmitys/öljy, sähkö, kiinteistövero, vesi ja jätemaksut ym. näistä kuluista on hyvin vaikea säästää.

Ilman säästöjä en pystyisi (pelkän eläkkeen turvin) asua omakotitalossa, missä nyt asun. Asumiskulut ovat vanhassa talossa suuret. En tiedä, mitä sitten kun säästöt loppuvat, ne hupenevat tosiaankin joka kuukausi.

Useissa vastauksissa kietoutui yhteen huoli nykyisistä ja tulevista asumiskustannuksista sekä asunnon vaihtamisen vaikeus. Vaikka asunnon vaihtaminen olisi taloudellisen tilanteen tai elämänlaadun kannalta järkevää, se voi olla vaikeaa tai mahdotonta monista eri syistä. Muutto maalta kaupunkiin tai omasta kotoa palvelutaloon saatetaan kokea ylitsepääsemättömänä elämänmuutoksena ja toimeentulon kannalta arveluttavana.

Nykyisellä asuinpaikalla pärjäämme näillä tuloilla, toisen kuollessa muuttaminen takaisin pääkaupunkiseudulle, lasten luo, tuntuu mahdottomalta.

Siirtyminen hoivakotiin tai palveluasuntoon... toimeentulo niissä huolestuttaa.

Joissakin vastauksissa muuttaminen koettiin vaikeaksi nimenomaan taloudellisista syistä. Tällaisissa vastauksissa korostettiin esimerkiksi sitä, kuinka asuntoa ei ole saatu myytyä tai kuinka mahdollinen myyntihinta koetaan riittämättömäksi.

Toimeentulomme on riittävää, kun ei tavoitella mitään mihin ei olisi varaa. Huolenaiheena on asuntoalueemme laskeva asuntojen hintataso -> myyntihinta olisi meille/perikunnalle todella tappiollinen! Asuntomme on myynnissä, kysyntää ei ole (...)

Monissa vastauksissa nostettiin esiin pidemmän aikavälin huolia ja muun muassa asuinpaikkakunnan merkitystä toimeentulolle. Avovastauksissa korostettiin harvaan asuttuihin alueisiin liittyviä ongelmia toimeentulon näkökulmasta. Monissa vastauksissa auton käytön välttämättömyys koettiin toimeentuloa merkittävästi heikentäväksi tekijäksi. Joissakin vastauksissa autoiluun nojautuvan elämäntavan koettiin olevan uhattuna, ja asumista harvaan asutulla alueella kommentoitiin myös yhteiskunnallisesta näkökulmasta.

Bensan hinnan nousu, ajan paljon. Auton huollot, vakuutukset, renkaat... kaikki nousee hinnat korkeat, eläke ei nouse. Auto pitäisi hankkia ikää ja km paljon. Sairaushoidot nousevat, Haminasta Kotkaan hoitoihin, matkakustannukset. Jos ei olisi säästöjä, ei pärjäisi. Onneksi on vähän (...)

Asun haja-asutusalueella ja olen liikuntavammainen (syyinä mm. aivoinfarkti, sydäninfarkti). Oman auton omistaminen ja käyttö on ainoa vaihtoehto liikkumiseen. Suomen nykyinen vihervasemmisto hallitus on toimillaan jatkuvasti kiristämässä ja vaikeuttamassa oman auton käyttöä... Sähköauto ja julkinen liikenne, polkupyörä tms. ovat nykyisen hallituksen mielestä ainoat vaihtoehdot.

Haja-asutusalueilta palvelut karkaavat yhä kauemmas, ja julkiset liikenneyhteydet on käytännössä lopetettu. Samaan aikaan maan

hallitus tekee oman auton käytöstä entistä kalliimpaa muun muassa jatkuvilla polttoaineverojen korotuksilla. Eriarvoisuus lisääntyy jatkuvasti kaupungeissa/maaseudulla asuvien välillä.

Tämän kirjan luvussa 5 tuotiin esiin, että noin kolmasosalla vanhuuseläkeläisten kotitalouksista on velkaa, josta valtaosa on asuntolainaa omaan asuntoon. Avovastauksissa velka ei noussut kovin useasti esiin, mutta jos velasta puhuttiin, kyse oli yleensä asumiseen liittyvistä lainoista. Samalla on hyvä huomata, että velat eivät aina olleet itse otettuja lainoja. Velat saattoivat johtua myös takauksista esimerkiksi omien lasten lainoille, jotka maksukyvyttömyyden johdosta koituivat takaajan harteille. Takauksien kautta aiheutuva velka oli sellainen teema, jota ei kyselyssä olisi tullut lainkaan esiin ilman avovastauksia.

(...) jos ei olisi asuntovelkaa olisi helpompaa.

(...) Vaimoni jäi/joutui jäämään aivan yllättäin eläkkeelle (työikää jäljellä noin 2 v.), ennen sitä tehtyjen velkojen (...) maksu muuttui todella vaikeaksi. Alentuneet yhteiset tulomme ei tahdo riittää menoihimme. Velkakierre tosi vaikea.

Mieheni kuollessa minulle jäi velkoja, jotka koituivat omakotitalomme katto- ja lämmitysremontista, kun saan lainat maksettua, uskon pärjääväni taloudellisesti ihan hyvin.

Jouduin myymään asuntoani nyt keväällä, koska olin takaajana (kaikki meni velkoihin). Nyt olen luopumassa autostani, koska kulut ovat sen verran suuret. Asiointi [terveyskeskuksessa], kaupassa ja ystävien tapaaminen tulee vaikeutumaan, koska fyysinen kuntoni ei ole kovin hyvä. (...)

Toivoisin että voisimme mieheni kanssa nauttia eläkepäivistä ilman että joka päivä pitää miettiä taloudellista tilannetta. Olimme jo täysin velattomia ja olemme aina olleet tarkkoja, että sitä ostetaan mihin omat rahat riittää. Mutta jouduimme ex-vävyyn huijaamaksi ja nyt maksamme hänen velkojaan lainan takaajina. Siitä johtuen kaikki säästömme on mennyt ja suuri osa tuloistamme takuovelkojen maksamiseen.

7.4 Toimeentulovaikeuksien korostaminen, muutosten vaatiminen ja sopeutuminen

TerveYTEEN, sosiaaliin suhteisiin ja asumiseen liittyvien teemojen ohella ja usein niihin yhdistyen avovastauksissa oli paljon sellaisia kommentteja, jotka kertovat vastaajan suhtautumisesta niukaksi koettuun toimeentuloon. Vastauksista voidaan erotella kolme erilaista suhtautumistapaa: henkilökohtaisten toimeentulovaikeuksien korostaminen, eläketurvaan tai sen verotukseen liittyvien muutosten vaatiminen ja omaan taloudelliseen tilanteeseen sopeutuminen.

Toimeentulon niukkuuden korostaminen ja muutosten vaatiminen tilanteen parantamiseksi

Yleinen suhtautumistapa oli kertoa vaikeuksista välttämättömyysmenojen kattamisessa. TerveYTEEN ja asumiseen liittyvien kulujen lisäksi esiin nousivat esimerkiksi ruoka, vaatteet ja puhelinlaskut. Avovastauksissa välttämättömyysmenoista karsimisen painottaminen oli melko tyypillinen lähestymistapa, vaikka aiemmin julkaistujen tulosten mukaan melko harva eläkeläinen kokee suuria vaikeuksia välttämättömien menojen kuten ruoan tai asumisen tai muiden tavanomaisten menojen kattamisessa (Palomäki ym. 2021). Tämä oli sinänsä odotettua, sillä avovastauksissa halutaan usein nostaa enemmän esiin vaikeuksia kuin toimeentulon helppoutta. Lisäksi useissa vastauksissa kirjoitettiin yleisesti eläketurvan pienuudesta tai tulojen riittämättömyydestä. Tällaisissa vastauksissa ei esitetty parannusehdotuksia tilanteen korjaamiseksi.

Olemme olleet usein loppukuusta vaikeuksissa jopa ruuan suhteen. Kaupungin sosiaalihuolto on täysin tunteeton ja julma, tilit nollilla että voi saada lääkkeisiin + ruokaan (...)

Kunhan raha riittäisi ruokaan. Lääkkeisiin, sähkö ja puhelinlaskuihin. Lasten luona käymiseen omalla autolla, monasti tankki tyhjä ei varaa polttoaineeseen. Lapset 2kpl asuvat noin 20 km päässä eri suunnilla.

Haluaisimme syödä monipuolisesti, terveellisesti, mutta rahat riittävät vain välttämättömämpään kuten asuminen. Uusien vaatteiden ostamisesta puhumattakaan.

Useissa vastauksissa toimeentulon riittämättömyys ilmaistiin aivan toisin kuin edellä – korostamalla poliittisia vaatimuksia. Toimeentulovaikeuksien kuvaamisen ohella tämä oli toinen keskeinen suhtautumistapa toimeentulohaasteista kertovissa vastauksissa. Vaikka avokysymyksen muotoilu viittasi henkilökohtaisen toimeentulon kannalta merkityksellisiin asioihin, useissa vastauksissa otettiin yhteiskunnallisesti kantaa eläkeläisten toimeentulon niukkuuteen. Moni vastaus oli muotoiltu kannanotoksi siitä, minkälaista politiikkaa tulisi tehdä eläkeläisten toimeentulon parantamiseksi. Erityisesti epäoikeudenmukaisuuden kokemuksia sekä kaltoinkohdelluksi tulemisen tunteita tuotiin esiin. Näissä vastauksissa epäoikeudenmukaisuus ilmaistiin usein yleisellä tasolla vaatimuksina eläketurvan parantamisesta, eläkeläisten verotuksen keventämisestä tai indeksien muuttamisesta.

Eläkkeiden verotus alhaisemmaksi. Eläkeindeksin korjaus, eläkkeet isommaksi.

Eläkeläisen verotus sapettaa niin että ahdistaa, minulla yli 23 %, epäoikeudenmukaista kun on koko ikänsä veroa maksanut ja nyt eläkkeellä vielä rankemmin, toimeentulo paranisi paljon, kun eläkkeestä vero olisi pieni, tarkoitan näitä duunarien eläkkeitä, entinen työmies.

Eläkeläisten verotus on kohtuutonta. Pienituloisena haluaisin lisäansiota, mutta verotus rankaisee. Pienituloisia eläkeläisiä pitäisi armahtaa, ja poistaa verotus kokonaan.

Olen tehnyt pitkän työuran (hoitoalalla) maksanut reilusti veroja vuorotyölisistä. Harmittaa: Eläke jopa laskee ja verotus 25 %. Samaa työtä tekevät eivät maksa työssäolo aikana näin paljon veroja. Tulee epäreilu olo!

Oli sitten kyse eläketurvan tasosta, eläkkeiden verotuksesta tai jostain muusta toimeentuloon vaikuttavasta tekijästä, jonkin verran näkemyksiä ilmaistiin myös vertaamalla eläkeläisten tilannetta palkansaajiin. Eläkeläisten verotuksen tasoa pidettiin epäoikeudenmukaisena suhteessa ansiotulojen verotukseen. Kiinnostavaa on samalla se, että vaatimuksia tuloerojen tasaamisesta eläkeläisten kesken ei juuri esitetty, vaikka tällaiset teemat ovat tulleet esiin esimerkiksi luottamusta eläketurvaan käsittelevien kyselyjen avovastauksissa (ks. Liukko 2016).

Kyllä toivon että eläke on sen suuruinen että voi elää kuten palkansaajat, ottaa osaa retkiin ja matkailuun yleensä. Eläkeläisten indeksi korjattava niin meidän tulot paranee. (...)

Eläkkeiden pitäminen oikeudenmukaisina tasoltaan suhteessa palkkatuloihin.

Eläkkeen verotus pitäisi olla pienempi. Lähinnä saman suuruinen saman hintaisen työtulon kanssa.

Eläketulon verotus verrattuna palkkatulon verotukseen on epäoikeudenmukainen.

Eläkkeestä menevä vero (25 %) verrattuna työtuloon. Pitäisi olla jonkinlainen katto, esim. 2 500 € 20 %. Ja kun eläkkeestä vielä leikattu indeksi.

Taloudelliseen tilanteeseen sopeutuminen, säästäväisyys ja omavaraisuus

Sen lisäksi, että osa vastaajista vaati poliittisia toimenpiteitä eläketurvan tai verotuksen muuttamiseksi, osa toi esiin ennemmin henkilökohtaista (aktiivisempaa tai passiivisempaa) sopeutumista omaan taloudelliseen tilanteeseen ja siten yksilön omaa toimijuutta ja vaikutusmahdollisuuksia. Tällaisessa suhtautumistavassa korostuivat etenkin säästäväisyys ja toimeentulon täydentäminen jonkinasteisella omavaraisuudella. Kyselyn aiemmin julkaistuista tuloksista voidaan nostaa esiin se, että myös osa pienituloisemmista eläkeläisistä koki olevansa taloudellisesti melko tyytyväisiä, vaikka tyytyväisyys selkeästi lisääntyikin tulotason kasvaessa. Avovastauksissa näkyvä sopeutuminen vallitsevaan tilanteeseen eri tavoin voi olla yksi tekijä tämän taustalla. Avovastauksissa yksi keskeinen sopeutumistapa näyttää olevan eräänlainen tyytyminen siihen mitä on. Tässä yhteydessä vastaajat nostivat esiin muitakin kuin rahallisia asioita ja arvoja, joilla voi olla merkitystä toimeentulokokemuksille.

Elän sen mukaan mihin rahat riittää enkä tuhlaa, ei iso määrä rahaa tee onnelliseksi. Pitää olla tyytyväinen, Suomi on paras maa, arvostan sitä.

Toimeentuloni on minulle riittävä ja hyvä. Olen sopeutuva, aika vaatimaton ja kiitollinen ihminen.

Näinkin vanhana on mukava vielä elellä, kun ei ole nälkä eikä tarvitse pelätä mitään.

Sen lisäksi, että jotkut korostivat tyytyväisyyttä vähään ja kiitollisuutta, osa toi esiin aktiivisempaa sopeutumista painottamalla suunnitelmallista säästäväisyyttä ja taloudenhoitoa. Osalla säästäväisyys näyttäytyi eräänlaisena ylpeydenaiheena ja itselle sopivana elämäntapana, kun taas osalle se tuntui olevan vastenmielisempää ja enemmän pakotettua.

Ei suurilla tuloilla, vaan pienillä menoilla on elämämme mottona ollut koko ikämme.

Järkevä taloudenhoito kompensoi pienet tulot! Vaatimaton elämäntyyli on merkittävä tekijä pienen eläkkeen paikkaajana.

Vaatteet ja asusteet ostan kirpputoreilta. Ruoka ostetaan tarjouksella ja -30 % ja -50 % alennuksella. Kävelyä joka päivä on ilmaista ja talvella avannossa.

Eläke on pieni ja puolison työttömyyspäiväraha myös. Tulot eivät riitä menoihin. Ruoka: ostetaan aina tarjouksista ja halpaa. Metsästä kerätään marjat ja sienet. Vaatteet ym. ostetaan kirpputoreilta. Lehtiä ym. ei tule. Vain ilmaisia harrastuksia. Hiukset leikkaan itse. Kaikki keinot pennin venyttämiseen on.

Kaikista eniten omaa toimijuutta ja aktiivista taloudenhoitoa korostavat vastaukset liittyivät erilaisiin tapoihin hyödyntää omavaraisuutta. Pienempään tai suurempaan omavaraisuuteen liittyviä kommentteja oli suhteellisen paljon. Metsästys, marjastus, kalastus ja viljely tuotiin esiin ruokakuluja säästävänä tekijänä. Vastausten perusteella vaikuttaa siltä, että säästettyjen eurojen lisäksi tämän tyyppinen aktiivisuus oman toimeentulon eteen saattaa olla merkityksellistä subjektiiviselle kokemukselle toimeentulosta yleisemmin. Omavaraisuuden merkitystä ei ole kovin paljon aiemmissa tutkimuksissa selvitetty.

(...) Sienestys, marjastus vähän lisätuloa, kalastus. Liikunta pitää terveenä, luonto parantaa.

Omavaraisuus elintarvikkeiden suhteen: Kotipuutarha tuottaa perunat, marjat, omenat, juurekset. Harrastus tuottaa lihat (hirvi, peura) ja kalat. Eivät sitenkään ole ilmaisia, mutta halvempia ja lähes luomua! Ja puuhaa riittää...

Olen hankkinut mahdollisuuden toteuttaa omavaraistaloutta. Kasvataan puutarhassa eri kasveja kesän ja talven tarpeisiin. On omat mansikat, salaattit, kurkut, kurpitsat, tomaatit ym. Metsästä saadaan marjat ja osittain lihat, muutama kana antaa munat. Ruuan valmistan itse, siten tiedämme mitä syömme. Tämä tarjoaa joka päivälle mielekästä toimintaa, keho saa liikuntaa ja mieli pysyy virkeänä. (...)

Me sopeudumme olemassa olevaan taloudelliseen tilanteeseemme. Ei ruokahävikkiä ja itse valmistettua ruokaa. Kerätään luonnonantimia talven varalle. Viljellään hyötykasveja. Korjataan vaatteita ja tavaroita. Tehdään käsitöitä.

Kasvatan ja kerään marjoja, sieniä, villiyrtejä ja kasviksia, ne kattavat tärkeän osan ruokamenoista ja ennen kaikkea ruuan laadusta. Niin kauan kuin tähän voimat ja terveys antavat mahdollisuuden elämän laatuni ok.

Lopuksi on syytä nostaa vielä esiin, että jotkut vastaajat kommentoivat toimeentuloa melko laaja-alaisesti. Tällaisissa vastauksissa toimeentulo oli selvästi ymmärretty laajemmin kuin pelkkänä taloudellisenä kysymyksenä. Joskus tämä erottelu taloudelliseen tai yleisempään toimeentuloon tuotiin suoraan esiin, kuten seuraavassa lainauksessa, jossa toimeentulo nähtiin yleisenä pärjäämisenä ja toimintakykynä.

Jos toimeentulo ymmärretään laajana - ei vain taloudellisena asiana, merkittäväksi hankaluudeksi nousee sairaudet (...). Ne estävät monen asian tekemisen.

Joissakin vastauksissa haluttiin puolestaan korostaa harrastuksia, sosiaalisia suhteita tai esimerkiksi uskontoa omalle elämälle merkityksellisinä asioina. Tällöin taloudellinen toimeentulo asetettiin laajempaan kontekstiin vain yhtenä tekijänä elämänlaadun kokonaisuudessa. Tällaisista vastauksista välittyy ajatus, että vaikka tulot olisivat pienet ja toimeentulo niukkaa, kokemus toimeentulosta voi tuntua helpommalta, jos ympärillä on tärkeitä ihmisiä ja elämässä mielekästä tekemistä tai merkityksellistä sisältöä.

Koen toimeentuloni säästäen elämiseksi, silti elämäni on ihan rikasta, johon vaikuttaa lapset, lapsenlapset, lapsenlapsenlapset, kulttuuri, lukeminen, käsityöt sekä hyvät sisaret ja hyvät ystävät.

7.5 Yhteenveto

Eniten huomiota avovastauksissa sai terveydentilan, sosiaalisten suhteiden ja asumisen merkitys toimeentulolle. Samalla on syytä korostaa, että näistä teemoista kirjoitettiin myös laajemmin kuin pelkästään taloudellisen toimeentulon näkökulmasta. Lisäksi avovastauksissa ilmeni erilaisia suhtautumistapoja niukaksi koettuun toimeentuloon. Osa vastaajista korosti omia toimeentulo-ongelmia ja vaikeuksia selviytyä menoista, kun taas osa ilmaisi tyytymättömyyttä yleisemmällä tasolla vaatimalla muutoksia eläketurvaan tai sen verotukseen. Jotkut puolestaan painottivat aktiivista sopeutumista omaan taloudelliseen tilanteeseensa kirjoittamalla säästäväisyydestä ja omavaraisuudesta keinoina tulla toimeen olemassa olevalla tulotasolla.

Terveydentilaan ja sosiaalisiin suhteisiin liittyviä asioita tuotiin esiin sekä toimeentuloa helpottavina että sitä vaikeuttavina tai toimeentulon epävarmuutta aiheuttavina tekijöinä. Hyvää terveyttä ja puolisolta, sukulaisilta tai tuttavilta saatua käytännön apua korostettiin tärkeänä toimeentuloa helpottavana tekijänä. Taloudellisen avun saamista muilta kuin omalta puolisolta ei sen sijaan kommentoitu vastauksissa juuri lainkaan. Tämä havainto sopii yhteen sen kanssa, että aiempien tutkimusten perusteella vain hyvin pieni osa eläkeläisistä saa taloudellista tukea lapsiltaan, lastenlapsiltaan tai muilta läheisiltään (Hämäläinen ym. 2021; Palomäki ym. 2021). Toimeentulo-ongelmista puhuttaessa korostuivat puolestaan nykyiset tai tulevat terveyskulut tai huoli omasta tai puolison sairastumisesta. Toisin kuin terveyttä ja sosiaalisia suhteita, asumiseen liittyviä asioita kommentoitiin enimmäkseen vain siitä näkökulmasta, miten erilaiset asumiskulut vaikeuttavat toimeentuloa. Esiin nousivat vuokratulot ja omistusasujilla etenkin remonttikulut. Lisäksi moni vastaaja korosti toimeentulo-ongelmia, jotka liittyivät muuttamisen vaikeuteen tai pitkien etäisyyksien aiheuttamiin kuluihin harvaan asutuilla seuduilla.

Terveys ja terveyskulut sekä asumiseen liittyvät asiat ovat osoittautuneet tärkeiksi tekijöiksi eläkeläisten toimeentulokokemuksille myös aiemmissa tutkimuksissa (Ahonen ym. 2018; Palomäki ym. 2021). Tätä taustaa vasten ei ole yllättävää, että nämä teemat nousivat runsaasti esiin avovastauksissa. Myös sosiaalisten suhteiden merkitys on korostunut tutkimuksissa. Etenkin puolison tulot ja puolisolta tai muilta läheisiltä saatu käytännön apu on havaittu olennaisiksi tekijöiksi toimeentulokokemusten kannalta (Palomäki ym. 2019; Liukko & Mustonen 2019).

Sen sijaan tässä luvussa tarkastellut suhtautumistavat toimeentulon niukkuuteen (vaikeuksien korostaminen, muutosten vaatiminen ja taloudelliseen tilanteeseen sopeutuminen säästäväisyydellä tai omavaraisuudella) ovat saaneet vähemmän huomiota eläkeläisten toimeentulokokemuksia käsittelevässä tutkimuskirjallisuudessa. Avovastauksista erottuvissa suhtautumistavoissa keskeistä on se, millä tavalla vastaajat korostavat tai ovat korostamatta omaa toimijuuttaan. Henkilön terveydentila, sosiaaliset suhteet ja asuinpaikka sekä asumismuoto muodostavat toimijuudelle ja sen edellyttämälle toimintakyvylle olennaisen kontekstin. Säästäväistä elämäntapaa ja toimeentulon täydentämistä omavaraisuudella on helpompi toteuttaa hyväkuntoisena omalla pihamaalla tai lähimetsässä läheisten kanssa kuin jossain toisessa elämäntilanteessa.

Lisäksi avovastausten tarkastelussa tuli esiin joitakin hieman harvemmin mainittuja teemoja, joita on käsitelty aiemmissa eläkeläisten toimeentuloa tarkastelevissa tutkimuksissa melko niukasti. Tällaisia teemoja olivat esimerkiksi lainan takaamisesta aiheutuneet velat tai tarve käyttää kalliita yksityisiä (terveys)palveluita. Etenkin hammashoitoon ja näkökykyyn liittyvät kulut nousivat tässä yhteydessä esiin. Joissakin vastauksissa kommentoitiin myös omaishoitajana olemista siitä näkökulmasta, että omaishoidon tuki helpottaa toimeentuloa sekä hoitopalkkion muodossa että mahdollistamalla puolison kotona asumisen.

Avovastausten perusteella vanhuuseläkeläisten toimeentulo näyttäytyy moniulotteisena kokonaisuutena ja eläkeläiset heterogeenisenä joukkona. Eri ihmiset nostavat esiin hyvin erilaisia teemoja, kun kysytään vapaamuotoisesti toimeentulolle merkityksellistä asioista. Siitä huolimatta voidaan sanoa, että terveyden, sosiaalisten suhteiden ja asumisen sekä edellä mainittujen suhtautumistapojen kaltaiset yleisimmät teemat toistuivat vastauksissa huomattavan paljon. Kaiken kaikkiaan avovastaukset antavat lisävalaistusta sille, minkälaiset asiat koetaan merkityksellisiksi toimeentulon kokonaisuudessa. Samalla piiryy tarkempi kuva siitä, miten erilaiset elämäntilanteet ja elämäntavat muokkaavat kokemusta tulojen, varallisuuden ja kulutuksen muodostamasta toimeentulosta.

Lähteet

- Ahonen, K. & Kuivalainen & S. & Liukko, J. & Nivalainen, S. & Palomäki, L.-M. & Polvinen, A. (2019) (toim.) Tutkimuksia eläkeläisten toimeentulokokemuksista ja taloudellisesta hyvinvoinnista. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 02/2019: Helsinki.
- Ahonen, K. & Palomäki, L.-M. & Polvinen, A. (2018) Eläkeläisten toimeentulokokemukset vuonna 2017. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 03/2018: Helsinki.
- Hämäläinen, H. & Danielsbacka, M. & Hägglund A. E. & Rotkirch, A. & Tanskanen, A. O. (2021) Sukupolvien suhteet. Ikääntyminen ja vuorovaikutuksen muutos suurten ikäluokkien ja aikuisten lasten elämänselämisessä. Helsinki: Väestöliitto.
- Liukko, J. (2016) Mikä lisää ja mikä vähentää luottamusta eläketurvaan? Yhteiskuntapolitiikka 81(3): 313–322.
- Liukko, J. & Mustonen, C. (2019) ”Aina kun poistut kotoa se maksaa”. Eläkeläisten koettua toimeentuloa vaikeuttavat ja helpottavat tekijät avovastausten perusteella. Teoksessa Ahonen, K. & Kuivalainen & S. & Liukko, J. & Nivalainen, S. & Palomäki, L.-M. & Polvinen, A. (toim.)
- Palomäki, L.-M. (2018) Pensioners’ subjective economic well-being in European countries: Comparisons behind the income satisfaction paradox. Finnish Centre for Pensions, Studies 04/2018: Helsinki.
- Palomäki, L.-M. & Ahonen, K. & Ilmakunnas, I. & Kuivalainen, S. & Polvinen, A. (2021) Eläkeläisten toimeentulokokemukset vuonna 2020 ja muutos vuodesta 2017. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 05/2021: Helsinki.
- Palomäki, L.-M. & Ilmakunnas, I. & Polvinen, A. & Ahonen, K. & Kuivalainen, S. (2022) Seurantatutkimus vanhuuseläkeläisten toimeentulokokemuksista 2017–2020. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 04/2022.
- Palomäki, L.-M. & Kuivalainen, S. & Liukko, J. (2019) Kotitalouksien välinen apu osana eläkeläisten toimeentuloa – ketkä apua antavat ja ketkä sitä saavat? Teoksessa Ahonen, K. & Kuivalainen S. & Liukko, J. & Nivalainen, S. & Palomäki, L.-M. & Polvinen, A. (toim.) Tutkimuksia eläkeläisten toimeentulokokemuksista ja taloudellisesta hyvinvoinnista. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 02/2019: Helsinki.
- Vaalavuo, M. (2018) Sosiaali- ja terveystalouden merkitys eläkeläisten toimeentulolle. Eläketurvakeskuksen tutkimuksia 2/2018: Helsinki.

Eläketurvakeskuksen
tutkimuksia

Eläkkeet ja eläkeläisten toimeentulo

Kehitys vuosina 1995–2020

Tutkimus tuottaa kattavan ja monipuolisen kuvan eläkeläisten toimeentulosta 2020-luvun vaihteessa sekä toimeentulon kehityksestä neljännesvuosisadan aikana. Toimeentuloa tarkastellaan eri näkökulmista ja erilaisia tietolähteitä käyttäen. Tutkimus tuottaa laajasti hyödynnettävää tietoa eläketurvaa ja eläkeläisten toimeentuloa koskevan päätöksenteon ja julkisen keskustelun tueksi.

Eläketurvakeskus on lakisääteinen työeläketurvan kehittäjä, asiantuntija ja yhteisten palvelujen tuottaja. Tutkimuksia-sarjassa julkaistaan tutkimuksellisista lähtökohdista tehtyjä ja tieteelliset kriteerit täyttäviä tutkimuksia eläketurvaan ja eläkejärjestelmiin liittyvistä aiheista.

Eläketurvakeskus
PENSIONSSKYDDSCENTRALEN